

Капитан Жак-Ив Кусто
Живото море

ЖАК-ИВ КУСТО, ДЖЕЙМС ДЮГАН ЖИВОТО МОРЕ

Превод: Борис Дамянов

chitanka.info

ГЛАВА ПЪРВА НА ПРАГА

Декември 1951 година в Червено море. Час преди изгрев-слънце. Отвсякъде лъха спокойствие. Фредерик Дюма и аз се готвехме да започнем първата наша истинска подводна научна експедиция. Намирахме се в Саудитска Арабия всред опасните Фарасански подводни скали на борда на моя нов, цивилен, научноизследователски кораб „Калипсо“. Недалеч в мрака на пустинния остров Абу Лат се издигаха зелените палатки на нашата сухоземна група.

Брашпилът погълна котвената верига с бодър грохот. От форпика се разнесе гласът на боцмана Жан Белтран:

— L'ancre est haute et claire!^[1]

Капитан Франсуа Су, мой стар другар от Френската флота, измърмори от мостика:

— Времето е твърде хубаво. Остава само да се развали.

— Това не е като при твоя стар Кейп Хорн — отговорих аз.

Харесваше ми все пак, че Су чувствава нашия любим нов кораб заобиколен от опасности, особено сега, когато наистина бе така. Между нас и местата, където щяхме да се гмуркаме, разположени на другия бряг на Фарасан, лежаха десет мили лошо картирани плитки коралови върхове и рифове.

Пуснах и двата двигателя в ход напред и се изкачих на високия мостик за наблюдения над рулевата рубка. Оттук „Калипсо“ изглеждаше достатъчно малък, за да успее да се провере през полускритите препятствия. На бледата светлина се ориентирах по отделни контури от острова, който наричавме „Авионосец“. „Малък мравуняк“ и „Шотландската грамада“. Су заобиколи рифовете и се насочи право на запад.

Долу, в щурманската кабина, моята жена Симона работеше на ехолота. Поставила слушалките, тя разгадаваше неговото свистене и съобщаваше измерванията на един брадат „арабин“ с тюрбан, застанал на края на мостика. Той от своя страна ги предаваше на Су и на мен.

Този „туземец“, френският лейтенант парашутист Жан Дюпа, знаеше арабски и бе командирован при нас специално за пътуването.

Кацнал величествено над „Калипсо“, аз наблюдавах неговото пробуждане. Ето бялото боне на нашия готвач Фернан Анен, понесъл горещо кафе към мостика. На долната палуба затракаха компресорите, пуснати от старшия механик Рене Монтюпе. Те зареждат бутилките със състен въздух за днешните слизания под водата. Шумът разбуди всички. На кърмата, върху площадката за гмуркане, Дюма, Белтран и Жак Ерто — нашият подводен фотограф — подреждаха трибутилкови дихателни апарати и ги завиваха с намокрени във вода рогозки, за да ги предпазят от настъпващата горещина.

Слънцето се появи неочаквано и започна да пари неумолимо кожата. Вдишвах дълбоко въздух и зачаках нетърпеливо големия ден. Програмата предвиждаше изследване на дълбочина на девствените рифове на Шаб Сюлеим, заграждащи откъм морето Фарасанските острови. Щяхме да предприемем слизане на двеста стъпки^[2] дълбочина, да вземем образци от прикрепените към различните пластове животни и да документираме рифа с цветни снимки при помощта на изкуствено осветление. Надявахме се също така да определим мощността на пласта от живи корали и да очертаем профила на дъното. Най-сетне се осъществи моята отколешна мечта — да поставя леководолазната техника и ръчните подводни фотокамери в служба на океанографията.

Шаб Сюлеим е дълга, тясна ивица от рифове, проточена от северозапад на югоизток, а кораловият венец *à fleur d'eau*^[3] е разположен толкова близко до повърхността, че вятърът разбива над него водата и я пилее като бели цветове. На северозападния нос открих достатъчно широк залив, за да хвърли котвата си „Калипсо“.

Спуснахме във водата плоскодънната алуминиева моторница и петимата потеглихме към рифа. Дюма и аз поставихме маските, скочихме в дълбоката до колене вода и се заклатихме към грубоватия и издълбан коралов ръб, който гъмжеше от обитатели. Доплувахме до ръба, от който започваше стръмен склон. На различна дълбочина в кристалната синевина под нас огромни акули лениво преплитаха тела в бавен танц.

Върнахме се до моторницата да обсъдим положението с Ерто и професор Пиер Драш — набит, червенобузест специалист по

прикрепената морска фауна, първият океанограф, използвал дихателния апарат по време на работа под водата.

— Можем да се справим с акулите — каза Дюма, — като се спускаме с гръб към склона. Така ще наблюдаваме само пространството пред нас.

— Дошъл съм да събирам образци, а не да се извърщам и да се пазя от акули — възрази професор Драш.

Той ни прочете цяла лекция върху *travaux pratiques sous-marine*^[4], като че се намираше в своята аудитория в Сорбоната, а не в несигурно корито над пуста подводна скала и море, гъмжащо от акули.

трудни спущания и само едно-единствено на двеста стъпни. А точно такава ни предстоеше днес!

Когато професорът завърши краткия си преглед, аз казах:

— Смятам, че най-подходящият начин за спускане е, като аз и Дюма охраняваме Драш и така му осигурим максимално време за събиране на образци. Ерто може да се движи сам и да прави снимки. Белтран ще следи пътеката на нашите въздушни мехурчета от моторницата и ще бъде готов при нужда да се притече веднага на помощ.

Всички се потопиха, само аз не ги последвах веднага. Забелязах, че проверявам екипировката си с тържествеността на духовно лице. Това спущане не ме плашеше, но имах силно предчувствие, че то ще бъде от особено значение за мен. Намирах се в необичайно, индивидуалистично настроение.

Спуснах се и едва усетих топлата като кръвта ми вода върху кожата си. Светът изчезна. Долу над разбунената растителност на подводната скала, увиснали като кукли, ме очакваха моите другари. Присъединих се към тях и всички се насочихме към края на пропастта. Половината от пространството под нас се заемаше от отвесна стена, трептяща от живот, а другата половина от безкрая. Дюма се зае да разузнае някаква пукнатина в скалата, която водеше надолу, и ние го последвахме. Както потъвахме по продължението на пукнатината, от небитието внезапно изскочиха чергарите — силни млади каранкси, паламуди с яркосини люспи и сребристи сардини. Те приближиха стената, стрелнаха се насам-натам и се отдръпнаха в безкрая, комуто принадлежаха. Край нас, като пулсираха лениво, се провлачваха големи прозрачни медузи. Онези от тях, които приближаваха твърде много скалата, биваха разкъсвани на парченца от черни като сажди риби.

Ерто започна да святка със светкавицата и да изхвърля използваните крушки. Професор Драш се спираше и мушкаше нос в животинските колонии, като си служеше с къса метална пръчка, водеше бележки върху пластмасова табличка и пъхаше образците си в плетена пазарска чанта, окачена на колана му. Той човъркаше, устремен по своя път надолу, погълнат от подводната скала, като за първи път срещаше живи онези същества, които познаваше само от книгите или от образци, обезформени и обезцветени, в буркани, пълни с формалдехид. Той се намираше в един едновременно познат и нов за него биотоп. Драш

забрави за нашето съществуване. Това обстоятелство ме обезпокои и аз кимнах на Дюма. Ние разменихме погледи и се разбрахме, че трябва да го пазим внимателно.

Но застанал край изящната и същевременно внушителна подводна скала, на мен ми беше трудно да бъда само прост телохранител. Коралите вземаха най-причудливи очертания и оттенъци. Виждаха се черепи на джуджета и гиганти; кичури в бледожълтокафяви и кървави оттенъци се преплитаха с вкаменели лилаворозови храсти и червени тубипори във форма на восъчни пити. Великолепни акропори, наподобяващи леки дамски чадъри, стояха разперени над скучаещи риби, оцветени с наелектризирани пигменти от червено и златисто. Гърбати морски охлюви следваха своите лъкатушни пътища през разкошната наклонена гора. Във вдлъбнатините на скалата имаше толкова много тридакни, че те бяха достатъчни за купели за всички християнски църкви на света. Полуотворените черупки разкриваха сочна вътрешна обвивка, червена като устните на проститутка.

Рифът на Шаб Сюлеим представлява гравирана структура с коралови тераси, криволичещи кулоари и безброй тесни пукнатини, претъпкани от животинчета, наредени като статисти зад кулисите на оперна сцена. Пъхнах глава в една от тези миниатюрни пещерички. Разтревожените рибки се скупчиха и опряха нос о нос, други се зариха в стената на скалата, докато покритите с шипове животинки изправиха в уплаха своите бодли. Пещеричките бяха измазани с ярко оцветени асцидии, хидрозои и варовити водорасли.

Като бродех край подводната скала, смесените стада от риби се отдръпваха към скалата, след което отново се събираха зад мен. Това бяха мероу с жълти петна, риби пеперуди със златисти и сини райета и една весела риба носорог с дълъг хоризонтален рог, подаващ се от инак непроизвеждащата благоприятно впечатление глава. Имаше риби, плоски като палачинки, които размахваха опашки, прилични на антени, и изпъстрени с точки риби гръбборог, с профили като този на Фернандел. Местните обитатели се разхождаха натруфени в празничните си премени.

Муренови змиорки надничаха сърдито от цепнатините и оголваха зъби, за да ми направят по-силно впечатление. Това бяха пазачите на подводния град, от които тръгналите на разходка обитатели не се страхуваха. Погледът ми се спря върху странен предмет, увиснал

неподвижно във водата. Той наподобяваше старо боне с бели и черни пера, извадено от някой захвърлен на тавана куфар. Внезапно шапката се разпука и отвътре се показаха остриите шипове на рибата лъв. Насочих пръста си към отровните бодли, като внимавах да не ги докосна. Рибата не трепна. Тя разчиташе на своите отбранителни сили.

Продължих моя път по-нататък, като спирах от време на време, за да притисна маската си ъ скалата, подобно на дете, опряло лице на витрината на някоя сладкарница. Всеки квадратен сантиметър представляваше микрокосмос от червейчета, мънички космати рачета, голи охлювчета и пируващи паразити. На дълбочина шестдесет стъпки навлязох в царството на алционариите — отвесна ливада от гъвкави растения, подобни на целина, с различно оцветени стъбла. Тук-там в тази висеща градина се забелязваха високи коралови чадърчета, фуниеобразни сунгери и завеси от подвижни полипи. Под многоцветното петно от целина, на около десетина стъпки от скалата, се провлачваше плетеница от бели линии. Това бяха твърди рогови клончета, които приличаха на разхлабен шнур от лампа, поставен върху син губер.

След това неவிжданo зрелище на дълбочина 130 стъпки внезапно ме порази позната гледка — пейзаж, почти идентичен с познатите ни подводни скали при Касис и Риу в Средиземно море: същите малки балкончета покрай мъртви стени, същият безпорядък от преплетени асцидии и водорасли, същата мрачна обстановка. Липсваха само раците, които се излежаваха в нашите води по подобни тераси, и червеният елмазен корал, който, колкото и да е странно, не се среща в „кораловите морета“.

През време на спущането навсякъде около нас се движеха акули. Колкото слизах по-надолу, толкова те се движеха по-бързо. Започна да ми се вие свят от желанието да ги държа винаги под око. От всяка страна имаше по една или две акули. Кръгът се стесни. Някои от тях се насочваха точно насреща ми, поглеждаха ме с разсеян поглед и се отдръпваха. Когато стигнах на 150 стъпки дълбочина, повдигнах нагоре глава. Повече от десет живи торпили сновяха на фона на зеленикавия таван. Погледнах надолу. На петдесет стъпки под мен белезникави акули правеха разходка над един пясъчен склон. Забелязах другарите си, които бях забравил — голи, далеч от нашата лодка, заобиколени от

акулите на Червено море, за нравите на които не знаехме нищо. Изведнъж ме поразя мисълта за нашата пълна беззащитност.

От блуждаещата глутница се отдели най-голямата акула, животно, дълго около дванадесет стъпки, и с привидна преднамереност се насочи към професора. Намирах се на около тридесет стъпки от Драш. Акулата го приближаваше на височината на лакътя му. Човекът бе впил любовен поглед в скалата, а *Carcharhinus* душеше вече краката му. Ужасна гледка! Втурнах се към тях и заръмжах с цяло гърло през мундщука. Знаех, че това няма да помогне. Драш не чу нищо. Когато ми оставаха десетина стъпки до тях, голямата акула се изви важно и отплува встрани. Потупах Драш по рамото и със знаци се опитах да му обясня какво се бе случило. Той ме погледна навъсено и се извърна отново към скалата. Професорът не желаше да го безпокоят отново.

Sang-froid^[5]-то на учения се предаде и на мен. Изведнъж почувствувах някаква странна сигурност във всичко наоколо. Успокоен и съсредоточен, потънах по-надолу. На двеста стъпки дълбочина скалата се превърна в сива почва, наклонена под четиридесет и пет градуса. Разочаровах се, че пищното зрелище завършва със скучен, безжизнен насип. Като се огледах наново, открих, че наклонът продължава само петдесет стъпки, след което следва нова стръмнина. Там се откриваше нов синкав хоризонт. Това бе едно *corniche*^[6], изпълнено с вкаменелости и остатъци, падали векове наред от шетащите горе поселения.

Съзерцавах стръмнината пред себе си и се колебаех. Разперих ръце и крака и жадно погълнах състения приятен въздух. Всред свистящите звуци на моя въздушен регулатор дочух ритмични бълбукания и кръгчета от въздушни мехурчета, които шушнеха над главата. Наблизо се намираха моите другари. Тяхното най-обикновено дишане придоби за мен огромно значение. Обхвана ме дълбочинното опиянение. Познавах го добре и го приветствувах като предизвикателство към онова чувство за контрол, което все още се намираше у мен.

Сивкавият насип, разположен на двеста стъпки дълбочина, бе границата на разума; зад урвата царуваше безумието. Съзнанието за опасност ме опиваше. В слепоочията ми пулсираха ударите на сърцето. Протегнах подобно на сомнамбул ръце, размахвах плавници и пресякох границата на разума. От танцуващата пред очите ми стена стърчаха

стотици бели бастунчета. Потъвах бавно, заобиколен от причудливи създания. Глави на вещици впираха погледи в мен. Върху гигантски сунгери, украсени с паяжини, растяха бледи желеобразни тумори. Надолу, по протежение на стената, висяха безчет обитатели. Но до тях не ми бе разрешено да отида. Бях се потопил на 240 стъпки дълбочина.

До слуха ми долетя механична въздишка — един от моите другари бе отворил клапана на резервния въздух. Спрях се. *Сега трябва да се махам оттук, да събера другарите си и да се подчиня на закона на слънцето и въздуха, който властвуваше над мен. Сега? Защо пък именно сега?*

Откраднах още една минутка. Впил ръце в един бял морски камшик, гледах замечтано надолу. Чувствувах, че ще се срещна отново с този втори риф. И дадох клетва, че ще проектирам, ще построя и ще използвам апарати, които ще ме отведат до подводните хребети на света на мълчанието.

[1] Котвата е вдигната и се вижда! — Б.пр. ↑

[2] От англ. фут — 30.5 см — Б.пр. ↑

[3] Водно цвете — Б.пр. ↑

[4] Работа под водата — Б.пр. ↑

[5] Хладнокръвие — Б.пр. ↑

[6] Стръмен бряг — Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

„КАЛИПСО“

Историята с „Калипсо“ започна през 1944 година, когато кината в освободения Париж прожектираха моя четириролков филм, посветен на гмуркането с дихателни апарати. Филмът се наричаше „Èraves“ („Потънали кораби“). Харесаха го не само зрителите, но и Главното управление на френското кино, чрез което правителството подпомагаше производството на филми. Аз обмислях идеята за един художествен подводен филм и с оглед възможността да построя изследователски воден съд, така че да не се осланям повече на траулери и наемни кораби.

Години наред Филип Тайе, Фредерик Дюма и аз съставяхме планове за идеалния кораб за тази цел. Той щеше да въплъти в себе си всичките ни познания относно свободното гмуркане от площадка и подводната фотография. Корабостроителят Андре Морни претвори нашите скици в чертежи за кораб, дълъг 75 фута. И ето, взел чертежите, сметките за строежа и експлоатацията на кораба, аз потеглих за Париж, за да измоля подкрепата на правителството. Главното управление на киното ме прие добре и препоръча на „Кредит Насионал“ да утвърди моето предложение за снимане на художествен филм. Банката не възрази да финансира филма, но за кораба не можеше да направи нищо. Сметнах, че един научноизследователски кораб, предназначен за спущане под водата с дихателни апарати, ще заинтригува океанографите, и се отправих към Министерството на просветата, под чието ведомство се намират френските университети и национални лаборатории.

Посрещнаха ме учтиво, проявиха интерес, но ми заявиха: „Изследване на морето? Та това е работа за флотата. Само тя е в състояние да ви даде изследователски кораб.“

Съветът изглеждаше добър. Даже се изненадах, че като морски офицер сам не се бях досетил за това. През 1944 година преодолях всички началнически бариери и получих уверение да бъде определен за

ръководител на нашата подводна група, с което адмирал Андре Лемоние, тогавашният началник на личния състав, веднага се съгласи. И така сега аз се обърнах към адмирал М., председател на комисия за проучване на океаните и крайбрежията. Той ме слушаше и кимаше окуражително с глава. Споменах и нашите рекорди за спущане на дълбочина, като не пропуснах и участието ни в първите опити на Огюст Пикар с батискафа.

— Нашата група е направила най-много от всички други по въпроса за слизането на човек под водата — заявих аз. Националните интереси изискват ние да продължаваме да стоим начело и с нов вид плавателен съд за подводна изследователска работа.

— Като лейтенант, вие нямате шанс да получите такъв съд — отвърна адмиралът. — Това е възможно, ако корабът се включи в бюджета на флотата, след което да се прокара и през парламента. Послушайте моя съвет! Върнете се на редовна служба. Работете за повишение и станете адмирал. Тогава може би ще получите вашия кораб.

Той най-искрено се опитваше да ми помогне.

Отидох след това при адмирал П., началник на личния състав на флотата.

— Флотата не е в състояние да ви предостави кораб — заяви той, след което започна да прелиства моето служебно досие. — За осемнадесет години служба — продължи адмиралът с укор в гласа — седемнадесет сте прекарвали на море. Това е твърде много. Крайно време е да получите служба на брега.

Аз молах началниците си да активизират моята морска дейност, а се изправих пред опасността да ми наредят да се върна на брега.

Чувствувах, че съм попаднал в задънена улица. Застанах мирно.

— С ваше позволение, господине, отсега нататък ще имам само една цел — да доставя на моята страна морски съд за подводни изследвания. Моля да ми разрешите три месеца отпуск за уреждане на някои лични въпроси.

Адмиралът разреши отпуска, но поклати глава и каза:

— Кусто, няма да направите нищо. Само проваляте кариерата си.

Отидох си, без да имам представа какво ще излезе от моите големи приказки.

У дома, в Санари, Симона, Дюма и аз обсъдихме по време на обяд обезсърчителното отношение на официалните кръгове.

— Кого още познаваме? — попита Диди.

Отворих бележника си с адреси и прочетох първото име на буква „А“.

— Точно той ни трябва — извика Симона и аз затворих бележника.

— Кой е този човек? — попита Диди.

— Срегнахме го в Орон през време на войната — продължи Симона. — Умирах за цигара, а тютюн нямаше никъде. Жената, която седеше до мен на бара, извади цигара. Аз не казах нищо. Тогава тя се обърна към мен с думите: „Искате ли да си я разделим? Последна ми е“. Тя раздели цигарата на две и така ние се сприятелихме. Жак и нейният съпруг говориха цялата нощ за морето. Не спомена ли именно той нещо за кораба, който ти искаше да имаш след войната, Жак?

— Да, наистина — отвърнах аз. — Той каза да му се обадя, когато бъда готов.

— Тогава да вървим — каза Симона.

Мосю А. си спомни за нашата среща по време на войната и ни заведе при един сърдечен англичанин, който одобри моите планове. Като моряк от запаса той ни каза:

— Не е необходимо да се строи нов кораб. За вашата цел вие лесно може да приспособите един от ненужните сега „феърмайли“.

Ставаше дума за един патрулен кораб с дървен корпус от бреговата охрана, произвеждан масово през време на войната.

— В Малта се продават много такива кораби — каза моят нов приятел. — Аз ще субсидирам покупката и реконструкцията на един от тях.

Изумен от тази неочаквана щедрост, аз отвърнах:

— Не зная само как ще ви се отплатя.

— Не мислете за това — отвърна той.

Уговорихме се корабът да бъде под ръководството на една фондация с нетърговски цели, наречена *Campagnes Océanographiques Françaises*^[1].

Отлетях за Малта с корабостроителя Анри Рамбо, но „феърмайлите“ не ни харесаха. Точно тогава погледът ми падна върху „Калипсо“ и изборът бе направен. Много по-голям от „феърмайлите“,

360-тонен минен тралчик, клас YMS, дълъг 140 фута, корабът бе построен в Съединените щати през 1942 година за английските военноморски сили. След войната бе служил като ферибот между Малта и Гоцо. Рамбо се произнесе, че дървеният му корпус е в превъзходно състояние.

Цената приятно ни изненада. Щедрият дар на англичанина покриваше както стойността, така и значителното преустройство. Бившият собственик настани „Калипсо“ в корабостроителницата на Антиб, а аз отлетях за Париж, за да се срещна отново с адмирал П.

— Имам вече кораб — казах аз. — Моля флотата да ме причисли служебно към океанографската експедиция „Калипсо“ за три години без право на заплата.

— Какво представлява тази океанографска експедиция „Калипсо“? — попита адмиралът.

— Експедицията, която организирам аз, господине.

— Слушайте, млади момко, флотата не може да командирова хора, за да служат на себе си. Може да получите само специална отпускат, която разрешаваме на офицерите, решили да се занимават с търговия.

— Нямам намерение да продавам чорапи или радиоапарати — отвърнах аз. — Заемам се с научноизследователска работа без търговска цел.

Настоявах твърдо на това, защото търговските документи за отпускат щяха да създават недоразумения с институциите, които щях да моля за подкрепа. Адмирал П. ми разреши тригодишен отпускат „в интерес на националната отбрана“, което намекваше и за моралната подкрепа на флотата.

Но адмиралът още не се бе отървал от мен.

— Какво би станало, господине, ако Министерството на просветата поеме издръжката на експедицията — подхвърлих аз.

— Струва ми се, че това няма да стане, но ако успеете, елате отново при мен. Обещавам да трансформирам вашата отпускат в официална мисия.^[2]

Флотата командирова Рене Монтюпе за мой старши механик, а аз наех останалата част от първия екипаж на „Калипсо“. Боцман стана Жан Белтран, бивш помощник-навигатор на групата за подводни

изследвания, механик — Октав Леандри, а фотограф — един младеж на име Жак Ерто.

В Антиб обшивката на раирания тралчик бе подменена и корабът доби вид, отговарящ на неговото предназначение. Разширихме каютите на екипажа, на кърмата монтирахме кран и построихме три съвършено нови съоръжения, измислени през онези вечери, когато Филип, Диди и аз оборудвахме кораба във въображението си.

Първата новост представляваше кладенецът за гмуркане направо през корпуса. За него се минаваше през кухнята. Тана леководолазите влизаха във водата от средата на кораба, където е и най-устойчивата част на корпуса. При лошо време те избягваха слизането през вълни, които се блъскат в бордовете. От студената вода леководолазите се вмъкваха направо в топлата кухня. Кладенецът скриваше нашите слизания и изкачвания, когато условията налагаха да не привличаме вниманието на околните. Водата в кладенеца се издигаше до нормалната водолиния, а дъното на кораба се затваряше от пропускащ водата люк, който служеше само да не се наруши обтекаемостта на кораба.

Следващото ни хрумване бе високият наблюдателен мостик, разперен над капитанския мостик на „Калипсо“. Неговите два кухи алуминиеви стълба служеха и за вентилатори на каютите на бака. Високият мостик даваше възможност на няколко души да наблюдават повърхността на морето и да направляват движението на кораба.

Но най-знаменитото хрумване, което осъществихме, представляваше камерата за подводни наблюдения, монтирана на носовата част на кораба, осем стъпки под повърхността на водата. За да избегнем отслабването на форщевена, монтирахме стоманената камера и цилиндър, по който се слизаше до нея напълно извън корпуса. Дългият двадесет и пет стъпки цилиндър, снабден от вътрешната страна със стълба, бе с размери двадесет инча в диаметър. Прикрепихме го с болтове към форщевена на кораба, а края му, излизащ на палубата, покрихме с водонепроницаем люк. Приличната на луковица камера изпъкваше от предната долна част на кораба подобно на тарана на древногръцка военна галера. В камерата поставихме матрак. В легнало положение от нея можеше да провежда наблюдения един човек или двама, ако са близки приятели. На тяхно разположение имаше пет кръгли илюминатора — два обърнати напред, един насочен

надолу под ъгъл от четиридесет и пет градуса и по един от двете страни. На дъното на камерата се намираше датчикът на ехолота, който изпращаше импулси вертикално надолу и напред. Камерата бе снабдена с вентилационна уредба и се свързваше с мостика посредством телефон. На времето си, когато я монтирахме, подводните обсерватории представляваха голяма рядкост. Днес те са неразделна част на много изследователски кораби. Камерата подобри неочаквано мореходните качества на „Калипсо“. Изпъкналата долна предна част и заобленият нос неволно напомняха на нос на мейърформ, който дава възможност на корабите да разсичат по-лесно вълните. Подводната обсерватория на „Калипсо“ увеличи скоростта с половин възел.

Широката открита палуба на кърмата, предназначена за монтиране на тежки приспособления за чистене на мини, стана идеална площадка за подводните плувци. Тук имаше обширна площ за разполагане на подводните съоръжения. На края на кърмата нямаше леери, които да пречат на гмуркането и на спущането на апаратурата. От нейната външна страна, на две стъпки над водолинията, приспособихме подвижна платформа. На местата, определени за гмуркане, тя можеше да се спуща и тогава към нея прикрепвахме подвижна стълба с перила, която излизаше от водата и достигаше чак до палубата. Работилницата на леководолазите, в която имаше работни плотове и склад за съоръженията, се намираше над палубата. Близко до вратата се разполагаха крановете за сгъстен въздух от двата компресора в машинното отделение.

„Калипсо“ постепенно придобиваше нови форми. Оловният военен цвят отстъпи място на веселия бял тон. Производителите, разбирайки нашите потенциални възможности на изследователи, ни заемаха или подаряваха съоръжения. Флотата отпусна корабно радио и други вещи от първа необходимост, докато се снабдим с наши собствени. И накрая, готов за приключения, „Калипсо“ постави бонето си — аеродинамична тръба с черна ивица отгоре и с емблема — на зелен фон бялата нимфа Калипсо от „Одисеята“ на Омир, която плува с делфин.

Не успях да издържа на изкушението да не направя пробен рейс още преди довършването на последните детайли. През юни 1951 година Симона и аз поканихме за екипаж няколко наши приятели, повече или по-малко запознати с корабоплаването, за едно пътуване до Корсика.

„Калипсо“ се държа прекрасно, но аз се убедих, че трябва обезателно да намеря пари и да наема професионален екипаж. При напускане на Маркиз де Тюрен отидох по някакъв повод до моята кабина, която имаше илюминатори от двете страни на кораба. Погледнах през илюминатора на десния борт и се полюбувах на луната. Миг след това луната надничаше през противоположния илюминатор.

„Калипсо“ беше готов за първия си служебен рейс през есента на 1951 година. Бяхме решили твърде отдавна, че сватбеното му пътешествие ще бъде до Червено море. Морето фактически не бе още проучено, отличаваше се с прозрачни води и не се намираще твърде далеч. То бе познато и като топло море, пълно с акули. Имаше и корали. Потърсихме учени, които биха желали да се възползват от услугите на леководолази и подводна фотография за едно проучване на Червено море. Нечувано предложение! За първи път научноизследователски кораб търсеше учени вместо обратното.

С океанографа Жак Буркар, професор по морска геология в Сорбоната, се запознахме веднага след свършване на войната, когато бе изпратен в групата за подводни изследвания, която да му окаже помощ при изваждане на проби от утайките на морското дъно. Очаквахме го с любопитство. За нас ученият представляваше някакъв загадъчен вид човек с мрачно лице на догматик и с колосана яка. Възнамерявахме да доставим пробите на Буркар с нашия груб тендер VP-8.

Ученият се оказа едър, чернокос, общителен човек, облечен в спортна риза. Когато навлязохме в морето, Тайе спусна котвата, обърна се към Буркар и каза рязко: „*Maintenant, Monsieur le Professeur, à poil!*“ Това означаваше „почвайте работа“. Към края на работния ден обаче ние заобиколихме Буркар и му задавахме различни въпроси. Той разказваше увлекателни неща за геологията на морето и за своята тясна специалност — седиментологията^[3]. В края на краищата пред нас се намираще един истински човек, труженик, който знаеше толкова много неща за морето, за които ние нямахме и понятие. Скоро професор Пиер Драш ни очарова по същия начин с биологическите науки. От въоръжените с инструменти, буркани за образци и химикали учени ние научихме много неща; те на свой ред ценяха високо нашите непосредствени познания върху поведението на морските животни и морфологията на дъното, което те никога не бяха виждали. И така, едни без други ние не можехме да вървим напред.

Драш подскочи от радост при възможността да работи в Червено море и комплектува пълен научноизследователски екип. През ноември мечтата, зародила се още през зловещите дни на неприятелската окупация, се превърна в действителност. „Калипсо“ се готвеше да отплава от работилницата в Тулон. Изтощен от напрежението на миналите години и суетнята около деня на заминаването, аз отидох на кея и впих поглед в моя бял кораб, блеснал под светлината на прожекторите. На палубата *les savants*^[4] помагаха на екипажа да натовари последните сандъци с провизии и съоръжения. Качих се на борда и приближих до Симона. Погалихме с върха на пръстите си гланца на белите стени. В очите ѝ преливаше някаква особена светлина. Изглежда, че и аз съм се вълнувал, защото тя ми каза:

— Жак, очите ти са пълни с блясък.

Светлините на Сен Мандри останаха зад кърмата и ние потънахме в спокойната нощ. Почти всички се натъпкахме в рулевата рубка; това стана традиция при всяко отплаване на „Калипсо“. Инженер оптикът Жан де Вутъор д’Опленте, който отговаряше за жирокомпаса, стереокамерата и всички прецизни апарати, включи автонавигатора. На руля нямаше никой. „Калипсо“ започна своята изследователска кариера като кораб-робот, насочил се по права линия през вълните на Лигурийско море. Включих ехолота. „Калипсо“ запя своята песен, резониращото свистене на хидролокатора — тази музика имаше свой обсег на действие — профила на морското дъно, който изобразяваше върху свитък хартия. С досегашните ни подводни изследвания отлитна нашата подводна младост. Очакваха ни дни на възмъжаване.

Още с първото плаване на „Калипсо“ се утвърди жизнерадостен дух, който не го напусна никога. От самото начало реших всички, които се намират на борда, независимо от заеманата длъжност да бъдат равноправни в нашите приключения. На кораба нямаше каюткомпания, всички се хранехме заедно. По време на храна шумяхме и се шегувахме, обсъждахме планове, вземахме решения и се учехме един от друг. Никой не издаваше нареждания, никой не носеше дрехи, наподобяващи униформи. Започнахме да изпитваме гордост от всичко, което ни заобикаля. Изразявахме я с наши своеобразни обичаи: не съвсем приличната калипсовска песенчица, постоянната надпревара в

измисляне на шеги и характерния вик за приятелски поздрав, който звучеше като: Хууууууу (фалцет), Хоп! (гърлен звук) — заимствуван от крясъка на една птица от остров Фиджи. Птицата бяхме взели временно от приятелската марсилска барка^[5] „Ху-хоп“, която понякога посещаваше „Калипсо“ на местата за гмуркане. Обръщахме се един към друг с прозвищата „професор“ или „доктор“, изключвайки лицата, които действително имаха такова звание. Към тях се обръщахме с „мосю“.

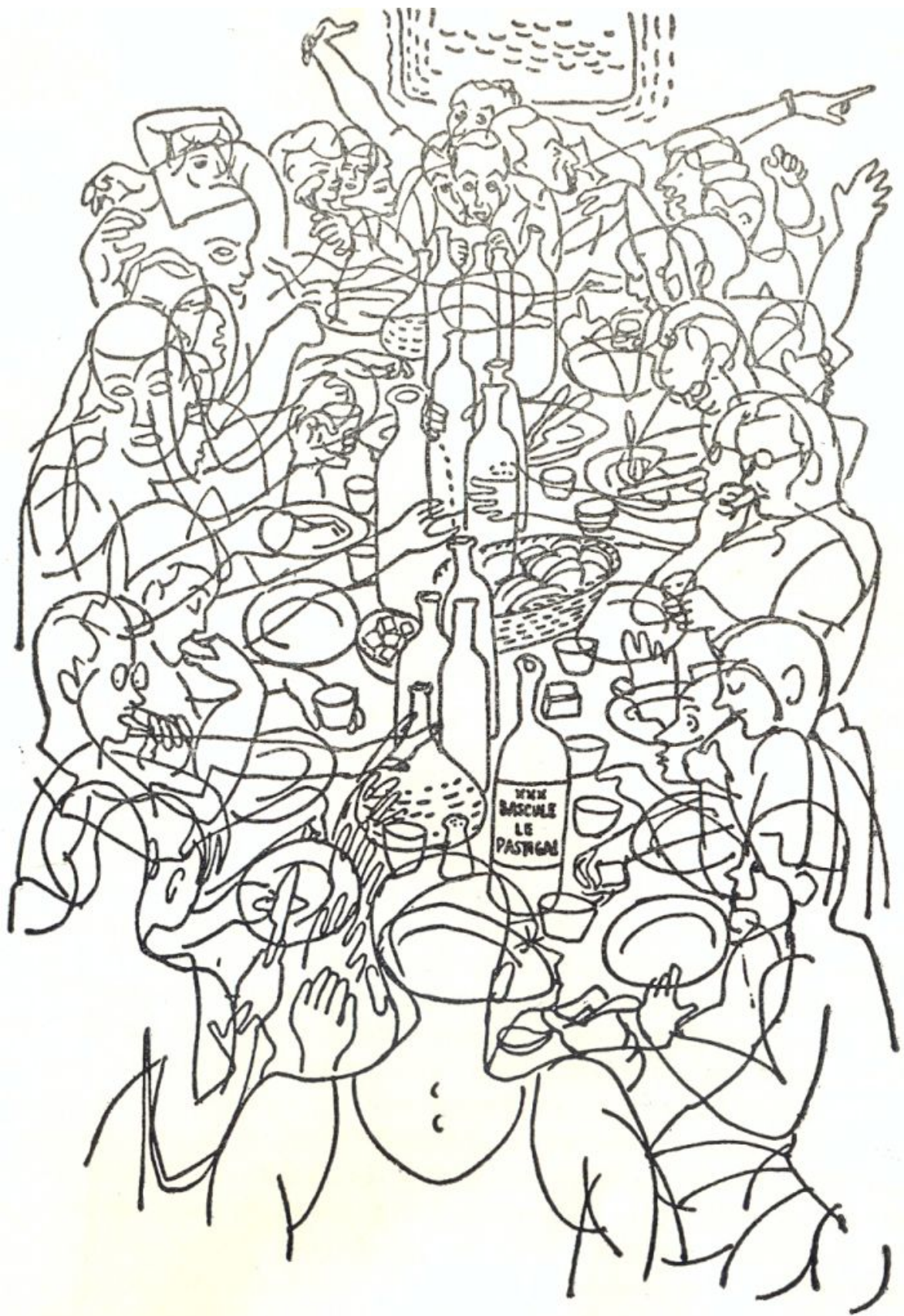
Избрахме за наш патрон Наполеоновия маршал Пиер Камброн, чийто портрет висеше в трапезарията. Спряхме се на него заради отговора, който бе изпратил на Уелингтън във връзка със заповедта на последния да му предаде Старата гвардия при Ватерло. Камброн бе отговорил само с една дума: „*Merde*“^[6]. В случая не влагахме никакъв шовинизъм. Това просто изразяваше отношението, с което се опитвахме да посрещнем всички бедствия.

Аз не измислих нито едно от оригиналните хрумвания, които придаваха своеобразния облик на „Калипсо“. Фактически единственият опит да наложа нещо свое се провали още първия ден. Според френските обичаи всички се ръкувахме сутрин и вечер. Предложих да се задоволим само с едно ръкостискане сутрин, с което моите другари тържествено се съгласиха. Същия ден следобед обаче срещнах фотографа, с когото вече се бях ръкувал. Пъхнал и двете си ръце в една торба, той зареждаше филми. Фотографът вдигна ръка така, както си беше в торбата, и аз машинално я стиснах. Така се провали моето реформистко движение.

„Калипсо“ нямаше корабни традиции, в това число и плъхове. Никой от нас не бе виждал плъхове на борда, въпреки че веднъж допуснахме тяхното съществуване. Бяхме се завърнали в Тулон след едно пътуване до Индийския океан. На борда бе останал само Анри Пле. Той дочул някакво стържене под палубата и слязъл в трюма да открие причината. Там намерил голям червен кокосов рак, който гризъл щайга от шампанско. Ракът бе дошъл от Сейшелските острови, разположени на пет хиляди мили от Тулон. През време на пътуването успял да изгризе шест щайги, без да пробие нито една бутилка.

„Калипсо“ носеше със себе си и една тритонна цистерна от неръждаема стомана, напълнена с вино. Това удивляваше чужденците океанографи, някои от които плават на жалки съдове без капка вино на

борда. Калипсовци можеха да пият толкова, колкото им се щеше. Средно на ден на човек се падаше около половин литър.

На „Калипсо“ по време на храна

На мене ми се искаше „Калипсо“ да бъде международен изследователски кораб с френски екипаж. Джеймс Дюган бе първият от редицата американци, които плаваха с нас. Доктор Мелвил Бел Гросвенър от Националното географско дружество, истински моряк за далечно плаване, се заинтересува от нашата работа. Научноизследователският комитет на дружеството гласува финансова подкрепа на експедицията „Калипсо“, която редовно се подновява в продължение вече на десет години. Корпорацията ЕДО, най-сериозната американска фирма производител на електронни съоръжения за нуждите на авиацията и флота, ни подари елегантен хидролокатор, след като нейният председател Ноел Мак Лин прочел „Светът на мълчанието“ и решил, че ние трябва да притежаваме такъв уред.

Нашата програма за изследване на Червено море, първата, която предвиждаше участието на професионална група леководолази при океанографските изследвания, бе разделена на три традиционни раздела. Драш оглавяваше групата на биолозите. Геологическата група се ръководеше от вулканолога Харун Тазиев, подпомаган от Владимир Нестеров и Жак Дюпа — парашутист леководолаз, чиито познания по арабски език щяха да се окажат от съществено значение в морето на Исляма. Начело на хидрологическата секция, която изучаваше химическия състав и другите процеси на водата, стоеше енергичният млад учен, доктор Клод Франсиз-Бьоф, който бързо се запозна с преимуществата на свободното гмуркане. Негови помощници бяха Бернард Калам и Жаклин Занг — втората жена на борда.

За наемането на пълен екипаж ни липсваха пари, затова гостите приемаха с удоволствие да извършват и черна работа. Те стояха на вахта, стържеха и чистеха палубата. Дюма се натъкна на един доктор по философия, зает с почистване на един котел, и обяви заниманието му за „научна дейност“; започнахме да наричаме така и дежурството по кухня. Симона изпълняваше длъжността на домакин, медицинска сестра, помощник-готвач и оператор на хидролокатора. Помощници на капитан Су бяха бордовият лекар доктор Жан-Лу Нивло де ла Брюниер и де Вутьор. Във всеобщото въодушевление от предстоящите увлекателни приключения всеки се притичваше на помощ там, където

беше необходим. Един от научните работници, запознат със скуката на пътническите кораби, бе донесъл за развлечение комплект ракети за тенис. Още през първия почивен ден го заварих да боядисва надстройката и да чурулика като птичка. С ракетите остана да се занимава Скаф, дъкхантът^[7] на Симона.

На третия ден времето се развали. След няколко „пробни“ порива вятърът задуха силно в североизточна посока. Това бе *meltemi*, силен вятър, идващ откъм Балканите, който просто помиташе Йонийско море. По обед „Калипсо“ се люлееше вече ужасно. Ние се бяхме подготвили за храна при бурно време. В масата бяхме издълбали стотици дупки. В тях слагаме съдовете с храна, които прикрепвахме с помощта на клинове. Всичко това наподобяваше огромна играчка за деца. През този ден „Калипсо“ изведнъж се наклони силно. Една кана вино изскочи от преградката си, разби се на края на масата и изпръска половината помещение.

Тазиев пристигна с тържествена стъпка на обед. Неочаквано кракът му попадна върху разлят сос от печеното. Корабът се залюля и ние видяхме как едно човешко тяло се хлъзна по наклона и изхвъркна през вратата, която с трясък се затвори зад него. Вулканологът влезе отново, този път с несигурна походка, но за нещастие тя не бе в такт с люлеенето на кораба. Тазиев бе изхвърлен този път към Нивло, чийто стол се пръсна на парчета. Двамата повлякоха след себе си още шестима души и подобно на лавина се блъснаха в дясната стена. Всички останали избухнахме в не принуден смях. Такива чарличаплиновски импровизации често щяха да ни развеселяват по време на храна. В цялата тази бъркотия готвачът Анен, изправен сигурно на краката си, не се поддаваше на нищо и приготвяваше калорична храна в своите бездънни тигани.

Тази бурна нощ ние пресякохме най-дълбокото място на Средиземно море — Матапанската падина, маркирана 14 500 стъпки. Хидролокаторът на Симона показва 16 500 стъпки. Трудно можехме да повярваме, че предишните измервания са неточни с цели 2000 стъпки, но когато по-късно се върнахме на същото място, се убедихме в точността на нейното измерване.

На разсъмване носът на кораба подскачаше над водата до самия кил и блъскаше подводната камера във вълните. Страхувах се дали камерата ще издържи на ударите. В края на краищата това бе пробен

рейс. Сега трябваше да разберем дали „Калипсо“ умее да се справя с негодите. Поддържах попътна скорост. Монтюпе телефонира от машинното отделение:

— Филтрите за гориво и съединителните тръби се задръстват. В резервоарите вероятно има утайка, която се разклаща от вълнението.

— Направи всичко възможно и поддържай хода на двигателите — отговорих аз.

Вятърът започна да духа в гръб и „Калипсо“ хлътна между две вълни, високи двадесет стъпки. Телефонът отново звънна. Монтюпе докладва:

— Дизеловата помпа престана да работи. Трябва да намаля оборотите на двигателите.

— Постарай се да не спрат и двата едновременно — отвърнах аз.

Щеше да ни бъде много трудно, ако останехме само с един двигател. Без да знам какво точно се бе случило, преценявах, че положението е сериозно.

Трябваше на всяка цена да предотвратим обръщането на кораба с борда към надигащите се вълни. Страхувах се, че и двата двигателя ще престанат да работят, затова помолих Су да събере веднага всички свободни от вахта мъже и да спуснат спешно плаваща котва. В случай че загубехме мощността на двигателите, с помощта на плаващата котва корабът щеше да се обърне с носа към вълните. Над главната палуба започнаха да преливат зеленикави морски вълни.

Су, Дюма, Белтран и двама учени — Гюстав Шербоние и Нестеров — майсторяха върху танцуващата задна палуба плаващата котва от дебели дъски и греди. Приложението на старото правило „Едната ръка за кораба, другата за себе си“ забавяше операцията.

Спряха и двата двигателя.

Плаващата котва още не бе готова. Изпаднахме в безизходно положение. Сега на кораба предстоеше последното изпитание. „Калипсо“ се завъртя с борд към вълните. Изкрещях на групата на Су да прекрати работа и всеки да се хване здраво за нещо. Вълните връхлетяха върху нас. Огромна водна стена наклони „Калипсо“ на четиридесет и пет градуса. Корабът се отърси от водата и леко се изправи. Една след друга върху нас връхлетяха няколко нови вълни. Всеки път корабът заемаше нормалното си положение. Усмихнахме се един на друг.

— Справя се чудесно! — изкрещя Су.

„Калипсо“ променяше рязко посоката си, вследствие на което водата от наветрената му страна оставаше спокойна. Така той сам създаваше своя защитна зона. Су и аз стояхме горди и удивени от начина, по който корабът издържаше натиска на бурята. В спокойни води той плаваше малко неуверено, но при бурно време се държеше великолепно. Стабилността му вероятно се бе подобрила, след което демонтирахме от главната палуба военните съоръжения — оръдията и цилиндъра на драгата. Монтюпе и Леандри успяха да пуснат единия двигател и го поддържаха в действие, докато се подслонихме на завет зад Крит. Докато преминавахме Суецкия канал, механиците работеха като дяволи, за да почистят смазочната система.

В Суец Дюма и аз посетихме френския консул и на връщане заварихме другарите си облежани с печални лица на леерите. Монтюпе лежеше в безсъзнание, проснат върху масата в трапезарията. Оста на генератора бе захапала ръкава на работния костюм на претрепани от работа галантен началник. На дясното му рамо зееше голяма дълбока рана. Нивло бе направил пълна упойка и сега проверяваше дали не е засегнат радиалният нерв, след което щеше да зашие раната. С помощта на две най-обикновени вилици Симона държеше раната отворена.

— Та нали долу има пълен комплект хирургически инструменти?
— учудих се аз.

— Не успяхме да ги намерим под багажа, затова стерилизирах вилиците — отвърна тя.

Нивло установи, че нервът не е опасно засегнат. Монтюпе се събуди от упойката така, както бе заспал — без никакви оплаквания. Безпокоеше се само, че е забавил кораба.

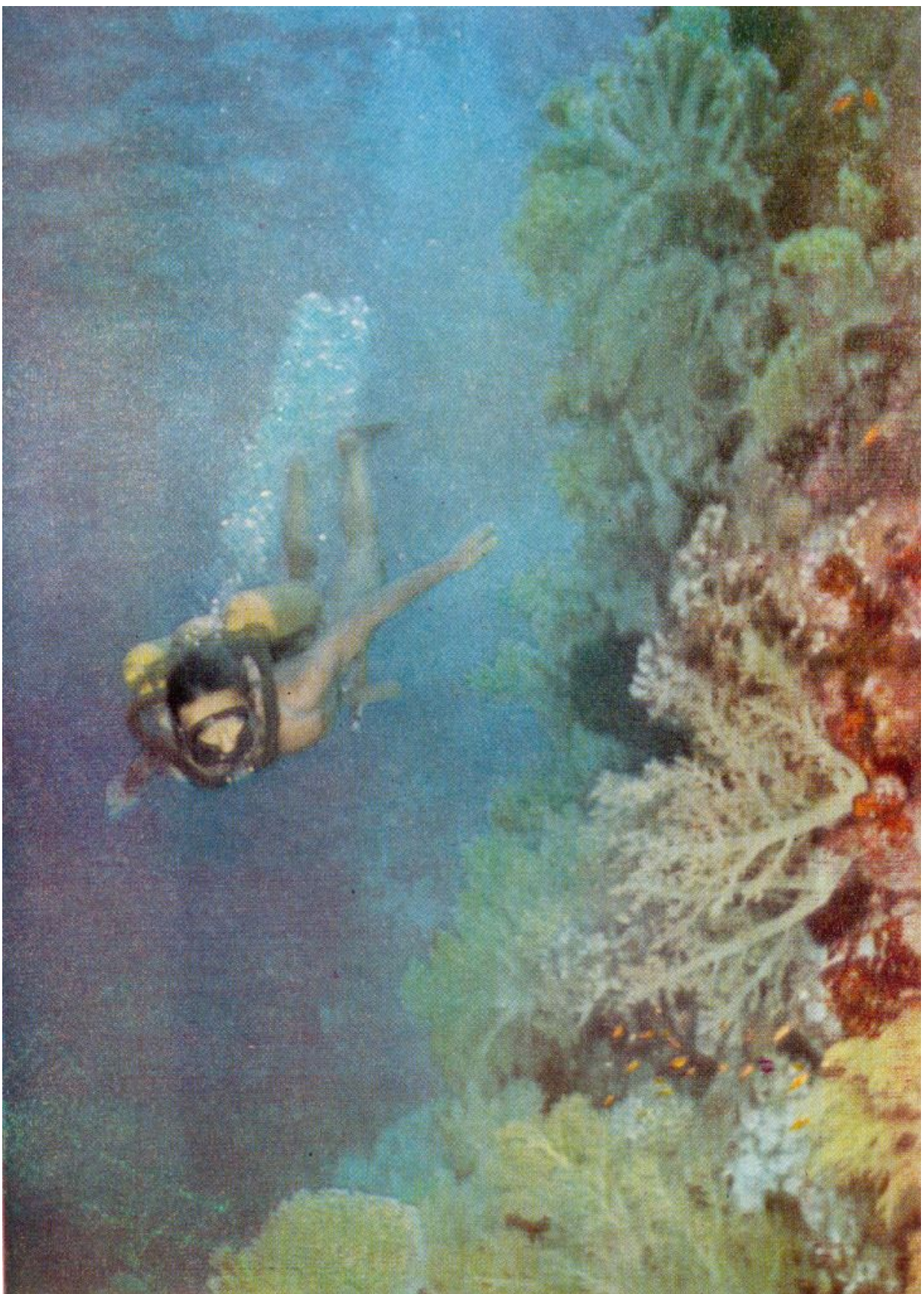
Първата ни среща със знаменитото Червено море ни разочарова. В Суецкия залив водата бе мътна и неспокойна. Потръпвах от северозападния вятър и се чудех дали прозрачните, топли, кипящи от живот води, за които бяхме чували толкова много, не са просто измислица. На следващия ден се пробудихме в пролива Зубал. Около нас се простираше дълбока, прозрачна синева. На фона на розовото небе от лявата ни страна подобно на пурпурно петно се открояваше Синайската планина. „Калипсо“ беше за пръв път в кораловия рай, който го примамваше отново и отново през следващите години.

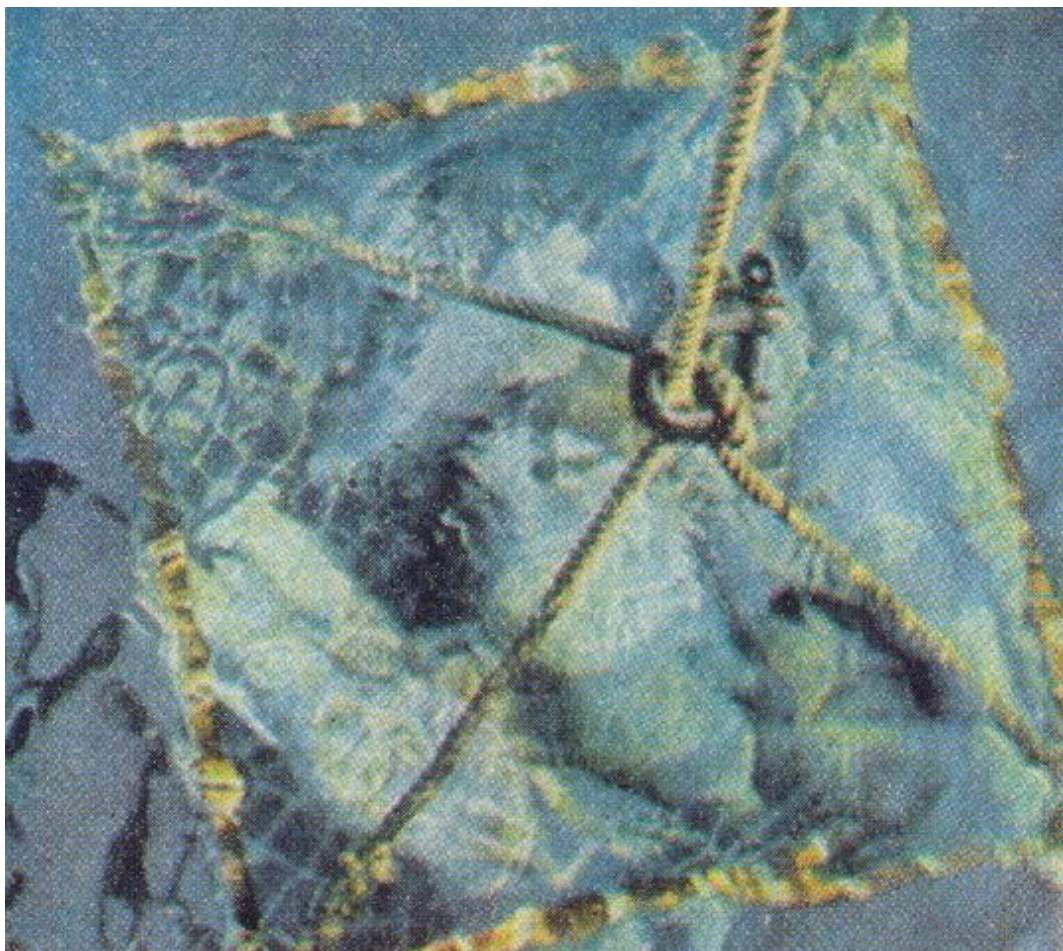
Закотвяне на „Калипсо“ край един плосък риф в Червено море

Разкопаване на винарския кораб. Един голям кораб от третия век преди нашата ера предава от 130 стъпки дълбочина край Марсилия своя затънал товар от амфори. Шестгалоновите винени съдове преди години са побрали част от винената реколта на гръцките острови и хълмовете на Рим. Върху този кораб са били натоварени десет хиляди амфори, предназначени за Марсилия. Товарният кораб се е разбил върху Гран Конглу и потънал само на десет мили от пристанището.

Фантастичен полет край подводната скала. Един леководолаз преминава край висяща джунгла от алционарии, които всъщност представляват колонии от различни животни.

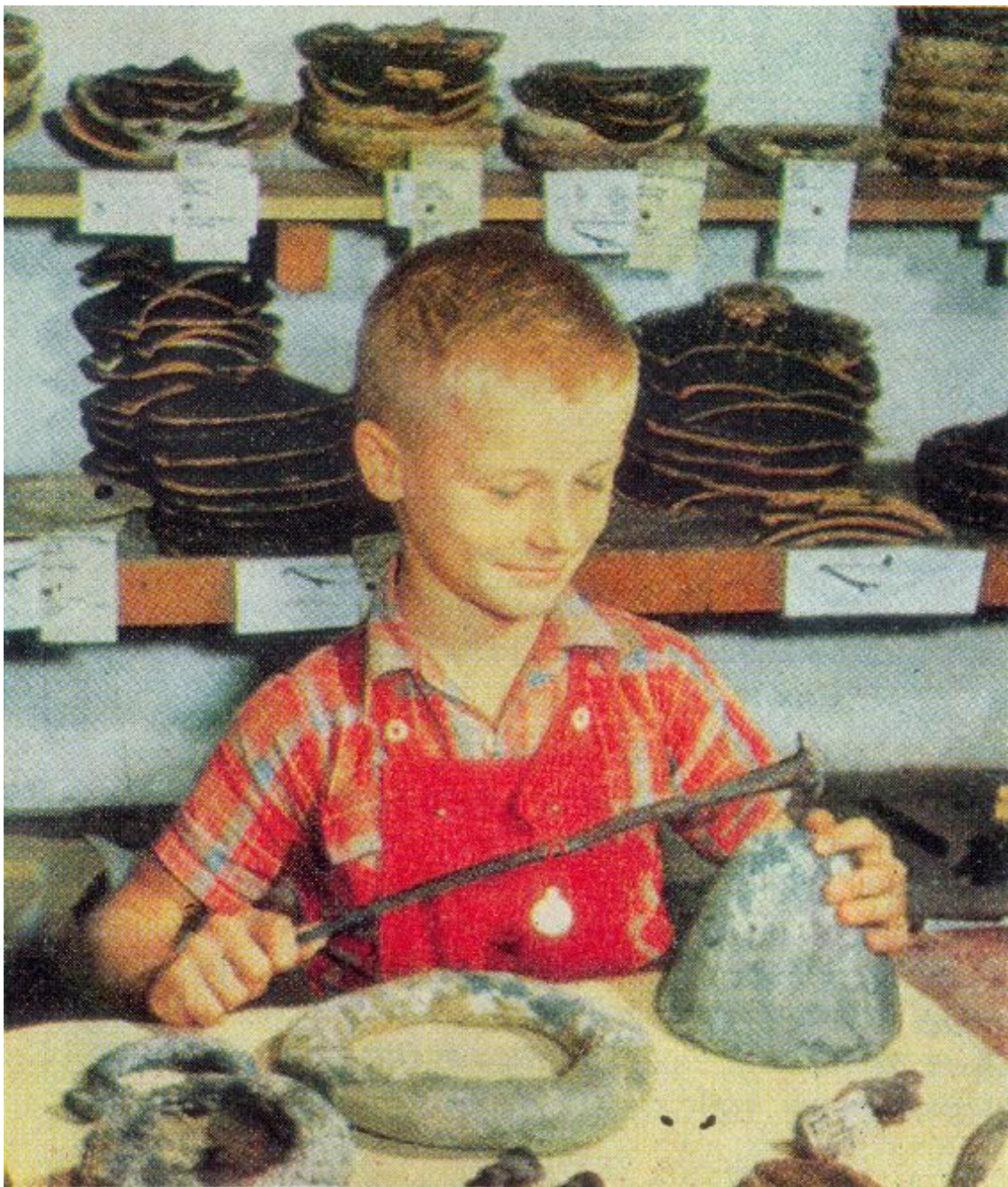
Археологическият кош се издига към повърхността от разкопките на древния корпус, пълен с продълговати римски съдове, извадени от трюма. Те сочат, че винарският кораб е тръгнал от Гърция и на път за Галия се е отбил в Италия.

*Единият от съдовете все още съдържаше останки от червено вино
отпреди 2200 години.*

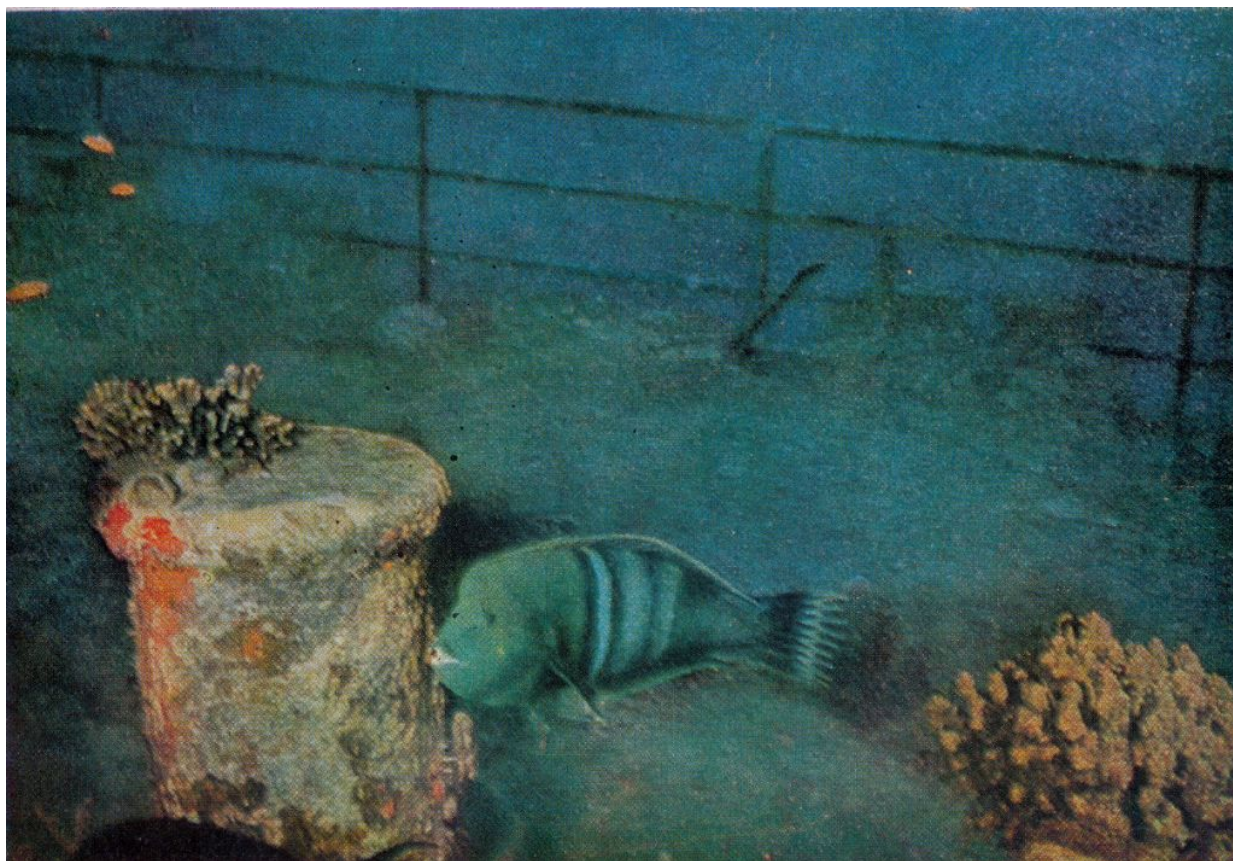
Дълго закъснелият товар от амфори след петгодишните усилия на нашата работна група най-сетне достигна Марсилия. Глинените съдове за вино и хиляди други находки са подслонени в музея „Борели“.

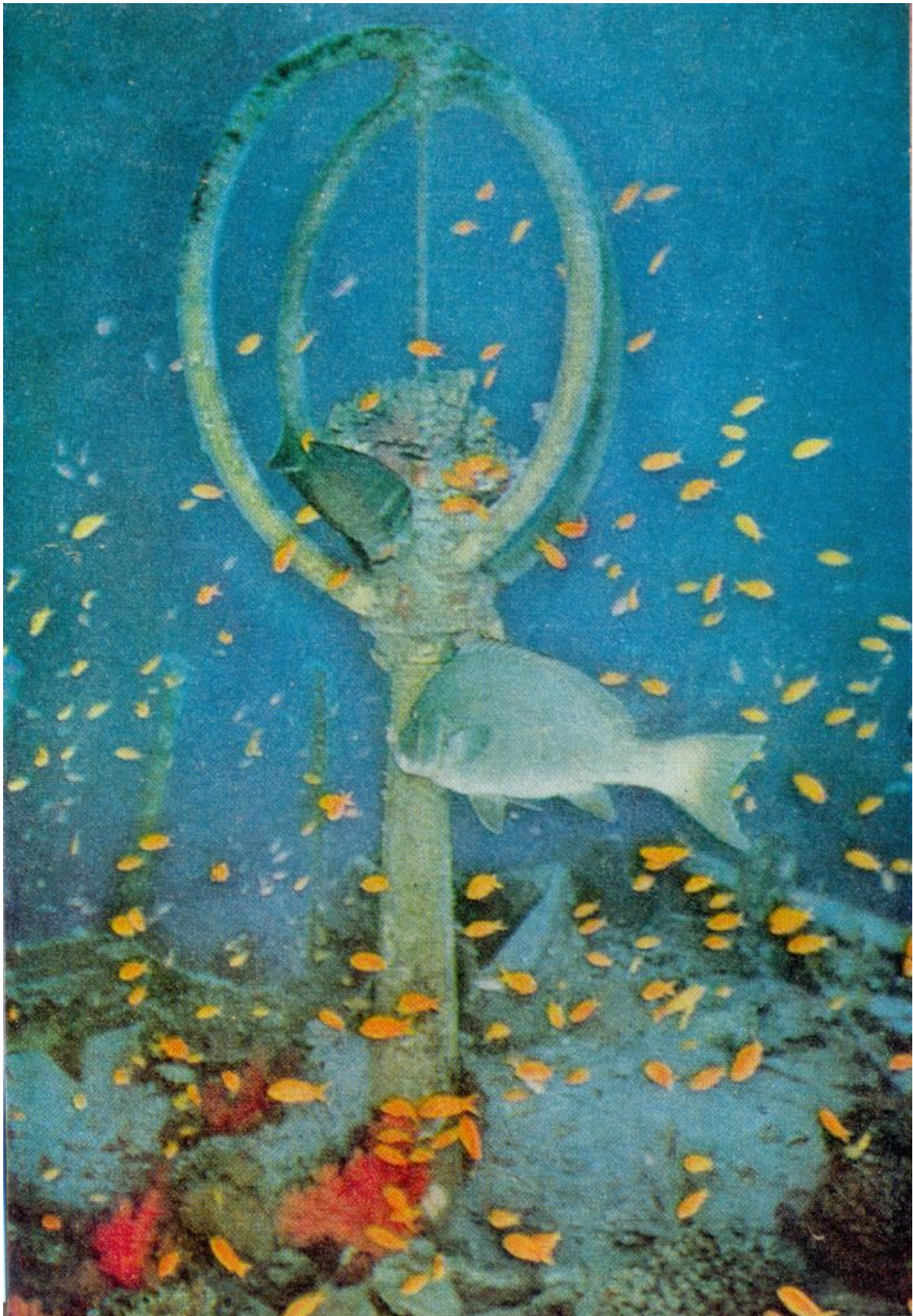
Момченцето държи в ръка един бронзов пирон за дърво. С такива пирони се е прикрепвала дъсчената облицовка към ребрата на древния кораб.

Телевизията прониква в античната история. Ние помогнахме на археолозите, които не можеха да се спуснат под водата, да се запознаят с останките на винарския кораб, като спуснахме под водата високочувствителна телевизионна камера, построена от нашата група. Камерата предава изображенията на повърхността посредством кабел.

Моторният кораб „Тисългорм“ лежи на сто стъпки под водите на Червено море. Корабът е потопен от самолети на Оста през 1941 година. По палубата се разхожда зеленушка, една от сегашните собственици на „Тисългорм“.

*Сив летрин преминава през обръчите на радиопеленгаторната
антена. Над него риби хирурзи гризат израсналия върху антената
коралов букет.*

[1] Френско океанографско дружество — Б.пр. ↑

[2] Четири години по-късно Министерството на просветата наистина пое „Калипсо“. Адмирал П. удържа думата си и ме назначи официално за ръководител. Въпреки че не отпускате финансови средства, флотата оказваше ценна помощ на „Калипсо“. — Б.а. ↑

[3] Наука за утайките — Б.пр. ↑

[4] Учените — Б.пр. ↑

[5] Малък платноходен кораб с три мачти — Б.пр. ↑

[6] Лайно — Б.пр. ↑

[7] Порода кучета с къси крака — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

ЧЕРВЕНО МОРЕ И ЗЕЛЕНИ РИФОВЕ

Моят интерес към Червено море бе разпалван в юношеските години от книгите на Анри де Монфрид за търсачи на бисерни миди, пирати, роби и контрабандисти на хашиш. Този дълбок и тесен канал, навяващ библейски мисли, не само гъмжеше от морски обитатели и от опасни подводни скали, но бе ограден и от най-негостоприемните брегове на света. Официалните книги за мореплаване по Червено море ми напомняха пълните с опасности разкази на Монфрид, *Instructions Nautiques*^[1] ни предупреждаваха, с изключение на няколко пристанища, да не доближаваме никъде брега. Предупреждението се придружаваше от нанесено на картата обяснение, отнасящо се до един от заливите: „Тук местното население е разположено добре“.

Вмъкнахме „Калипсо“ в централния мореплавателен канал на Червено море всред върволица от кораби, предимно огромни танкери, които се движеха един след друг, като че поставени върху релси. Тези по нашето направление в по-голямата си част плаваха празни, но насочилите се на север бяха затънали до най-високата линия на товарните си марки под тежестта на горивото, предназначено за страните, разположени в тази половина на земното кълбо. Керванът от кораби придаваше на Червено море вид на едно продължение на Суецкия канал от 1600 мили. Всред гъстата маса тромави кораби „Калипсо“ приличаше на скутер. Нощно време поставяхме по двама души на вахта с готовност да изменят курса на кораба, в случай че се изпречеше някой от тези гиганти, който не би се помръднал и на сантиметър, за да избегне срещата с нас. Високо над главите ни преминаваха осветени градове, построени върху цистерни, пълни с нефт.

С удоволствие бихме се отбили от този път, но подобни постъпки не се поощряват в картите на Червено море, дълбочините на което са измерени изключително по направление на главните канали. Веднъж отбили се от тях, ние можехме да се натъкнем на някой неосветен

остров или коралова плитчина, непосредствено под повърхността на водата. Останки от кораби, строени от няколко поколения, все още гниеа из подводните скали край главния плавателен канал.

Червено море, както впоследствие научихме от неколнократните си посещения, в никакъв случай не е хомогенно водно тяло. Северните покрайнини (с изключение на залива Акаба) не са привлекателни за гмуркане. Водата е мътна, рибата — малко, а коралите — дребни. В средата обаче между Саудитска Арабия и бреговете на Судан стъпало след стъпало животът изобилствува от пищни коралови структури, отстъпващи може би по размери само на тези от Големия бариерен риф, но превъзхождащи ги по великолепиe. Тук има голяма видимост, блестящи тонове и активна фауна, която живее под най-сухите и най-бедно населени брегове.

Южният край на Червено море също ни разочарова. Гмурнахме се край Йемен всред останките на една неотдавнашна коралова трагедия. В продължение на стотици ярда плувахме всред сиви, прилични на дантели камъни, които се рушаха непрестанно, и всред клонки от счупени, измрели корали, разпилени безразборно навсякъде. Отломките трябваше да са скорошни, защото все още не бяха станали на прах, и асимилирани. Тази гробница вероятно се е образувала в резултат на внезапна промяна в солеността на водата или на някаква интоксикация, предизвикана от самото море, защото човекът не би могъл да причини замърсяването на тази област. Океаните често страдат от местни естествени заболявания, на които още не сме в състояние да поставим точна диагноза. Ние плавахме над опустошения район всред тълпи от риби, в това число и много акули, които приличаха на кръвожадни зверове, подплашени от пожар, унищожил пасищата и леговищата им.

С изключение на някоя случайна, но силна пясъчна буря, централната част на Червено море почти през цялата година се бръсне от умерен, север-северозападен бриз, причиняващ слабо вълнение, което поклащаше неприятно „Калипсо“. Но то нито веднъж не успя да удари езичето в корабната камбана. Нейният звън беше автоматично предупреждение за сериозно разваляне на времето.

При придвижването ни на юг през тази географска ширина поътният вятър съвпаднаше със скоростта на „Калипсо“ и във въздуха не се чувствуваше никакъв полъх. В непоносимата горещина ние непрестанно се местехме от сянка на сянка, като избягвахме слънчевите

лъчи като отворената врата на запалена пещ. Но издрънчеше ли котвената верига към дъното, при местата, определени за гмуркане, вятърът започваше да духа освежително телата ни, по които нямаше почти никакви дрехи. При пътуване на север срещу вятъра на човек му се струва, че се намира в пустиня с климатична инсталация. Въпреки че водите на Червено море са най-топлите в системата на океаните, за мен никога не се намери достатъчно топла морска вода.

Много от спомените ми за Червено море са свързани с високия наблюдателен мостик на „Калипсо“. При проектирането му аз бях под впечатление на Монфрид, който разказваше как като капитан на едномачтов сомалийски кораб е бил нападен от пирати. Той изпратил едно момче на върха на мачтата да предупреждава за кораловите скали и се вмъкнал в лабиринта от рифове, всред които пиратите не посмели да го последват. Аз използвах широкото гарваново гнездо^[2], кацнало тридесет фута над главната палуба на „Калипсо“, за същата цел — да нахлувам всред неотбелязаните на картата рифове. От този високо издигнат балкон Су и аз се учехме да разчитаме кораловите води. Кафявият или белият цвят предвещаваха опасност — подводна скала близо до повърхността на морето. Широк диапазон от коварен зелен цвят означаваше различните дълбочини. Тъмносиният осигуряваше спокойно преминаване.

Когато започнахме да се доверяваме на тези наши познания, аз дръзнах да навляза със скорост един възел всред рифовете на Шаб Йенаб. Разчетох зле цветовете и носът на „Калипсо“ заседна в коралова плитчина. Под водата веднага се спуснаха леководолази, а останалите започнахме да пресмятаме колко дни ще издържим с наличната храна и вода. Леководолазите се завърнаха с добри вести. Носът бе заседнал на плитко и нямаше никакви повреди. Су даде заден ход и спусна лага, „0940: «Калипсо» прескочи рифа“.

Окуражен от това произшествие, аз се опитах да проникна в една лагуна, разположена на западния бряг на Абу Лат. От високия мостик начертах криволичеия курс, който минаваше край стотици коралови върхове. Морето тук представляваше истинско минирано поле. Лъчите на следобедното слънце, останало зад гърба ми, осветяваше препятствията и ги правеше лесно видими. Навлязохме в един добре очертан *cul-de-sac* и корабът надраска левия си борд о един риф. Върху борда веднага спуснахме предпазител, за да не се засегне дървената

облицовка. Стана ми съвсем ясно, че трябва да се откажем от екскурзията до лагуната. Погледнах назад, за да избира място за обръщане, но сега слънцето се отразяваше във водата и върховете на скритите под повърхността корали не се виждаха повече. Връщането назад бе невъзможно, а оставането в капана бе твърде опасно. Принудихме се да продължим и да направим опит да проникнем в лагуната. „Калипсо“ се промъкна с намалена скорост през едно стеснение, прилично на гърло на бутилка, и към залез-слънце достигнахме езерото. В нервната възбуда, която ме бе обхванала, имах чувството, че сме хванати в капан. Тази мисъл обаче не споделих с никого. На следващата сутрин, когато слънчевите лъчи затанцуваха върху рифовете, ние продължихме много по-леко напред.

Геологията на призрачните видения от подводни коралови структури и ниските, незалесени острови на Фарасан остана за нас загадка. Абу Лат например е пустинен остров, дълъг три и половина мили, широк една миля. Южният нос на острова представлява нагънато плато, средната му част равна пустинна местност, а на северния му край се издига идеален конус, висок сто стъпки, наподобяващ новообразуван кратер на вулкан. Въпреки това всеки сантиметър от Абу Лат е изграден от чист корал, с изключение на примеса от превърнати в прах мидени черупки по крайбрежието. Може да се каже следователно, че островът не е нищо друго, освен древен коралов риф, издигнат над повърхността на водата.

Разглеждането на Абу Лат ни обърка напълно. Продълговати корали стърчаха като обърнати нагоре гребла. Под краката си чувствувахме остри и хрускащи предмети. Обърнали нагоре острите си ръбове, в земята лежаха заровени морски миди на възраст може би половин милион години. Но стъпете със сандала си върху тях и те моментално ще разрежат подметката и ще се впият в крака ви. Към пламтящото небе гледаха вторачено гигантски вкаменели тридакни, поизбледнели образи на чудовищата, които се прозяваха в прозрачната синева под нас. Противно на остров от фиктивен вулканичен произход в южния край на Червено море открихме много острови, изградени изцяло от лава. Братята и Зеберйед, откъснати, разположени още по на север острови, на вид са солидни скали, оградени от коралови пояси.

Всред рифовете, чиято структура не успяхме да си обясним, се намира и Дедалус Лайт, един от най-опасните плоски рифове по

протежение на канала. На човек му се струва, че вижда самотен египетски фар, който плава в зелено бласто. Това е всъщност върхът на подводната скала, разположен непосредствено под повърхността на обогреното в цвят на индиго море. Дедалус има формата на комин, издигнат на една миля от дъното. „Калипсо“ приближаваше бавно рифа. Хидролокаторът показва, че в първите хиляда стъпки под нас има само вода. Спуснахме се на двеста стъпки дълбочина край стените на комина, но не открихме нищо друго, освен корали. Като се промъквахме през цепнатини, широки колкото да се проврем през тях, нашите бутилки със сгъстен въздух се удряха в коралите и звънтяха като легендарните карильони на потъналият град Ис.

Не е чудно Дедалус да е каменна колона, покрита с корали. За да се установи обаче как е била изградена, ще са необходими скъпи манипулации за пробиването ѝ или нови средства за спущане, които минават отвъд границите на действие на дихателния апарат.

Успоредно с бреговете на Судан рифовете са наредени в твърде правилна линия, вследствие на което между тях и брега се е образувал безопасен плавателен канал. Ние се връщаме неколкратно именно в тази част на Червено море, разположена край залива Мерса Бела, сушав район с разкошни подводни богатства. Обикнах това място още от първото спущане. Тук имаше великолепна серия от подводни пещери със стени, украсени от студени бриозои, месести оранжеви и розови асцидии и пурпурни сунгери. Сводовете на Мерса Бела са проядени от дупки. Снопове слънчеви лъчи се провират през тях и блисват върху платна от вибриращи цветове. Когато се промъквахме през отворите, пред нас се преплитаха живи нишки. Често попадахме на полилеи от многоклетъчни корали. Това е „пламтящият корал“, който причинява обрив по кожата, по-опасен от този на отровния бръшлян. Входът се заплащаше със синкаво сърбящо петно по някоя част на кожата. Ние проправихме пътя си като босоноги деца през храсти от диви рози.

Веднъж пристигнахме край Мерса Бела и открихме изоставен тримачтов кораб, набучен на една подводна скала. С навлизането на „Калипсо“ в залива два камиона с мълниеносна бързина изчезнаха в пустинята, в която нямаше никакъв път, и оставиха зад себе си купчина кошове и няколко лодки, охранявани от въоръжен с пушка негър. Поканихме негъра да се нахрани с нас на кораба. Той не спомена ни дума за коработрушението, за камионите или за себе си. Вероятно се

бяхме натъкнали на пиратско нападение или на модерна спекулация с умишлено потапяне на кораба.

При рифовете, разположени южно от пристанище Судан, едва не станахме причина „Калипсо“ да последва съдбата на тримачтовия кораб. Тук бариерният риф изтънява по посока на морето и се превръща в безпорядък от лошо картирани островчета и корали *à fleur d'eau*. Примамиха ни очертанията на така наречения Зелен риф. Върху картата той е отбелязан като опасен за корабоплавателите. Към Зеления риф се отправихме по обяд, за да успеем да направим няколко краткотрайни спущания и до залез-слънце да намерим дълбоки води. Движението през сложно преплетените корали отне много повече време, отколкото предполагах. Пристигнахме в тюркоазената лагуна на Зеления риф. Черни перки браздяха нейната повърхност. Двама леководолази взеха малката лодка и загребаха към лагуната. Лодката се придвижваше бавно напред. Времето, с което разполагахме, просто се топеше. Когато се завърнаха и съобщиха, че това е стадо манти, слънцето бе доближило хоризонта. Не исках да губя време в разговори за морски дяволи. Върху „Калипсо“, попаднал в кораловата клопка, падаше здрач.

Су застана на високия мостик, а аз се заех с хидролокатора, като и двамата давахме наставления на рулевия. За да не губим и минутка в маневри, аз нареждах на дежурния в машинното отделение направо по телефона. Дъното пропадна от двеста на три хиляди стъпки. Кривата, която чертаеше хидролокаторът, обаче подскачаше рязко нагоре и разкриваше некартирани върхове. Безцветните вече участъци от водата пред нас, които Су оглеждаше сега с напрегнат поглед, представляваха връхните точки на колони, по-високи от Айфеловата кула. Съзнанието ми бе раздвоено между безразсъдно смелото положение, в което се намирахме, и образите на потънали кули. Техните върхове бяха отрязани на поразително различни дълбочини. От върха на една ни деляха осемстотин стъпки, а от друга — дванадесет, съседката ѝ се намираше пък на четиристотин стъпки. Изведнъж чувам гласа на Су:

— Точно пред нас подводна скала!

Профилът на скалата подскачаше до върха на скалата на хидролокатора и плувнал в пот от страх, аз изкрещявам:

— С двата двигателя пълен назад!

Движехме се цели два часа, изпълнени със страх пред неизвестността, докато най-сетне успяхме да се измъкнем от потъналия

град на кулите. Заклех се никога вече да не поемам нощем подобни рискове с „Калипсо“ всред пълните с изкушение рифове на Червено море.

Нервите ми се успокоиха, но у мен остана загадката за образуването на тези кули. По-ниските се намират далеч извън зоната на фотосинтезата, в дълбочини, където рифообразуващите корали не биха могли да растат. Прегледах наново фонограмите на Червено море. Тези от Дедалус и островите Фарасан наподобяват много на бастионите от Зеления риф. На височина те се различават чувствително, въпреки че в силуетите им има нещо общо. От еднообразните си плоски върхове те се спускат вертикално надолу, от четиристотин до шестстотин стъпки, след което се наклоняват внезапно на четиридесет до петдесет градуса, за да потънат на нови хиляда и петстотин стъпки. Вертикалните им профили, мислено увеличени, приличат досущ на връх Сен Мишел.

Кой е изградил тези морски небостъргачи? Геолозите казват, че коралови острови започват да растат тогава, когато животинките строители се натрупат на някоя скала, издигаща се до зоната на фотосинтезата, където имат възможност да се хранят. Дотогава, докато светлината и топлината им осигуряват живот, малките организми изграждат пласт след пласт със своите скелети. Когато скалата започне да пропада към морското дъно, те строят с по-бързо темпо, отколкото това на потъването. Когато дълбоките кристални скали се закрепят здраво, полипите доизкарват постройката близо до повърхността на водата. Така тя се спотайва отдолу като подводна скала, създавайки потенциални възможности за изграждане на коралов остров. Дъното на Червено море вероятно се е слягало съвсем неравномерно, като известни участъци са потъвали по-бързо от съседните. В резултат на това някои корали не успявали да израснат достатъчно бързо и да избягнат завличането си в студените, лишени от светлина дълбочини. След прекратяване на техните усилия обаче растежът на съседната колона продължавал.

Най-дивата от всички тези плетеници от подводни скали е брегът на Фарасан, дълъг 350 мили и широк тридесет мили, т.е. шест милиона акра подводни скали и острови, разположени край бреговете на Хеджаз и Йемен. Този налудничав шедьовър от щръкнали над водата скали, плитчини, разпенени рифове и други потайности, носещи гибел на

корабите, е създаден от колонии миниатюрни животинки, които са променили вида на нашата планета много повече, отколкото човекът.

Северните Фарасански острови, област с бурен подводен живот, са картирани само по техните периметри. Централната част е изобразена върху картите с бяло петно, върху което картографите са написали: „Тази зона, опасна за корабоплаване, е изпъстрена с подводни скали, без удобни за преминаване канали“. Тук, в средата на двадесетия век, на няколко мили от големия воден път, се намира една забранена зона от земното кълбо. „Калипсо“ и нейните моторници непрестанно нахлуваха в бялото пространство, като спазваха едно-единствено условие: никога да не остават там след падане на мрака. В огрявания от слънцето пласт на океана ние открихме едни от най-вълнуващите места за гмуркане.

На пръсти се броят хората, които са виждали тези места, а още по-малко са онези, които са се гмуркали там. Рифовете се посещават само от някой случаен арабин-ловец на бисери. Нужно е човек да прекара цял живот под водата, за да е сигурен, че се е запознал поне малко с архитектурното и биологическото разнообразие на северните Фарасански острови. Те са заобиколени от надиплени рифове, покрити с нищожно количество пясък, което трудно може да ги класифицира като острови. Отгоре на нас ни се струваше, че подводните скали носят перлени огърлици. Скъпоценните камъни се оказаха хиляди електрически крушки, изхвърлени от минаващи танкери.

Спокойното море, блестящата подводна скала и ясните очертания на подводните колони подмамиха „Калипсо“ към най-големия от външните острови, наречен Мармар. Спряхме край едва затънал под водата ръб като край каменен кей. Между кораба и скалата спуснахме кранци, направени от външни автомобилни гуми, после затегнахме въжетата около кораловите върхове като около железни кнехтове. Приспивната песен на дизеловите двигатели спря и това разбуди един от калипсовците. Той се наведе над леерите и като видя коралите само на осемнадесет инча под водата, извика към мостика:

— Как се натикахме тук?

Симона посочи над мокрите скали към едно отдалечено малко възвишение и отвърна:

— Остатъка от живота си ще прекараме хей там и ще дестилираме вода.

Аз му показах ехограмата. Под кила имаше петстотин стъпки вода. „Калипсо“ отдъхна два дни на спокойствие в своя коралов док, докато ние изследвахме склоновете на Мармар.

Крайбрежните пясъчни ивици на островите Фарасан са претъпкани с раци призраци, четвъртити, дългокраки създания, оцветени в бледожълтокафяв или розов оттенък, който се сливаше с цвета на пясъка. Очите им се намират на края на дълги пипалца и те ги използват досущ като перископи. Когато слязохме на брега, към нас се устремиха десетки раци с перископни очи. Направехме ли някое заплашително движение, те веднага се заравяха в пясъка, като оставяха над него само върха на очите си, или пък влизаха във водата и се потапяха до очите. Скаф играеше с тях на гоненица часове наред. Той разхвърляше пясъка с предните си лапи, но не успяваше да ги изрови от пясъка.

Впоследствие Тазиев откри една не съвсем смешна тяхна особеност. Една нощ той реши да спи в алпийска палатка на един обрасъл с оскъдни храсти остров. На следната сутрин Тазиев се качи на борда, без да е мигнал цялата нощ, като се закле никога вече да не спи на брега. Стотици раци с дълги очи се опитвали да нахлуят при него и той прекарал нощта, като поддържал огъня около палатката си със сухи клонки от храстите.

Върху разположените по-встрани острови имаше белези, че близо до забранените за корабоплаване места на Фарасан са минавали хора. В една пясъчна падина, наречена Малату, се натъкнахме на няколко гроба, оградени със скелети от морски костенурки. Коралът, поставен до главата, сочеше Мека. Открихме и други ислямски гробове върху назъбените острови, всеки един украсен с кости от костенурки или черупки от морски миди. Учудвахме се коя ли човекомразеща секта е избрала това диво, последно изгнание, при което идваха да плачат само птици, раци и костенурки!

В пристанище Судан обаче узнахме, че починалите не са избирали сами своите гробове. Някога Саудитска Арабия събирала индивидуален данък (просъществувал до 1955 г.) от всички поклонници, отиващи в Мека, които влизали в страната само през Джидда, единственото официално пристанище на Червено море. Поклонниците прииждали на огромни тълпи от вътрешността на Африка, нарамили всички свои притежания, за да ги заменят за

преминаване през пристанището Судан или Суакин до Джида. Едва тук те научавали за арабския поклоннически данък. Тъй като за много от тях размерът на данъка се равнявал на няколкогодишен доход, крайбрежието на Судан се превърнало в огромен лагер от безпомощни поклонници. Разни агенти започнали да им подшушват за капитани, които можели да ги превозят тайно до арабския бряг на места, където нямало бирници. Собствениците натъпквали набожните мюсюлмани в своите малки корабчета и много от тях измирили по време на пътуването. Тъй като коранът забранява погребения в морето, а нямало начин трупове да останат на борда, капитаните ги заравяли из външните Фарасански острови.

Ние използвахме Джида, официалната врата на поклонниците, като база за снабдяване с провизии, пощенска база и място, където пристигаше и отлиташе нашият научен персонал. Една сутрин отидох до местния клон на Индокитайската банка, за да осребря един чек във връзка с изплащателната ведомост на „Калипсо“. Когато управителят, по народност французин, отвори вратата на кантората си, в нея нахлуха с крясък облечени в роби комисионери и го задърпаха за ръцете и ушите. Най-свирепо беше едно четиринадесетгодишно момче, което, както ми обясни управителят, разменяло дневно до десет хиляди долара. В Джида се доверяваха само на сребърните монети и търговията зависеше от големите камиони, които разнасяха навсякъде монетите. Месечната ведомост на „Калипсо“ се изплащаше с торба монети, която ние не можехме да повдигнем с ръце.

Друга ценност в Саудитска Арабия бе черният корал, от който се изработват молитвени столове за богаташите. При потапянията в Червено море на дълбочина от осемдесет до двеста стъпки ние намерихме черен корал и разбрахме защо е толкова ценен. Той се среща като кафяви храстоподобни дървета, високи от шест до девет стъпки, наподобяващи вечно зеления храст *Tamarix*. Той е една разновидност на горгонията, с разклонен и дебел колкото китка на ръка ствол и еластични клонки, покрити с гъста, лепкава слуз. По черното коралово дърво често висяха бисерни стриди. На никой от нас не достигаха сили да изкорени сам такова дърво.

Дюма откри храста от черен корал на сто стъпки под фара на Братята и се спусна под водата да отреже един екземпляр с трион. Той изхаби кислород за двадесет и пет минути престой и успя да отреже

едва една трета от ствола. След като си почина, аз слязох с него на дъното. Оставих търпеливия дървар с неговото занимание и заплувах встрани. Когато се върнах, Дюма седеше на един клон и режеше. Той се намираше точно в положението на човека от известната басня, който реже клона, на който е седнал. Клонът се отдели. Без да пада, Дюма остана в същото положение.

След като изнесе своя трофей на повърхността, той чисти цели два дни слугата от тялото си. По-сетне връзвахме вече екземпляра зад „Калипсо“. Така морето отмиваше лепкавата слуга. Калипсовци майсторяха от черния корал ножове за разрязване на хартия, дръжки за ками и цигарлъци, които после полираха. В Джида мюсюлманските докери ни молеха да ги подържат малко в ръцете си. Те миришеха черния корал и го притискаха към сърцата и челата си.

От черния корал лъхаше някаква мистериозност. Веднъж Симона, аз и нашият приятел Луи Леу посетихме Пабло Пикасо в неговата вила в Кан. Жена ми подари на Пикасо парче черен корал и му обясни неговото свято значение за исляма. Той го огледа от всички страни и го пусна в джоба на своите широки, кафяви кадифени панталони. От време на време през веселия следобед, който прекарахме с него, той vadеше корала от джоба си и го поглеждаше. На стената бяха окачени детайли от неговите стенописи за сградата на ЮНЕСКО в Париж. Посочих към известната фигура на мъж, свел ниско глава, и го запитях какво изразява. Очите на Пикасо ме стрелнаха дяволито и той отвърна:

— Художествените критици изписаха километри хартия, за да обяснят символизма на тази фигура. Някои твърдят, че това е загиването на Икар, други пък, че е Луцифер в момента, в който го изгонват от небето.

Той се наведе по-близо и каза *sotto voce*:

— Недей да казваш на никого, Кусто. Опитах се да нарисувам леководолаз.

Година по-късно видях отново Пикасо. Той все още държеше черния корал в джоба си. Когато го извади, забелязах, че неговият блясък бе поизбледнял от ласките на най-творческата ръка в света.

По време на своя престой в селцето от зелени палатки на Абу Лат, нашето най-дълго обитавано поселище в Червено море, учените

установиха, че първите им впечатления от безжизнеността на острова са били погрешни. „Пустинният“ остров се населяваше от безброй дългооки раци, плъхове, скорпиони, змии и облаци насекоми, които живееха в местност, лишена от каквато и да е растителност.

Островите Фарасан са огромен резерват на птици. Орляци кафяви рибояди виеха гнезда из празните места и коткаха пухкави бели пиленца върху изсушената земя. Дюма откри, че може да плува под един млад рибояд и да го държи за краката. Из каналите важно плуваха пеликани. Те излитаха тежко и вдигнали веднъж в горещия въздух своите смешни тела, пръхаха наоколо подобно на отдавна изчезналите летящи влечуги.

Всеки следобед в четири часа ние очаквахме над едно островче, наречено Северен Голдсмит, въздушните акробатики на една птица, която нарекохме птица часовник поради точните ѝ ежедневни излитания. Птицата часовник имаше за опашка едно дълго бяло перо. Цялото ято се издигаше на голяма височина, след което птиците се спущаха с лудешки въртения, опиянени от скоростта и свободата, като издаваха остри пронизителни крясъци на *joie de vivre*. След своите упражнения птиците часовници изчезваха, за да се появят отново за представлението на следващия следобед.

По-слабо се проявяваха гралаториите, лопатарите, белите и сивите рибари и папуняците на Фарасанските острови. Те стояха на групи по носовете на островчетата или на кораловите възвишения и трудно разрешаваха да ги доближим. Дюма и аз успяхме да направим няколко снимки, като оставихме гребната лодка на попътния вятър, а ние се скрихме на дъното ѝ, докато бризът ни докара до тях. Един от белите рибари не притежаваше срамежливостта на себеподобните си. Този дързък индивид се вмъкваше в лагера, влизаше в палатките и оглеждаше всичко. Нарекохме го Инспектора. След като паднеше мракът, наоколо излизаха сови и огромни орляци черни като катран албатроси — душата на нощта. През деня те се криеха в пукнатините, като понякога се заравяха даже напълно в пясъка. Една сутрин върху палубата намерихме един от тези албатроси. Настанихме го в един тъмен ъгъл, за да прекара деня. Птицата остана там, докато падна мракът. Бреговете на Фарасан ни привлякоха повече със своя интензивен подводен живот. Голяма част от него можеше да се види, без да става нужда да се слага даже маска. Рибите като че бяха

принуждавани да излизат на въздух. Издължени заргани пробиваха повърхността на водата като рикошети и отхвъркваха на повече от триста стъпки разстояние. Водорезите можеха да правят същото. Двамата риби понякога излитаха право нагоре във въздуха на височина около петнадесет стъпки. Скоростта на излитането се равняваше на около двадесет възела.

Близо до брега двадесетте инча от водната повърхност непрестанно гъмжаха от прозрачни рибки, по-дребни от сардините — младото поколение на един вид, който не успяхме да определим. Нарекохме я „плексигласова риба“. В близост до брега те създаваха за леководолаза видимост, равна на нула.

Тоновете храна, оградила островите в плътни обръчи, представляваше за месоядните животни от въздуха и морето ресторант на самообслужване, отворен двадесет и четири часа в денонощие. Въпреки това, както почти навсякъде из океаните, редовно се наблюдаваха сутрешни и вечерни гощавки. Тогава океанът кипваше. Гръбните перки на паламудите и каранксите разрязваха водата подобно на коси. Обезумели жертви излитаха във въздуха, за да се посипят отново като дъжд във водата. Гладни каранкси ги преследваха с най-голяма скорост до плитчините и връхлитаха чак върху сухия пясък, където пляскаха, докато вълните ги отнесат обратно. По време на храна от брега можете да си съберете двукилограмови каранкси.

Над бойното поле летяха рибояди. Те се спущаха рязко надолу и близо над повърхността на водата прибираха крилата си, за да се гмурнат по-лесно. Те плуваха под водата, насочваха човки към жертвата, сграбчваха я, излизаха на повърхността и отлитаха с нея при своите малки пиленца. Пеликаните се присъединяваха към тази касапница с достойнство. Те се придвижваха в кипналата вода и потапяха дългите си вратове и прекомерно големи човки с мигновен удар, който рядко пропускаше плячката. Драмата на това пиршество траеше около половин час, след което преситените животни стихваха. Наставаше всеобщо примирие и повърхността на водата се успокояваше.

Много пъти съм се опитвал да се мушна незабелязано под водата и да наблюдавам оргията, но винаги напразно. Веднага щом се появи маската ми, колкото и внимателно да се придвижвах, даже и когато се криех зад коралите, вълнението пред мен стихваше. Малките прозрачни

жертви се струпваха около мен, докато долу под мен каранксите заемаха позиция на порядъчно разстояние и очакваха оттеглянето на агресора.

На едно малко островче близо до Абу Лат разполагахме с резерват от раци. Въпреки че при гмурканията не бяхме забелязали нито един рак, те се трупваха в една издълбана в корала кухня, затънала наполовина във водата. Когато моят единадесетгодишен син Филип пристигна при нас през Джида, на него бе поставена задачата да доставя раци на готвача. Той пълнеше гребната лодка с ракообразни животинки, без даже да се намокри. Нямаше никакви указания, че раците менят кожата си или пък снасят яйца, и ние не успяхме да научим защо се събираха в тази кухня и защо никога не ги срещаме във водата.

Раци на сушата, птици, които се гмуркат под водата, и риби, които летят, не изчерпваха изненадите на природата в тази девствена морска джунгла. Срещаме и болбометра (*Bolbometron muricatus*). Представете си една плоска риба, дълга метър и двадесет сантиметра, тежка повече от двадесет фунта^[3], с мощни перки и тромава челюст и вместо уста, въоръжена с човка като тази на папагалите, с бяла подутина на челото, забележителна като носа на Сирано^[4], и вие ще можете да си представите приблизително нашата изненада, когато видяхме тази риба за първи път. Към нас се насочи ято от петнадесет риби, които започнаха да се въртят наоколо, като показваха синьо-зеленикавите си и оранжеви страни и ни гледаха с печални очи. Приличаха на разчорлени бизони, но когато махваха с опашка, за да се оттеглят, болбометроните изведнъж се превръщаха в смешни плоски отрязъци от самите себе си.

Виждахме ги всеки ден около Фарасанските острови. Те се осмеляваха да навлизат в такива плитчини, в които трудно можеха да плуват. Веднъж на север от Абу Лат видяхме около двеста болбометра, излезли като на паша. Големи сини перки стърчаха от водата и се протягаха на слънцето. Дали бе настъпил сезонът, в който хвърляха хайвера си, или пък бяха излезли на паша? Когато приближихме, за да узнаем това, те изчезнаха. Нито с динамитните капсули на Дюма, нито с харпуните на Дюпа успяхме да хванем някоя от тези риби. Когато се случеше да срещна някой болбометрон, или нямах филм в камерата, или пък бях с голи ръце.

През последния ни ден на островите Белтран, де Вутър и аз заснехме дълбоко под водата една ролка филм и се отправихме през плитчините към моторницата. Точно тогава де Вутър посочи към два големи болбометра в не по-дълбоката от три стъпки вода. Приблжихме с внимателни движения, като се опитвахме да не възбудим тяхното подозрение. Рибите ни забелязаха, но, изглежда, разбраха нашите мирни намерения, защото ни позволиха да се приближим достатъчно близко до тях и да надникнем в това, с което се занимаваха. Те плуваха една до друга в огрения от слънцето слой на водата, спираха се, обръщаха надолу глави и с един замах на перката забиваха човки в кораловите блокчета, при което се разнасяше ясен звук. Човката отчупваше парчета корал, големи колкото яйце на камилска птица. Болбометронът почваше да дъвче корала, после го смилаше със силните си зъби. Зъбите на животното се намират в човката, която не се мърдаше, след като отчупваше корала. Морският бизон се провираше през каменното пасище и пасеше с тромави удари на главата и резки клъцвания на човката. Ние чувахме как те смилат корала подобно на каменотрошачки. Въз основа на продължителността на угощението, на което присъствувахме, и еднообразието на менюто можахме да определим, че един болбометрон консумира няколко тона корали годишно. Редкостта на живи организми във върховете на коралите се обяснява с това, че те трябва да се трудят изключително усърдно, за да могат да оцелеят.

От време на време болбометронът отделяше изпражнения, подобни на бял облак, който заема петдесет кубически стъпки вода. Първия път, когато видяхме това, щяхме да се задушим от смях зад маските си. Но какво смешно имаше тук? Всичко, което поглъщаха, трябваше все пак да отиде някъде. Придвижих се до един утаяващ се облак и протегнах ръка. Върху дланта ми попаднаха някои от изхвърлените продукти. Това бе чист коралов пясък, не по-фин от този, който покриваше подводните скали. Болбометронът беше жива мелница за пясък. Обикновената риба папагал, много по-дребна от болбометра, но негова сродница, също стрива коралите и произвежда пясък. Вероятно червеи и ракообразни животинки вършат същото. Ерозията на скалите и коралите, предизвиквана от теченията и вълните, по никакъв начин не е единственото средство на природата за

образуване на морски пясък. Никой още не знае каква част от пясъка е производство на рибите.

Най-важната дейност при всички наши подводни задачи си остана, разбира се, помощта, която оказвахме на научните работници. Ние газехме в плитките коралови басейни и ловяхме риба с мрежи, изследвахме границите, които разделят лагуните от морето. Там се среща голямо разнообразие от обитателите на двете водни среди. Ние не само събирахме екземплярите, които успявахме да уловим, но класирахме всички обитатели от дадена област с цел да хвърлим светлина по въпроса за тяхната връзка.

Професор Драш ръководеше подводната секция, изучаваща колониите, фиксирани върху подводните скали, докато Дюпа и геологът Владимир Нестеров ловяха с харпун риби за д-р Шербоние. Дюма се специализира в прецизни микроексплозии за събиране на проби от популациите. Той се гмуркаше, поставяше малка динамитна капсула на някое удобно място и изплуваше на повърхността преди нейното възпламеняване. Веднага след това той слизаше бързо на дъното и събираше животинките, докато другите обираха тези, които изплуваха горе. По-малко от една пета от рибата, убита с динамит, излиза на повърхността на водата. Този метод се прилага широко от биолозите. Ако няма леководолаз, който да очисти след това дъното, той дава лоши резултати. Методът на Дюма убеди Шербоние, че се прави пълна инвентаризация на морския живот от изследвания район. С негова помощ биологът имаше на разположение цял рибен пазар, където можеше да прави своя избор. Те подбираха екземплярите и ги поставяха в буркани, подобно на работниците от консервните фабрики за херинги.

Калам и госпожица Занг вземаха водни проби от различни дълбочини и места, като отбелязваха температурата, солеността, съдържанието на кислород, процента на нитратите и фосфатите. Калам се гмуркаше непрестанно, като носеше със себе си високочувствителен термометър, с който установяваше най-малките температурни разлики. От изгрев до залез нашият боцман Белтран зареждаше дихателни апарати, тъй като смени от трима или четирима леководолази постоянно се намираха под водата по една или друга работа.

Навсякъде около Абу Лат дълбочините са умерени и варират от няколко до сто стъпки. Монотонността на бялото, плоско, пясъчно дъно

се нарушава само от отделни коралови блокове. Тези блокове са много различни по отношение на големината и формата си — някои са ниски каменни храсти, а други наподобяват високи готически катедрали. Един от тях приличаше на чудесен коралов фонтан, десет стъпки в диаметър. В центъра му растеше висок кичур от зелени водорасли. В тези постройки живеят дребни пурпурни, оранжеви, зелени, черни и бели рибки, които обикновено се срещат във водата, близо до техните входи. Когато ги наближавахме, те изчезваха вътре в тях. Върхът на корала създаваше впечатление на цвете, което е затворило внезапно чашката си преди настъпването на нощта. Биолозите имаха желание да преброят популациите в подобни корали, но никой леководолаз не можеше да се вмъкне в малките пещерички на обитателите. Разрешихме проблема, като откъртихме една цяла такава постройка от основите и я издигнахме на „Калипсо“. Докато траеше тази операция, малките рибки останаха по своите домове. Те изскочиха от тях едва когато коралът бе поставен на палубата, върху която те се разпиляха подобно на скъпоценни камъни.

Енергичният млад океанограф доктор Клод Франсис-Бьоф издействува един четириместен самолет за поддържане на нашата връзка с Джида и за правене на фотокарти на Абу Лат. За нещастие самолетът се приземил принудително в Бенгази поради технически неизправности, които можели да се отстранят едва след заминаването на „Калипсо“ от острова. Неочаквано точно тогава на летището в Джида пристигна един младеж. Това бе Тони Бес от Аден. Аз познавах неговия баща, Антоан Бес, едно рядко съчетание на търговец и човеколюбец. Сега Тони ръководеше параходната агенция на семейството, универсален магазин и една корабостроителница за традиционни арабски едномачтови корабчета. Той ръководеше също така и една автомобилна агенция в Етиопия и се разпореждаше с поголемия дял от тамяна и смирната, изнасяни от Имамата на Йемен. Тони говореше перфектно английски, френски и арабски. Той на драго сърце ни отстъпи за няколко дни самолета заедно с неговия пилот-швед. Тони предложи и собствените си услуги като леководолаз.

Първото нещо, което се наложи да построим на Абу Лат, бе самолетна писта. Остри корали покриваха най-подходящия за тази цел терен, в средата на който оставаше и гробът на един поклонник. С кирки и лопати ние изравнихме терена, като запазихме гроба. Симона

даже помете пистата. Когато самолетът долетя над летището, Тони забеляза на земята надпис. „Абу Лат“, изписан с големи варосани букви. Той забеляза също така и предупредителния знак върху гроба, останал сега в средата на пистата, и ветропоказателя, направен от памучни отпадъци, събрани от машинното отделение на „Калипсо“.

Тони се оказа скромен и искрен другар, спокоен и умен леководолаз и човек, който винаги предлагаше услугите си за физическа работа. В почивките между въздушните земемерни изследвания шведът кацваше мълчаливо върху края на моторницата и започваше да лови риба, въоръжен с огромен арсенал от пръчки, макари и въдици.

На Абу Лат оставихме запас от гориво за ползване от Франсис-Бьоф след ремонтирането на неговия самолет. По-късно той и неговата помощничка госпожица Занг заедно с пилота М. Ивернал приключили въздушните земемерни проучвания и отлетели за Адис Абеба. Там при едно излитане във високопланинския разреден въздух на Етиопия самолетът се разбил и тримата загинали. Френските океанографи все още чувствуват загубата на прекрасната и привлекателна фигура на Клод Франсис-Бьоф.

Един ден между Фарасанските острови, когато повечето от нас се бяха пръснали по изследвания с моторниците, Симона забелязала как един модерен траулер се насочил към „Калипсо“. Този неочаквано появил се съд плавал под флага на Швеция, Саудитска Арабия и Организацията по въпросите на продоволствието и селското стопанство (ФАО) при ООН, Той спрял до „Калипсо“ и Симона махнала с ръка на капитана, човек с ориенталски черти. Целият екипаж се състоял от араби. Капитанът се обърнал към Симона на немски. Тя не знае този език и отговорила на английски. Той пък не говорел английски и опитал едно индонезийско наречие. Симона отговорила на френски. Когато изглеждало, че в опита си да се разберат са изчерпали всичките си лингвистични възможности, Симона казала на шега на японски:

— Не сме опитали само на японски.

Капитанът отвърнал на японски. Той се оказал филипински риболовен експерт начело на шведски траулер, нает от ФАО с цел да се изпитат по-добри методи за риболов за нуждите на арабите. Той изучавал японски език през време на военната окупация на

Филипините. Симона пък е израснала в едно духовно училище в Япония.

Като се придвижваше на юг, „Калипсо“ получи първите си впечатления от Южния кръст. Следващата сутрин достигнахме островите Зеберйед, наричани още Седемте апостола. Тези отбягвани угаснали вулкани се подават от водите на Червено море и се виждат от тамяновите горички на Йемен. Отраженията на мрачните Апостоли върху тъмнозелените морски води предвещаваха по-скоро беда, отколкото надежда. Ние се заинтересувахме повече от един остров, наречен Джебел Тиър, който за разлика от останалите някога е бил населен. Преди приблизително стотина години в спокойните дни на Отоманската империя един френски предприемач издигнал турски фар на неговата най-висока част — най-важният фар на север от Аден. Групата, която слезе на Джебел Тиър, едва се крепеше на крака върху застиналата сбръчкана лава. Ние се покатерихме с усилие до изоставената постройка и се изкачихме по ръждясалите стълби до самия фенер. Прозорците и призмите бяха счупени. В кулата прелитаха морски птици. Като моряк аз изпитах неприятно чувство пред загубата на този фар, спасявал безброй кораби от гибел всред Седемте апостола. „Калипсо“ напусна вулканите през нощта. Танкери и кораби се наблюдаваха един друг посредством радари и претоварваха нашия екран със смущения. В радарния век турският фар не беше повече необходим. Никой повече нямаше да си спомня за неговите останки.

За пръв път изпробвахме подводната наблюдателна камера на „Калипсо“ в Червено море. По време на едно дълго и трудно пътуване през коралови препятствия Дюма и де Вутъор се настаниха в камерата, докато ние се придвижвахме през плитки канали със скорост десет възела. Слънчевата светлина се отразяваше от пясъчното дъно и осветяваше лицата на наблюдателите, които приличаха на зеленясали скулптурни фигури. При дълбочините с видимост до шестдесет стъпки кораловите колони и стени запазваха очертанията си и преминаваха под кораба за четири секунди. Когато огромната петоока стоманена зурла на кораба връхлиташе върху някое стадо риби, те се пръскаха. Другите животинки край рифовете трепваха и бързо се мушваха в пещерите си.

Над по-големите дълбочини Дюма и де Вутъор имали чувството, че се намират в самолет, който лети над невзрачна синкава земя. Когато дъното се издигало и изхвърляло подводните кули до самата камера, те се дръпвали уплашено назад в очакване да се разбият в препятствието, което отминавало само на десет стъпки под тях. Наблюдателите се изкачиха за обяд, очаровани от пътешествието, а останалите се наредиха на опашка пред люка, който водеше до подводната камера.

Една нощ пуснахме котва край скалите на остров Зеберйед и аз слязох в камерата. През това време другарите ми спуснаха мощни лампи пред моя прозорец. На светлината се появили безброй дребни същества, подмамани като молци от запален абажур. Копеподи, червейчета, ларви и много млади рибки се завъртяха в лудешки танц. Множеството се разрастваше, докато лампата престана да се вижда, а вместо нея остана някакво сияние. Аз надникнах през централния илюминатор. Някъде в дъното, без да се осмеляват да излязат на светлото, мудно се придвижваха големи неясни очертания. В най-отдалечените краища успях да различа формите на млади каранкси. Други големи животни преминаваха като светкавици край каранксите, без да мога да ги разпозная. Вероятно големите животни чакаха угасването на светлината, за да се нахвърлят върху малките рибки, които танцуваха безгрижно в нощното заведение.

Когато пътувахме в открито море, камерата имаше малко посетители. Най-много обичах да слизам в нея именно по това време. Необезпокояван от никого, аз прекарвах часове на наблюдения и размисъл. Виждах стада от скумрии, които пресичаха нашия път като блеснали мечове, устремени напред с изпънати тела и очи, които оглеждаха бдително около себе си. Един ден се натъкнах на необичайна гледна — група от корифени, изпъстрена с почти всички цветове на дъгата. Корифената е най-лъчезарното създание на морето. Женските са прекрасни, но видът на мъжките ви взема дъха. На човек се струва, че те носят пунически шлемове, украсени с емералди, сапфири, диаманти и рубини. Те оглеждаха моя прозорец с агресивни намерения и даже се насочваха към него като че да покажат своето безстрашие. Знаех как се борят, когато ги уловят с въдица, и как цветовете им избледняват при смърт. Човек изпитва истински възторг, когато види техния нямащ равен на себе си блясък в естествената му среда.

Понякога моята обсерватория се зариваше под стада от риби, прилични на сардини. Рибите изчезваха мигновено и на тяхно място се появяваше пяна. Мина доста време, преди да разбере, че всъщност „Калипсо“ подплашваше стада летящи риби, които излитаха във въздуха.

Намирах се в камерата, когато напуснахме Червено море през Бабелмандебския проток на път за Индийския океан. Морето беше бурно и „Калипсо“ подскачаше осезателно. Аз се търкалях като зарче в чаша за барбут. Вълните изхвърляха носа нависоко и силата ме притискаше върху гумените дюшеци. Когато корабът попаднеше между две вълни, аз се претъркувах по стоманените стени. Илюминаторите се издигаха всред ослепителната белота на пяната и падаха обратно с трясък в синевата. Не се виждаха никакви риби, даже и през кратките промеждутъци, когато камерата останеше под водата. Намирах се в небитието, под изсечения таван на някакъв пиян кораб. Когато се изкачих, залитайки на палубата, погледнах внимателно рулевия. Той беше спокоен като съдия и се наслаждаваше на спречкването ни с непокорния пролив.

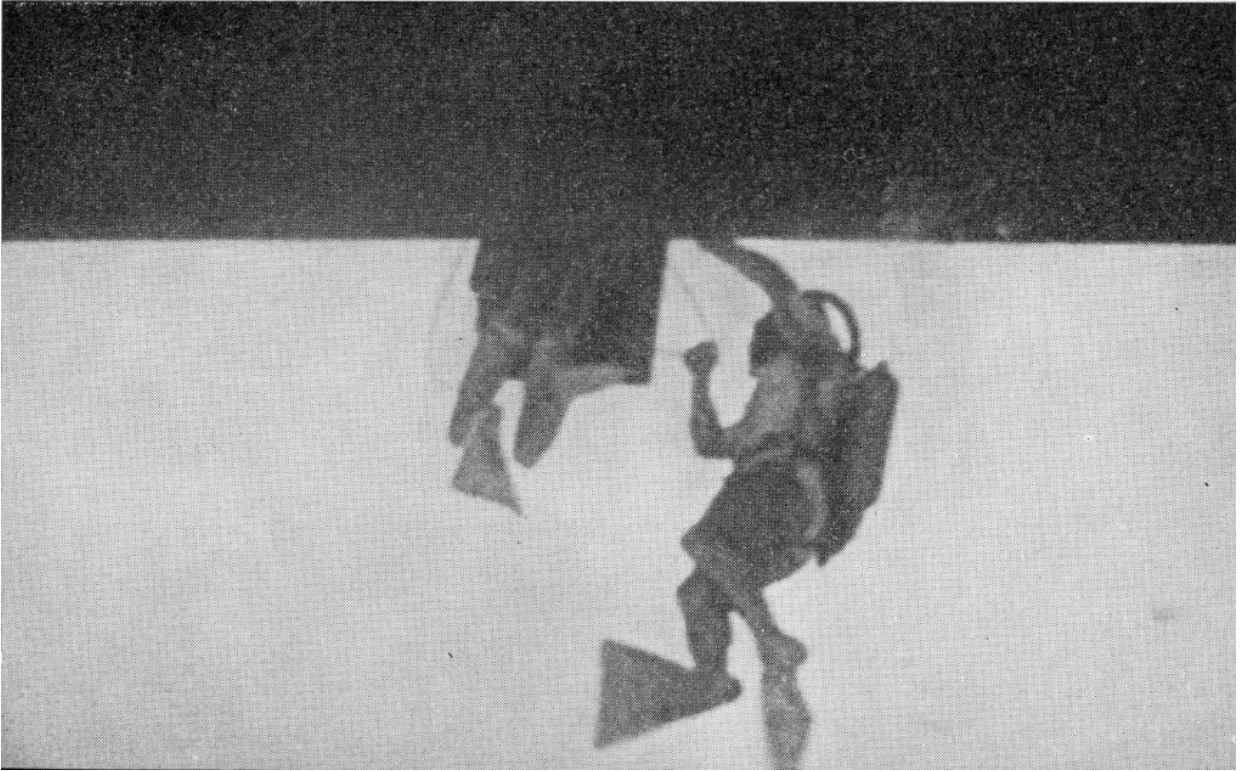
Свободно спущане под водата с научна цел. По леководолазната стълбичка се изкачва леководолаз, който се завръща от едно от поредните слизания, предназначени за наблюдение, събиране и фотографиране на подводни находки.

Научноизследователският кораб „Калипсо“

От корабната кухня Хенри Гойран слиза по влажния леководолазен кладенец, построен точно в средата на „Калипсо“.

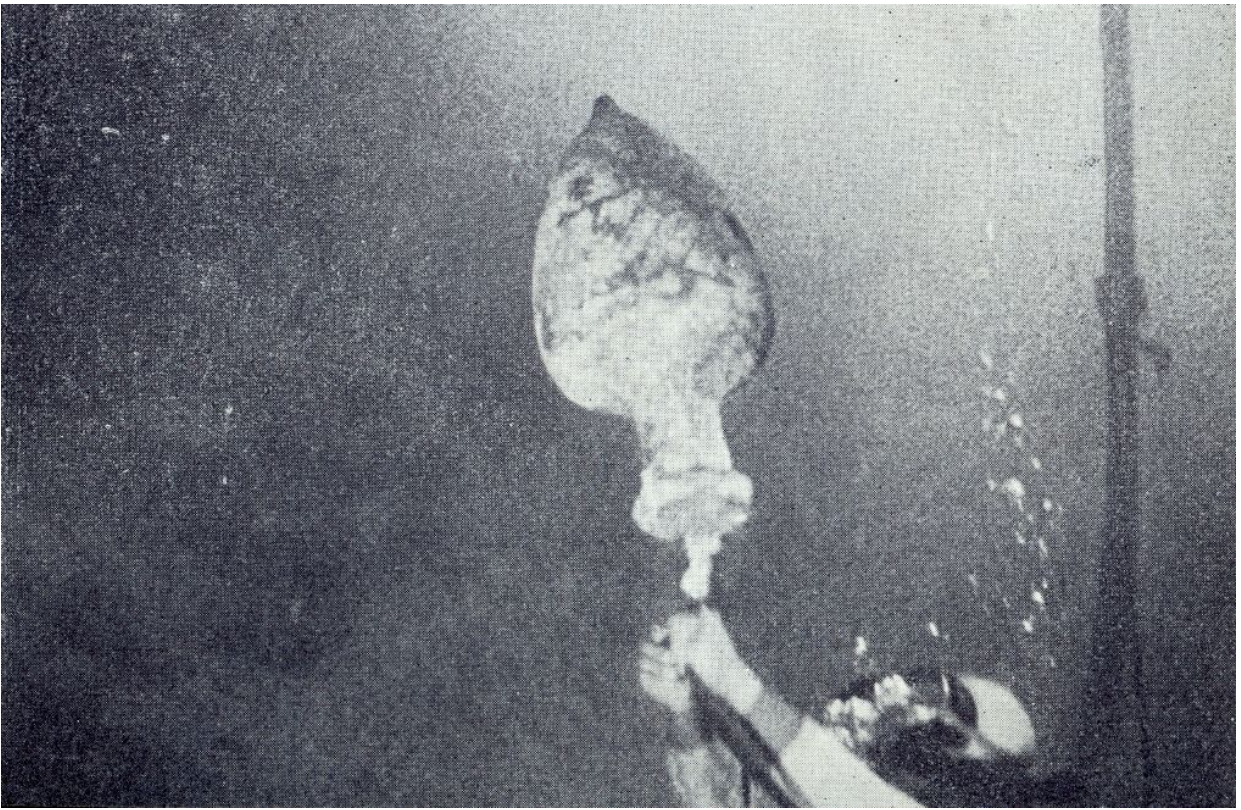
*Използвахме кладенеца, когато развълнуваното море правеше
слизането зад кърмата опасно.*

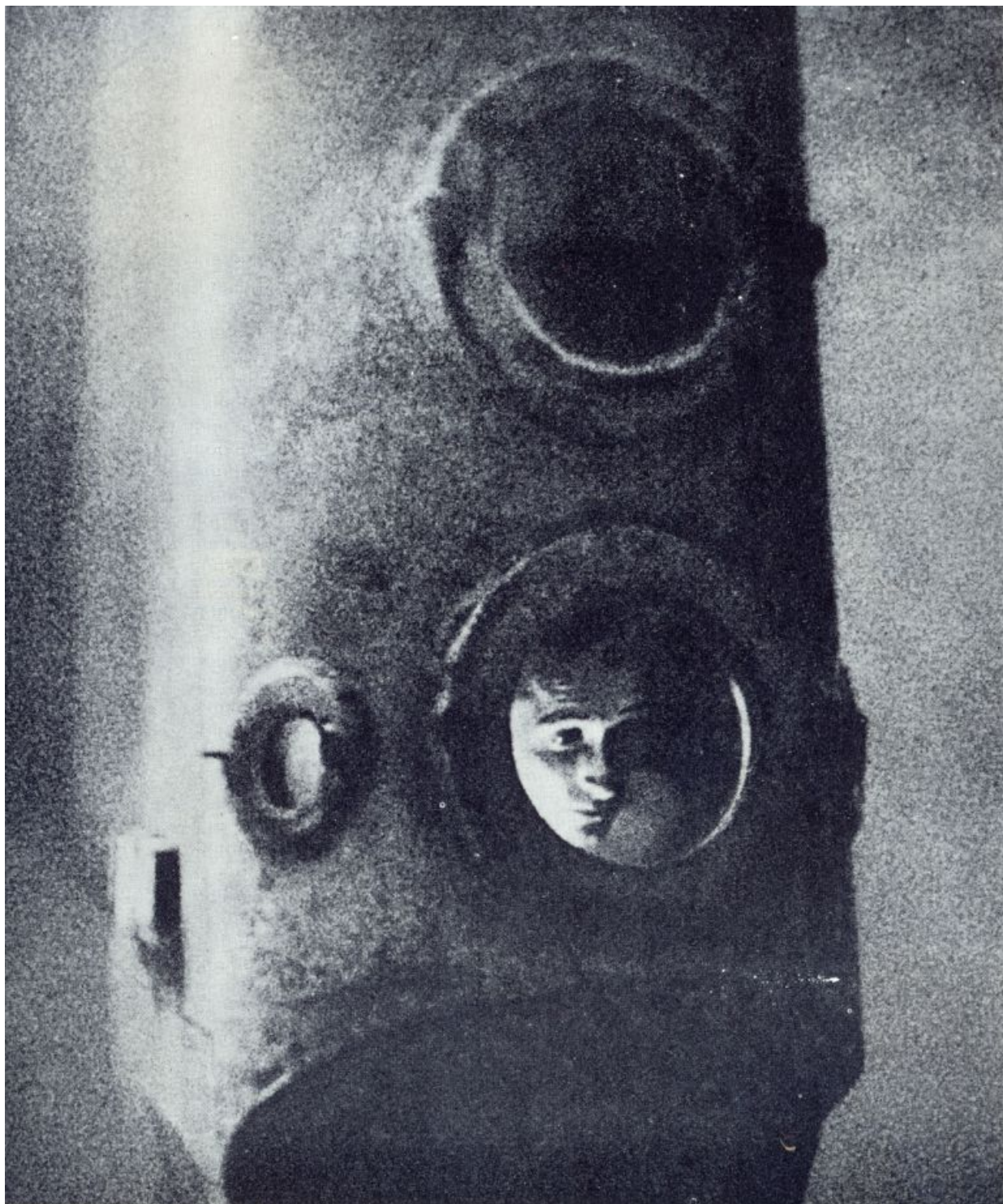
Във вътрешността на винарския кораб от третия век преди нашата ера. Напречен осемметров разрез на разкопките, разположени на 135 стъпки под повърхността на водата. Продълговатите съдове са римски, а тези със закръглените тела — гръцки. Корабът е предназначен за превозване на десет хиляди амфори и е играл роля на супертанкер през древността. Корабът е потънал край остров Гран Конглуе, на десет мили от Марсилия.

Скок в древността. Кратка обмяна на мисли преди започване на разкопките на гръцкия винарски кораб, потънал през третия век преди новата ера. Отляво надясно: Фалко, Андре Лаба, Арманд Давсо, Кусто, Раймон Киентци.

Изпращането на амфори на повърхността с помощта на сгъстен въздух бе един от методите, използвани през време на подводните археологически разкопки.

Луи Мал в подводната камера на „Калипсо“, построена на носа на осем стъпки под повърхността на водата.

- [1] Инструкция по корабоплаване — Б.пр. ↑
- [2] Площадка на мачтата, използвана за наблюдение — Б.пр. ↑
- [3] Един фунт е равен на 0.454 кг — Б.пр. ↑
- [4] Сирано дьо Бержерак — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

ЗАГАДКАТА НА УРНИТЕ

Един ясен ден през средата на лятото, гонен от попътен бриз, „Калипсо“ наближи верига непристъпни бели острови, пусти като Фарасанските, въпреки че се намирахме само на десет мили от Марсилия. Корабът хвърли котва в тесен проход между доминиращия над всички остров Риу и неговата по-малка сестра Гран Конглуе. До това невероятно място ни доведе едно примамливо сведение, получено от Фредерик Дюма.

Още когато работел в групата за подводни изследвания в Тулон, Дюма спасил при един спешен случай от кесонна болест някакъв си леководолаз любител на име Гастон Кристианини. Същият изкарвал прехраната си, като ловял омари и изваждал потънали предмети от морското дъно около Марсилия. Пръстите на краката му били ампутирани, но той останал жив. Дюма го посетил веднъж в болницата, където Кристианини му поверил своята тайна.

— Аз повече няма да мога да слизам под водата — казал той, — затова искам да ти разкажа за местата, по които съм ходил долу.

Тъй като никой не познавал по-добре от него дъното в този район, Дюма извадил бележника си и наострил уши.

— Ще ти кажа къде има най-много лангусти — казал недъгавият вече леководолаз. — Първо, край големия товарен кораб, потънал встрани от Ил Мер, и второ, край каменната арка под Гран Конглуе, близо до купчината стари глинени съдове.

Дюма трепнал. „Старите глинени съдове“ можели да бъдат само амфори, пръстени съдове, играли ролята на нетрайна опаковка в древността, използвани за пренасяне на вино, масла, зърнени храни, бои, руди, парфюми, мозаични камъчета — всичко, което е минавало през тринадесетсантиметровите им гърла.

Години наред трупахме подводен опит, докато оценим правилно купчината амфори на морското дъно. В началото на нашите подводни занимания Дюма и аз разпитвахме водолазите-ветерани. Те разказваха

за „старите глинени съдове“, без да подозират тайните, които криеха. Един стар кореняк, като описа редицата амфори, които стърчали от дъното, направи следното заключение:

— Сигурно на брега е имало работилница за глинени съдове, която при свличането на земните пластове е отнесена в морето.

Сега вече знаехме, че купчините стари глинени съдове са указание за потънал древен товарен кораб. И този ден ние пристигнахме при Гран Конглуе, за да зърнем амфорите на Кристианини. Отдавна ни се искаше да разкопаем някой потънал древен кораб. С нас на борда на „Калипсо“ бе професор Фернан Бенуа, ръководител на Отдела за изучаване на древността на областта Прованс. Той се качи в моторницата заедно с Марсел Ишак, изследовател на Хималаите и филмов продуцент, Дюма, с мен и Алберт Ро, нашия нов боцман. Ро запали извънбордовия мотор, придвижи се до северозападния нос на стръмния остров и спря, за да може Дюма да влезе във водата, нарамил трибутилков апарат. Леководолазът се протегна, изпита плаваемостта си, след това направи салто и потъна право надолу в прозрачното море. Хванах румпела и насочих моторницата по следите на неговите мехурчета, които се разпукваха сега на повърхността.

От време на време вдигах поглед към надвисналата над нас бяла скала. Шумът на мотора плашеше чайките и те се вдигаха с крясък във въздуха. Небето предвещаваеше вятър. Опасността дебнеше отвсякъде. След двадесет минути някъде отдолу се появи бледо петно и след малко Дюма се покатери в лодката. Белият каучук на маската ограждаше очите и носа му. На лицето му бе изписана умора.

— Веднага открих каменната арка — каза той. — Търсих от двете ѝ страни, но не намерих никакви амфори.

Щом като острият поглед на Дюма не бе открил нищо, там вероятно действително нямаше нищо. Все пак не ми се искаше да се откажем от търсенето и да отхвърлим доверието, с което се бе отнесъл Кристианини, като го сметнем за чиста рибарска измислица. Почувствувах задължение сам да се спусна долу, подтикван от мълчанието на професор Бенуа и от скептичния сарказъм в очите му. Ро се приближи до едно закътано от вятъра място на северозападния нос. Изпробвах крановете за налягане на няколко бутилки, закрепих една, която съдържаше най-много въздух, на раменете си и се потопих.

През по-голямата част от това лято (1952 г.) не бях слизал под водата и затова не се чувствах в добра форма. Навлязох в зоната на петдесетте стъпки, където неподготвеният леководолаз преживява най-остра криза в евстасиите тръби, и останах учуден, че не изпитвах никакви болки в ушите. Водата над дълбочините беше изключително прозрачна. Като се гмурнах край стената, отново ме завладя въодушевлението на нашите първи подводни „полети“. Сегашните ми преживявания като че бяха свършено нови и непознати. Пластът на пречупващата се от вълните слънчева светлина остана зад мен и аз потънах в бледото сияние на страната без сенки. Преплувах над един склон, обрасъл с груби жълти водорасли, до праг, който водеше към по-тъмносини води. Някъде долу в разсеяната сива светлина видях друг наклон с едва забележими едри, валчести камъни, покрити с горгонии. Насочих се към царството на едрите валчести камъни.

Сгъстеният въздух придоби метален вкус, а мислите ми започнаха да блуждаят. Повдигнах ръка към маската и вперих очи в закрепения на китката ми дълбокомер: 170 стъпки. Дългото отсъствие от подводните занимания започваше да си казва думата. Трябваше да принудя мислите си да текат в нормална последователност: *Дясната ми ръка сочи юг. Погледнах в тази посока, но там в обсега на стотестъпки видимост не открих никакви амфори. На тази дълбочина на разположение имам само десет минути. Лявата ми ръка сочи север.* Насочих се през големите камъни в това направление с намерение да заобиколя североизточната точка за времето, което ми беше останало. *Приятелите ми в моторницата независимо от състоянието на морето ще следват пътеката на моите въздушни мехурчета. Помни, не се напъгай, не бързай, не хаби излишни усилия.* Започнах да отмервам движенията на краката и да ги съчетавам с дълбоки издишвания, като обръщах глава ту на една, ту на друга страна също като радарна инсталация. И на север не се оказаха никакви находки. Очите ми започнаха да се уморяват от виждането надолу по сивия склон. Изведнъж забелязах дълъг тъмен предмет. *Там е по-дълбоко? Ще слезеш ли? Това може да е амфора!* Издишах въздуха от дробовете си и без помощта на краката потънах по-дълбоко. Предметът беше покрит с гъсто руно морски водорасли. Драснах с нокът и открих най-обикновен варовик. Дълбокомерът сочеше 240 стъпки. *Това е безразсъдство! Изкачи се незабавно горе!* Голяма ножица с крака,

дълбоко вдишване на въздух и аз излетях на 170 стъпки, придружен от цял ескадрон големи сребристи рибки.

Заобиколих носа така, както си бях наумил, и открих, че сивият наклон се издига на нивото, на което се намирах. Дишането ми се затрудни. Завъртях резервния кран, за да продължа с още пет минути престоя си. Бях изгубил почти всякаква надежда. Трябваше да спестя по-голямата част от останалия въздух за декомпресията. Изведнъж, както се издигах по наклона, току пред маската си видях грациозно заоблечения силует на една усамотена полузарита амфора. *Не бива да си отивам, без да оставя някакъв белег.* Събрах всички останали у мен сили, обърнах амфората и я забих в пихтиестата маса.

Усилието наруши дишането ми. Поех дълбоко въздух и тръгнах по дългия път нагоре. И точно тогава в едва забележимото пред мен поле истината излезе наяве. Намирах се край висока могила от пясък и чакъл. Пред очите ми се разливаше цяла каскада от счупени глинени съдове. Никога преди не бях виждал такава голяма купчина останки от старинен кораб. Той е потънал край самия остров и се е разбил в неговата основа. Една задрямала акула ми стори с неохота път и аз вдигнах три слепени чаши, наподобяващи купи.

Тръгнах нагоре край стената подобно на сомнамбул. Сърцето ми биеше до пръсване. На десет стъпки от повърхността на водата се хванах за една горгония и спрях за декомпресия с останалия ми въздух. Стиснах чашите до гърдите си. През това време моторницата кръжеше добросъвестно в ослепително бялата морска пяна. Въздухът в бутилката почна да бълбука. Излязох над повърхността, като държах чашите в изпънатата си ръка. Бенуа с развети от мистрала бели коси видя една ръка, поднасяща дар от морето.

— Кампански чаши — извика той.

Изтегнах се със затворени очи в моторницата и наострих слух. Археологът обяви:

— Тези чаши напомнят на кампанските изделия, които открихме при разкопки в Прованс. Това доказателство е достатъчно да се предположи, че корабокрушението е станало през второто столетие преди нашата ера.

— Смятате ли, че заслужава да се предприемат основни разкопки? — попита Дюма.

— Безусловно! — отвърна професор Бенуа.

Новината обиколи светкавично „Калипсо“, от машинното отделение до мостика, и всички се струпаха в столовата, за да зърнат находките. Ишак вдигна благоговейно чашите.

— Подредени са така, че двойните дръжки се намират под прав ъгъл една към друга, — каза той и ги отдели. — В момента аз разделям предмети, опаковани от някой специалист преди цели две хиляди и двеста години.

Забележката развълнува групата. Чашите бяха наредени и опаковани от живи хора, чието изкуство се предаваше сега от техните в нашите ръце през цели две хилядолетия. Ние нямаше да се спускаме под водата само за музейни експонати, а щяхме да търсим данни за тези майстори, за пътя, по който техните нежни стоки са пристигнали до водите на Галия, и преди всичко като моряци щяхме да узнаем нещо за техния кораб и мореплавателското изкуство на неговия екипаж. Що за кораб е това? Как е бил построен? Какви хора са плавали с него? Долу под тинята сигурно лежаха отговорите на всички тези въпроси.

Ние щяхме да измъкнем потъналия кораб от геологическите и биологическите наноси на вековете, да разтоварим дълго закъснелия товар от амфори с възможно най-малки повреди на затъналия корпус и да извадим самия корпус, без да оставим и парченце на дъното. Бенуа искаше да приюти целия кораб на едно-единствено място — в неговия голям музей „Борели“ в Марсилия, където специалистите щяха да изучат всички данни за древния товарен кораб. Те щяха да възстановят корпуса, а кой знае, може би надстройката и целия такелаж. Това би било една сериозна помощ на морската археология. Тази млада наука се похвали с няколко открития, повечето от които направени на сушата — праисторически лодки, запазени в блата, египетски и викингски съдове, погребани заедно с починали владетели в техните гробници, увеселителни галери от века на Калигула, извадени след пресушаване на езерото Неми в Италия през тридесетте години на нашия век. Само четири древни кораба са частично изкопани от самото морско дъно. Първият е потъналият кораб при остров Антикитера край бреговете на Гърция, от който през 1901 година водолази извадили бронзови изделия и мраморни скулптури. Вторият е романският кораб, открит от Алфред Мерлин край Махдия, Тунис, от който също са извадени откраднати гръцки статуи. От него през 1948 година Дюма, Тайе и аз също извадихме мраморни колони. Край Албенга, Италия,

италианският спасителен кораб „Артилио II“ е ограбил един кораб от първия век преди нашата ера, като екипажът му разрушил образувалата се над кораба могила заради разни дреболии. Един кораб от същия век, разбит край Антеор, Франция, бе частично изследван от Дюма, Филип Тайе и леководолази от подчинената ми група военни моряци, която работеше на „Инженер Ели Моние“. Кампанските чаши свидетелствуваха, че нито един от тези кораби не бе по-стар от нашия и никой не бе разкопаван така основно, както възнамерявахме да направим ние.

Определих два месеца за изваждане на античния кораб, зарит на 130 стъпки под кила на „Калипсо“. Колко наивен изглежда сега този план. Потъналият кораб щеше да отнеме цели пет години и един човешки живот. Той щеше да доведе нашата експедиция почти до разорение и да ни принуди да основем първото поселище на този остров.

Древният кораб се превърна в школа за мъжество. Той оформи нашата подводна група в океанографски апарат и ни принуди да изградим на брега наш собствен център за изследване и развитие на подводната технология *Office Francais des Recherches Sous-Marines (OFRS)*^[1] Корабът отхвърляше непрактичните схващания за работа под водата и ни учеше на по-добри.

Вечерта след откриването на кораба обаче ние плавахме към Марсилия в пълно невежество относно тези въпроси и чертаехме плана за работа. Кампанските чаши оказаха мигновено въздействие върху директора на Отдела за проучване на античността при Министерството на народното образование. Той предостави голяма част от скромния си бюджет за археологически изследвания, която се оказа твърде малка частица от разходите по изваждането на кораба. Националното географско дружество отпусна субсидия, както направиха *Prèfecture des Bouches de Rhone* и общината в Марсилия.

Пристанищните власти и търговската камара на Марсилия ни снабдиха с материали и ни оказаха различни други услуги, свързани с разкопките. Но най-вълнуващото и най-окуражителното събитие представляваше желанието на десетки подводни плувци да участвуват като доброволци при изваждането на кораба. Повечето от тях имаха нужните познания, но всички, без изключение, бяха ентузиастични. Между тях се намираше и Алберт Фалко, морско чедо от село Сормиу

близо до Марсилия. Въпреки че познаваше подводния морски свят още от детска възраст, поради нашата строга система на социална сигурност на Фалко отказаха да издадат документи за здравословно състояние. Последните ми бяха необходими, за да стане леководолаз на „Калипсо“. Той бе загубил три пръста от лявата си ръка при експлозията на детонатора на немска мина, когато е работил като доброволец при прочистване на пристанищата.

Заведох Фалко при един лекар от социалното осигуряване на търговската флота, за да му издаде документите. Лекарят установи, че той е превъзходно развит във физическо и всяко друго отношение и когато вече щеше да разпише позволителното, забеляза ръката на Фалко.

— Съжалявам, господине... — започна той.

— Не ставайте смешен — прекъснах го аз. — Измислете някакъв начин и уредете неговия въпрос.

Докторчето издаде на Фалко удостоверение, което му даваше право само на служба като „*le navire océanographique Calypso*“ и крайбрежен риболов. (Сега Фалко е старши щурман на подводница с реактивен двигател, която се спуща на хиляда стъпки под водата.)

Фалко препоръча друг добър подводен плувец на име Арман Давсо, който работеше в Отдела за хигиена на Марсилия. Градските първенци го командироваха на „Калипсо“, като продължиха да му плащат заплата. Давсо беше *ramasseur de vides, deuxième classe*, т.е. специалист по събиране на отпадъци от улиците. Сега той започна да събира останките от древността и остана на работа при нас като всеотдаен подводен техник.

С добър кораб и група нетърпеливи подводни плувци ние се върнахме при Гран Конглуе, за да начертаем плана за действие. Дюма и аз разузнахме купчината, останала след корабокрушението. Върху гроба на кораба лежаха огромни камъни, падали с течение на вековете от острова. Водата е омекотявала тяхното падане и те не бяха навредили на останките. Намерихме къс скала, тежък най-малко два тона, легнал върху купчина абсолютно здрави амфори. Първата ни работа беше да разчистим именно тях. Франсоа Жюние от администрацията на морските фарове изпрати своя масивен тендер „Леонор Фреснел“, който с помощта на мощна макара спусна стропи и търкулна по-големите камъни надолу по склона. „Калипсо“ от своя

страна се справи с по-малките камъни. Не можехме да помръднем само най-големия къс скала, един тридесеттонен менхир, полегнал в долния край на потъналия кораб. Това разчистване сочеше необятността на задачата, с която се бяхме заели. Счупени амфори и отломки от чаши, купи и чинии бяха затънали в пясък, смесен с камъни и черупки от миди. Дълбочината за работа бе точно в границите на безопасната за нас зона — най-връхната точка на кораба се намираше на 125 стъпки дълбочина, а най-ниската на 140. При разкопките щяхме да се спуснем още по-дълбоко. Работната площадка се разполагаше на хребета на дълбочинното опиянение. Дватама с Дюма трябваше да измислим най-разумната атака на този безпорядък.

Първия ключ ни дадоха гърлата на амфори, щръкнали десетина инча от пихтиестата купчина. Те бяха подредени в линия, която подсказваше надлъжната ос на потъналия кораб. Спуснахме долу разграфено въже и се засуетихме откъде да започнем измерванията. Като се ориентирахме по случайни предмети и предположения, преценихме, че корабът е дълъг деветдесет и три стъпки и широк двадесет и седем стъпки, което впоследствие се потвърди с голяма точност. Корабът бе предназначен за превозване на десет хиляди амфори и представляваше един от най-големите кораби на античните времена.

На стената в трапезарията на „Калипсо“ окачихме план на мястото, където бе потънал корабът. На него нанасяхме местонахожденията на важните или характерни находки. За да се ориентираме по-лесно, обозначихме условно носа и кърмата, десния и левия борд на кораба и започнахме разкопките. От началото леководолазите извадиха онези амфори, които се измъкваха лесно с ръце. За първите две седмици извадиха триста амфори. Разчистваха също така камъните и счупените пръстени и фаянсови съдове. Този период на опити и грешки продължи по-дълго, отколкото бяхме преценили поради поредицата нехарактерни за сезона мистрали, които избутваха „Калипсо“ встрани от острова. Допуснахме също така и една сериозна тактическа грешка. Вместо да разкопаваме систематично от горния край или от кърмата, както казвахме ние, и да продължим надолу, ние замъглихме археологическата картина, като ровехме из цялата могила. Грешката оправихме, само срещу мистралите бяхме безпомощни.

Виещият вятър връхлиташе изсушен и озлобен от студения северен край на долината на Рона и нахлуваше с вой в морето, подгонил топлината пред себе си. В кипналото море „Калипсо“ се дърпаше от юздите си към острова. Представяхме си нашия нов изследователски съд полегнал върху останките на потъналия отпреди две хиляди и двеста години кораб и се чудехме на глупостта си, че сме се заели с неговото изваждане.

Мистралите връхлитаха изненадващо. Събирахме леководолазите и часове наред се борехме с котвената верига, завързана с конопени въжета, изпънати от мъжете в лодките, за да предпазят кораба от прибоя. В такива моменти си мислехме за ония мъже, които преди векове бяха изгубили битката срещу Гран Конглуе. В критичните моменти обаче известно успокоение внасяше професор Бенуа, който крачеше нервно по палубата и непрекъснато повтаряше на себе си:

— Ужасно, ужасно!

Жюние отново ни се притече на помощ срещу мистралите. Той изпрати „Леонор Фреснел“, който закотви една укрепителна шамандура, достатъчна да обуздае боен кораб на 250 стъпки от острова. Тогава не можехме и да допуснем, че укрепителната шамандура ще стане причина за едно голямо нещастие.

По това време „Калипсо“ разполагаше с двадесет легла, а ние често имахме на борда до 35 човека. В атмосфера на оживление и непрекъсната опасност никой не се оплакваше от лошата храна и теснотията. Понякога работеха едновременно шестнадесет леководолаза. Според нашите правила всеки леководолаз можеше да се спуска по три пъти на ден и да работи средно по петнадесет минути на дъното. Между спущанията се полагаше по три часа почивка за отделяне на натрупания азот и за възстановяване на изразходваната енергия. Групи от по двама души се сменяваха на дъното почти без прекъсване. На повърхността ги викаше дежурният хронометрист, като стреляше с карабина във водата. При изкачване леководолазите се спираха за три до пет минутна декомпресия на десет стъпки под водата, след което можеха да излязат отново в атмосферата.

Изстрелите на карабина, оглушителният грохот на компресорите, бушуването на морето, стенещият вятър, свистенето на сгъстения въздух, ритмичното тракане на нашия остарял дизелов винч,

нарежданията, давани през силния вятър, крясъкът на чайките — всичко това оживяваше самотата на това място. Въпреки това резултатността на нашия труд бе под съмнение.

Изкушението, привлякло отдалеч подводни плувци, подмами и зяпачите. Малки корабчета, платноходки с триъгълни платна, яхти и крайцери идваха в Гран Конглуе просто за да погледат. Един ден пристигна най-екзотичният зрител „*le Compté Renoir de Dong*“, преплувал десетте мили от Марсилия. Той носеше автоматичен харпун, на гърба си вързоп, в предния джоб на подводното си облекло бутилка вино. Когато тръгна по обратния път, ние настояхме да го превозим с „Калипсо“. Той скочи от борда на половин миля от остров Риу и доплува до самотната скала. Същата вечер го приbral един едномачтов рибарски кораб. Плувецът носел заек, който успял да убие на Риу с подводната си пушка.

На минаване край нашата шумна площадка, в района, който отсега нататък се отбягваше от водни съдове, рибарите си обясняваха нещата само по един начин: „Тук има баснословно съкровище! Трупат златото на купчини в трюмовете си.“ В известно отношение те бяха прави. Ние действително разкопавахме едно безценно съкровище, но не от златни и сребърни кюлчета и скъпоценни камъни.

Първоначално изваждахме амфорите, като ги завързвахме по дузини на въже, теглено от винча. Някои от тях падаха и създаваха опасност за мъжете долу. Опитвахме се да ги издигаме горе, натрупани в специален кош, но те се чупеха. Пиер Лаба предложи начин, който се хареса на всички. Той взе със себе си под водата маркуча за въздух, обръщаше амфорите с дъната нагоре и ги пълнеше със сгъстен въздух.

Те се издигаха нагоре и започваха да се въртят на повърхността, където Ро, застанал в малката гребна лодка, ги ловеше с мрежа. По този начин обаче не можеха да се изпращат горе счупените амфори, а пукнатите не издържаха налягането и падаха обратно върху дъното. Накрая приспособихме един телен кош, който побираше дванадесет амфори. Това представляваше и средният брой, който двама тренирани леководолази можеха да съберат за една работна смяна на дъното.

На палубата пристигаха мокри амфори, блестящи на слънцето. Техните пурпурни и златисти биологически инкрустации бързо избледняваха в кафяви и жълтеникавосиви тонове, изсъхваха и образуваха патина от бели фосили и петна с цвят на йод там, където са

се трупали ракообразните животинки. Биолозите Жак Пикар и Роже Молини от университета в Марсилия изстъргваха от току-що извадените амфори пластовете живи организми и ги изследваха. Те откриха един нов, непознат на науката вид и няколко нови асоциации от прикрепени форми. Техният колега Жан Блан слизаше при самия кораб, изучаваше седиментацията и измерваше съдържанието на кислород в тинята и водата. Тези млади учени живееха с духа на „Калипсо“. В края на седмицата те се появяваха неспринудено на марсилския док и помагаха на нашите момчета да чистят и боядисват кораба.

По време на храна разменяхме духовито мисли за подобряване методите в нашата работа. Обсъждахме и спорехме оживено и върху сходството на предметите от пострадалия кораб. Бенуа поддържаше твърдението, че корабът е от третия век преди новата ера. Неговите помощници Анри Медан и Фердинанд Лалеман възразяваха, че за това няма достатъчно ясни доказателства. Те смятаха, че корабът е потънал в първия век преди нашата ера. Дюма споделяше второто схващане. Аз нямах много познания по археология, но ми се струваше, че корабът е по-стар от първия век, защото намерените по-рано в морето останки от древни кораби принадлежаха именно към този корабкрушенчески век. Малко по малко находките от сивия склон разбулваха тайните на товарния кораб. Ние преживявахме събитията на една увлекателна криминална история с исторически сюжет.

След като очистихме повърхностния слой, продължихме разкопките с ръце, за да достигнем следващия пласт. Предметите като че бяха циментирани за дъното. Когато се опитвахме да откъртим някой съд и го хващахме за дръжките, той или изсмукваше силите ни и ние се отправяхме към повърхността изтощени, или се начупваше в ръцете ни. Налагаше се да отстраним наслойката, натъпкана около съдовете. Един месец след започване на работа доставихме необходимата ни апаратура — пневматична земесмукачка, която се задействуваше от огромна помпа. Гъвкавата метална тръба имаше пет инча в диаметър и бе дълга двеста стъпки. Към нея бе привързан маркуч, по който минаваше въздухът. Краят му бе обърнат нагоре в тръбата в близост до отворието. Въздухът се връщаше под налягане към повърхността, при което обемът и скоростта му нарастваха и той

увличаше със себе си всичко, което можеше да премине през отворстието.

Вие може сами да изчислите диаметъра, неудобството, обема на въздуха и дълбочината на една подводна земесмукачка. Особеностите на нашата дълбочина изискваха компресорът да доставя четири хиляди кубически фута сгъстен въздух на час, за да може да изсмуче четири или петстотин кубически фута различни предмети. Такова смукателно устройство буквално унищожаваше дъното. То поглъщаше тиня, пясък, черупки от миди, парчета счупени съдове, риби и камъни, по-големи от юмрук. Ако случайно някой допреше част от тялото си до отворстието, то щеше да изсмуче спокойно и кръвта му.

Тръбата изхвърляше съдържанието си в желязна мрежа, поставена на палубата, където един археолог проверяваше изсмуканите предмети. Ревящата помпа изригваше дървени фрагменти, закрепени с дъбови клинове, железни и медни пирони от обшивката на кораба, бронзови пирони, дълги по десет инча и блестящи като нови, парчета огъната оловна обшивка с къси медни нитове, подредени зигзагообразно, и рибарски тежести и куки от различни епохи, по-късни от корабокрушението. Бухналата от пяна мрежа се отцеди и върху нея се показва бронзов пръстен. Аз го обявих за пръстена на капитана и го носих няколко дни на ръката си, преди да го предам на Бенуа. Тръбата и мрежата ни убедиха, че нито един предмет, колкото и дребен да е той, не може да убегне от нашия поглед.

На палубата беше модно да се говори за „подводната прахосмукачка“. Но хванехме ли нейния атакуващ край, тръбата се превръщаше в галопиращо чудовище. Манипулирането с металната наставка беше трудна и опасна работа. Ние слизахме по стълбичката за гмуркане по двама, синевата на водата край тръбата ни поглъщаше и ние гледахме по-бързо да уравним налягането в ушите си. На сто стъпки под нас забелязвахме разкопките. Тръбата ни очакваше навита и неподвижна, изпълнена с опасности, готова за следващи схватки. Първият леководолаз грабваше двете дръжки на медната метална наставка и я пъхаше в работната площадка. Тя беше тежка и се поддаваше трудно на манипулация. Това бе наказанието за диаметъра, който бяхме избрали заради голямата ѝ производителност. След като се убедеше, че вторият леководолаз не е близо до отворстието, първият завърташе ключа за въздуха и работата започваше. Тръбата тръпнеше

като шията на див кон, когото искаха да обуздаят и нахранят. Когато устата му се забиваше в пясъка и тинята, тръбата моментално ги поглъщаше и променяше очертанията на дъното пред очите ни.

През по-голямата част от времето тръбата се натъкваше на твърдите тела на амфори. Останките от корабокрушението приличаха на блок изгорели глинени съдове. След това леководолазът започваше да опипва внимателно утайките между урните и да разчиства с тръбата техните изящни форми от материала, от който са били първоначално направени. Той приличаше на вдъхновен скулптор, в ръцете на когото оживява глината. Тези творчески мигове траеха твърде кратко, защото земесмукачката се задавяше от големи отломки на някой глинен съд или вкаменели органически утайки. Всмукателната тяга пречеше на леководолаза да отстрани предмета. Вторият леководолаз го разбиваше с чук, но обикновено той спираше притока на сгъстен въздух. Когато изключваха въздуха, притокът на материали намаляваше и в отворието се събираха само дребни камъчета. Грохотът замираще и над главите започваше да се чува потропването на всмуканите предмети, които падаха сега обратно в тръбата. Земесмукачката като че се извиняваше за това свое поведение, натежаваше извънредно много, след това повръщаше и изхвърляше костта от гърлото си.

Един ден двама леководолази изплуваха на повърхността и подобно на провинени деца започнаха да се смеят с неестествени гласове. Скарата, която служеше за филтър, разкри тяхното ужасно дело — хиляди току-що натрошени парченца от ценни глинени съдове. Лалеман пхна ръце в отломките и с вик измъкна оттам една красива винена кампанска чаша. Крехкият екземпляр беше преодолял пътуването с кораба, блъскането му в скалите, огромните камъни, паднали от острова, чука на леководолаза и пътешествието нагоре по тръбата. Отломките бяха от други съдове, унищожени от нашата небрежност. Ние не знаехме, че в тръбата попадат малки, напълно запазени предмети, които стават на парчета вътре в нея. Неочаквано запазената чаша потвърди това. Не можех ни най-малко да виня леководолазите. Предния ден бях получил водородна наркоза през време на работа с тръбата.

Малката чаша обърна напълно нашите планове за действие. За известно време беше ясно, че ще трябва да преместим хиляди тонове тиня. Тръбата доказва, че върши добре своята работа. Сега стана

очевидно, че тръбата натрошава може би най-важните предмети от кораба, независимо от вниманието на леководолазите. Оставаше аз да реша: да продължим ли с цената на подобни загуби това трошене, за да сме в крак с нашия план, или да намалим темпа и проявим необходимите грижи към нежните кампански съдове. Решихме да намалим темпото и да вършим както трябва работата, независимо от разходите и от продължителността на мъките. Леководолазите получиха съответните нареждания.

Обемът на предстоящата работа бе огромен, страхувахме се даже да помислим за него. Окриляше ни това, което бяхме научили досега. На кораба се намираха два различни вида амфори. Горният слой се състоеше от продълговати делви, които са превозвани на палубата. Те приличаха много на находките от морските разкопки при Албенга и Антеор, които Бенуа отнесе към периода на гръцката култура в Италия. Те имаха продълговати гърла, а на дългото гърло носеха марката „SES“ заедно с изображение на тризъбец или котва.

В долната лява страна на горния пласт на останките открихме втория преобладаващ вид глинени съдове. Те имаха закръглена коническа форма, къси гърла и красиво моделирани дръжки. Стилът им беше по-изящен от този на нейната цилиндрична сестра и навяваше мисли за гръцко влияние, ако не и за произход. Тези „гръцки“ съдове, изглежда, бяха натоварени в трюма под продълговатите „римски“ и бяха изскочили от дясната страна на кораба при разрушаването на дървената стена.

В горния край на останките открихме купчинки малки глинени съдове, струпани между гърлата на амфорите. След като започнахме да прилагаме по-прецизни методи за работа, на повърхността извадихме стотици екземпляри, принадлежащи към четиридесет стандартни форми: киликси — чаши за пиене с двойни дръжки; купи и чаши с различни размери; продълговати плитки паници и блюда за риба с вдлъбнатинка в средата за сос; флакони за парфюм; бурканчета за благоуханни масла и руж; прекрасни миниатюрни амфорки, използвани от хората в древността за събиране на човешки сълзи. Всички блюда си приличаха по стил, напомнящи съдовете на съвременен сервиз за храна. При дълбаенето на по-дълбоки гнезда в някои от тях открихме остатъци от напълно запазен черен лак, щампосан по дъното като розетки или орнаменти във форма на

палмови листа. Лалеман мечтаеше да открие запазен кампански съд с подобен лак. Дюма взе една повредена купа, намаза я с боя за обувки и я пхна под неговата колекция. „Ето я!“ — извика асистентът, като възторжено прехвърляше в ръката си боята за обуца. Шегата скоро се разбра. По-дълбоко в трюма на кораба намерихме хиляди черни съдинки, запазили оригиналния си блестящ вид.

В останките на кораба от Антеор бяхме открили амфори, чиито гърла бяха все още запушени със запушалки, направени от пуцолан или вулканически хоросан. При Гран Конглуе работихме доста дълго време, преди да попаднем на неразпечатани съдове за вино. Обаче всички бяха празни и на шийката си имаха по една малка дупчица. Като че глупавите моряци бяха надупчили всички съдове.

— Може би затова са и потънали! — забеляза Дюма.

Под една от пуцолановите запушалки открихме вътрешна коркова подплата, херметически запечатана със смола. Вътре плискаше някаква течност. Бяхме открили „винения пласт“ на разкопките.

— Ще успеем ли да предпазим екипажа на „Калипсо“ от пиянство с хилядите галони вино, които пристигаха на борда? — попитах аз.

В една колба извадихме около литър прозрачна розова течност. Не можах да устоя на изкушението да не отпия от две хиляди и двеста годишното вино. Вкусих букета, трупан от вековете в това демонично вино. То бе дезалкохолизирано, но нямаше солени вкус. Един от моряците забеляза изражението на лицето ми и запита:

— Гроздовата реколта, изглежда, е била слаба през този век?

На дъното на съда намерихме пурпурна смолиста мътилка. Първоначално вътрешната страна на амфорите е била измазвана с пласт смола, който е пречел на съдържанието да се изпари през порите на глинени стени. Тази практика на древните търговци е придавала на виното привкус на смола.

Между хилядите амфори, които извадихме от останките на кораба, нямаше нито една с вино. Във всеки случай, корабът е носел пълен товар от червено вино на борда си. В момента на катастрофата морето бе „изпило“ цялото вино, като ни бе оставило само една пълна амфора. Налягането на морската вода и силата на вековете бяха распечатали повечето от съдовете. Много от амфорите, които бяха останали в изправено положение, съдържаха парченца глинени съдове,

смесени с черупки от миди и ситни камъчета. Повечето съдове извадихме на палубата и от тях започнаха да се измъкват живи октоподи, които примигваха и се подхлъзваха. Това бяха крадливите свраки, събирали мидените черупки и отломките, с които издигаха вратите на своите домове. Благородните съдове се бяха превърнали в жилищни квартали на октоподите.

[1] Френски център за подводни изследвания (ОФРС) — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

ПОРТ КАЛИПСО

Мистралите се усилваха. Към края на втория месец от започване на работата върху останките от древния кораб не смеех да рискувам повече „Калипсо“ на мястото, на което беше закотвен, защото кърмовият му кран отстоеше само на тридесет стъпки от скалата. Работници от пристанището и фара спуснаха нови циментови укрепители в допълнение на тритонната военна шамандура, а Фалко и Давсо слязоха долу и завързаха една верига около каменния свод, за да укрепят още по-добре кораба.

„Калипсо“ се намиреше в странно положение. Ние се борихме да намерим океанографски съд, за да изследваме с него моретата, а сега корабът стоеше окован във вериги над гроба на стар свой събрат, който заплашваше да го погълне всеки миг. Това бе работа само за баржа. А може би и за инсталация на острова? Решихме да се пренесем върху зловещите скали и да освободим „Калипсо“. На Гран Конглуе можеше да се изгради археологическа станция за слизване под водата, като над мястото на корабокрушението се докара платформа за машините и площадка за гмуркане. Нямаше време за губене, ако искахме това безусловно удобство да бъде изградено преди настъпването на зимата.

В изблик на искрено желание властите, институтите, клубовете и търговските фирми в Марсилия отново ни се притекоха на помощ. Шест войници и един млад офицер от инженерните войски, потънали до кръста във вълните, построиха за три дни платформата. Тя побра една макара и бутилките със сгъстен въздух, които се пълнеха периодично от „Калипсо“. Роже Гари намери една корабна мачта и ние я монтирахме така на скалата, че тя се простираше на осемдесет и пет стъпки от нея и увисваше над мястото на останките, до които можехме да спускаме лесно подемния кош и смукателната тръба. Изтеглихме горния край на тръбата около единия ъгъл на острова, за да може остатъците, след като преминат през скарата, да се изливат в морето на

такова място, откъдето облаците мътилка нямаше да залеят нашата работна площадка.

В началото на ноември свиреп мистрал прикова „Калипсо“ в старото пристанище на Марсилия. Вятърът духаше със скорост шестдесет и пет възела, когато двама приятни и добре сложени младежи се качиха на борда и ме помолиха да ги взема на работа като леководолази. Това бяха Жан-Пиер Сервенти и Раймон Киентци, наскоро уволнени военноморски леководолази, преминали двугодишна служба в Индокитай.

— Съжалявам много — казах аз, — но нямаме средства, за да ви назначим.

— Не се тревожете за това, капитане — отвърна Сервенти. — Още не сме похарчили заплатите, които ни дадоха при уволнението. Ще поработим около месец при вас без заплащане, а след това ще слезем да потърсим работа на брега.

Поздравих двамата опитни мъже, които приеха да работят на доброволни начала в най-трудния за нас период. Ваканцията на нашите студенти леководолази завърши, а финансовите ни средства съвсем отняха със строежа на островната база. Ветровете стихваха, когато двамата мъже потеглиха с нас към острова. Пристигнахме при Гран Конглуе и установихме с безпокойство, че военната шамандура е отнесена петстотин ярда на изток. Сега закотвянето на „Калипсо“ ставаше невъзможно. Тази голяма шамандура бе ключовата позиция, от която извършвахме всякаква работа на потъналия кораб и на новото поселище на брега. Каква сила бе успяла да я помръдне от мястото ѝ? Никаква буря не бе в състояние да измести прекомерно тежката котва на шамандурата на стотици ярда край северния нос. Налагаше се да слезем долу и да узнаем истината.

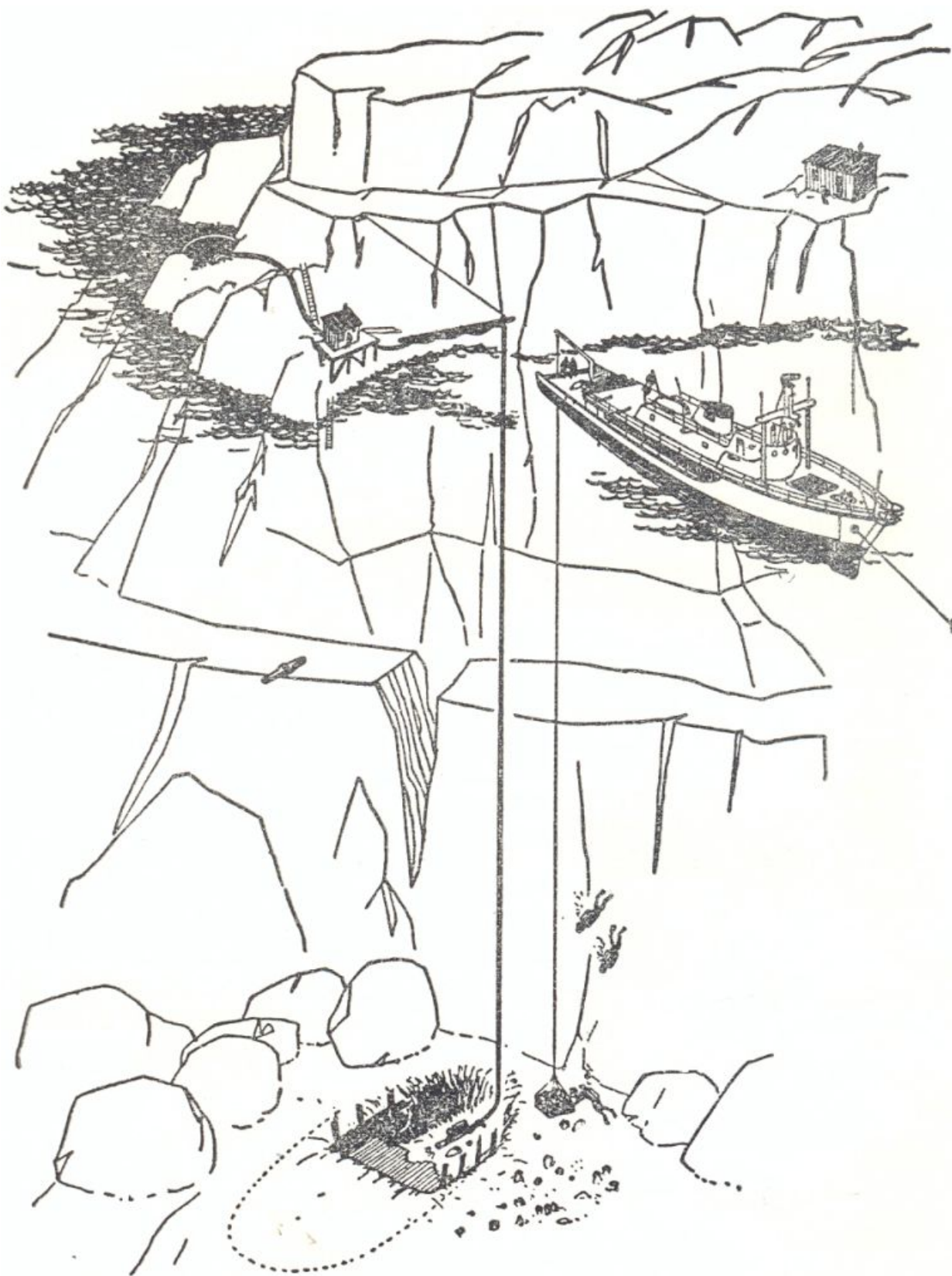
Новите леководолази пожелаха да изпробват своите възможности. Изпратих ги с моторницата заедно с Фалко, докато Су и аз държахме „Калипсо“ край шамандурата. След половинчасов престой под водата Сервенти и Киентци изплуваха на повърхността и съобщиха, че шамандурата се е откъснала от своята котва. Те проследили откъснатата верига по дъното и я открили заклинена в една скала. Котвената верига бе скъсана от бурята. Едната ѝ половина лежала на дъното, все още закрепена за голямата котва, а другата се влачела от шамандурата, докато се оплела в скалите. Леководолазите твърдяха, че откъснатата

верига се е захванала здраво за скалите и крепи сигурно шамандурата. Отправихме се обратно към Марсилия и по време на обета обсъдихме проблема, като споменавахме често „Леонор Фреснел“ и неговия мощен винч.

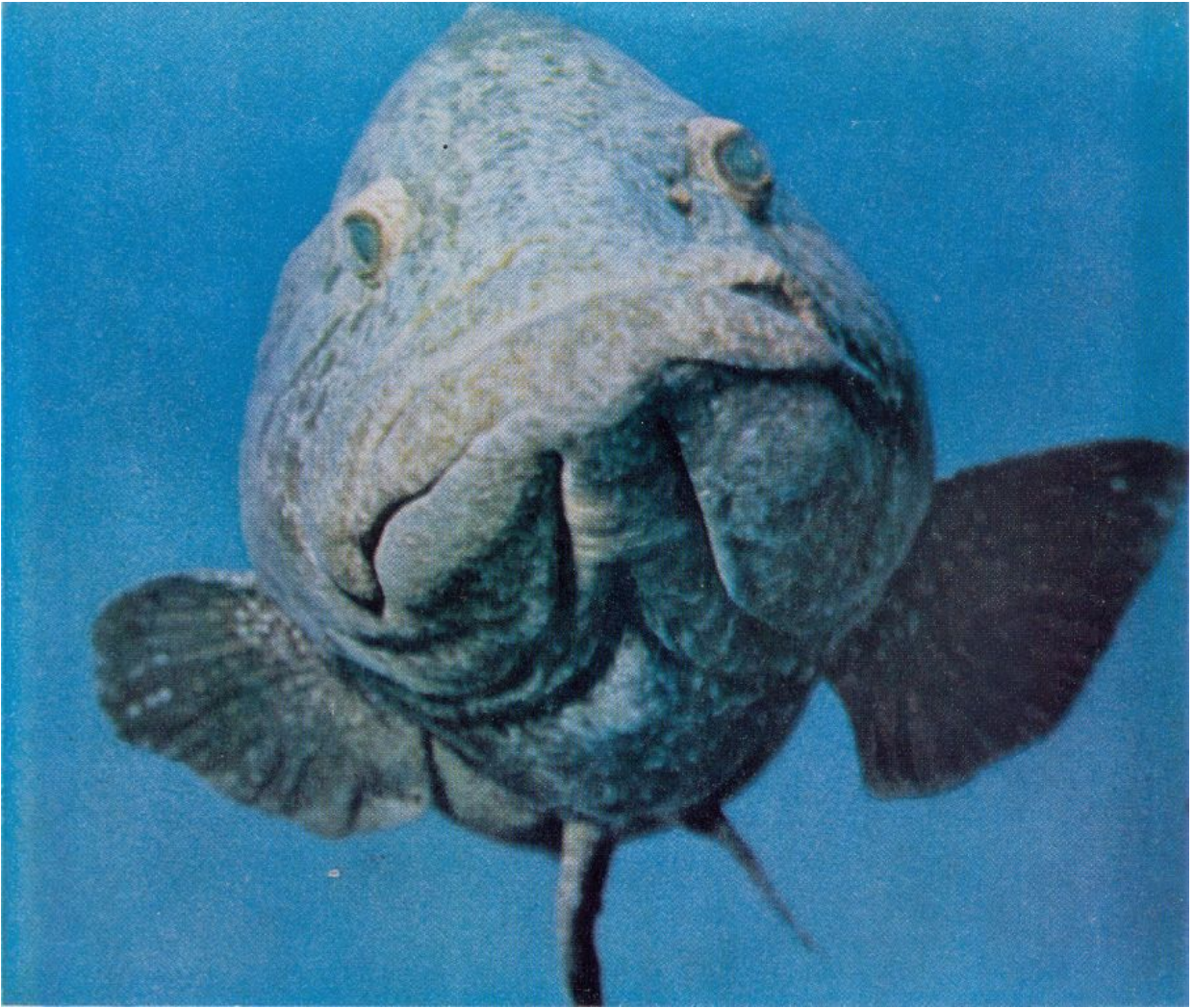
— Огледах много внимателно края на веригата — каза Сервенти. — Преди да се заклеци в скалите, тя е оставила дълбоки следи в тинята. Не е мъчно да тръгнем обратно по следата и да открием мястото на скъсването.

— Дълбочината, на която трябва да се работи, не е малка. Това са приблизително 200 до 230 стъпки — отговорих аз.

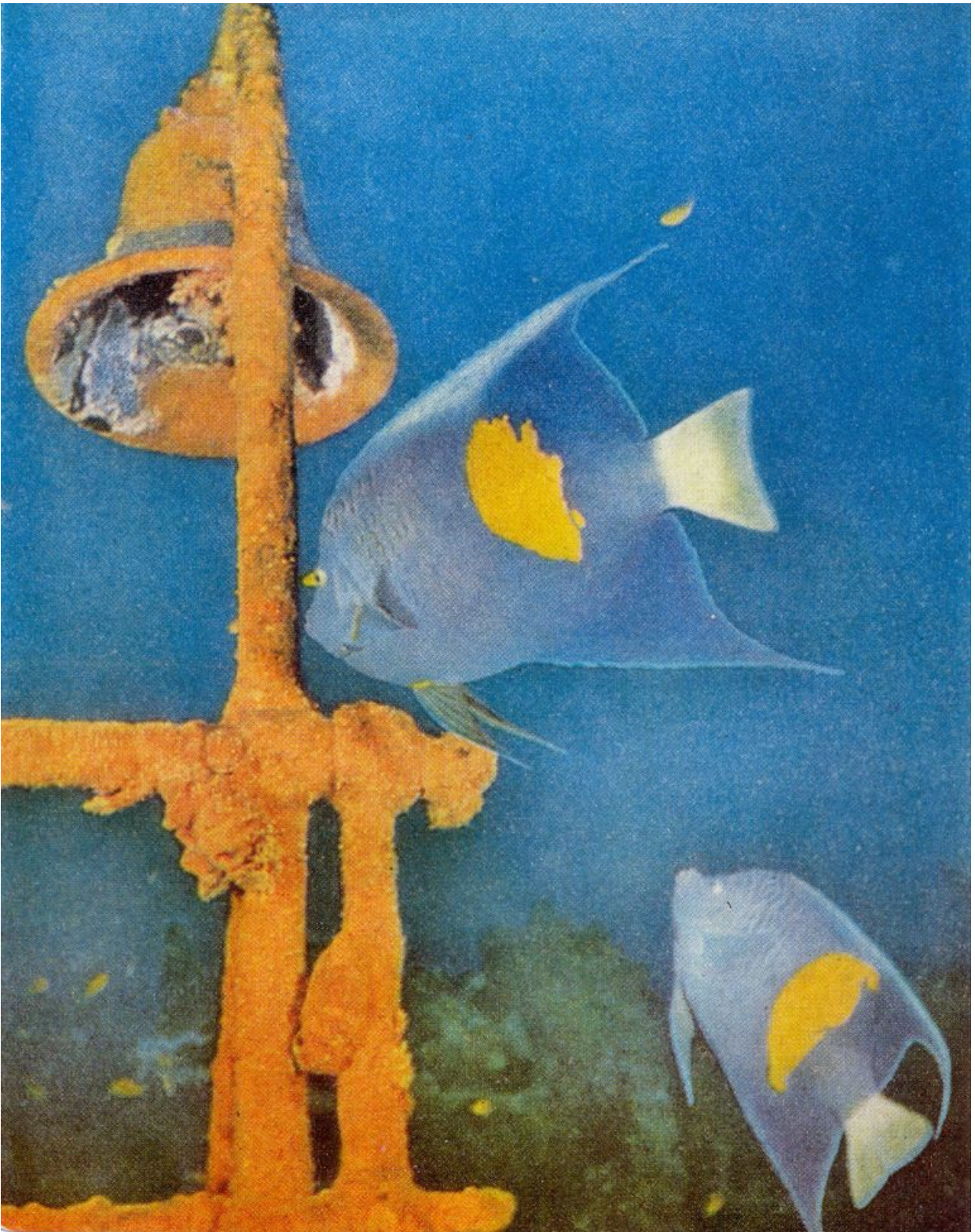
— *Oui, Commandant* — каза Сервенти, — но ние може да използваме последователно трима или четирима леководолази, които при излизане на повърхността да поставят маркировъчни шамандурки по протежение на следата, оставена от веригата. Предлагам да използваме корков поплавък, закачен на въдичарска корда, и малка тежест, които да пратим горе, когато някой от нас се умори. Следващият леководолаз тогава ще се спусне край въдичарската корда и ще продължи търсенето нататък. Убеден съм, че след две или три спущания ще намерим без труд котвата.

Разкопаване на древния винарски кораб

Приятелска среща с нашия величествен приятел — Одисей, с когото се сприятелихме по време на престоя ни при Сейшелите — Мамеците острови

Риби ангели гризат мантията от живи организми върху камбаната на „Тисългорм“

Луи Марден се опитва да накара един каранкс да позира пред камерата

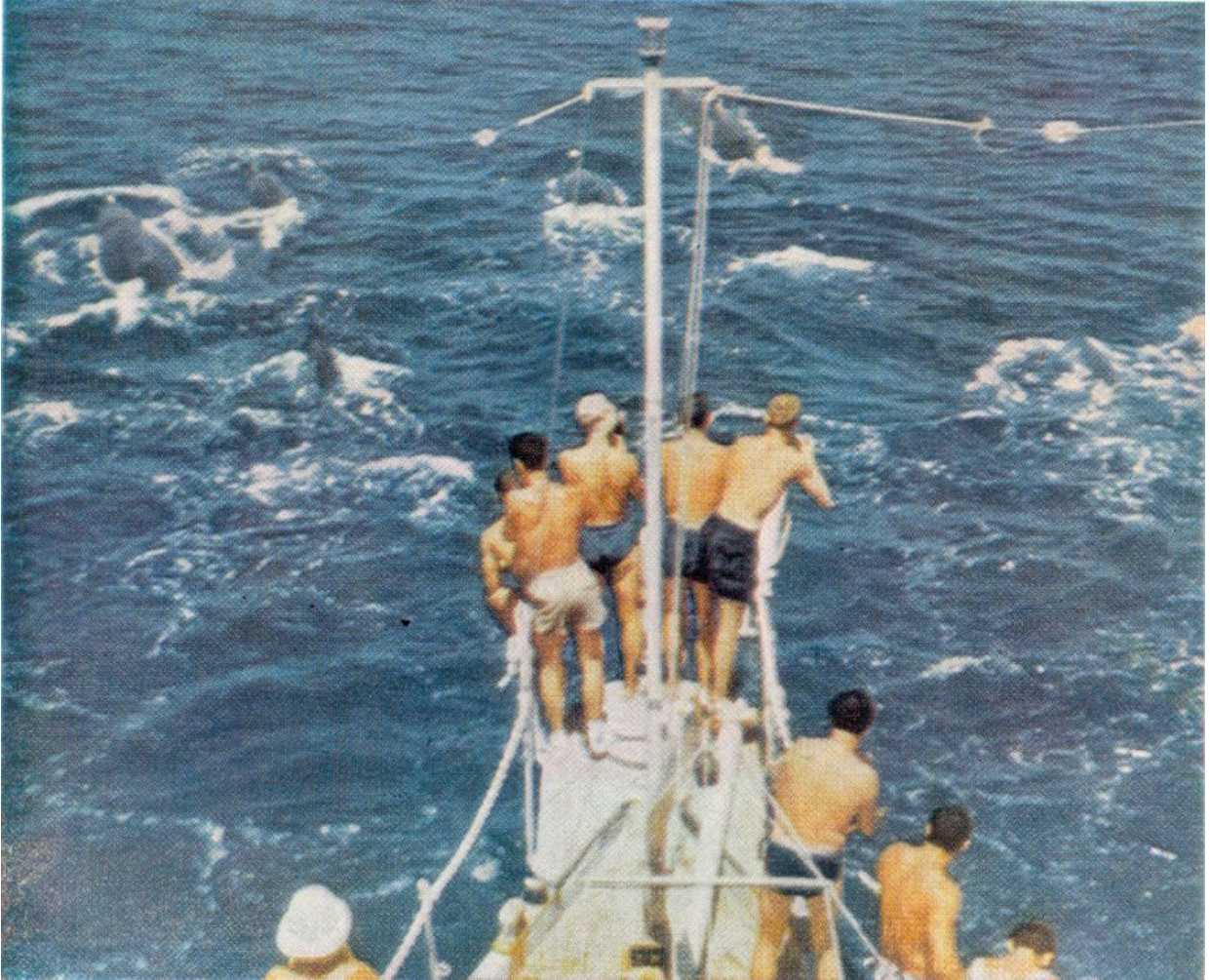

Одисей — звездата на нашето подводно киностудио при Сейшелите. Дружелюбна и всезнаеща, гигантската риба се пъхаше навсякъде. Палката за борба с акулите на Дюма се вижда отдясно. В дъното Делма поднася обеди на Одисей. Сцената се снима от Фалко.

Пресичане на Екватора. Обикновено Нептун свиква своите придворни върху палубата и посвещава онези пътници, които пресичат за първи път Екватора. Когато „Калипсо“ пресече Екватора в Индийския океан, ние решихме, че новците от нашия екипаж трябва да минат под него. Една от плоскодънните моторници на „Калипсо“ очерта линията на нулевата географска ширина със зелена флуоресцентна боя и петимата новаци преминаха под нея с дихателни апарати.

Трагедията на кита и акулите на Индийския океан. Близко до Екватора едно стадо безгрижни китове разреши на „Калипсо“ да ги следва на късо разстояние. Един малък кит попадна под витлото на кораба и се нарани сериозно. Възрастните китове се опитаха да му помогнат, но малкият нямаше сили. Ние го завързахме с въже за опашката и го докарахме до кърмата, където Дюма довърши животното. Като изневиделица изскочиха акулите и започваха да разкъсват кита. Кинооператори се спуснаха веднага в акулоубежището, за да заснемат рядкото зрелище на пиршеството на акулите.

Находчивостта на новия ни другар ми хареса.

— Съгласен съм — отвърнах аз. — Ако времето утре е хубаво, ще изпробваме този начин.

Сервенти пожела да се спусне пръв.

Вечерта направихме няколко шамандурки по предложения от Сервенти образец. Следващия ден, 6 ноември, времето беше благоприятно и „Калипсо“ се насочи към Гран Конглуе. Тъй като ни липсваха хора, а и Су бе в отпуск, реших да рискувам и да пусна котва

между Риу и Гран Конглуе. Повечето от единадесетте човека на борда щяха да са необходими за моторниците, затова оставих няколко само да маневрират с „Калипсо“.

Слязох в моторницата с Ро, Фалко и двамата нови другари, които за по-малко от две седмици завоюваха сериозно място всред членовете на подводната група. При военната шамандура Сервенти нарами трибутилков дихателен апарат, притегна дълбокомера и хронометъра на китката на ръката си, а маркировъчната шамандурка закачи на пояса си.

— Помни, че ти забранявам да останеш повече от десет минути на тази дълбочина — казах аз. — Почувствуваеш ли по-рано умора, пусни шамандурката и се изкачи горе. На десет стъпки ще спреш за триминутна декомпресия.

— *Oui, Commandant* — отвърна Сервенти.

Той захапа мундщука и се гмурна. После видяхме перките му и как се спусна надолу по веригата. Мистралът утихваше с нежелание, но морето още се вълнуваше. Стоях на носа и наблюдавах мехурчетата на леководолаза. Фалко трябваше да смени Сервенти. Той провери бутилката със сгъстен въздух и започна да наблюдава със същото внимание и безпокойство, което ме обземаше винаги, когато развълнуваната повърхност на водата затрудняваше следенето на пътеката от въздушни мехурчета на човека отдолу.

На около триста ярда от шамандурата престаняхме да различаваме добре мехурчетата. Извиках на Ро да наблюдава много внимателно от руля и погледнах часовника си.

— Осем минути откакто е слязъл.

Лодката следваше предишния курс на Сервенти, но от неговите въздушни мехурчета нямаше и следа. На деветата минута почувствувах как гърлото ми изсъхна. Половин минута по-късно направих върховни усилия да не се разтреперя. Някакво вътрешно чувство ми подсказваше, че се е случило най-лошото. На десетата минута се обърнах към Фалко:

— Обстановката ти е ясна. Побързай, ако искаш да го извадиш още жив.

Без да каже нито дума, Фалко скочи във водата. Имах твърде голям опит, за да се надявам за спасението на Сервенти. Каквото и да се бе случило, то бе станало на голяма дълбочина. Трудно щеше да е на Фалко да го открие. Потиснах кошмарните образи в съзнанието си и действах като автомат.

— Ро — извиках аз. — Бързо към „Калипсо“! Докато Фалко е долу, трябва да доведем още леководолази.

Втурнахме се към кораба и аз наредих на Ив Жирол и Жак Ерто да бъдат готови всеки миг за спущане под водата.

Докато те се приготвяваха, аз изтичах на мостика. Там заварих само Симона. Лицето ѝ бе бледо.

— *Zut, alors* — каза тя. — Само преди няколко минути котвата се откачи и корабът се насочи към скалите. Дойдох тъкмо навреме и едва успях да съобщя да запалят двигателите и да обърне носа срещу вятъра.

Хвърлих изпълнен с гордост поглед към моята жена и веднага насочих „Калипсо“ към мястото, където предполагах, че се намира Фалко. Той се появи встрани и задъхвайки се, едва успя да каже:

— В безсъзнание е. На голяма дълбочина. Останах без въздух! Бързо! Бързо!

— Жирол — извиках аз, — опитай се да прочистиш дробовете му. Обърни го надолу с главата, хвани го за краката и така го извади на повърхността.

Това бе последната възможност да възвърнем живота му. Жирол го извади точно така. Поставихме Сервенти в камерата за декомпресия, като я покладахме ритмично, за да предизвикаме изкуствено дишане. В същото време „Калипсо“ летеше към Марсилия. Съобщихме по радиото на пристанището да ни чака камион. Натоварихме камерата на камиона и се понесохме към голямата декомпресионна камера. В нея заедно със Сервенти влезе и доктор Нивло. Той приложи всички познати методи, за да върне живота му. След часове, изпълнени с мъчително напрежение, ние се принудихме да преустановим всякакви усилия. Киентци, Симона и аз заминахме веднага да уведомим майката на Сервенти.

Медицинският преглед установи, че смъртта е настъпила вследствие на сърдечен удар. Жирол го открил на 220 стъпки дълбочина. Той вероятно е получил удара, докато се е опитвал да закрепим рибарската корда за един от циментовите блокове, служещи за котви, спуснати от „Леонор Фреснел“. Погребяхме Сервенти при Иер. На гроба му поставихме голяма амфора от Гран Конглуе.

Тази трагедия, изглежда, бе краят на моите стремежи. Движех се като автомат, който няма нищо общо със своя говор и действия. Непоносимият вкус, който почувствувах в устата си след деветата

минута, още не беше отминал. Имах ли право да рискувам живота на хората заради някакви си стари глинени съдове? Безспорният отговор бе: *Не!* Седяхме със Симона, обзети от болезнена апатия, напълно безразлични към експедицията. Точно в този момент пристигна телеграма. Отворих механично сгънатия син лист. Не повярвах на очите си и я прочетох втори път. „Споделям скръбта ви за загубата на Сервенти. Ще имам ли честта да го заместя в бъдещата ваша дейност? (Подпис) Бесон.“

Подадох телеграмата на Симона. И двамата мълчахме. Не бяха необходими думи. Разбрахме, че трябва да продължим напред. Телеграфирах на Анри Бесон да тръгва. Способен и интелигентен леководолаз, Бесон бе работил седмици наред при Гран Конглуе. Тъкмо се готвел да започне едномесечната си ваканция, когато разбрал за гибелта на Сервенти. Мъжественото му сърце подсказало, че най-правилното нещо, което трябва да направи в този момент, е да предложи помощта си. Неговото великодушие спаси океанографската експедиция „Калипсо“.

На следващата сутрин „Леонор Фреснел“ и „Калипсо“ заминаха заедно за острова, за да съединят голямата шамандура с нейната котва. За тази цел трябваше да завържем края на котвената верига с въже и така да я изтеглим горе. Първо пуснахме малка котва с четири остри рога и започнахме да я влачим по дъното. На дълбочина 240 фута тя се закачи за тежката верига, завързана за котвата. След това аз се приготвих да сляза долу и да завържа въжето, с което щяхме да я изтеглим горе. Водата беше студена, затова облякох костюма си, който дава добра изолация за сметка на известно ограничаване на движенията. Взех едно въже от „Фреснел“ и се спуснах надолу край въжето на малката котва. Повторих си още веднъж, че трябва да се движа бавно и да не се пресилвам на такава дълбочина.

На половината от пътя надолу навлязох в слабо течение, което изду въжето като корабно платно. На двеста стъпки дълбочина трябваше с мъка да се придържам за огъналото се въже, за да продължа движението надолу. Чудех се дали другарите ми отпускат достатъчно от въжето, което трябваше да завържа. Забелязах котвената верига на стотина стъпки от мен и придърпах въжето към нея. Почувствувах известно облекчение, което вероятно се дължеше на азотната наркоза.

Движех се изключително бавно и внимателно. Дишах дълбоко, като се стремях да пестя енергия, която щеше да ми потръбва. Пулсът ми биеше неравномерно. Почувствувах, че имам аритмия. В съзнанието ми се мяркаше ту усмихнатият образ на Сервенти, ту неговият труп. Когато доближих веригата, забелязах, че се намирам някъде по средата от мястото на скъсването ѝ. Чувствувах ужасна умора в краката си. Хванах се за веригата и се придвижвах напред, като се притеглях за халките. На половината път от крайната цел силите напълно ме напуснаха. Завързах много внимателно въжето за веригата, притиснах с ръка изпускателната клапа на качулката и издишах въздуха в костюма си. Изхвъркнах като балон нагоре, като влачех след себе си моите изтощени крайници. След като излязох от зоната на дълбочинното опиянение, изпитах задоволство от успешното изпълнение на моята задача.

На петдесет и пет стъпки от повърхността освободих изпускателната клапа и забавих изкачването, за да не пропусна знака за декомпресията, закачен на десет фута под „Калипсо“. След десет минути престой излязох на повърхността с чувството, че съм свършил добра работа. Капитан Жан Жере стоеше наведен над носа на „Фреснел“.

— Изтеглихме въжето, но се оказа, че не е завързано — каза той.
— Не извадихме нищо друго.

Едвам се примъкнах на борда на „Калипсо“.

— Възелът, който направих, по нищо не се различаваше от тези, които съм връзвал цял живот — заклех се аз пред Фалко. — Съобщи на „Фреснел“, че ще почина три часа, за да се освободя от азота, след което ще се спусна отново.

Оттеглих се в моята каюта и се вмъкнах в леглото. Симона гладеше. Тя не запита нищо и аз бях много благодарен за това. Задрях, но се въртах неспокойно, докато отново стана време да талкирам тялото си преди повторното обличане на подводното облекло.

При второто слизване, вместо да дърпам въжето, взех със себе си кълбо с дължина около 300 стъпки. Този път условията бяха неподходящи. Под водата имаше по-силно и по-мътно течение. Когато достигнах веригата, изпитах силна умора. В същото време чувствувах и силното въздействие на дълбочинното опиянение. От яд направих троен възел и го затегнах с ожесточение. Нещо ми нашепваше: „Говориш, че

не заслужава да се поема риск за една стара амфора, а сега правиш същото заради една изтъркана котва.“

Издишах въздуха в костюма и се изкачих горе. „Леонор Фреснел“ изтегли котвената верига и я завърза за военната шамандура. Духът на „Калипсо“ се повиши. Докато възстановявах силите си, Давсо и Бесон ме запитаха дали и те ще могат да направят по едно спущане на голяма дълбочина.

Бури връхлитаха връз острова през декември. Една нощ вълните достигнаха до платформата с машините и отнесоха винча и поставката с бутилките сгъстен въздух. Мъжете успяха да спасят дългата мачта и земесмукачката, като работиха цяла нощ във вълните, които понякога преливаха над главите им. Когато морето се успокои, те се спуснаха под водата и извадиха винча и бутилките. Въпреки че имахме възможност за бързо възстановяване на вредите, не можехме да си позволим подобни прекъсвания на работата. Построихме по-солидна и по-висока тераса, приютихме машините в специална барачка и монтирахме стоманена стълба, която водеше до един навес в скалата, разположен на четиридесет стъпки над повърхността на водата. На тази стръмнина бе основано най-новото поселище на Франция — Порт Калипсо. В Марсилия намерихме няколко необитаеми бараки, оставени от американски войници, и с помощта на инженери от армията ги превърнахме в жълта къщичка. Тя имаше помещение за пет легла и комбинирана кухня-столова с малък хладилник, който ѝ придаваше модерен вид. Благодарение на любезността на търговската камара на Марсилия островитяните разполагаха с безплатна радиотелефонна връзка. Те построиха каменна тераса и я украсиха с амфори. След всичко това леководолазите предприеха всекидневни спущания, които продължиха през цялата зима. „Калипсо“ най-сетне се освободи от изпълнения с опасност арест над старинния кораб. Тендерите, обслужващи фаровете, предложиха услугите си и снабдяваха Порт Калипсо с провизии, превозваха извадените от морето предмети, а от време на време и смените леководолази, които отиваха да прекарат отпуската си на брега.

По време на бури островитяните съзерцаваха вълните, които връхлитаха на двадесет стъпки височина върху скалата, и си мислеха

какво ли е било в ония времена, когато старият кораб се е разбил върху Гран Конглуе. Те виждаха, че бедните хорица не са имали никаква възможност. На острова нямаше местенце, на което да можеш да се измъкнеш от водата.

Последното от редовните задължения на „Калипсо“ през първата година от започване на разкопките бе да достави един мощен въздушен компресор за машинния парк на острова, за да могат леководолазите сами да манипулират със земесмукачката. Непосредствено преди тръгване обаче се разрази буря, която задържа „Калипсо“ в Марсилия. Посрещнахме Бъдни вечер на кораба заедно с екипажа и половин дузина верни приятели, между които и Ив Жирол.

Среднощ Давсо подаде глава навън.

— Погледнете — извика той. — Вятърът е утихнал.

Преди да успее да направи предложението, което всички очакваха, Жирол каза:

— Сега разбирам защо сте ни поканили. — Той посочи към тежкия компресор. — Заради евтината работна ръка.

Всички извикаха оглушително.

Тръгнахме веднага за Гран Конглуе. Един час по-късно под светлината на прожекторите компанията ни напъна мишци над компресора, поставен на задната палуба. Подслонихме го на една площадка на скалата, откъдето на връх Коледа той бе издигнат с помощта на винча до барачката с машините.

Предложих да закарам всички островитяни на брега за Нова година, но вместо това те пожелаха да доведе техните родители и приятелки в Порт Калипсо. Украсената с цветя къщичка побра двадесет души. В разгара на вечерта Пиер Лаба предложи:

— Хайде да се спуснем и да извадим първата амфора за 1953 година!

Той и Киентци нахлузиха подводните си облекла. В среднощ те се спуснаха в студените дълбини. Не виждахме нищо в тъмното гробище, освен далечното изумрудено сияние на техните електрически фенерчета. Двамата извадиха една чудесна амфора, посрещната с възгласи и тостове.

Когато разкопахме останките до втория пласт амфори, складирани върху палубата, ние се натъкнахме на сбита компактна маса, която забави работата. Корабът се бе наклонил наляво, вследствие

на което амфорите се бяха свлекли на тази страна. Наложихме да разкопаем друг участък и да продължим пътя си надолу през безпорядъка в средната част на кораба. Преместихме се на кърмата, която се намираше на най-малка дълбочина, и за няколко дни направихме дълбок изкоп, който разкри три пласта амфори. Под тях земесмукачката неочаквано се натъкна на главната палуба на превозващия вино кораб. Тук лежаха дебели дъски, по които са стъпвали древните моряци. Напоеното с вода дърво лесно се трошеше, но на вид бе доста запазено. Удоволствието от това откритие помръкна, когато разбрахме, че под палубата се намира главният трюм, без съмнение изпълнен с много повече пластове амфори от извадените досега.

Върху дясната страна на главната палуба открихме големи напълно запазени оловни листа, разкривени парченца от които бяхме извадили по-рано. Облицовката на корпуса вероятно се е разкъсала, когато потъващият кораб се е одраскал о скалите. Медните нитове на бронята бяха покрити с олово, което сочеше, че древните хора са знаели как да предпазят от действието на корозията различните метали, влизащи в допир със солена среда. Корабостроителите вероятно не са могли да си обяснят ефектите на галванизацията, но са знаели как да ги прекъсват. По наша преценка оловната броня на кораба тежеше около двадесет тона.

Други находки хвърлиха нова светлина върху моряците от древността. Намерихме тежък мраморен хаван, голямо парче от аспид, масивно глинено блюдо, противотежест за гребло, малка глинена печка, желязна брадва и масивни пръстени и фаянсови съдове, различаващи се от кампанските. Както бяхме вече разбрали, намирахме се на кърмовата част на кораба, където древните корабни екипажи са готвели и са се хранели. Тук намерихме и една цилиндрична чаша с дръжка. От едната ѝ страна с груби гръцки букви стоеше надпис „Наздраве!“.

Земесмукачката извади на повърхността голямо количество лъскави, черни камъчета от вулканичен произход, големи колкото грахови зърна. Материалът не беше характерен за морското дъно от този район. Той вероятно се е намирал на самия кораб. Дали това бяха камъни за баласт? Или може би мозаични камъчета за износ, останали в трюма от предишното пътуване на кораба?

През цялото това време Лалеман чакаше нетърпеливо на другия край на тръбата за появата на монети. Жирол го накара да изтърпне от удоволствие, когато пусна в земесмукачката няколко съвременни монети. По време на разкопките не открихме нито една пара.

Един ден нашият корабен лекар д-р Нивло, след като бе отработил своя дял на земесмукачката, плуваше бавно нагоре по стената на скалата и се възхищаваше от червените горгонии. На шестдесет и пет стъпки от повърхността той се натъкна на подводна скала, която никой от нас не бе забелязал дотогава. Там, точно под къщурката на машините, лежеше оловният щок на котвата на древния кораб, сега яркочервен от милионите малки животинки. Котвата вероятно се е закачила на това място и при потъването на кораба се е скъсала. Тя се намираше сега точно над носа на кораба. По-късно открихме щока и на другата котва, заровен близо до носа върху амфорите. Вертикалната близост на котвите до корпуса подсказваше, че те са стояли окачени от двете страни на кораба при неговата гибел. Ударът е дошъл толкова неочаквано, че нищо не е могло да бъде направено за спасението на кораба.

Биологическите процеси бяха унищожили дървените части на котвите, но италиански и френски археолози вече установиха най-вероятната форма на древните средиземноморски котви. Вретената и рогата са изработвани от твърда дървесина. Горната напречна греда, или щокът, е правен от олово, от което е правена и скобата за закрепване на рогата към вретеното. За разлика от съвременната котва тежестите на древната котва са се намирали на горния ѝ край, което се е налагало от факта, че древните моряци вместо вериги са използвали въжета. Ако тежестите не бяха прикрепени към горния край, при вятър въжето щеше да се обтегне и да повлече котвата.

Дървените елементи по кораба предизвикваха нашето възхищение от майсторството на древните корабостроители. Съобразно изискванията на строежа те са използвали и различни видове дървен материал. Дебелите дъски, облицовките, главните дървени части, дървените съединения, ребрата и дървените клинове представляваха комбинация от алепски бор, ливански кедър и дъб. Няколко екземпляра все още не са определени, понеже дървото е изгнило и проядено от червеи. Дървените части ставаха като гумени. На въздуха те изсъхваха,

сбръчкваха се и се напукваха. Въпреки всичко открихме начин за предпазване на частите на корпуса от разложение.

С идването на пролетта из нашия остров лумнаха диви цветя, новоизлюпени чайки и темпераментни младежи. Леководолазите работиха през цялата сурова зима на сенчестата северна страна на Гран Конглуе. Сега слънцето проникваше зад върха и заливаше с лъчите си Порт Калипсо, като осветяваше белите скали и жълтите *maquis*. На топлите камъни се грееха гущери. Организирахме пролетна забава. Леководолазите, облечени в гръцки роби, пируваха с кампанския сервиз. Банкетът се превърна в оригинална среща с миналото. Всред виното и веселието чувствавахме, че съдовете отново се използват за тяхното естествено предназначение. Държахме в ръце реални предмети, а не музейни експонати. Използването на някои мистериозни съдове се откриваше спонтанно. Една малка купа, чието предназначение експертите не можаха да установят, бе напълнена непринудено със зелени маслини. Това не бе нищо друго, освен съд за маслини. Черните съдове се открояваха чудесно под цвета на месото, салатата и плодовете.

Нашият безстрашен фотограф Жак Ерто, който щеше да се жени за Мари-Жан Херцог, сестра на знаменития алпинист, помоли сватбената церемония да се извърши на Порт Калипсо. Испитах голямо удоволствие, че нашето пионерско селище си присвоява такава важна гражданска функция. Отведох сватбената двойка с „Калипсо“. Стълбичката на леководолазите не беше пригодена за дами с дълги рокли и високи токове. Единственият друг път към нашия остров водеше нагоре по една стръмна пукнатина на западния му край. Островитяните се вмъкнаха във вертикалната урва и поемаха нагоре гостите с ръце. Морис Херцог, който бе загубил пръстите на ръцете и краката си при изкачването на Анапурна, се отказа от помощта и се покатери нагоре по пукнатината като дива коза. Свещеникът го последва нагоре, като повдигна полите на расото си, изпод което се подадоха чифт сини къси панталонки.

Леководолазът Анри Гойран изпълняваше ролята на помощник и държеше чашата за богослужение, една черна *kylix* извадена от древния кораб. Младоженката носеше букет цветя, набрани от острова. След церемонията Мари-Жан се отдели от групата. Без да каже нито думица, тя отиде до ръба на скалата и хвърли цветята в лазурното море.

На 15 май 1953 г. достигнахме кила на големия кораб. Той бе направен от дъб, двадесет инча широк и тридесет инча дебел. Земесмукачката ни даде нови данни, включително и такива за най-общия курс на фаталното пътуване. Трюмът съдържаше амфори от гръцкия остров Делос, следователно най-вероятно бе корабът да е тръгнал оттам. Най-горният пласт се състоеше от римски амфори и италиански глинени съдове. Това доказваше, че той се е отбивал в някое от пристанищата на Кампания. Изглеждаше почти сигурно, че крайната цел на кораба е била Марсилия, по това време оживена гръцка колония на Масалия, входна врата за елинската култура и търговия, плъзнала нагоре по водния път на река Рона и към пустинните места на Галия и Германия.

Археолозите установиха, че някои оригинални съдове, които вадехме от останките на кораба, си приличат поразително. Десетки еднакви по форма съдове носеха идентични кръгли резки, които не можеха да бъдат направени от ръката на грънчаря. Те са били оформени от дървена матрица върху грънчарско колело — доказателство за масовото им производство два века преди Христа.

Професор Бенуа не беше подведен плувец и затова не можеше да наблюдава най-важните разкопки в своята кариера. Ето защо ОРФС му ги предаваше по телевизията. Подводната телевизионна камера имаше голяма яснота и леща, коригирана за работа под водата. Тя предаваше образите до „Калипсо“ посредством многопроводен кабел. Изкуствената осветителна система се състоеше от един статив и два рефлектора с лампи от по 6000 вата. Операторът пяха приличната на буре камера и монтираните от страните ѝ лампи в разкопките, а групата на Бенуа, разположила се удобно в затъмненото помещение на „Калипсо“, приемаше първите образи от останките.

Без да съобщи на оператора, инженер Анри Шиняр монтира в камерата високоговорител. Следващият, който щеше да работи с нея, бе Жан Делма. Шиняр съобщи по микрофона:

— Делма, коригирай фокуса!

Уплашеният леководолаз насмалко не изпусна камерата. Наредданията от повърхността прозвучаха долу като заповеди на Посейдон.

По обед Делма разреши един разгорещен спор. Археолозите приемаха доказателството, че корабът е обкован с олово, но не вярваха

на леководолаза, че някои външни части са покрити с оловен пласт. Телевизионната камера доказва правотата на леководолаза.

Професор Бенуа се стараеше да разгадае съдържанието на търговската марка „SES“ върху гърлата на много амфори още от момента, в който я забеляза. Това най-вероятно бе марката на собственика, но кой бе SES? Тъй като гърците и римляните са били големи поклонници на абривиатурите, той смяташе, че марката вероятно представлява първата сричка от фамилното име на собственика. Той претърси класическите родословия и епиграфи в цяла Европа. Един ден професор Бенуа дойде усмихнат при мен и ми съобщи:

— Името на притежателя на кораба е Маркос Сестиос. Живял е на Делос.

Това бе поразително постижение откъм фактическата страна на нашата криминална история. Бенуа беше открил писмени данни за един влиятелен римски род Сестиус, най-известен член на който е бил Маркус, търговец и собственик на кораби. Според римския историк Ливий, Маркус Сестиус е живял през втората половина на третия век преди новата ера — периодът, към който според доказателствата на находките принадлежеше и нашият кораб. Ливий твърдеше, че Сестиус се установил на гръцкия остров Делос и се заел да строи в този свещен град кораби. Освен това Бенуа притежаваше и текста на един надпис върху камък, датиращ от 240-та година преди новата ера, открит на Делос. Той сочеше, че Маркус Сестиус е получил гражданство на Делос (isopoliteia) и променил името си на Маркос Сестиос.^[1]

През второто лято от започване на разкопките „Калипсо“ мина край Гран Конглуе и поздрави леководолазите със сирената. Те отвърнаха с изсвирване на тропет. „Калипсо“ се бе отправил към пристанището на Сестиос на гръцките острови. Една хубава утрин пристигнахме в Делос. Тиня задръстваше пристанището, затова се принудихме да пуснем котва край брега.

В първия век преди Христа Делос е паднал под властта на Митридат Велики и оттогава не е бил възстановяван. Там, където преди години поклонниците на свещената гробница на Аполон са минавали край мраморни колони, разположени в малки горички, ние намерихме само посърнала трева, трънаци и натрошени камъни, които се пържеха под кобалтовосиньото небе.

Върху голия пожълтял свещен хълм Кинтос, където на времето се е издигал храмът на Аполон, се търкаляха разрушени колони и паметници.

Сегашното население на острова, състоящо се от тридесет и пет души, бе прикрепено към археологическата експедиция на Делос, организирана от френското училище в Атина. Младият главен археолог Жан Маркаде ни покани да разгледаме неговата работна колекция, където можеше да открием някои допълнителни сведения за Маркос Сестиос. На къщичката с архивните материали стояха облежани амфори, идентични по форма с тези, извадени от потъналия кораб. Но нито те, нито хилядите съдове, разположени вътре, носеха никакви белези, имащи връзка с търговеца. В колекцията се намираха само неговите каменни „документи за гражданство“.

Маркаде ни заведе до квартала на римските търговци, където е живял собственикът на нашия кораб. Няколко вили бяха разкопани до мозайките на първия етаж. В една от големите къщи се натъкнахме на мозайка, изобразяваща морски вълни и една амфора. Младият американец Роберт Еджертън, който ни придружаваше в това пътуване, извика:

— Погледнете тук! — Изображението представляваше делфин, преплетен с котва, наподобяваща марката „SES“ върху амфорите. — А погледнете и тук!

На втората мозайка личеше завързан с панделка триножник, наподобяващ назъбената емблема от нашите глинени съдове. Дюган направи две скици и ми ги подаде. Първата представляваше копие от тризъбеца, оформен като римското „Е“ с две скоби между зъбците, изписани като „S“. На втората скица скобите бяха махнати и поставени от двете страни на „Е“. Шифърът сочеше „SES“.

В праха около вратата подритнах малки камъчета от вулканичен произход, напълно прилични на големите колкото грахови зърна топчета, които извади земесмукачката при Гран Конглуе.

Това откритие ни развълнува много. Маркаде обаче се усмихна снизходително.

— Няма никакви доказателства, че именно тук е вилата на Сестиос — каза той. — Знаете ли, ние даже се натъкнахме на доказателства, че тази вила изобщо не е била довършена.

— Вероятно Сестиос е банкрутирал, след като е загубил своя голям кораб — казах аз.

Скептичният археолог само се усмихна и ни покани да пием нещо разхладително в неговата къща. Аз предпочетох чаша изстудено гръцко вино. То имаше същия вкус на смола, като на две хиляди и двеста годишното вино от потъналия кораб. Въпреки че векове наред гърците наливат вино в бъчви и бутилки, те все още държат на вкуса, предаден им от смолистата вътрешна облицовка на амфорите.

Някои от нас напуснаха свещения остров с ненаучната и непотвърдена представа, че са видели къщата на Сестиос така, както бяха видели и неговия кораб.

За пет години мъжете от Порт Калипсо извадиха повече от седем хиляди амфори и почти толкова глинени съдове. Тези и други находки, като: части от носа, инструменти, приспособления и оловната облицовка, тежаха повече от двеста тона.

Десет години след започването на нашето археологическо приключение професор Бенуа публикува своя обемист, богато илюстриран научен доклад за откритията при Гран Конглуе. През време на едно биологическо проучване на източния бряг на Южна Америка прелистих доклада в моята каюта на „Калипсо“. Чашите и амфорите бяха измерени, скицирани и класифицирани. Дървената конструкция бе основно разгледана, предлагаха се обмислени теории. Отчетът на подводните разкопки се преплиташе с данни от разкопки, правени на сушата. Разочарован, аз затворих книгата. В обемистия том не се споменаваха нищо за това, как е живял, пътувал и загинал екипажът на Маркос Сестиос. От моите моряци до неговите не бе прехвърлен мост през вековете. Затворих очи и в съзнанието ми заплуваха различни образи...

Средиземно море е кипнало от мистралите. Един неугледен, натоварен с глинени съдове кораб е изпаднал в беда близо до Масалия. Ужасен, екипажът забелязва един бял остров, блеснал в сред бушуващите вълни. Корабът връхлита върху скалите, след това потъва в спокойните зелени дълбини, завърта се бавно и натрошава кърмата си в каменните стени, избуяли с великолепни горгонии. Корабът поляга в подножието на острова и обръща нагоре дясната си страна. Неговата предна дясна котва виси на една скала над него. Той лежи с нос, обърнат към свещения остров Делос, и кърма, натикана в една

вдлъбнатина на скалата, с неговите форми. При удара някои от глинениите съдове се натрошават. Розов облак от изтичащото вино закрива кораба от погледа.

Останките са подложени на действието на вълните, но те са отчасти прикрити от скалите, вследствие на което не се разчупват и разпиляват веднага. Червеи нападат дървените части, а оловната обшивка с течение на вековете се откъртва. В потъналия кораб се заселват гъби, варовити водорасли, асцидии и морски таралежи. Тези водещи заседнал живот създания привличат хищните риби. Октоподи плъзват с разкривени стъпки по скалата и търсят убежище в амфорите.

Заедно с отминаването на вековете върху кораба се сипе дъжд от пясък и земя, помитан от прибоя и дъждовете от Гран Конглуе. Вековете ръсят навсякъде около него диатомеи. Постройката, дело на ръцете на човека, затъва в морето. Под тежестта на товара, трупан от морето, претъпканата главна палуба се пропуква и се стоварва върху пълния трюм. Десният му хълбок се разтваря подобно на стрида и от него надолу по изпълнения с големи камъни наклон се посипва товар от глинени съдове. Мистралите трупат камъни от острова върху кораба.

След няколко нови века върху дъното нямаше да остане и следа от трагедията. Но преди да е засипан завинаги, край кораба минава Кристианини, тръгнал на лов за раци, последван от „Калипсо“, който върна времето назад към древността.

Днес Порт Калипсо, както и корабът на Маркос Сестиос са изчезнали. Над скалите царуват самотата и чайките. Ако се осмелите да рискувате вашия морски съд при Гран Конглуе, вие няма да намерите никакви останки от обитателите на острова, освен една ръждива стълба върху стената на източния нос и една паметна плоча край нея с името на Жан-Пиер Сервенти.

[1] Професор Бенуа не се осмели да определи точната дата на потъването на кораба, но е почти сигурно, че корабът на Сестиос е потънал през последната четвърт на третия век преди новата ера — Б.а.

↑

ГЛАВА ШЕСТА

„ТИСЪЛГОРМ“

Над Порт Калипсо валеше дъжд. Лятото отмина и заедно с него заминаха и нашите доброволци леководолази. С всеки изминат ден слънчевите лъчи падаха все по-косо. Нямаше да мине много време и на работната площадка на острова ще започне да преобладава сянката. По време на храна, събрани в малката жълта тенекиена къщичка, Жан Делма, Анри Гойран и Раймонд Киентци, ядката на археолозите леководолази, разговаряха за приближаващата зима. Предстояха есенни бури. Беше 29 септември 1953 год.

„Калипсо“ се намираше в Марсилия. Предстоеше му да пътува още няколко седмици, след което щеше да влезе в дока, за да се подготви за зимни пътешествия. Леководолазите нямаше да имат връзка доста дълго време и щяха да се осланят само на корабите, които докарваха провизии, и радиотелефона. Като почистиха масата, те обсъдиха какво би се случило, ако някой от тях се нарани сериозно по време на буря, когато корабите не можеха да отплават от Марсилия. Беше ред на Делма да мие съдовете. Киентци, изпълняващ този ден длъжността на готвач, запали лула и започна да подрънква на китарата си. Гойран надзърна навън.

— Престана да вали — каза той.

Всички излязоха навън. Над скалите по посока на Марсилия червените отблясъци от залеза се изпълваха с черни облаци; идваше вихрушка. Сякаш предупредени за това, което ги чакаше в идните месеци, леководолазите влязоха обратно вътре, взеха книги от рафтовете и се напъхаха в леглата да четат, да възстановяват силите си и да се наспят.

Дъждовните капки започнаха отново да барабанят по тенекиения покрив.

— Чуйте — каза Киентци, — не вика ли някой?

Мъжете скочиха на крака и дочуха далечни човешки гласове. Всички изтичаха навън в бурята с електрически фенерчета в ръце.

Виковете идваха откъм подножието на скалата. Те насочваха светлините надолу край стената и забелязаха малка спасителна лодка с двама мъже, които викаха на италиански. Делма им махна с ръка да се приближат към площадката с предметите, извадени от потъналия кораб. Гойран изпълзя по дългата мачта и пое подаденото от лодката въже. Леководолазите помогнаха на италианците да се изкачат по стълбичката до тяхната къщичка и им дадоха сухи дрехи и силни напитки. Разговорът се водеше на френско-италиански.

Двамата мъже били от екипажа на моторния кораб „Донатело Д“ от Реджио, който тази нощ напуснал Марсилия и в мъглата объркал курса си. Корабът заседнал на остров Риу, голямата сестра на Гран Конглуе. Екипажът останал на необитаемия остров, а двамата мъже тръгнали доброволно да търсят помощ. Първата светлинка, която забелязали, се оказала къщичката на Порт Калипсо.

Разказът течеше, а очите на Делма святкаха.

— Все са си същите — каза той и се закани с юмрук на Гран Конглуе и Риу. — Ах, вие еднооки проститутки! Вие погребяхте кораба на Сестиос, а сега погребвате и други.

Италианците се озадачиха от последвалия смях. Делма се опита да телефонира на Марсилия, но бурята му попречи. Той остави корабокрушенците да си починат и седна до телефона, докато се прочисти атмосферата.

На разсъмване радиотелефонистите на Марсилия съобщиха новината на „Калипсо“. Су тръгна веднага. На няколко мили от Риу калипсовците подушиха миризма на терпентин. Към залез те пристигнаха при „Донатело Д“. Новият товарен кораб висеше закачен с кърмата на скалите. Носът му вече потъваше във водата. Десет минути по-късно стоманената му обшивка задраска скалите. Корабът полегна на лявата си страна и потъна под водата, за да се срещне с натоварения с вино древен кораб. На повърхността изплава една китоловна лодка, която начаса бе обстрелвана от разни предмети, изскачащи от потъналия кораб. След като престана дъждът, морето се покри с машинно масло, бали памук, варели с терпентин, останки от багажа на екипажа и трифурови калъпчета парафин.

Както винаги след проливен дъжд, мистралите пристигнаха с вой. Су забеляза екипажа на „Донатело Д“, размахал ризи край брега на остров Риу. Като маневрираше в развълнуваното море между останките

от корабокрушението, той приближи „Калипсо“ до малък пясъчен бряг и спусна плоскодънната моторница, която ги докара благополучно на борда. Той утеши отчаяния италиански капитан, като му отстъпи своята каюта, а на брега остави Гойран с палатка и пушка да охранява останките, до пристигането на крайбрежната полиция.

На следващата сутрин вятърът утихна и Фалко излезе с неговата барка „Ху-хоп“. Той намери Гойран, застанал на острова като негов владетел. Двамата поставиха дихателните апарати и се спуснаха да навестят най-новото корабокрушение в своята подводна практика. На седемдесет и пет стъпки под водата те откриха „Донатело Д“, полегнал на лявата си страна. Видът на спретнатия току-що боядисан кораб ги смутил. С изключение на това, че е полегнал на едната си страна, на тях им се сторило, че той се намира на сух док, отколкото загубен напълно на дъното на морето. Вместо да събужда обикновеното тъжно и лирично настроение на потънал кораб, този предизвиквал ужас подобно на труп, положен върху надгробна плоча. „Донатело Д“ все още не принадлежеше на морето.

В кораба още имало въздух. Той се мятал в течението, въздишал и скрибуцал, като че оплаквал своята съдба. Фалко се вмъкнал през отворената дясна врата на мостика, а Гойран останал отвън. Двамата се видели през чистите стъкла. Фалко влязъл в рулевата рубка на кораба, който нямаше да се движи никога вече. Гойран прибрал камбаната на кораба. Фалко посетил и капитанската каюта и се стреснал, когато забелязал образа си в голямото колкото човешки бой огледало. Леководолазите напуснали „Донатело Д“ без никакво желание да се завърнат отново при него. Те видяха старото и новото корабокрушение, само на няколко стотин ярда едно от друго, разделени от цели две хилядолетия.

Късно през лятото на 1956 година „Андреа Дория“ потъна край Нантъкет, Масачузетс, след като се сблъска със „Стокхолм“. По това време аз се намирах на хиляди мили, всред екваториалните води на Атлантическия океан, и не знаех, че двама калипсовци, Луи Мал и Джеймс Дюган, организирали експедиция за снимане на филм при потъналия лайнер. В противен случай щях да охладя техния ентузиазъм. Спускането на 160 стъпки в открито море с импровизирана

екипировка, и то в началото на есенните бури, е толкова опасно и скъпо, че не заслужава даже и максималните резултати.

Дюган наел малкия тендер „Самуел Джемисън“ в Хианис, а Фредерик Дюма отлетял за Щатите да доведе група леководолази. Лошото време задържало „Джемисън“ в пристанището цели шест седмици. Когато калипсовците най-сетне тръгнали към мястото на корабокрушението, те смятали, че ще им са нужни няколко дни, докато открият кораба. Но щастieto им се усмихнало. Морето било идеално гладко и Дюма насочвал тендера по криволическите следи от маслото, което извираше от „Андреа Дория“. Късно следобед той закачил малката четирирога котва на потъналия кораб.

Преди настъпването на нощта имало време само за едно разузнавателно спущане. Мал заредил камерата с чувствителен черно-бял филм и се спуснал по въжето на котвата. Той искал да изпробва експозицията, преди да започне четиридневното филмиране. Те достигнали бялата лява страна на кораба, удивени от неочаквано голямата видимост във водата. Мал заснел как Дюма плува над горната палуба край самотно изправените лодбалки и как се спуща да вдигне един пепелник. След това излезли на повърхността. Докато Мал проявявал филма, Дюма съобщил:

— На тази дълбочина оглупяваш от наркозата. В мозъка си успяваш да запазиш само слабо пламъче, което единствено може да те измъкне горе жив.

Мал излязъл от тъмната стаичка, зарадван от изключително ясните образи на филма.

„Самуел Джемисън“ пуснал котва над лайнера през нощта и запалил светлини, за да предупреждава водните съдове. Корабът спрял на едно от най-оживените морски кръстовища. Екипажът завързал на горния край на котвената верига конопено въже и поставил наблиз една брадва. В случай че някакъв кораб се насочел към „Самуел Джемисън“, те щели да прережат въжето. Среднощ обаче врълхлетяла такава неочаквана буря, че те се видели принудени да отрежат набързо въжето и да се приберат в Нантъкет.

Вятърът духал цели шест дни и през това време срокът за наемането на „Самуел Джемисън“ изтекъл. Собственикът имал неотложен договор. Тогава Дюган наел един спортен двумоторен кораб от някакъв си банкер от Охайо и направили втори опит. Неговият

ехолот бил повреден. На мястото на корабокрушението те открили, че бурята е отнесла шамандурката. Дюма огледал мазните петна, после посочил едно разноцветно петно и казал:

— Ето кораба!

Дюма успял да закачи нова котва на „Андреа Дория“. За разлика от чудесната видимост при първото спущане този път Дюма и Мал намерили потъналия кораб обвит от гъст, черен като турско кафе слой. Като проправяли път през него, те се натъкнали на силно течение, което насмалко не ги отвлякло от въжето на котвата. На дълбочината, на която трябвало да стъпят върху боядисаната в бяло страна на „Андреа Дория“, ръцете им не напипали нищо. Те се учудили да не би корабът да се е разрушил или да е потънал по-долу вследствие на бурята. Тъмната мъгла може би бе вдигната от кораба при неговото преместване. Дюма продължил да води надолу, в зоната на дълбочинното опиянение.

На двеста и петнадесет стъпки дълбочина Дюма се спрял. Точно под себе си той забелязал огромната гръбна перка на един кит или на акула, която помръдвала леко в изпълнената с разни частици вода. Той спуснал крака си и я докоснал. Предметът се оказал бронзовото витло на кораба. Край него плавали отломки. Леководолазите се оказали в отвора на винта на „Андреа Дория“.

Витлото било омотано в кабели. Те имали достатъчно голям опит да разберат опасността, която ги дебнела отвсякъде. Нямало никакъв смисъл да се опитат да правят снимки в мрачната обстановка. Все пак направили опит. Неуморимият в експериментите Дюма извадил малък пакет, рекламиран за това, че при критични случаи увеличавал скоростта на изплуването на леководолази, слезли на голяма дълбочина. Той извадил запушалката, за да го напълни с въглероден двуокис, но „спасителният пакет“ не се издул. Пречело голямото налягане на водата. Дюма го издигнал над главата си и така успял да го издуе.

Като се върнали на палубата, Мал свалил каучуковата качулка. Приятелите му ахнали. Главата му отстрани била изцапана с кръв. Налягането бе пробило тъпанчето на ухото му. Така приключи експедицията „Дория“. Постигнатият резултат се равнявал на осемнадесет секунди заснет под водата филм.

По този повод Дюма ми каза:

— Сега „Дория“ принадлежи на морето и се е превърнал в истинска развалина. Върху боята се е наслоил и първият пласт водорасли. Корабът никога няма да бъде изваден на повърхността. Аз не мисля, че леководолазите ще успеят някога да проникнат в най-важните места — първокласната банка и кабината на касиера. Те се намират на дясната страна на кораба, притиснати към дъното, в близост до големия отвор, образуван при сблъскването.

Купчините антични предмети при Антикитера, където са ставали най-много корабокрушения, без съмнение сочеха водните пътища, по които са се осъществявали търговските и морските връзки между гръцките и турските острови. През лятото на 1953 г. „Калипсо“ направи археологически проучвания в Егейско море.

Нашият ехолот регистрира по пътя дълбочина от 13 000 стъпки, югозападно от остров Зант в Йонийско море. Искяхме да я изследваме, затова продължихме напред, за да се ориентираме по фара, издигнат на южния нос на Зант. Носа открихме, но на него нямаше никакъв фар.

— Ако се съди по картата — казах на Су, — това е мястото. Отбележи го като фар и обърни към дълбочината.

След два дни картиране достигнахме остров Антикитера, откъдето смятахме да започнем археологическите проучвания. Тук научихме, че на Зант е имало земетресение, което разрушило фара само няколко часа преди пристигането на „Калипсо“. В нашата улисия по морските дела ние понякога пропускахме събитията на брега.

Антикитера е беден остров, интересен в едно-единствено отношение. Той е люлката на подводната археология. През 1901 г. гръцки моряци и гмуркачи откриват бронзови и мраморни статуи, за които се предполагало, че са заграбени от римски кораб, потънал стотина години преди новата ера. Ковчегът със светите мощи, защото ние смятахме кораба за такъв, лежеше дълбоко под една скала, в най-прозрачните води, които сме срещали в Средиземно море. С маска от повърхността на водата можеше да се види как леководолазите лазеха като буболечки по дъното на 172 стъпки дълбочина.

Слязохме с Дюма, за да установим размерите и месторазположението на потъналия кораб. Аз останах по-горе, а Дюма се завъртя около могилата, останала от кораба, вдигаше отломки от

глинени съдове, издигаше се на четиридесет стъпки, за да огледа по-добре мястото, след което се стрелваше надолу, отместваше някой предмет и очертаваше с ръце формите на кораба. Спуснахме къса земесмукачна тръба и направихме плитки дупки, които потвърдиха неговите предположения. Нямахме обаче никакви намерения да възобновим предишните разкопки. Ние просто навестявахме откритието. Стана ясно, че водолазите с шлемове са очистили щателно цялата околност, без да предприемат каквито и да е съществени разкопки. По-късно видяхме техните открития в атинския музей: прочутия бронзов Феб и тонове мраморни божества и нимфи, алегорични фигури и каменни коне. Обезформените от водните обитатели статуи сочеха, че те са открити върху дъното на морето в съприкосновение с водата. Те просто са били издигнати на повърхността. Много е вероятно могилата при Антикитера да съдържа и други оригинални гръцки скулптури.

Движехме се по старите търговски водни пътища в стремежа си да открием останки от древни кораби в Егейско море. Всяка подводна скала или нос, които изглеждаха коварни за нас, може би са били фатални за древните кораби, затова ние се гмуркахме и ги оглеждахме. На всяко едно от тези места откривахме останки от някой древен кораб, а при други — останки даже от два или повече кораба. Под един разпенен риф историята на Конглуе и Риу се повтори с един малък параход, полегнал върху цяло поле от амфори. След като пускахме котва, понякога излизахме привечер и плувахме с маски по повърхността. Върху скалите виждахме безброй парчета от глинени съдове. За потъналите в плитчините кораби нямаше спасение. Прибоят и вълните отдавна бяха смлели останките върху скалите.

При едно спущане край остров Крит пред очите на Фалко се изнизаха цели четири хиляди години от историята. На дълбочина 125 стъпки той се натъкнал на купчина сферични византийски амфори, а на петнадесет стъпки по-надолу по същия наклон на друг куп глинени съдове за пренасяне на стоки, свързани с първите векове след новата ера. На около 150 стъпки той открил купчина бронзови блюда. Той не ги и докоснал, защото искаше да остави *in situ* доказателства за бъдещите археолози. На 170 стъпки дълбочина Фалко се изпречил пред закръглени амфори, идентични с тези, разкрити от сър Артур Евънс при Кносос. Половинчасовото спущане във водното пространство от

„Калипсо“ до бронзовата ера доказваше, че подводната археология има прекрасни възможности в Егейско море.

Професор Бенуа ме помоли да извадим останките на един кораб от първия век на нашата ера, открит през 1959 г. край Св. Рафаел, върху равно дъно, дълбоко 150 стъпки. Той се страхуваше, че плячкосванията ще унищожат всичко преди намесата на археолозите.

— „Калипсо“ е предназначен за изследване на моретата — отвърнах аз, — затова не мога да го превърна в съд за вадене на археологически находки. Ще ви изпратя за два месеца „Еспадон“.

Това бе новият ни изследователски съд, бивш траулер, пригоден за наша лаборатория в Марсилия.

Планът беше изпълнен от една бригада на ОФРС начело С Алексис Сивирин като технически директор, Анри Гойран като главен леководолаз и археолога Ж. М. Рукет. Те се съобразиха със съветите на Дюма за получаване на най-много данни за най-кратко време. Най-напред леководолазите събрали начупените парчета от глинени съдове и ги подредили на купчинки около останките на кораба. Така се очертали контурите на зарития съд, който се оказал обикновен кораб с вместимост 1500 амфори. Спуснали тръбата на земесмукачката и слезли на тринадесет стъпки дълбочина през средата на кораба до кила. На повърхността се изваждали само уникални и типични екземпляри. Дубликатите се оставяли настрана върху самото морско дъно. За два месеца ОФРС извърши добра работа, като с напредването на разкопките са провеждани систематични заснемания и картирания. Останките край Св. Рафаел дадоха нови ценни сведения относно дърводелската работа при строежа на древни дървени кораби.

Предвид на това, че за подводна археология се отпускат много малко държавни средства, Бенуа остана доволен от доклада на Сивирин и изоставил кораба от Св. Рафаел на ловците на сувенири. Днес, след по-малко от две десетилетия, откакто се практикува спускането с дихателни апарати, само някой съмнителен ресторант или вила от френската Ривиера не притежават класическа урна, извадена от морето. Веднъж един холивудски търговец на произведения на изкуството ми телеграфира да му съобщя цената на триста амфори. Колектоманията може да осуети бъдещето на подводната археология преди тези, които се занимават с нея, да осъзнаят какви възможности им се изплъзват от ръцете.

Докато „Калипсо“ се намираше в Бизерта, служители от Френската морска база в Тунис ни попитаха дали можем да се спуснем под водата и да съобщим какво е състоянието на френската подводница, потънала южно от островите Керкена по време на Втората световна война. С Делма взехме и моя тринадесетгодишен син Филип, който имаше вече деветгодишна практика в спущането с дихателен апарат. Преди да слезем по стълбата, аз казах на момчето:

— Това спущане е сериозно. Подводницата се намира на сто стъпки дълбочина. Трябва да обещаеш, че през цялото време ще се движиш до мен.

В млечнобялата вода Филип едва сдържаше силното си желание да се стрелне встрани като млад делфин. Той плуваше край мен и се стараяше да имитира бавните и плавни движения, които Делма правеше с крака. Близко до дъното водата се избистри и ние видяхме подводницата под нас.

Тя бе разсечена на две точно пред кулата. В отворената предна част, превърнала се в приют на стотици подвижни десетфунтови мероу, се подаваше цял хаос от тръби, кабели и метални пластини. Без да се страхуват и най-малко, рибите плуваха заедно с нас и ни захапваха закачливо за перките на краката. Филип изръмжа зад маската си и посочи едно експлодирало торпедо, легнало в пясъка край останките на подводницата. То се разпознаваше само по останалите невредими движещи се сега в обратно направление витла. Торпедото бе ударило подводницата точно по средата. Това съдържаше и нашият доклад пред флотата за причините за потъването на подводницата. Втората част заедно с кулата и контролната каюта бе запазена. Люковете бяха затворени. Много от членовете на екипажа все още се намираха вътре. Сиви риби гръбборог се тълпяха на кърмата и размахваха ритмично гръбните си и коремни перки. Те приличаха на погребален хор. Погледнах часовника си и сграбчих рамото на Филип. Беше време да се качваме горе. Делма се забави малко. Когато се изкачи на борда, той донесе камбаната на подводницата. Открил я в пясъка на двадесет стъпки от останките на подводницата.

Отдавна мечтаехме да зърнем кораб, потънал в коралово море на голяма дълбочина. Нашият опит се ограничаваше с полузарити стари

корита, връхлетели върху рифовете на Индийския океан. При остров Провиданс открихме големи мероу, които живеяха в повалената куха гротмачта на един кораб, от който не беше останало нищо. Във Фаркар от един по-стар кораб стърчеше само ръждясалият бойлер и парният двигател. Корабът бе приклепнал като някое праисторическо животно в синята вода. Да се плува под тези рушащи се останки бе много опасно. Огрените от слънцето вълни заслепяваха очите и можеха да изхвърлят леководолаза върху назъбени железни предмети. Учудвах се как местните обитатели, дълги риби терапон с хоризонтални жълти и черни райета, успяваха да стоят така флегматично в бушуващите води. Що се отнася до тропическите корабокрушения край Провиданс и Фаркар, те само възбуждаха нашия апетит, но на тази голяма дълбочина липсваше дългоочакваният кораб.

По време на едно преминаване на „Калипсо“ през Суецкия канал в южна посока Дюма и аз оградихме с червен молив интересните за нас корабокрушения, нанесени на морските карти. Главната трудност с тези корабокрушения е, че те понякога са посочени на около шест мили от действителното им месторазположение. На картата открихме едно интересно корабокрушение. Корабът се намираше край Синайския полуостров на 103 стъпки под водата върху равно дъно.

Лабан изработи едромашабна карта, полюсните координати на която се пресичаха върху носа на външния риф при Шааб Али. Там закотвихме плоскодънната моторница заедно с радиолокационна мишена, която „Калипсо“ можеше да хване на разстояние от седем мили. Движехме се в зигзаг, като уеднаквявахме радарните разстояния и направленията на жирокомпаса всяка половин минута, за да отразим положението върху концентричната карта на Лабан.

Групата от шест души, която провеждаше търсенето, бе под мое ръководство. Анри Пле, свел ниско глава над каучуковата качулка на радара, съобщаваше разстоянието и посоката от радиолокационната мишена. Су препредаваше по телефона данните, съобщавани от Пле, на Лабан, застанал до картата. Дюма бе на хидролокатора. Аз давах нареждане на застаналия на руля Морис Леандри. „Калипсо“ се движеше напред и назад в продължение на няколко часа, като от време на време се натъкваше на издигащи се от дъното възвишения, без нито едно от тях да е търсеният кораб. Дъното, което нанасяхме на картата, буквално бе изпъстрено с коралови възвишения.

— След като потъналият кораб е толкова голям, че е отбелязан като опасен за корабоплаването, следователно той се намира на малка дълбочина — казах аз.

Дюма и аз едновременно помислихме за едно и също нещо. Той изказа мисълта преди мен.

— Разбира се. В такъв случай някой трябва да слезе в подводната камера. Оттам положително се вижда върхът на мачтата на кораба.

— Защо не слезеш ти долу? — казах аз. — На хидролокатора ще остана аз.

Дюма се скри в металния цилиндър. След малко чух гласа му:

— Започвам наблюдения. Видимостта е около шестдесет стъпки.

— Няма да го изпуснем — отвърнах аз.

Петнадесет минути по-късно върху ехограмата се появи стръмен и висок силует.

— Дюма, забелязваш ли нещо? — попитах аз по микрофона.

Гласът му долетя като ехо отдолу.

— Не. Оттенъкът на водата обаче се променя. Изглежда, като че отдолу има светлина.

— Това трябва да е корабът — отвърнах аз. — Наблюдавай внимателно. Ще върна кораба обратно и ще мина успоредно на сегашния курс.

На връщане, преди още на ехограмата да се бе появило някакво изображение, Дюма извика:

— Ето го. Виждам върха на мачтата.

Лабан завъртя победоносно червен кръг на своята карта, а ние спуснахме маркировъчна шамандура. „Калипсо“ кръстоса няколко пъти повърхността над потъналия кораб, за да оформи размерите и неговото разположение на ехограмите. Потъналият кораб бе дълъг над триста стъпки. Имах впечатлението, че е напълно запазен. Наблизо до него спуснахме котва.

Слънцето бе слязло ниско над Египет. Преди мръкване оставаше време само за едно спущане. Дюма и Фалко поставиха дихателните си апарати.

— Огледайте внимателно — казах им аз — и преценете дали си струва на връщане да се занимаем малко с него.

Те слязоха по стълбата, а ние останахме да чакаме новини на кърмата. След двадесет минути разузнавателната група се показва на

повърхността, те извадиха мундшуките от устата си и избухнаха в смях. На нас не обръщаха никакво внимание, а продължаваха да се заливат от смях за нещо, известно само на тях.

Двамата се изкачиха по стълбата и минаха край нас, като не преставаха да се тресат от смях. Леководолазите свалиха апаратите.

— Какво става? — попитах нетърпеливо аз. — Разкажете какво се е случило.

Това ги накара да избухнат в нов смях. Най-после Фалко се обади:

— Предметът е огромен.

— Това видяхме на ехограмата — отвърнах аз. — Какво смешно има в един голям кораб?

— Не става дума за кораба — отвърна Дюма, — ами за предмета. За рибата.

Двамата леководолази видяха, че всички умираме вече от любопитство, затова отвърнаха направо:

— Връхните му съоръжения все още са запазени — каза Дюма. — Корабът е почти в изправено положение, ако не се смята лекият наклон наляво. На предната му палуба има няколко железопътни товарни вагона.

— Прегледахте ли задната палуба? — попитах аз.

Те отново избухнаха в смях. Фалко едва успя да каже:

— Не, капитане. Рибата не ни разреши.

— Какво, акула ли имаше? — попитах аз.

— Не беше акула — отвърна Дюма.

Най-сетне всичко излезе наяве. Те плували над рулевата рубка и погледнали назад. Там палубата била обезобразена от експлозията. Те минали край рулевата рубка, за да огледат по-добре кораба.

Именно тогава видели „предмета“. Пред тях се издигала невероятна тъмнозеленикава маса от плът. Едно сплескано животно препречвало пътя им към кърмата. То не приличало на нито една от рибите, които били виждали дотогава.

— На палубата имаше военни камиони — каза Дюма. — Когато рибата мина край тях, видях, че е голяма колкото камион. Съвсем сериозно ви казвам, рибата е дълга около дванадесет до четиринадесет стъпки, а на височина около осем стъпки, нали Фалко?

— Най-малко — отвърна другият мъж. — Височината ѝ е огромна. Като плувах към нея, забелязах, че всяка една люспа е голяма

колкото ръката ми. Наближих на петнадесет стъпки и рибата се обърна към мен.

— Тя тръгна към Фалко — продължи Дюма, — ние се дръпнахме назад и се вмъкнахме в коридора на главната надстройка на кораба, където рибата не можеше да ни докосне.

— Какво искаш да кажеш? — попитах аз.

— Искам да кажа, че огромната риба не можеше да влезе в коридора — поясни Дюма.

— Когато се приближи съвсем до нас — продължи на свой ред Фалко, — устните ѝ изглеждаха големи и месести като спасителен пояс. Рибата имаше клепачи и опасен поглед.

Леководолазите прекарали определеното им под водата време и наблюдавали колоса, след това се придвижили напред по коридора и изплували на повърхността, преизпълнени от вълнение.

Симона Кусто с трофеен черен корал от Червено море

За да изтръгнат жилавия черен храст от дъното, Алберт Фалко и Франсоа Су използваха винча и стоманен кабел

*След спущанията в студентите води до винарския кораб Фредерик
Дюма и аз треперехме от студ, преди да възстановим нормалното си
състояние*

След това прилагаме по-добър начин за възстановяване на топлинната енергия преди и след спущанията: Клиенти загряват тялото си, като правят кратковременно облъчване с инфрачервени лъчи

*Главният археолог професор Фернан Бенуа разглежда кампанийски
глинени съдове, извадени от винарския кораб*

Един леководолаз е възседнал подскачащата тръба на земесмукачката, с която разкопахме останките на древния кораб

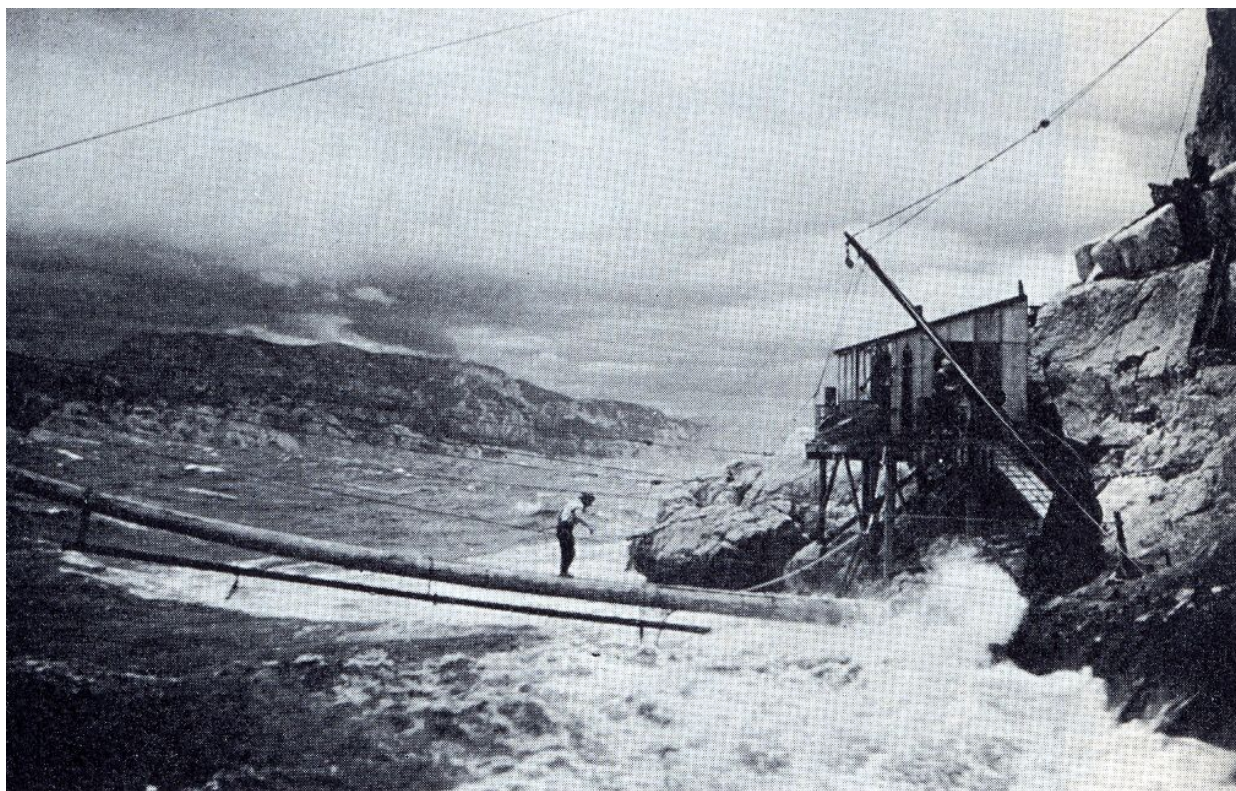
*На Порт Калипсо, островната археологическа станция,
леководолазите Давсо, Киентци (в дъното) и Жан Делма изучават
покрытите с фосили блюда, извадени от горния пласт на корабните
останки*

*Гойран и Фалко разтоварват в Марсилия оловния щок на котвата на
древния кораб*

Големият удар. Леководолазите археолози се бориха цели пет години с есенните и зимните мистрали на Порт Калипсо

*Една буря отнесе първата къщичка на машините, но момчетата
успяха да запазят голямата мачта*

*С нейна помощ над разкопките се спущаше тръбата на
земесмукачката*

*Киентци и неговият приятел, леководолазът Жан-Пиер Сервенти,
който загина при Гран Конглуе*

На скалите, над мястото, където е потънал древният кораб, е поставена възпоменателна плоча за Сервенти

Вдигнахме котва. Трябваше да продължим пътуването. Следобед извиках Дюма и Фалко в моята каюта и извадих атласи и каталози на морските риби от цял свят. Те се спряха за момент над една картина на голямата риба папагал, населяваща Червено море, наречена от нас риба бамп.

— Не — каза Фалко. — Това не е рибата, която видяхме.

— Силуетът ѝ има нещо общо с нея — додаде Дюма, — но наистина, че това не е нашата риба. При това никога не сме виждали риба бамп, по-дълга от четири стъпки.

Ние започнахме да я наричаме риба камион. Дюма остави настрана справочните книги и потъна в размисъл.

— Не съм много сигурен — каза той, — пък звучи и смешно, но рибата камион прилича много на зеленушка!

— Аз мисля абсолютно същото — добави Фалко, — въпреки че никога не съм виждал такава голяма зеленушка.

— Без съмнение — каза Дюма. — Това е риба камион и толкоз.

— Рибата се държеше така, като че е собственик на кораба — замислено каза Фалко.

— Може би на връщане ще се позанимаем с нея — казах аз.

Три месеца по-късно, благодарение картата на Лаба, още при първото минаване открихме потъналия при Синай кораб и спуснахме веднага куката. Определих три дни за изследване и заснемане на останките на кораба. Всички се надявахме също така да снимем на филм и рибата камион. На борда имаше хора, които се подсмиваха под мустак, когато се говореше за „рибата камион“, и това дразнеше Фалко и Дюма. Три пъти дневно Дюма и аз слизахме да правим снимки. Докато се занимавах с камерата, погълнат от избирането на най-подходящите ъгли, композицията и отделните снимки, продължавах да изпитвам удоволствието от човека риба Дюма, което не ме напущаше вече цели двадесет години. Той плуваше с голяма опитност и грациозност над нашето ново свърталище. Дюма се появи над носа на кораба, завъртя се встрани и с бавни движения се устреми напред над замръзналия кораб.

Скрипецът на предната палуба представляваше цял храст. Твърдите краища на зъбчатото колело бяха омекотени от листа и нишки. Бронзовата камбана висеше точно зад брашпила, окачена на кука, покрита от бриозои. Върху камбаната растеше чудесна бисерна стрида. Дюма извади ножа си и откачи камбаната. Разнесе се звън и от камбаната изскочи една синя риба ангел. В мъглата от заобикалящия ни планктон стърчаха цели стени от изкривен метал. Това бяха цистерни, привързани с въжета за палубата, която се бе разрушила под тежестта на водата.

Главният люк липсваше. Той вероятно бе паднал през време на потъването на кораба. Дюма се хвана за перилата на един люк и без излишни движения на тялото се вмъкна в трюма, на тридесет стъпки по-долу. Тръгнах след неговите въздушни мехурчета. Трюмът бе претъпкан от военни материали: повредени от морето камиони, наредени един зад друг и натъпкани с мотоциклети. Между тях бяха напъхани крила от военни самолети. Докоснехме ли някой предмет, от него изскачаха изплашени риби. Това бяха плъховете на запустелия гараж.

Дюма изви към светлината и аз го последвах. Той изплува право нагоре, до кабината на мостика, и спря до плочата, поставена от строителите на кораба. Той я изтри с ръка и ние прочетохме:

Джоузеф Л. Томсън и Син. Лтд.
Корабостроителница Норт Сендз, № 599
Манор Куей Уъркз, 1940, Съндерланд

Английският кораб, произведен през време на войната, е бил съвсем нов, когато е потънал.

Продължихме до върха на рулевата рубка. Тук все още стоеше високият радиопеленгатор, населен със силни и безстрашни сиви летрини. Цяло ято рифови риби пърхаха през обръчите на антената. Повъртяхме се из мостика и установихме, че лявата и дясната врата на рулевата рубка са затворени. Четириъгълните стъкла на мостика липсваха, а кръговите илюминатори бяха напукани във форма на звездички, като че бяха удряни с чукове. Дюма хвана кръглата металическа топка на дясната врата. Изглеждаше странно, че очаква вратата да се отвори. Но стана точно така. Пантите се поддадоха и вратата бавно се наклони към него.

Той се опря в рамката на вратата и надникна в мрачната рулева рубка, без да се реши да продължи разглеждането на тази мистериозна трагедия. Традиционната угледност на мостика бе заменена с неразборията, останала след голямата експлозия. Над главата ни висяха гирлянди от кабели, компасът беше разрушен, а палубата покрита с отломки — хронометри, секстанти, бинокли и разбити комутаторни табла, размесени с морски утайки, събирани от години. Рулевата рубка бе обитаема. По ъглите ѝ се виждаха скорпиони и мероу, които непрестанно сновяха навътре и навън през счупените прозорци. Хванахме се за рамката на вратата и се примъкнахме вътре без излишни движения, за да не вдигнем утайките. Доближихме до вратата на капитанските помещения. Тя водеше от мостика назад към кораба. Вратата отначало не се отвори, затова се наложи да я натиснем по-силно. В помещението беше тъмно като в рог. Отново ни обзе нерешителност, подобно на деца, които не се осмеляват да влязат в запустял дом. В края на краищата кораб, в който намира подслон рибата

камион, може да е свърталище и на разни чудовища. Насочихме светлината на електрическите фенерчета напред и влязохме в помещенията на капитана.

В двете му каюти цареше ужасен безпорядък. Върху пода, примесени с пласт тиня, лежаха разпилени порцеланови чинии с герба на собственика и разядени от солената вода сребърни прибори. Навсякъде се търкаляха бутилки, някои от тях запушени и пълни с въздух, плаваха опрени в тавана. Вдигнахме глави и заоглеждахме рушащата се клетка на капитана. Издишаният въздух във вид на мехурчета се издигаше нагоре към едно голямо огледало, от което ни гледаха нашите разкривени образи. Дюма прекара ръка върху един масивен четвъртит предмет. Разменихме погледи. Ясно! Всичко можеше да изпопада от експлозията, но не и касата на капитана, която стоеше съвсем непокътната, здраво прикрепена към стената.

Напуснахме мостика и по един от откритите коридори се насочихме към задната част на кораба. Палубата бе гъсто осеяна със седефени стриди. Те висяха по запазените въжета и перила и разкривяваха формите на познатите ни предмети. Това ми напомни за един от „кралете на перлите“ — този амбулантен търговец, покрит от главата до петите с копчета, когото видях като момче в Лондон.

Зад рулевата рубка пресякохме голяма дупка, причинена от експлозията. Дюма разпери ръце и изобрази размерите на нещо огромно. Досетих се, че това е мястото, където той и Фалко са срещнали рибата камион. Днес тя не се виждаше никъде.

Една площ от около стотина стъпки от задната част на кораба беше неузнаваема. Експлозията бе почти разполовила кораба. Обезобразените му плоскости стояха разкривени и намачкани. Тук-там виждахме автомобилни гуми и морски ботуши, останали незасегнати от огъня, морето и годините. Букет полипи, полепнали върху едно десеткалиброво оръдие, бяха заличили напълно военния му вид. Коралите го бяха зациментирали върху прореза на палубата. Минахме над разрушената част до края на кораба, изкривен наляво и леко повдигнат нагоре.

Извихме се над кърмата и забелязахме голямото витло, зарито в сив пясък. Около него плуваха ята риби, които го заливаха като морски вълни. Върнахме се до фокмачтата и започнахме да изплуваме бавно нагоре. Издишаният въздух се издигаше бързо край високата мачта. От

гарвановото гнездо до слънцето и „Калипсо“ ни деляха само петнадесет стъпки.

Смени от леководолази слизаха поред до кораба от изгрев до залез-слънце. Привечер на първия ден Мале и Луи Марден забелязали рибата камион близо до дупката, причинена от експлозията. Този път огромното животно бе проявило любопитство. То напуснало кораба, преди да успеят да го фотографират. Техните наблюдения в допълнение на тези на Фалко и Дюма ни убедиха, че това е *Chellinus undilatus*. Как за бога това най-обикновено животно бе приело такива огромни размери? Когато се приближавахме до някой кораб, неговите събратя обикновено се оттегляха зад перилата и обикаляха търпеливо, докато си отидехме. На третата сутрин двама от леководолазите излязоха на повърхността и извикаха, че друга риба камион се присъединила към гиганта. Тя бе само с пет фута по-малка от другата. Голямата и „дребосъкът“ останаха заедно през целия ден.

Съставихме снимачни групи от по четирима леководолази и двама за носене прожекторните лампи, които направиха едропланови снимки на растителните организми по товарния кораб. Последната снимачна група повика Дюма да разчисти надписа с името на кораба. Насочихме светлините към корабната камбана. Тя блесна в пурпурната си коралова одежда. Дюма изстърга стридите, коралите и сюнгерите и разкри надписа: М/к „Тисългорм“, Глазгоу.

По-късно Марден написа писмо на корабостроителите и ги помоли да му дадат някои сведения за „Тисългорм“. Томсън и Син отговориха. Писмото съдържаше обясненията на останалия жив трети механик Х. А. Бансал. Гибелта сполетяла кораба на 6 октомври 1941 г., когато пренасял оръжие за осмата британска армия. Предвид на това, че по това време силите на Оста практически контролираха Средиземно море, маршрутът на „Тисългорм“ минавал от Англия край нос Добра Надежда и през Индийския океан за Египет. Корабът се придвижил по Червено море в конвой с други двадесет транспортни кораба. Когато на хоризонта се показали Синайските планини, „Тисългорм“ бил принуден да хвърли котва, за да чака разрешение за преминаване през Суецкия канал.

От Крит излетели германски самолети и хвърлили две бомби върху задната палуба на „Тисългорм“. От последвалата експлозия загинали девет от четиридесет и осемте души екипаж. Останалите

скочили зад борда. Един ранен стрелец останал върху обгърнатата от пламъците палуба. Морякът Ангус Мак Ли изтичал бос по зачервената метална настилка на палубата и го пренесъл на една спасителна лодка. За тази си постъпка Мак Ли получил георгиевския кръст — най-големия английски орден за гражданска заслуга.

Щях вече да вдигам котва и да напускам „Тисългорм“, когато Дюма се обърна към мен:

— Няколко души от екипажа искат, преди да тръгнем, да извадим касата на капитана.

Страхувах се от този въпрос още когато алчните ръце на Дюма погалиха желязната каса. Изваждането на съкровища противоречеше на духа на „Калипсо“. Често разисквах този въпрос с Дюма, Лабан и Дюган, които споделяха моето мнение, че едно такова действие би довело само до усложнения. Но този път в очите на Дюма святкаха алчни пламъчета, а над рамената му виждах неговите неспокойни партньори, които очакваха нетърпеливо моя отговор.

— Нямаме достатъчно време — отвърнах аз.

— Всичко съм преценил. Гарантирам, че работата ще бъде свършена за половин час.

Не смятах, че ще могат да свършат за половин ден, затова отвърнах:

— Добре. Давам ви на разположение един час. След това тръгваме.

Едвам дочакали моите думи, седем иманяри скочиха във водата, а останалите спуснаха стоманените въжета на крана. Те наистина бяха обмислили всичко. Касата на капитана пристигна на палубата за двадесет минути.

Иманярите стояха около касата и облизваха устни. Трябваше пак да се намеся.

— Убеден съм, че разбирате отговорността, с която се нагърбваме. Ние не сме пирати. Ако отворим касата, трябва да съобщим на морските власти и да дадем отчет за всичко, което намерим в нея. След това трябва да чакаме съдът да определи възнаграждението за извадените неща. Изберете комисия, под чието ръководство всичко да се извърши справедливо и честно.

Избраха комитет, оглавяван от Анри Пле, и решиха възнаграждението на всички да бъде еднакво. Рене Робино се приближи

с длето до касата. Тя бе покрита с воняща, подобна на клей мътилка. Скоро Робино се оплеска цял с нея.

Робино изби вратата. Като си проби път през стената от човешки глави, Пле бръкна вътре и извади свитък просмукана от влага хартия. Той обели горния пласт. Отвътре се показаха ехограми на морското дъно. Иманярите се закискаха нервно.

Пле издърпа едно малко чекмедже, откъдето се показва прогнил кожен портфейл. Той изпразни с треперещи пръсти едно от неговите отделения. Там се оказа членската карта на капитана и няколко квитанции за платени пристанищни мита. От последното отделение Пле измъкна една банкнота от два канадски долара и една английска лира. В касата нямаше нищо друго.

— Сега изгответе декларацията. Ако ви изплатят половината от намереното, ще разделите помежду си два щатски долара и четиридесет цента — казах аз.

Пле постави банкнотите върху една от лабораторните маси и ги изглади с ръка. На другата сутрин намери банкнотите изсъхнали и раздробени на малки книжни парченца.

ГЛАВА СЕДМА

ПУЛСЪТ НА ОКЕАНА

В Средиземно море нощта пада скоро след залеза на слънцето. Тази вечер „Калипсо“ плаваше на изток край остров Левант. На една миля на юг от фара Титан, чиито лъчи проблясваха над гладкото като езеро море, аз наредих по телефона.

— Спрете двигателите. Дълбочина три хиляди стъпки. Подгответе се за станция Дванадесета.

Дъното върху ехограмите беше силно набраздено. Над него личаха няколко по-слабо различни бразди, които се изкачваха към повърхността, както впрочем ставаше всяка вечер. Издигащите се нагоре бразди представляваха мистерията на океана през този век.

Излязох на края на мостика. Повърхността на тъмното море пламтеше от фосфоресциращ дъжд. Безброй стада от малки създания подскачаха няколко инча във въздуха и падаха обратно с тихо съскане. Приличаше на дъжд, завалял в обратно направление. Вероятно това са току-що родени сепии и октоподи, които изплуват в горните пластове на водата през нощта да търсят храна. Като пукнеше зората, те отново щяха да се завърнат в дълбочините. Станция Дванадесета представляваше нов опит да разгадаем ежедневната вертикална миграция на морския живот, открита чрез ехолота. Това бе пулсът на живото море.

По време на Втората световна война, когато хидролокаторите започнаха да се използват от флотите на всички държави, често кораб, опипващ с апарата дъното на шест хиляди стъпки дълбочина, регистрираше изведнъж „лъжливо дъно“ на петстотин, осемстотин или хиляда и сто стъпки. Тези именно пластове бяха наречени „дълбоко разсейващи пластове“ (ДРП), които се появяват неочаквано по всички краища на океана. Задълбочените проучвания с хидролокатори установиха, че ДРП се издигат нощно време към повърхността на водата, а през деня се спускат отново надолу. Колкото по-оскъдни факти съществуваха за тези пластове, толкова теориите за

тях бяха по-разнообразни. Биолозите опровергаха тези, които предполагаха, че импулсите на ехолотите се разсейват от химически и термични течения във водата. След като ДРП се издигат и спускат ритмично и реагират на проникването на естествената светлина, тогава това несъмнено са живи същества. Пластовете се спущаха по-дълбоко при слънчеви, отколкото при облачни дни. ДРП се издигаше и спираше на по-голяма дълбочина при пълнолуние, а през останалите фази на луната и облачните нощи той приближаваше повече до повърхността. Военните експерти пощуряха с този пласт. Много често той бе толкова гъст, че скриваше подводниците от импулсите на хидролокаторите.

Когато ДРП привлече моето внимание за първи път, аз знаех, че леководолазите няма да допринесат за изясняването на това явление, понеже се спущаха само до двеста стъпки дълбочина. Тогава подкрепях най-енергично открития от проф. Огюст Пикар батискаф, с който човек можеше да слезе до средната за моретата дълбочина — около тринадесет хиляди стъпки. Френската флота строеше първия модел за практически цели ФНРС-3, а Пикар конструираше в Италия батискафа „Триест“. Все пак изглеждаше съмнително, че тези тромави и скъпи подводни лодки ще могат да разрешат тайната на дълбоко разсейващите пластове. Аз смятах, че преди батискафите долу трябва да се спуснат камери. Американците бяха вече спускали такива на няколко мили дълбочина. Заинтересувах се от направеното в това направление и открих отговора в Бостън, Масачузетс.

Мелвил Гросвенор ме запозна с Харолд Е. Еджертън, професор по електрически измерителни уреди в Масачузетския технологически институт. Еджертън бе главният новатор във фотографията с електронни светкавици, с които бе успял да снима диви колибри и борба между опитомени животни. От първата ни среща се роди трайно приятелство.

Дейността на „Калипсо“ във връзка с вертикалните миграции и мистериозните ДРП започна близо до Корсика през 1953 година. Професор Еджертън, неговият син Роберт, инженер Лабан и електротехникът Пол Мартен стояха на задната палуба и зареждаха камерите за дълбоко спусчане. Всяка една камера се състоеше от шаши с два стоманени цилиндъра. В единия от тях се разполагаха електронната светкавица, храненето и акумулаторите. В другия бе монтирана камерата, заредена с хиляда стъпки кинофилм. Цилиндриите

бяха монтирани така един спрямо друг, че светкавицата осветяваше водата на шест стъпки пред обектива. Затворът и светкавицата бяха синхронизирани и на интервали от петнадесет секунди заснемаха осемстотин кадъра.

Когато Еджертън подготви всичко, „Калипсо“ навлезе на дълбочина шест хиляди стъпки. Върху ехограмите се появиха три ДРП линии. Най-мощният пласт се намираше на 514 стъпки дълбочина. Спуснахме една камера и я включихме към хидролокатора. Когато достигна пласта, разположен на петстотин стъпки, спряхме винча. ДРП погълна напълно следата на камерата. Държахме камерата в продължение на половин час, после я спуснахме бавно в по-дълбоките пластове на ДРП. След това я издигнахме на повърхността и опаковахме негативите, за да ги изпратим за промиване в някоя лаборатория на брега.

През това лято направихме снимки на седемнадесет ДРП станции, разположени между Сардиния и Гърция. Еджертън бе разчел съпротивлението на камерата съобразно налягането, което съществува на три хиляди стъпки, и спусна една от тях на тази дълбочина за проба. Цилиндърът със светкавицата се сплеска под влияние на налягането. Еджертън се усмихна, когато видя цилиндъра. Той демонтира останките, включително и двете летвички, направени от меко дърво, които служеха за заклиняване. Водното налягане ги бе направило твърди като абанос. Той хвана дървените летвички и ги чукна една о друга и след това ги използваше като кастанети в оркестъра на кораба. По това време тези двама весели американци, баща и син, бяха вече известни на борда като „Папа Флаш“^[1] и „Пти Флаш“.

Спускането на камерите нощно време представляваше импозантна гледка. Наведени над перилата на кораба, ние наблюдавахме светлинните експлозии на дълбочина от петстотин стъпки. Когато издигахме съоръженията на повърхността, светкавицата проблясваше като светлините на подводница. Представях си какво впечатление прави светлината на животните, населяващи вечния мрак на тези дълбочини.

След завършване на пътуването Папа Флаш и аз се заехме да подредим заснетите под водата тринадесет хиляди кадъра. Това бе резултатът от нашето първо изследване на пластовете. Прожектирахме снимките с апарат. Един обясняваше съдържанието на снимката,

докато друг водеше бележки. Тъй като никой от нас не бе морски биолог, бележките понякога звучаха приблизително така: „Филм № 5, Матапан — кадър 427 — буболечки“. Използвахме термини като „влакна“, „точки“, „гроздове“. Специалистите щяха да им дадат по-късно съответните научни наименования. „Буболечки“ наричахме дребните веслоноги, „влакна“ представляваха влакнцата на сифонофорите. Всичко, като се почне от яйцата до мъртвата материя, отбелязвахме като „точки“.

В ДРП открихме и редица дълбоководни уникални чудовища. В интерес на истината трябва да се подчертае, че това бяха малки, със сребърни люспи *Argyropelecus*, или продълговати рибки. Увеличените копия на техните изпъкнали очи, тигровите им челюсти, приличните на саби зъби и стомаси, покрити с блестящи петна, биха изплашили всеки, който ги видеше за първи път.

При една от нашите ДРП станции в каньона Вилфранш се натъкнахме на удивително откритие в един пласт с мощност сто стъпки и дълбочина хиляда стъпки. Статистическите данни за този пласт сочеха, че на един кубически ярд се пада по една медуза. Вечерните снимки показваха всички медузи устремени нагоре — те се изкачваха към повърхността. На снимките, правени сутринта, медузите бяха обърнали своите корони — те се спущаха надолу. В безконечното издигане и спущане на тези живи пластове медузите се придружаваха от ракообразни организми, дъгообразни червеи и други непознати животинки.

На по-голяма дълбочина тъмнината царуваше денем и нощем, затова не очаквахме подобен наплив от живи организми. Въпреки това, когато спуснахме в тъмните дебри камерите на Еджертън, ние открихме, че гъстотата на планктона се увеличава под ДРП на дълбочина 2300 до 3500 стъпки, но това не се регистрираше от ехолота. Върху снимките личаха безброй бели частици — истинският образ на лежащата вън вселена така, както би се видяла през голям рефлекторен телескоп. Спомних си, че само двама души — д-р Уилям Бийб и Отис Бартън — са виждали със собствените си очи този пласт, и то от батисферата на Бартън. И двамата съобщиха, че гъстотата на микроорганизмите се увеличава с дълбочината. Науката не обърна внимание на този объркващ много сметки факт. Нашите намери го потвърдиха.

Разбира се, голям процент от тези бели точки представляват мъртва материя — отломки от скариди, изпражнения, тела на диатомеи и други отпадъчни вещества, — които са малко по-тежки от водата и се утаяват месеци наред по дъното. Веднъж паднали на дъното, бактериите превръщат мъртвата материя в хранителни соли. След това дълбоките течения, които изпълняват ролята на морски орачи, ги връщат отново в цикъла на живота.

С Еджертън се разочаровахме, че на подводните снимки рядко се забелязват по-големи морски животни. Обяснението на това явление открихме в Индийския океан. Една вечер хидролокаторът откри на четиристотин стъпки един много мощен пласт. Спряхме „Калипсо“ и спуснахме камерата на Еджертън. Наблюдавах върху разграфената хартия на хидролокатора как цилиндърът се спуща надолу. Когато наближи ДРП, дебелината следа се загуби. Дежурният на винча продължаваше да спуща камерата надолу. Мощният 400 стъпки ДРП се появи отново на хартията, като заличи образа на камерата. Животинките в него се отдръпваха бързо от непознатата им камера и се събираха отново, когато тя потъна по-дълбоко. Не можех да повярвам, че това са обичайните немошни медузи или придвижващият се бавно планктон и сифонофорите. Проблясъците на светкавицата сигурно ги бяха разтревожили. А може би това бе сторило слабото бръмчене на моторчето на снимачната камера, което им звучеше като сигнал за опасност, или налягането на малките вълни, които се образуваха пред спускащия се апарат. Във всеки случай доказа се, че ДРП се образува и от бързодвижещи се, натъпкани едно до друго животинчета.

През зимата оборудвахме на борда на „Калипсо“ истинска фотолаборатория с климатична инсталация, за да можем да се запознаваме веднага с резултатите от изследването на ДРП. Папа Флаш построи в Бостън нови съоръжения. Той пристигна за второто проучване със силуетна камера, в която цилиндрите на светкавицата и камерата бяха монтирани един срещу друг на дистанция от един инч. Той възнамеряваше да получи остро изображение на всеки микроорганизъм, който успее да се вмъкне в малкия воден диск. Той спусна новото съоръжение в един пласт с мощност половин миля. В заснетите осемстотин кадъра хванахме само една малка копепода и редица неразбираеми петна. Какво по дяволите не беше в ред? Осени

ни една странна мисъл: да не би пък малките животинчета да избягваха отверстието, понеже приличаше на отворена уста?

Еджертън веднага монтира цилиндрите под прав ъгъл, така че светлината да пресича нагласения на близък фокус обектив. Спуснахме новонагласената камера и получихме изображения на множество дребни животинки. Но тяхното увеличение ни изправи пред нова загадка. Много от петната бяха неясни. Като се вглеждахме по-внимателно, открихме, че те имат опашки, подобни на кометите. Значи се движеха. Светкавицата на Еджертън даваше отблясъци от порядъка на една трихиладна част от секундата, а „буболечките“ отстояха на един до четири инча от обективите. Той изчисли, че те се движат със скорост от три до десет стъпки в секунда. Даже и мушиците на океана имаха пълната възможност да се отдръпват от камерата. Бързодвижещите се микроорганизми, както и огромните риби се отдръпваха от спускащата се надолу апаратура. А какво да кажат океанографите, които се осланят на мрежи, използвани за събиране на планктон, които единствено им дават представа за разпространението на живота в тъмните дебри на морето?

Месеци наред обмислях как да се противопоставим на тези майсторски отбягвания от камерата. Предложих на Еджертън способа на „динамичната дълбочинна фотография“. Вместо да спускаме камери, които оповестяваха своето присъствие предварително, ние можехме да се промъкнем незабелязано всред животните с помощта на камера, монтирана на глисер, теглен от „Калипсо“. Лабораторията на Еджертън се превърна във фабрика за камери, която изработваше фотокамери, стерео- и кинокамери за експериментите с динамичните светкавици. В ОФРС началникът Жан Алина и Андре Лабан построиха глисер с аеродинамична форма и мощна, насочена надолу тяга, снабден с хидрокрило, подобно на това, използвано при траловите на тралчиците. „Калипсо“ теглеше глисера със скорост шест възела.

Първите опити с глисера доставиха много кадри, на които се виждаше само вода. От време на време изненадвахме големи групи скариди и успяхме да заснемем голямо стадо сепии, които се разпръснали на двадесет стъпки от камерата. Сега ние се вмъквахме всред по-големи движещи се маси на ДРП.

След нас започнахме да влачим един нов уред, който измерваше биолуминесценцията. Това всъщност бе един подводен

фотоумножител, конструиран от д-р Джордж Л. Кларк от Харвардския университет съвместно с неговия асистент Лойд Бресло.

Папа Флаш ги изпрати на „Калипсо“, за да изпробват уреда в Средиземно море. В кабела на статива на светломера имаше електрически проводник, който предаваше изображенията на находките на повърхността. И най-малката светлинна на най-слабите биолуминесцентни животни се улавяше моментално. Кларк беше вече открил фосфоресциращи животни на две мили дълбочина в Атлантика, близо до средната дълбочина на океана. Между Монако и Корсика предоставихме „Калипсо“ и по-малкия изследователски кораб „Винарета Сингер“ на негово разположение, за да проведе своите изследвания. Стояхме изумени в щурманската кабина и наблюдавахме как писецът на самопишещия прибор на Кларк подскача нагоре и надолу с различна сила и на различни интервали, явно свързани с дълбочината. Върху диаграмата се регистрираха удивително голям брой отделящи светлина животни. Даже в най-бедните на луминесцентни животни области, разположени на дълбочина, по-голяма от шест хиляди стъпки, рядко изтичаха две секунди, преди да се появи някой проблясък.

Кларк се интересуваеше също така кои животни отбягват светлината. Той и Бресло изобретиха статив, на който монтираха своя апарат и една от камерите на Еджертън, чийто обектив бе насочен към явлението, което се регистрираше от апарата. Двата апарата бяха така свързани един с друг, че светлината, която отиваше в светломера, задействуваше едновременно и камерата със светкавицата. По този начин луминесцентното животно само правеше своята снимка. Спуснахме апаратурата във водата. Уредите на Кларк показваха безброй метеори, които просто се изливаха върху светломера. Бернар Марселен, нашият радиоинженер, който бе помогнал в свързването на камерата, потриваше ръце и очакваше с нетърпение да види какво ще се появи на снимките. След проявяването им обаче върху нито един от няколкостотинте кадъра не личеше видима животинска форма.

Напълно безсилни да обясним несъответствието между това, което долавяше уредът, и онова, което виждаше камерата, ние продължавахме да слушаме апаратурата, но резултатът продължаваше да е същият. Една вечер измерителният прибор просто полудя и съобщи за няколко пъти по-интензивна светлина от тази, която бяхме

регистрирали дотогава. „Калипсо“ се поклащаше в развълнуваното море, но всеки искаше да види как подскача регистриращата игла. Корабът се наклони и в главата ми дойде една идея.

Като леководолаз аз познавам много добре преминаването през *Noctiluca* и зоопланктона, които създават цели съзвездия около тялото. Най-малкият физически контакт или натиск ги караше да блестят. Аз си мислех, че уредът на д-р Кларк регистрира не само животните, които отделят спонтанно светлина във водата, но така също и светлината, която той като чуждо тяло създава при триенето си във фосфоресциращите животинки. Поради развълнуваното море регистриращият апарат подскачаше нагоре и надолу във водата и утрояваше произвеждания от него ефект. Ритъмът на подскачащия кораб и на трептенията на иглата съвпадаше.

За да проверя истинността на това мое съждение, аз спрях за през нощта „Калипсо“ при Калви в тихи води. Спуснахме прибора във водата с хидравличния кран и сами слязохме долу. Дежурният на крана започна да вдига и спуща прибора, като симулираше по този начин люлеенето на кораба. При всяко движение около прибора се появяваше светеща мъглявина, която изчезваше, щом като приборът останеше в покой. Ето какво се получаваше, когато под водата се спущат само сложни апаратури.

С натрупването на повече познания върху ДРП установихме, че понякога движещият се пласт се разкъсва от своя страна на няколко други пласта, като че отделните видове се разделят по отношение на чувствителността си към светлината. Вертикалните миграции никога не започват по-дълбоко от 1500 стъпки, под които трудно може да проникне някаква светлина. По това време няхаме основание да предполагаме, че долните пластове участвуват в тези възходящи и низходящи движения. Когато обаче пристигнахме в Мадейра, трябваше да коригираме становището си.

За повечето от посетителите Мадейра представлява един чудесен остров за почивка. За нас той беше една малка планинска верига, навлизаща дълбоко в морето, населена от 350 000 души, които се изхранват от едно чудовище, което населява дълбоките места. Това е уникалният вид риба *Arphanopus carbo*, или „еспада“, както я наричат

местните жители. Рибата от водите, непосредствено пред брега на Мадейра, всъщност е унищожена още отпреди много години. Рибарите се принудили да я търсят из дълбоките места, където я откривали нощем. С грациозната платноходка на трима мъже и едно момче ние взехме участие в един нощен лов. На четири мили навътре в морето, където основите на острова потъват на десет хиляди стъпки, те прибраха платното и спуснаха две въжета, всяко дълго по една миля^[2], със завързани камъни вместо тежести. Едното бе спуснато от носа, другото от кърмата на лодката. На стотиците въдици, окачени по въжетата, висяха сепии, които служеха за стръв. През трите часа, докато въжетата стояха потопени във водата, рибарите държаха една запалена факла, за да примамват сепии, които щяха да използват за стръв през следната нощ.

След като изтеглиха въжетата, на всяко висяха най-малко по двадесет и пет еспади, всяка една не по-лека от десет фунта^[3]. У рибата имаше нещо сатанинско. Тя приличаше донякъде на черната баракуда, само че по тялото ѝ играеха огнени сияния. Имаше зъби като саби и големи зелени очи. Еспадата, единственото морско чудовище с икономическо значение, което населява големите дълбочини, се лови само около Мадейра. Португалското правителство принудило някои рибари да се опитат да я ловят в Бискайския залив и други места. Там не се хванал нито един екземпляр. Един от интересните факти за *Aphanopus carbo*, и то за щастие на жителите на Мадейра, е, че поколения наред ловят всяка нощ такива количества, които осигуряват тяхното препитание.

Нощта, която прекарахме при ловците на еспади, беше безлунна.

— Има ли луна — каза капитанът на лодката, — ловим рибата на хиляда и петстотин стъпки по-дълбоко от сегашната. Скрие ли се луната зад някой облак, за да открием рибата, веднага теглим въжетата най-много до една миля дълбочина.

Това главозамайващо съобщение бе казано с тон, който не търпеше възражение. Човекът ловеше еспади вече двадесет и пет години. При това, освен еспади, той не бе ловил никаква друга риба. Моите схващания за вертикалните миграции съвсем се объркаха. Тук очевидно бледата лунна светлина влияе върху поведението на рибите на дълбочина до една миля, докато много по-силната слънчева светлина няма ефект повече от половин миля на дълбочина. Как

еспадата реагира на лунната светлина, която даже не прониква до нейните дълбочини?

Удивлявах се да не би придвижването на рибата нагоре да се предизвиква от редица други движения над нея. Например така: планктонът в горния слой може да се движи във възходящо и низходящо направление според силата на лунната светлина, докато долу, на прага на вечния мрак, рибите, които се хранят с планктон, да го следват в тези движения. Тогава и еспадата, която се храни от втория или третия пласт риби, ще отговори на това общо придвижване, независимо от това че живее в пълна тъмнина.

Температурата също влияе на вертикалните размествания на рибата. Температурата на Средиземно море, от Херкулесовите стълбове до Златния рог, на дълбочина под хиляда стъпки през цялата година е 55,5 градуса по Фаренхайт. Гибралтарският праг, дълбок хиляда стъпки, изглежда е образувал нещо като бент, който поддържа една постоянна температура на водата, разположена непосредствено над дъното. В по-горния слой обаче температурата варира рязко, от 40 градуса по Фаренхайт зиме до 80 градуса по Фаренхайт през лятото. В средата на април настъпва така нареченият ден на хомотермията, събитие, възбуждащо удивление и ужас. Този ден температурата от повърхността до дъното е 55 градуса. През нощите преди и след хомотермията обитателите на големите дълбочини от втория и третия пласт се издигат на повърхността. Повечето от тях измират от декомпресия. Морето се покрива с миниатюрни мъртви дракони, тъй като в този един-единствен ден от годината природата вдига бариерите, които осигуряват безопасността на рибите в техните собствени селения.

[1] От англ. flash — светкавица — Б.пр. ↑

[2] 1609,31 м — Б.пр. ↑

[3] 1 фунт = 453,6 г — Б.пр. ↑

ГЛАВА ОСМА

КРЪВ КАТО НАШАТА

Симона и аз станавме от сън и почувствувахме под краката си първите лениви вълни на Индийския океан. Като се прозявахме и протягахме, приближихме перилата на левия борд. Погледите ни обгърнаха голия и обгорял от слънцето бряг на Арабския Хадрамаут. „Калипсо“ се бе насочил на изток през морето на Оман.

Телефонът в каютата иззвъня. С настоятелен, необичаен за него глас Су извика:

— Можеш ли да се качиш на мостика?

Намерих го заровен в най-едромащабните ни карти.

— Тук няма отбелязани подводни скали — каза капитанът.

— Какви скали? — попитах аз.

— Огромен риф. Точно пред нашия курс водата е побеляла — отвърна той.

Втурнах се в рулевата рубка и вдигнах бинокъла пред очите си. На няколко мили пред нас хоризонтът се преграждаше от пенеста бариера.

— По корабното трасе е невъзможно да има подводни скали — казах аз.

— Тогава какво може да е това? — попита Су.

— Поддържай същия курс. Скоро ще разберем.

Рифът като че се поклащаше. Едвам на половин миля от него разбрахме, че водните брызги бяха дело на скачащи делфини. Четвърт век браздахме морето със Су, но досега не бяхме виждали такова огромно стадо делфини. Су удари корабната камбана и призова всички да видят делфините. Пълчището от делфините направи кръг и се насочи към нас. Морето изригваше и изхвърляше във въздуха тръпнещи черни тела. Пред очите ни беснееше цяла нация делфини.

Делфините, разбира се, са млекопитаещи, които дишат с дробове, и ние бяхме привикнали на техните изящни, отмерени скокове над водата, когато поемаха въздух. Сега делфините изскачаха вертикално

високо над водата и извиваха причудливо тела във въздуха. Това като че бе масово състезание по скок на височина, сватбено тържество или буйно ликуване на победители след някаква тайнствена война в дълбочините на океана. Заблъскахме се по коридорите, всеки искаше да вземе фотоапарата си и да се настани на мостика или в подводната обсерватория.

През целия ден „Калипсо“ следваше неотклонно делфините и изпълняваше прищевките на летящата фаланга, заела цялото пространство на океана пред нас. Измерих приблизителната височина на техните скокове. Делфините отскачаха на дванадесет до тринадесет стъпки над водата. При падането си те се извиваха така, като че се състезаваха кой ще шляпне във водата в най-неграциозната поза. Опитах се да преценя техния брой. В дадена минута във въздуха се намираха не по-малко от хиляда делфина. Скокът им траеше приблизително три секунди. На един делфин във въздуха се падаха поне деветнадесет във водата. Навярно около двадесет хиляди делфини образуваха този жив риф.

Огромната, блеснала на слънцето дъга от пяна и излитаци нагоре тела, обзети от някаква необузdana колективна радост, се движеше край Хадрамаутския бряг и очевидно нямаше определено предназначение. Ние крещяхме като деца и се обзалагахме кой делфин ще скочи най-високо. Две дузини кинолюбители се съревноваваха на кого ще се отдаде да заснеме най-високия скок от олимпийските игри на делфините.

От подводната обсерватория се откриваше потресаващо зрелище. Водата беше прозрачна и видимостта достигаше около сто стъпки. Цялото това пространство гъмжеше от бързи плувци, които се движеха без усилие със скоростта на „Калипсо“. Някои от делфините доближаваха илюминаторите и поглеждаха към натъпканите вътре хора. Ескортът се кръстосваше от делфини, които преминаваха пред носа с мълниеносна скорост. Всред плъзналото край нас множество се чувствуваше едно замайващо вертикално движение. От дълбочините нагоре се стрелнаха делфини, които включваха „втора космическа скорост“ при преминаването си край илюминаторите, след което пронизваха с тела блестящия покрив. След това се плъосваха по корем обратно във водата, групираха се и се гмуркаха отново на дълбоко, оставяйки в синевата зад себе си бяла следа от издишан въздух. Някъде

долу живите ракети излитаха от своите невидими стартови площадки и преминаваха край илюминаторите, устремени в нови полети към слънцето.

Така ни плени това зрелище, че не чувахме умотелните викове, които идваха от върха на металическият цилиндър:

— Хей, хора, не смятате ли, че трябва вече да излизате! Дайте възможност и на другите да погледат.

Привечер стадото напусна „Калипсо“ и той отново се превърна в почтен кораб вместо в играчка за делфини. Изчакахме изгряването на звездите, за да разберем къде се намираме.

В Атлантическия и Индийския океан често сме се натъквали на стотици делфини, но толкова огромно и буйно стадо като легиона при Хадрамаут не бяхме срещали никога. При всички други наши срещи животните се движеха в безупречен ред, като че се бяха уговорили къде отиват. Те се отклоняваха само за да задоволят неизбежното си любопитство, предизвикано от „Калипсо“, след което отново се впускаха в своя път. Много рядко ни се случваше да видим изпълнение на някой висок скок. Не разбрахме и целите, които преследваха с тези миграции, защото няколко пъти се натъквахме на две дисциплинирани стада, които плуваха в обратни направления и се разминаваха, без да проявят чувства за побратимяване.

Делфините обичат да играят късно следобед и понякога оставаха с нас след падане на мрака. В такива случаи заемах подводната камера без угризение на съвестта. Блясъкът на светещия планктон очертаваше техния танц. Делфините извиваха гърбове и заприличаха на някакви странни чудовища, които се стрелваха край илюминаторите, като оставяха след себе си блестяща диря. На фона на черното кадифе под звуците на весел оркестър танцуваха тъмнозелени силуети. Подводната камера е отличен резонатор и усиляше тяхното цвърчене.

Делфините може би умеят да говорят. Ако това, което чухме с ехолота, хидрофона и в подводната камера, е разговор, тогава трябва да се каже, че той не се учленява като човешката реч. Делфинът няма говорен апарат, та да произнася думи. Той издава резки, модулирани звуци. В света има поне две места, където хората все още си служат с модулирана реч. В Пиренеите и Канарските острови съществува говор, приличен на писукане, който се чува на много по-далечно разстояние, отколкото гърленият. Пастирите от Канарските острови разговарят на

този писклив език, който разполага със значителен фонд от думи, изправени върху скали, отстоящи на три мили една от друга. Може би със същата техника си служат и делфините.

При едно стадо делфини обикновените резки писъци се прекъсваха от ясно различими грухтения и крясъци, изпълнени на долния регистър, които не изглеждат да принадлежат към „техния език“. Басовите тонове може би представляваха ехото.

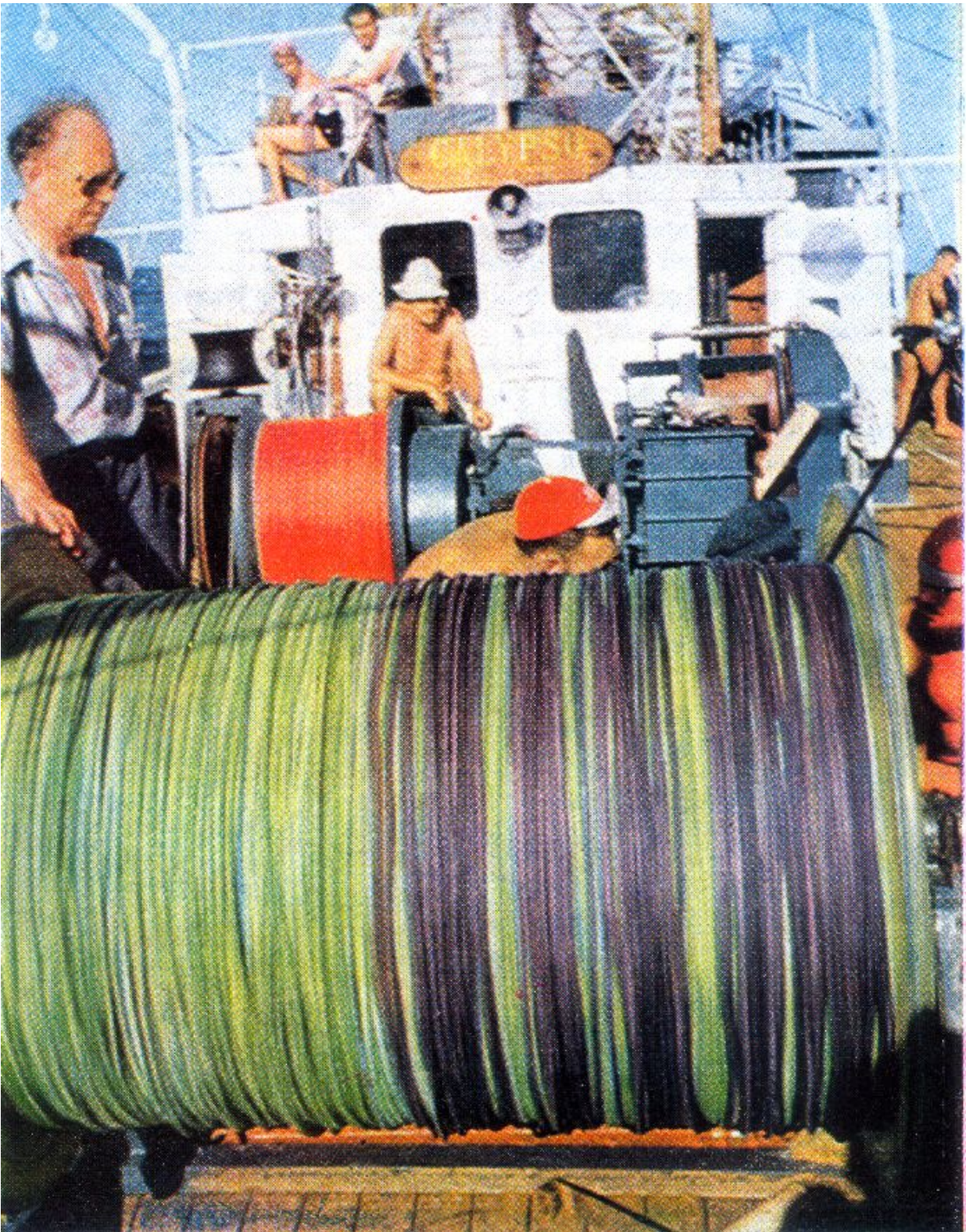
Вземайки предвид тяхното сложно и общително поведение, както и сериозното предположение, че те може би говорят, някои специалисти не изключват възможността делфините и беззъбите тюленообразни животни да имат някакви езикови традиции, които да се предават от поколение на поколение от най-дълбоки времена. Ако те наистина имат свой език и някой ден успеем да го дешифрираме, ще научим много от историята на морето. Дълбините под „Калипсо“ често възбуждаха подобни неподкрепени още с нищо мечти.

Нощем при пълно затишие стоях на предната палуба и на около сто стъпки пред мен чувах понякога внезапен уплашен плясък, след което към мен се устремяваше фосфоресцираща диря. Поглеждах надолу и виждах танцуващо привидение — делфин, зад когото следваха още много негови събратя, всички запътени към кораба. „Калипсо“ беше разбудил заспало стадо. Подобно на много други диви животни делфините вероятно спят с едно око. Отвореното око винаги гледа към страната, от която се очакват хищниците — в случая акулите, — а затвореното се намира откъм защитената страна, тази, от която духа вятърът. През деня бързите като светкавици делфини не се страхуват от никакъв противник, но нощем те са много уязвими, затова включват своята силно развита предупредителна система. Представям си колко тревожни нощи преживяват тези морски млекопитаещи.

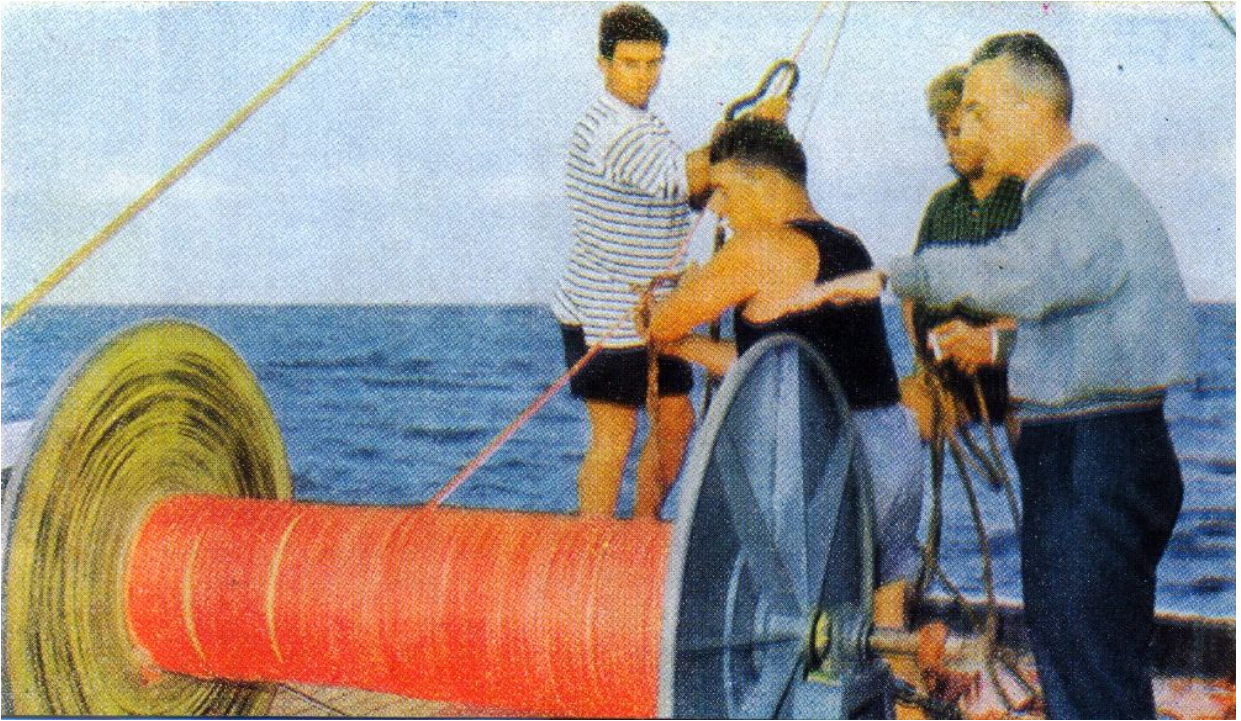
Малките делфини остават с майка си, докато достигнат примерно половината от нейната големина, след което я напускат и се присъединяват към някое стадо от млади делфини. Тези млади животни са пълни с енергия и неутолимо желание да опустошат цялото море. „Калипсо“ често ги преследваше, но нито веднъж не успя да се вмъкне всред тях. Те не обичат да играят с кораби.

При Амирантските острови наблюдавахме една рядка картина от живота на делфините. Водех група леководолази с катера край северния нос на Дарос, когато зад него изскочиха над двадесет делфина, спряха

се и започнаха да се въртят около нас. Поставихме снаряжението си и се присъединихме към тях. Делфините ни най-малко не се смутиха. Всъщност те останаха доволни от отдалия им се случай да покажат някои от своите фокуси. Няколко двойки подобно на дуелисти се отдръпнаха назад, обръщаха се и след това се втурваха едни срещу други. В последния миг, когато всички очаквахме, че ще се сблъскат, те извиваха встрани. Останалите кръжаха лениво наоколо, опираха перки върху гърбовете на приятелите си, мързелуваха из плитчините или чешеха гърбовете си о скалите, като се обръщаха нагоре с корем. Неуморимите преследвачи на морските простори като че прекарваха своята ваканция при Дарос.

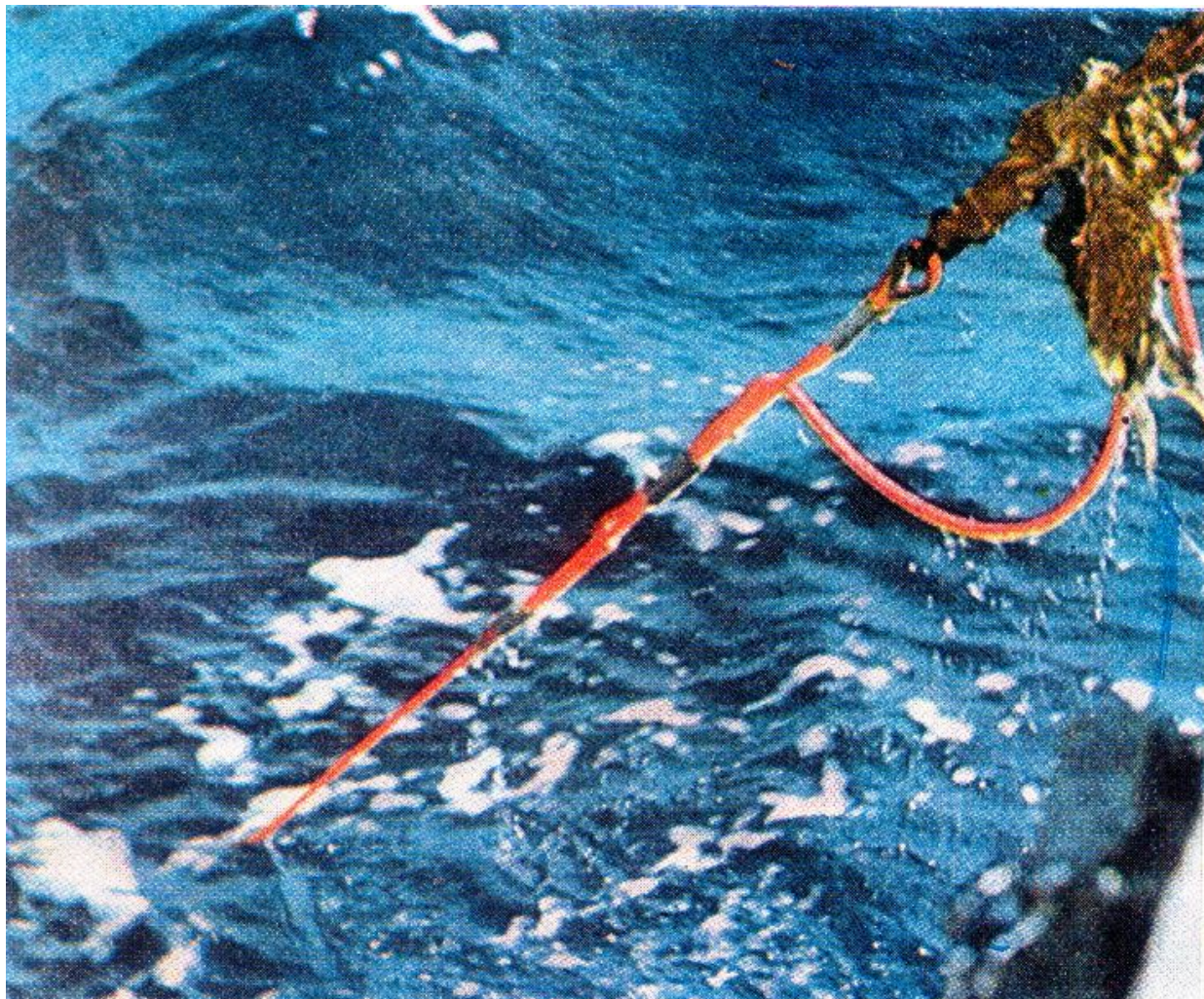
Най-дълбокото закотвяне при „Роман Тренч“ в Атлантическия океан.

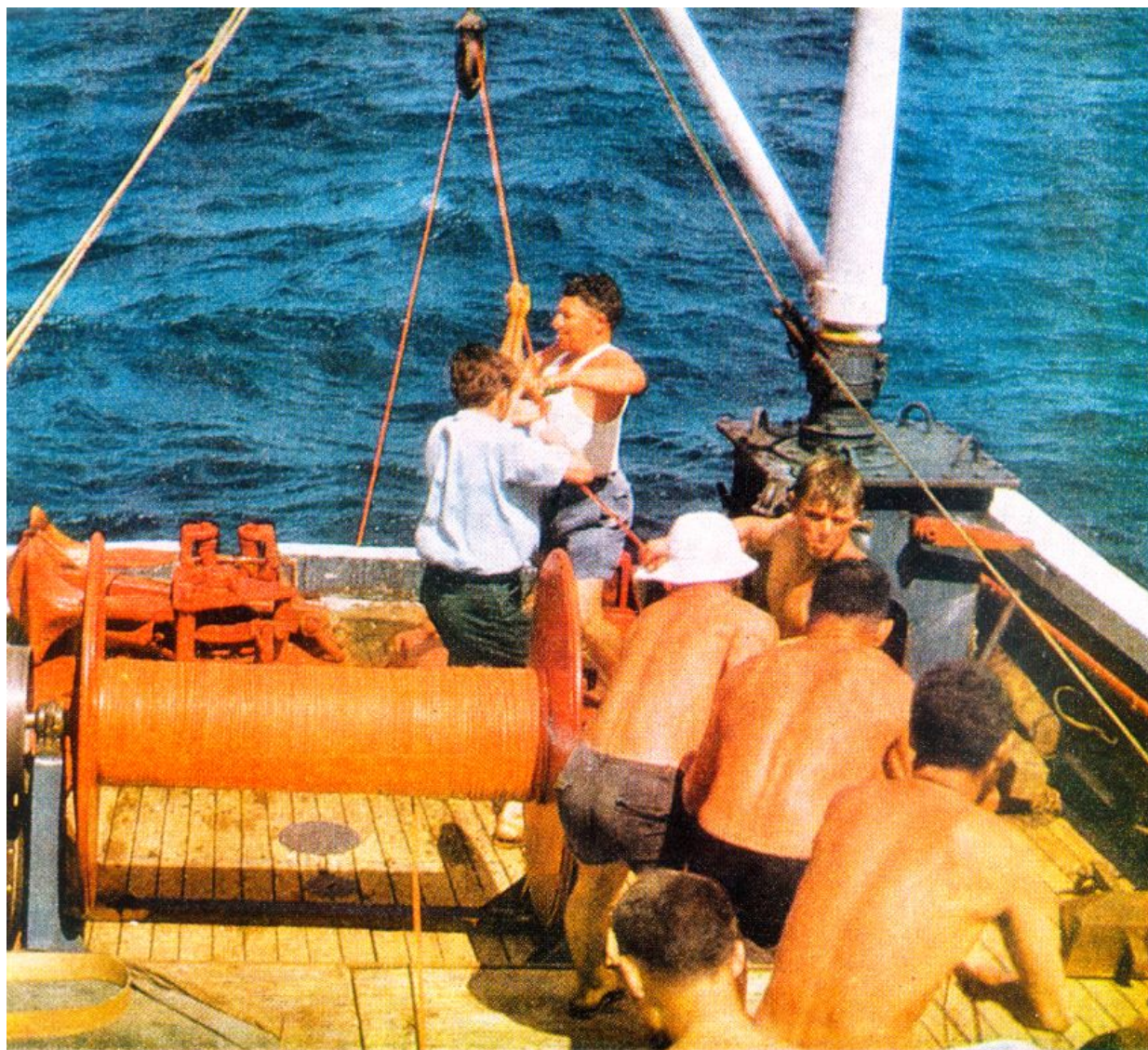
*"Папа Флаш" искаше да спусне камери с електронни светкавици в
„Роман Тренч“ на дълбочина четири и половина мили*

За да се задържим над тази голяма дълбочина, ние се опитахме да хвърлим котва с 3/8 инча плетено найлоново въже, дълго пет и половина мили, тъй като металното въже би било неимоверно тежко

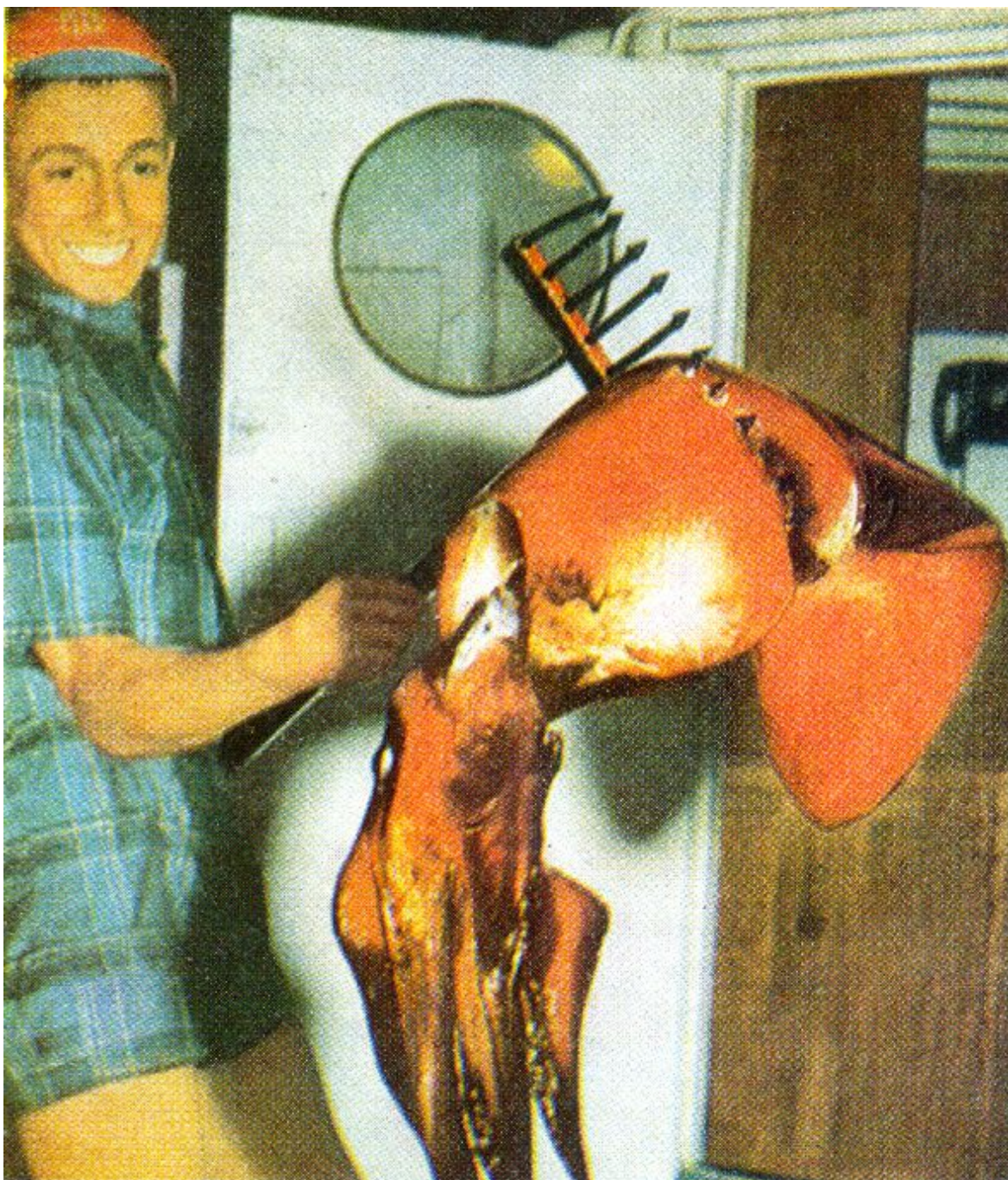
Тънкото, разделено на разноцветни части въже, за да сочи каква дължина е потопена във водата, държи 360-тонния „Калипсо“ здраво закотвен в продължение на 72 часа при течение със скорост 1,2 възела и вятър 15 възела

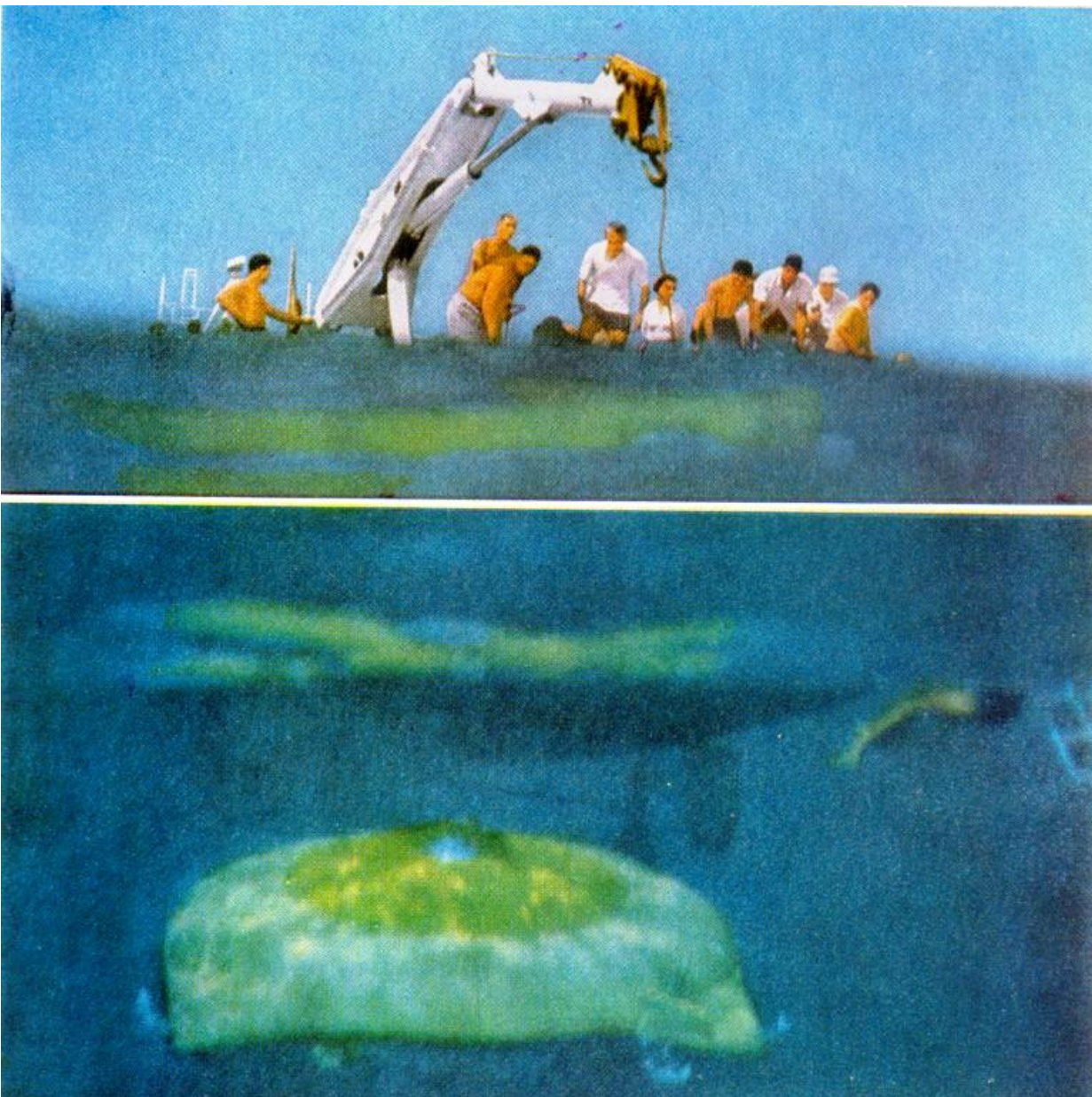
Котвата се намираше на 24 600 стъпки дълбочина

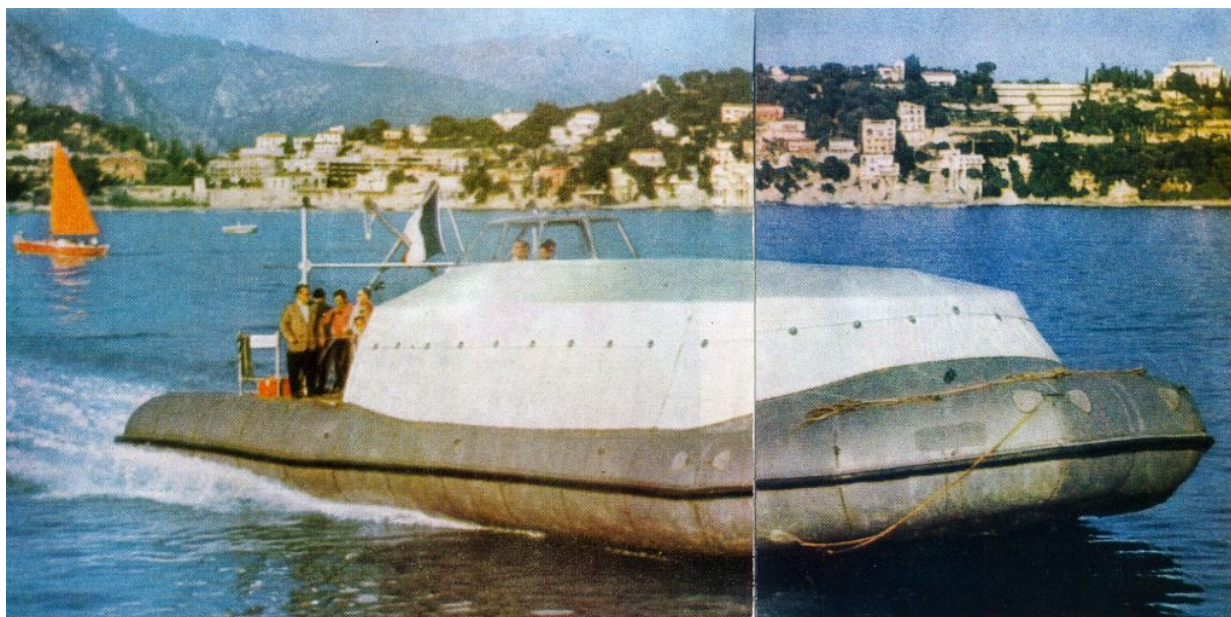
Край Западна Африка хванахме една риба, неизвестна дотогава в източната част на Атлантика. Биолозите от Сорбоната Клод Морин и Жак Форест разглеждат екземпляра в една от лабораториите на „Калипсо“

Филип улавя една голяма сепия. Една нощ цяла армия сепии изскочиха от дълбините на „Роман Тренч“, за да се нагостят с летящи риби, изскачащи около „Калипсо“. Организираното състезание за ловене на сепии от кораба бе спечелено от петнадесетгодишния Филип Кусто

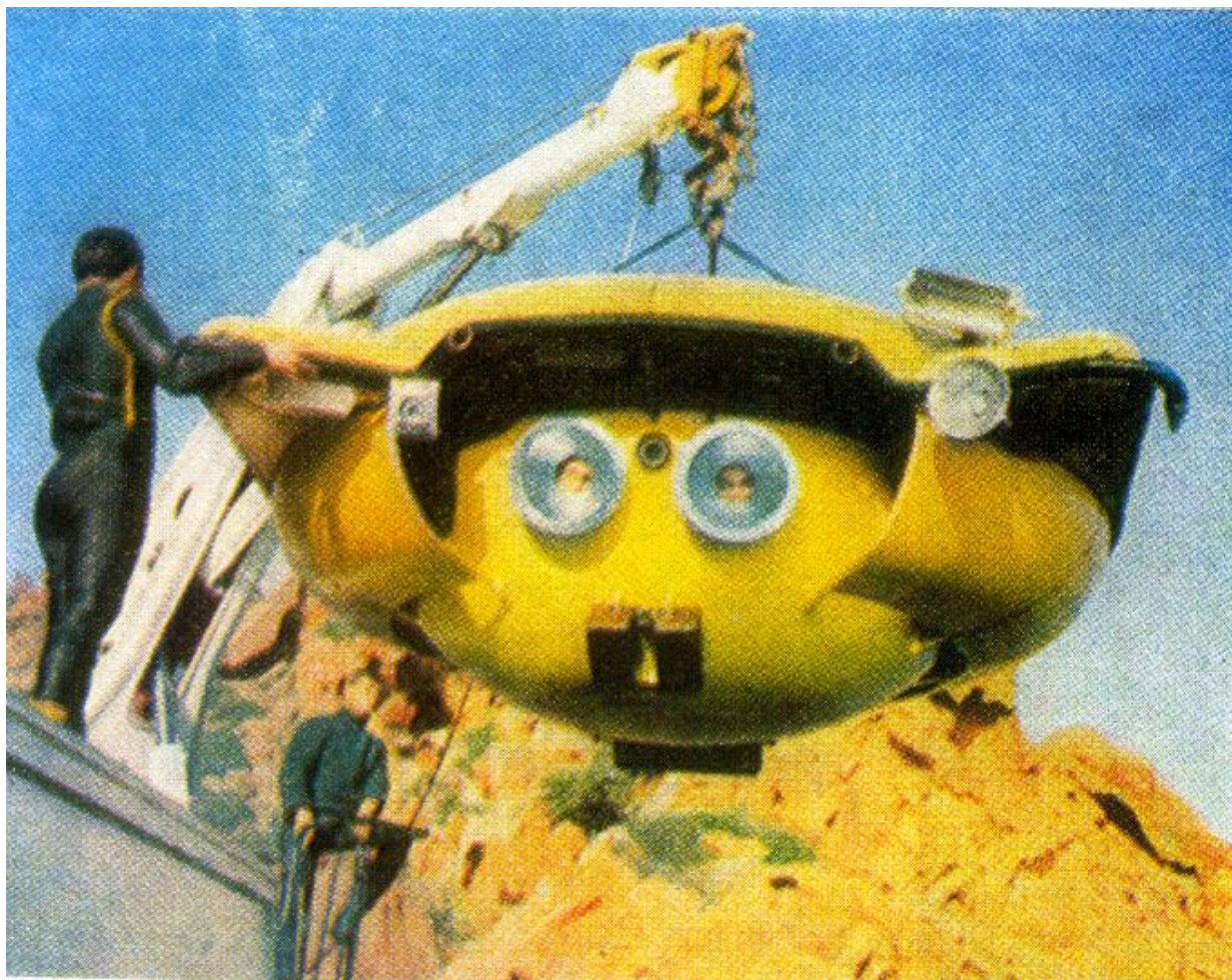

Спускането на „Плаващата чиния“. Едно от първите опитни потапяния в Карибско море на нашата малка континентална реактивна подводница ДС-2. Снимката е направена от Том Аберкромби от Националното географско дружество с камера, която снима надводните и подводните части на сцените на един и същ кадър

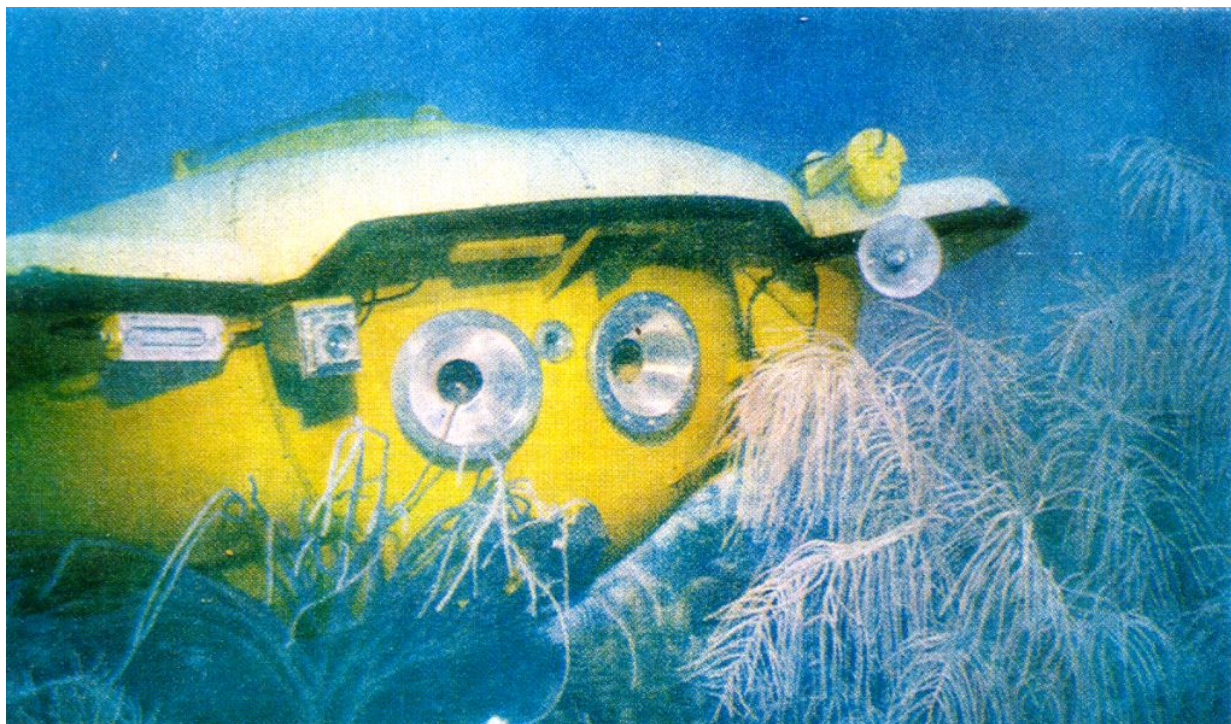

"Амфитрит" е най-големият надуваем морски съд (65 на 27 стъпки].

Опит, проведен от една група на „Калипсо“ и Националното географско дружество. Корпусът, проектиран във формата на латинската буква „U“, е изработен от материя, която не може да се къса. В нейния състав влизат найлон и неопрен. Съдът има девет каюти. Натоварена за преминаване на разстояние от две хиляди мили, бързата плоскодънна лодка нагазва във водата само четиринадесет инча. „Амфитрит“ е прототип на бързоходни, пневматични, реактивни морски изследователски съдове и търговски рибарски кораби. Бъдещата разработка на проекта може да доведе до строеж на съдове с големи размери, въздухът на които ще се изпуска, самите кораби ще се опаковат в сандъци и ще се превозват със самолети до отдалечени места, където ще могат отново да се сглобяват, да се напълват с въздух и с помощта на пневматични колела да се спускат от брега във водата

Реактивна подводница, с която двама души могат да се спуснат на хиляда стъпки дълбочина. „Плаващата чиния“ представлява върхната точка на нашите усилия да поставим изследователите в съд, издържащ на водното налягане, който да прониква в континенталния праг с лекота, близка до тази на леководолаза

Чинията дава възможност на двама души в нея за директно наблюдение, за правене на снимки с фото- и кинокамери, събиране на екземпляри от дъното и опипване на външната среда с помощта на механическа ръка. Тя разполага с три ехолота и може да остане шест часа на хиляда стъпки дълбочина

Големите морски циркове във Флорида и Калифорния организират представления с делфини и правят сериозни проучвания върху тяхната психология. Делфините и някои други животни от рода на китовете са единствените животни, чиито мозъци по размери са приблизително колкото този на човека. От трите неща, които изграждат човека — мозъка, ръцете и говора, — само ръцете не са се развили в тези зъбати китообразни (ако приемем предположението, че делфините могат да говорят). Този недостатък им пречи да си служат с оръдията за производство, в противен случай човек може би щеше да има съперник в морето.

В Океанографския музей в Монако инсталирах голяма аклиматизационна цистерна за делфини и помолих Алберт Фалко да хване няколко екземпляра от тези животни, без да им нанася телесна повреда. Той изобрети един хуманен харпун. Вместо железен връх харпунът имаше огромни, подплатени с мека материя клещи, които при докосване се затваряха. Близко цяла година Фалко излизаше всеки ден на

лов с катера „Еспадон“. Когато „Еспадон“ нахлуеше всред стадо делфини, Фалко набелязваше някой екземпляр и се прицелваше в тънката част, там, където опашката се съединява с тялото. С около петдесет изстрела той улови двадесет и седем делфина.

Щом хванеше делфина, Фалко отпущаше около триста стъпки от въжето, на края на което бе завързана шамандура. „Еспадон“ вземаше съответен курс и настигаше шамандурата. Фалко слагаше маска и перки и по въжето на шамандурата се спущаше до делфина. Той го прикоткваше с доброжелателни намерения и накрая животно се оставяше в неговите ръце. (Всички обаче издаваха жални писъци, когато разбираха превратността на своята съдба.) Фалко поставяше специална примка на делфина и екипажът го изтегляше на борда на „Еспадон“, като внимаваше да не нарани нежната му кожа. Поставяха делфина върху напомпани гумени дюшеци и го завиваха с мокри рогозки, за да го предпазят от лъчите на слънцето.

Стотици часове прекара Фалко на носа на „Еспадон“ в преследване на делфините и поведението им го накара да се влюби в тях. Той забелязал, че всеки път, когато делфините приближавали носа на кораба, за да поиграят около него, отпред винаги се намирал най-големият и най-силен делфин. Останалите подскачали край него. Веднъж Фалко хванал с харпуна една женска и я отделил от стадото. Едно малко делфинче останало с нея. Изведнъж с рязко движение малкото бързо се отделило и се втурнало да догони останалите. Фалко е убеден, че това станало по нареждане на майката. Според него делфините осиновяват осиротелите делфинчета. Той често виждал три малки с една майка кърмачка.

Един ден, като наблюдавал група самки с малките им, Фалко забелязал как една женска се отделила заедно със своите делфинчета и заплувала към „Еспадон“. На около петдесет стъпки малките се обърнали и се върнали при стадото. Женската огледала „Еспадон“ и на свой ред се прибрала при останалите. Фалко често наблюдавал как някое малко, запътено към катера, бързо бивало застигано от някой възрастен, който го връщал обратно при стадото. Веднъж Фалко успял да хване с харпуна си малък, тежък около двадесет фунта делфин, и взел малкия пленник на ръце. В този миг Фалко забелязал как отдолу бързо се приближила едрата майка. Тя издавала пискливи звуци. В ушите му прозвучали нотки на истинска душевна болка. Леководолазът

се стъписал. Той се намирал под водата, ръцете му били заети от малкия делфин, какъвто му бяхме поръчали да хване, а насреща му идвала разгневената майка или осиновилият го родител. Големият делфин обаче не докоснал Фалко. Той плувал под него, над него, около него и издавал жални звуци. Майката не го заплашвала, тя викала детето си и молела Фалко да го пусне. Той не издържал. Разтворил ръце, разхлабил пружината и проследил с очи майката и детето, които зацвъркали от радост.

Хванеше ли живия делфин, Фалко го натоварваше на камион и го придружаваше до музея. Там той се спущаше заедно с него в басейна и го учеше как да се пази от стената. Когато делфинът се примиряваше с пленничеството си, Фалко излизаше от водата. Ветеринарен лекар два пъти дневно измерваше температурата, пулса и дишането на делфина. Докторът предписваше антибиотици и витамини, правеше даже и енцефалограми.

Някои от делфините, оставени насаме в басейна, след няколко дни буквално изпадаха в отчаяние. Те или се давеха, или удряха силно главите си в стената. Събираха ли се обаче по двама, трима, те бързо набираха морални сили и след като пет, шест дни не туряха нищо в уста, започваха да приемат и храна. Те се хранеха само с пресни сардини — най-скъпата риба на пазара. Пазачът на басейна Етиен Гасталди се забавляваше с делфините, като ги караше да подхвърлят нагоре топки. При всеки успешен удар той ги възнаграждаваше с по една сардина. Мислех си колко дръзко вършеха всичко това делфините и как пренебрегваха своя плен. Пазачът започна да им дава по-евтина награда — бяла риба, но делфините отказваха да ги приемат. Гасталди показва на един делфин сардина. Животното подхвърли топката във въздуха с главата си и се върна да получи своето възнаграждение. Със сръчно движение на ръка пазачът подмени сардината с бяла риба и животното я погълна. Делфинът отправи страшен поглед към Гасталди и с един удар на перките си го обля целия с вода.

Изпълненият с чувство за собствено достойнство вид *Delphinus delphis* е братовчед на тъпоносия *Tursiops*, който страшно много обича да се показва по сцените, заради което често става звезда по океанариумите. *Delphinus* не му отстъпва по интелигентност, но мрази да го държат в плен. Когато разбрахме това, ние ги пуснахме обратно в морето. Най-много от всички се зарадва Фалко.

В огледалните води край Стромболи наблюдателят на „Калипсо“ съобщи, че в морето плава някакъв тъмен предмет. Както обикновено в подобни случаи веднага променихме курса към него. Оказа се, че това е един самотен делфин. Той се движеше едва-едва и се мъчеше да държи дихалото си над водата. Киентци отиде веднага до него. Делфинът направи отчаяни усилия да се отдалечи, но не успя и примирен, се остави в ръцете на леководолаза. Киентци погали животното, помогна му да държи дихалото си на въздуха и извика.

— Не е ранен. Изглежда, че всичко е в ред.

Спомних си морски предания, древни като гръцкия мит, за делфини, които спасяват давящи се моряци. Сега трябваше да се отплатим за тези добри дела. Отидох при Киентци и се убедих, че делфинът наистина не е ранен. Направихме примка от одеяла, вдигнахме го на палубата и го поставихме в пълната с вода моторница. Доктор Нивло се зае веднага с него, а „Калипсо“ продължи напред, превърнат в плаваща болница за делфини.

Оказа се, че това е млада самка в разцвета на своите сили. Нивло ѝ постави инжекция за стимулиране на сърдечния мускул и се вмъкна в моторницата да прави изкуствено дишане. След два часа неговата пациентка издъхна и той ѝ направи аутопсия. Всички органи се оказаха в отлично състояние. В нито един от тях нямаше белези за вътрешни нарушения. Един от леководолазите изказа мнение, че чувствителното животно е умряло от разрыв на сърцето, след като е било изоставено от своето стадо. Или пък от „несподелена любов“ — добави Нивло.

Близо до Корсика настигнахме стадо делфини и аз изпратих Фалко и моряка Антонио Лопец с моторницата да се опитат да хванат един от тях с ласо. Лопец бе много смел дребен човечец, който плуваше из моретата още от юношеските си години. Делфините се впуснаха в истински бяг. Лопец направляваше извънбордовия двигател и изпълняваше нарежданията на застаналия на носа Фалко. Изведнъж Фалко извика:

— Обърни наляво! Бързо!

В последния миг Лопец отбягна черната блестяща грамада, която приличаше на скала. „Скалата“ го заля с дребни капчици, които издаваха неприятна миризма, и изчезна под водата. Всред стадото делфини се бе появил съвсем неочаквано един кит, приблизително три пъти по-голям от моторницата.

Все още има биолози, които наричат Средиземно море „стерилно“. Бих желал да покана тези хора на борда на „Калипсо“. Между Лазурния бряг и Корсика ние често срещаме стада големи сини китове, които по всичко личи са постоянни обитатели на тези места. Повече от десет пъти на годината минавахме оттук и винаги намирахме най-малко по два големи кита, изтегнати като собственици във водата. Преди половин век владетелят на Монако Алберт I — „принцът на океана“ — често канел представители на кралските европейски фамилии на едnodневен лов на китове и рядко разочаровал своите гости.

В нашето „стерилно“ море се наблюдаваха комични сцени. Една сутрин „Калипсо“ бродеше между Корсика и Месина. Изведнъж забелязахме стадо сини китове, заспали на повърхността на водата, и бавно приближихме до тях. Аз стоях на носа на кораба. Заспалите животни се стреснаха, пробудиха се и изведнъж водата около тях почервения. Китовете почиваха след богат пир с червени скариди. Появяването на „Калипсо“ така ги стресна, че в уплахата си те повърнаха всичко, което бяха погълнали.

Попаднахте ли „Калипсо“ на китове, веднага се спущахме в подводната обсерватория и наблюдавахме движенията на най-голямото животно на земята. Вероятно бяхме първите, които виждаха китовете в тяхната истинска среда — под водата. На човек просто спира дъхът при вида на опашките им, големи колкото банкетни маси, развяващи се нагоре-надолу пред неговия прозорец. От подводната обсерватория ние се добрахме до най-вероятното обяснение на постоянните съобщения за бели нитове, споменавани в литературата от Мелвил чак до Хейердал. Няколко пъти в моята морска кариера при наблюдаване на стадо китове съм забелязвал бели силуети под водата, но албинос не съм виждал никога досега на повърхността.

Един ден при тихо време „Калипсо“ минаваше край Липарските острови в Тиренско море. Корабът изведнъж се оказа ограден от плаващи камъни. По повърхността на дълбокото синьо море лъкатушеха павирани с чакъл пътеки. Спуснахме кофи и ги извадихме пълни с камъни. Камъните представляваха изпълнени с газ парчета пемза, изхвърлена от разположените наблизо вулкани. Ние продължихме да следваме същия курс, когато от високия мостик се разнесе вик:

— Китове!

Два сини кита, дълги около шестдесет стъпки, плуваха бавно непосредствено под обсипаните с пемза пътеки. Те спокойно разрешиха на „Калипсо“ да се вмъкне между тях. Китовете изпущаха кротко фонтаните си и след всяко вдишване се потапяха на няколко стъпки под водата. Внезапно някой извика от носа:

— Единият от китовете е бял!

Втурнах се веднага към подводната обсерватория.

И двата кита имаха един и същ тъмен цвят, но под водата те започваха да играят един с друг, като често се обръщаха по гръб и показваха белезникавите си кореми. Такава картина можеше да причисли кита към мнимите чудовища. Подводните плувци развенчаха мрачната слава на мурените, скатове и октоподите. Но страхът още не е отминал, сега той е съсредоточен върху орката, кръвожадната косатка, страшния китоубиец.

Орката е най-големият вид делфин. Той е умен и ловък и не се среща твърде често, което вероятно е затвърдило неговата репутация на канибал. Китоловната литература ни дава обилни сведения за страшни сцени с орки, които нападат големи китове, изгризват устните им и после изяждат езиците им — своя любим деликатес. Подобни случки са възможни, разбира се, когато китът е улучен с харпун и се е превърнал в лека плячка. Но един здрав син кит или кашалот съвсем леко отблъсква нападението на орката. Такива сцени са наблюдавани доста често. Най-достоверни са сведенията на летците контролори по китолова в Антарктика, които летят бавно и на малка височина над морето. Те често са наблюдавали как големи стада орки са нападали малки семейства китове, състоящи се от мъжкия, женската и малкото. Мъжкият без особени усилия разпръсквал орките и стадото прекратявало преследването.

Но разказите за голямата интелигентност на орките са верни. Край бреговете на Нова Зеландия китоловството се е практикувало доскоро. Когато забелязвали животните, китоловците влизали в морето със своите лодки, забивали харпуни в тях, след което ги изтегляли на брега, за да ги нарежат. Цели стада орки се трупали в окървавената вода край брега, където китоловците им хвърляли вътрешностите на китовете, включително и техните езици. Орките сновели цели нощи край брега. Като откриели китове, те приближавали брега и започвали

да „лаят“, за да събудят китоловците. За да вкусят отново месото на китовете, орките прибягвали до услугите на човека, най-кръвожадното създание в царството на природата. Ако орките отговаряха на изградената вече репутация, те отдавна трябваше да са изстребили всички китове в океаните. Редкостта на орките показва, че те въпреки всичко не са от преуспяващите видове, да речем като акулите, които са се навъдили из моретата и океаните в такива количества, които ще осигурят тяхното съществуване още милиони години.

За мен орките не са нищо повече от едни по-големи и по-красиви делфини. Мъжкият достига до двадесет и пет стъпки дължина и има мощни челюсти и големи зъби. Той би могъл много лесно да разкъса на парчета всеки водолаз, но досега такива случаи не са известни. Гмуркачи от Мароко, на които няма основание да не се вярва, твърдят, че при среща с орки последните са приближавали до хората и почвали да се въртят около тях. Когато задоволявали любопитството си, те се отдалечавали така, както би направил всеки обикновен делфин.

На юг от остров Сокотра в Индийския океан „Калипсо“, както ни се стори, настигна стадо нитове. Когато приближихме, разпознах орките (*Orcinus orca*) по техните високи, черни, подобни на коси гръбни перки. Когато наближихме на един кабелт^[1], „Калипсо“ намали скоростта си на шест възела и я изравни с тяхната. Орките плуваха спокойно в плискащите вълни. Приближихме на такова разстояние от тях, от което виждахме ясно снежнобелите петна на тъмните им страни. Най-големият самец беше дълъг около двадесет стъпки. Четири по-дребни възрастни орки, без съмнение неговият харем, плуваха край него. На известно разстояние зад тях ги следваха две малки, които побързаха да се присъединят към своите родители. Когато корабът наближи, всички орки се скупчиха около своя водач.

Увеличих скоростта на кораба. Мъжкият се отдели от стадото и се насочи към „Калипсо“. Помислих, че има намерение да се гмурна във водата пред носа на кораба, както правеха делфините. Но се излъгах. Той приближи на стотина стъпки, обърна се и заплува бързо, като се стремеше да постигне скоростта на „Калипсо“. Корабът се впусна след него в пълен ход. Едва сега разбрах неговата хитрост. Той ни отклоняваше от своето семейство, което в същото време следваше курс встрани от нашия. Внезапно той се гмурна надълбоко и изчезна. Пет минути оглеждахме гладкото море, докато на около две мили отново

забелязахме семейството. Поради това, че малките не можеха да плуват достатъчно бързо, „Калипсо“ успя отново да ги настигне. Сега водачът ни се разсърди не на шега. Той напусна семейството си и се насочи в противоположна посока от предишния си маньовър. Този път ние го надхитрихме, като вместо него последвахме семейството му. Женските и малките моментално се потопиха във водата, като че чува нареждане от водача. Не ни остана нищо друго, освен да последваме отново водача. Той ни води цял следобед. Умните маневри на самоотвержената орка ни държаха винаги встрани от женските и децата му. Докато траеше цялата тази гоненица, забелязахме наоколо перките на няколко акули. Край стадата млекопитаещи винаги виждахме и акули.

На сто мили северно от екватора Су удари корабната камбана и извика всички на палубата. Близко до кораба забелязахме дългите тъмни силуети на кашалоти, които изхвърляха нагоре подобни на мъгла фонтани. Три от тях плуваха напреки на нашия курс със скорост от седем-осем възела. Обърнахме кораба към тях. Започна ден на чудеса и нещастия.

От подводната обсерватория Луи Мал наблюдаваше как кашалотите се разхождаха под водата и се обръщаха по гръб. При всяко обръщане слънчевите лъчи се отразяваха от белезникавите им гърди. Когато „Калипсо“ приближи кашалотите, те се потопиха за около десетина минути, след което отново взеха да се въртят около носа на кораба. От форпика виждахме огромните черни гърбове на китовите, набраздени от стари, сиви драскотини. В разстояние на час плавахме приятелски в широкия океан.

След едно потапяне кашалотите изплуваха на повърхността много близо до кораба и неочаквано пресякоха пътя му. Сблъскването беше неизбежно. Със скорост от десет възела „Калипсо“ врхлетя върху един двадесеттонен кашалот. Подводната камера понесе най-голямата тежест на удара. Мал изхвъркна от люка, уплашен, но невредим.

— Кабината издържа. От никъде не тече! — извика той. Няколко души изтичаха назад към кърмата, за да видят какво е станало с кашалота. Поставих слушалките на хидролокатора и чух неговите изпълнени с болка писъци. До сблъскването кашалотите разговаряха помежду си с понижени модулиращи гласове. Сега звучаха нервните,

изпълнени с болка писъци на кита, когото бяхме ударили, и пронизителните отговори на неговите двама спътници.

„Калипсо“ забави хода си. Двата кита се доближиха до своя изпаднал в травма ранен другар. Те го подпряха с плещи от двете страни и повдигнаха дихалото му над водата. В първите дни след раждането на малките китове техните майки ги поддържат по същия начин, когато ги учат да плуват, и това, изглежда, се бе запазило в тяхната памет. От всички посоки на групи по двама или четирима към ранения кит и двамата му помощници започнаха да се устремяват други китове. Почти всяка минута тичах на палубата и отново се връщах при хидролокатора, за да послушам „разговора“ на събиращото се стадо. „Гласовете“ ставаха по-нормални. По всяка вероятност кашалотът се възвръщаше към нормалното си състояние. „Калипсо“ плаваше сега след тридесет и седем кашалота, в това число пет или шест „бебета“, дълги средно около двадесет стъпки. Лесно плавахме с тях, защото пострадалият и децата не можеха да се движат по-бързо. Придържахме се плътно до кашалотите.

Един от игривите малки кашалоти се върна назад да огледа черния корем на „Калипсо“. Малкият кит се пхна под кила откъм дясната страна. Изведнъж от машинното отделение се разнесе сигнал за тревога. В същия момент в телефонната слушалка прозвуча гласът на Рене Робино.

Погледнах назад. Оставената от „Калипсо“ диря почервения от кръв. Малкият кит бе попаднал под двойното витло на кораба.

— Пусни отново двигателя, Робино — отвърнах аз и наострих слух да чуя шума му. Нямаше основание да се предполага, че ударът е повредил витлото или оста. Направих остър завой и върнах кораба обратно. От малкия кит струеше кръв. Бронзовото витло бе насякло тялото му през бялата мазнина. Китът плуваше към своето стадо. Мал се върна в подводната обсерватория и погледна през предния илюминатор. Отпред се изливаше цял поток кръв подобно на дима, който оставя след себе си ударен от зенитната артилерия самолет. От борда забелязахме, че витлото е оставило пет успоредни резки върху тялото на нита.

Малкият кит успя да достигне своето стадо и ние почувствувахме възбудата, която произведе неговото появяване. Най-големият кашалот се издигна вертикално във водата и с необикновен удар на опашката

изскочи с една трета от тялото си над водата. Той погледна към „Калипсо“ и като че преценяваше силата на неприятеля, който бе наранил двама от неговите поданици. Водачът потопи опашката, а след това и тялото си. Миг след това цялото стадо изчезна, като една част се гмурна надолу, а другата се пръсна, като изостави смъртно раненото кашалотче.

От харпунерската площадка под носа Су заби един харпун в кървящото тяло на кашалота. Той се покатери на главната палуба, стиснал в ръка въжето, и се затича край перилата на десния борд, като внимаваше да не би при някоя от конвулсиите животното да дръпне въжето и да го преметне във водата, където започваха да се събират вече акули.

Дюма с един изстрел в главата уби кашалота. Застанали на площадката за гмуркане, монтирана под кърмата, моряците пъхнаха около опашката на кашалота въжена примка. Опитяхме се да вдигнем с винча кашалота на палубата. Застанал на площадката за гмуркане, Морис Леандри се опръска целия с кръв — с топла кръв, подобна на нашата. Всички мълчахме. Кашалотът се оказа твърде тежък. Спряхме винча. Част от тялото на кашалота остана под водата. Той бе дълъг шестнадесет фута и тежеше около 1500 фунта. Леандри повдигна глава над кърмата и каза:

— Точно под краката си виждам една кафява акула, дълга около десет стъпки.

Акулата плуваше под самата повърхност на водата и кръжеше бавно около „Калипсо“. След малко се появи още една акула, последвана от други две. Много скоро броят на акулите нарасна на двадесет. Всички бяха повече от шест стъпки дълги, а няколко дори до дванадесет. Към тях се присъедини една великолепно четириметрова синя акула с продълговата муцуна, елегантен профил и големи равнодушни очи. Откъде се появиха всред простора на океана, когато водата под кила е дълбока цели три мили? Какво ги примами при нас? Миризмата на кръвта? Трептенията на вълните, предизвиквани от мятация се във водата кит? Или пък те постоянно следваха китовете, като унищожаваша изоставените и очакваха удобни случаи да нападнат болните или ранени китове? Докато акулите патрулираха хрисимо и благовъзпитано около кораба и кашалота, разбрах, че те повече или по-малко са постоянно привързани към това стадо кашалоти. Китовете

представляваха една постоянна угроза за тях, но в същото това време и една прекрасна възможност за храна, на която не можеха да устоят. Морското млекопитаещо можеше да убие акулата като връхлети върху нея с пълна скорост, както демонстрират това делфините в океанариумите. Вероятно поради тази причина акулите се държат винаги настрана от китовите. С това се обяснява и тяхното скромно поведение и дългото обмисляне и несигурност, преди да се нахвърлят даже и на умрял кит.

Нерешителността на акулите ни даде възможност да приготвим „акулоубежището“ за спускане и да го заредим с камери и дихателни апарати. Дюма и Лабан влязоха в клетката и ние я спуснахме във водата, редом с кашалота. Малко по-късно Мал и аз заехме тяхното място в „човешката“ зоологическа градина. Глутницата, която сега наброяваше около три дузини, набираше кураж и се приближаваше все по-близо. Никак не се чувствувахме на сигурно място в клетката. Въпреки че дебелиите железни прътове бяха монтирани на малко разстояние един от друг и не позволяваха на акулите да се промъкват вътре, клетката висеше на телен кабел, който не беше изключено да се скъса. Случеше ли се това, преди още клетката да е потънала под границата на дихателните апарати, трябваше да се измъкнем през вратата и да си пробием път през глутницата акули. Това опасение се подсилваше от нарастващата смелост на акулите. Едрите животни плуваха към клетката и удряха глуповатите носове в нея. На всяка акула обикновено под долната челюст висяха най-малко по половин дузина прилепала. Безброй риби пилоти придружаваха акулите, техните весели ивици подхождаха по-скоро за аквариум, отколкото на тази кървяща пустиня.

Живият кръг, образуван от глутницата акули, се въртя около час, преди най-смелите да дръзнат да доближат перките на кашалота, без обаче да го докоснат. Те се прокрадваха край клетката по същия начин. Когато стана явно, че угощението започва, отворих вратата на клетката, за да е по-удобно на Мал да снима. В случай че някоя акула се упътеше към нас, бях готов да затворя начаса вратата.

Стотици пъти акулите докосваха с уста умрелия вече кашалот, преди една от тях да се осмели да откъсне светкавично първата хапка. Килограми ножа и мазнина се отделиха от кашалота като че отрязани с

бръснач. Започна оргия, каквато нито един човек не беше виждал дотогава.

Само няколко стъпки ни разделяха от вакханалията, така че имяхме възможност да видим как напада акулата. Предполагаше се, че поради по-дългата си горна челюст акулите се обръщат по гръб, преди да захапят. Но невинаги е така. Виждахме как акулите приближават кашалота отгоре и отварят устата си, не като отпускат долната си челюст, а като извиват силно нагоре носовете си, така че откритата им паст оставаше пред главите, а не под тях. Отворената паст, от която стърчаха остри зъби, приличаше на стоманен капан за животни. Акулата впиваше зъби в кожата на кашалота и затваряше челюсти. След това цялото ѝ тяло се разтърсваше от неистови конвулсии. Получаваше се ефектът на режещ трион. Мощното действие на този трион приключваше за миг. Акулата се оттегляше настрана, като оставяше върху тялото на кашалота дълбока, прясна яма. Зрелището възбуждаше страх и отвращение.

След като акулите се натъпкаха до пресита с мазнина и месо, изглеждаше възможно да снимаме леководолаз, който плува свободно в сред тях. Фалко и Мал се спуснаха с клетката, като взеха със себе си и кинокамерата. Глутницата акули се укротяваше, стомасите им бяха препълнени и пирът приключваше. На около тридесет стъпки от клетката стоеше неподвижно една около четириметрова акула. На Фалко се стори, че тя е задрямала. Той отвори вратата на клетката и излезе навън. Мал се настани на отвора със заредена камера, за да заснеме това, което щеше да се случи. Фалко приближи до муцуната ѝ. Очите на акулата се впиха в него. Когато разстоянието между тях се намали на шест стъпки, бръмченето на камерата изведнъж секна. Фалко хвърли светкавичен поглед назад. Мал му обясни със знаци, че филмът е направил засечка. Акулата тръгна напред и Фалко се втурна обратно в клетката. Мал едва успя да хлопне вратата след него и носът на акулата се заби с трясък в железните решетки. Стана ясно, че никой леководолаз не може да си играе безнаказано с акули, даже когато са натъпкали до пръсване стомасите си.

Нашите хора наблюдаваха от палубата унищожението на кита и у тях се пробуди близката до сърцето на всеки моряк омраза към акулите. Едва привършихме снимките и екипажът се пръсна наоколо. Всеки грабеше, каквото му попадне под ръка, за да накаже акулите. Всичко

влезе в действие: железни лостове, брадвички, прътове с куки и отделни куки за ловене на големи океански риби. Всички слязоха на платформата за гмуркане, мушкаха, удряха, посичаха и набождаха с куки акулите. Те вдигаха една след друга ранените акули на палубата и там ги довършваха. Делма извика: „Смърт на синята акула!“ и изтегли на палубата голяма синя акула. Дюма възседна една убита акула с извадени вътрешности и отрязва главата ѝ, за да запази челюстите, после хвърли тялото през борда. Обезглавената акула остана далеч.

Много от акулите се бориха часове наред със смъртта, като проявяваха смайваща жизненост. При това същите тези създания, нападнати с кука, често се предаваха веднага. Веднъж уловени, те много скоро умираха. Независимо че притежават невероятна мускулатура, физиологически акулите са много крехки. По време на разправата с акулите всичките прилепала ги напуснаха. След два дни се прибрахме в пристанището и Киентци слезе под кила на „Калипсо“. Върху него се бяха полепили десетки прилепала. Техните смукала приличаха на дъсчени решетъчни капаци за прозорци.

Една година по-късно „Калипсо“ се отзова на същия ден на това място в Индийския океан. Намерихме кашалотите само на десет мили от мястото на първата ни среща. Сега те бяха около стотина и плуваха по групи на север, със скорост седем или осем възела. Навсякъде около нас виждахме китове. Сега се наблюдаваше ново явление. От време на време далеч на хоризонта забелязвахме как в тихото море се вдигат големи гейзери вода. Те наподобяваха експлозия на поставен в дълбочините заряд. Извършваше се някакъв природен катаклизъм, който ние не можехме да разгадаем. Но загадката се разреши. Дюма и Фалко откриха явлението от високия мостик много близко до нас. Стоях до тях, но бях обърнал поглед към кашалотите от другата страна.

— Ето го! — извика Дюма.

Моментално се извърнах и само на няколко стъпки от нас видях изригване, високо колкото Триумфалната арка в Париж, придружено със силен шум от плискащи се вълни.

— Пропусна го! Всичко стана много бързо — каза Диди.

Пред очите им право нагоре във въздуха изскочил един осемнадесетметров кашалот. Именно той бе паднал настрани във водата и бе вдигнал големия фонтан, който успях да видя.

Това беше единственият случай, в който видяхме полет на кашалот във въздуха, въпреки че гейзери наблюдавахме и по-късно. Дали това не бе опиянението, обхванало делфините при Хадрамаут? Не, тук ставаше дума за нещо твърде индивидуално, защото всички останали кашалоти продължаваха да плуват много спокойно. Това не приличаше и на ухажване на мъжки екземпляр, защото повечето от женските се придружаваха от малки кашалотчета. Аз предположих друго вероятно обяснение на тези гигантски скокове.

Известно е, че между китовете най-дълбоко се гмуркат кашалотите. Умрели кашалоти са откривани на дълбочина от една миля, оплетени в кабелите, поставени по дъното на океана. Специалистите единодушно подкрепят мнението, че те са в състояние да се спускат най-малко до деветстотин метра дълбочина. При изследване съдържанието на стомаха на кашалоти са откривани големи парчета от калмари или цели главоноги. Десетки клюнове от калмари са откривани също така в червата, много от тях превърнати в кисти. Принцът на Монако Алберт при ловене на китове край Азорските острови ударил с харпун един кашалот, който повърнал огромно парче бяло месо, което се оказало част от един неизвестен дотогава вид калмар с пипала, дълги двадесет и седем стъпки, по-късно наречен *Architeuthis princeps*. По телата на уловени кашалоти са откривани ужасни белези, свидетелстващи за безпощадни битки с гигантски калмари на дълбочина от петстотин до деветстотин метра. Мислех, че това вероятно е и причината за тези удивителни скокове над водата. По време на продължителната борба в тъмните дебри на водата кашалотът може би превишава срока на престоя си на тази дълбочина, отскубва се от калмара и умирайки за въздух, се насочва с най-голямата възможна скорост към повърхността на водата, която понякога се равнява на двадесет до двадесет и пет възела. Получената инерция вероятно го изхвърля високо във въздуха, където гравитацията спира това вертикално стремление към живота. Ако моята теория е вярна, тогава гейзерите просто бележат трапезата на кита. Когато разсъждавах по този въпрос, чувствавах, че трябва да създадем бързоходни подводни апарати, с които да придружаваме китовете при техните смели гмуркания и да наблюдаваме вероятните им героични битки с *Architeuthis princeps*.

Поведението на акулите, които винаги забелязвахме в близост до китовете, остана неразгадано по време на спущанията ни в тропическите води. При подводните скали на Шаб Йенаб в Червено море имахме една необикновена среща с акули. Плувах заедно с триото научни работници — Драш, Нестеров и Нивло — само с маски и перки. Още не бяхме завладени от красивата гледка, изпълнена с риби бамп, мероу и паламуди, когато на седемдесет и пет стъпки от мен, точно на границата на видимостта, забелязах един *Carcharhinus*. В същия този момент ни забеляза и акулата. Тя се спря, след това без колебание и с възможната най-голяма скорост се втурна към мен. Защо избра именно мен? От четиримата аз представлявах най-неапетитното парче месо. Не носех оръжие, с което бих могъл да се защита, но даже и да не беше така, бързината и точността на атаката не биха ми дали възможност да го използвам. На разстояние, по-малко от една протегната ръка, както се движеше със скорост, равна най-малко на десет възела, акулата се отклони встрани и се върна в открито море. Какво бе дало куража и бързината на тази акула измежду хилядите боязливи и любопитни акули, които бяхме срещали? И защо се отказа в момента, когато пляката ѝ бе под ръка? Интересен момент от случката представляваше фактът, че акулата без никакво съмнение ме бе забелязала от разстоянието, от което я бях забелязал и аз. Това потвърждаваше отличното зрение на животното, въпреки простата конструкция на неговата ретина. Тя направи завъртането от главата към опашката много остро. Следователно, неправилно е да се твърди, че акулите имали лоша маневреност.

След свадата с *Carcharhinus* започнахме да се държим благоразумно с акулите на Червено море. Те са по-страхливи от техните събратя в Атлантическия океан, въпреки че тези, които видяхме там, са по-дребни от океанските акули. Повечето от екземплярите нямаха повече от шест стъпки на дължина. В плитчините около подводните скали те са срещаха в изобилие. В тяхното поведение към леководолазите нямаше никакво постоянство. Някои минаваха край нас с безразличие, други пък се навъртаха упорито. Когато правехме опити да ги разгоним и мучахме в мундщците, те отстъпваха, но не се оттегляха напълно. Заплашителните жестове ги разгонваха, но те отново се връщаха. Обърнехме ли им гръб, те ни следваха по петите. Насочвахме ли се предизвикателно към тях, което се оказа и най-

подходящият метод, те се отдръпваха и ни оставяха известно време да работим спокойно. Налагаше се обаче тази тактика да се повтаря непрестанно. Въпреки че държахме акулите непрестанно под око, в края на краищата победители се оказваха те, рано или късно ние се предавахме и излизахме от водата.

По времето, когато закотвихме „Калипсо“ под северната страна на черния вулкан Джебел Зебар при Фарсанските острови, Дюма и Фалко излязоха с моторница да огледат другата страна. Те спуснали малката котва край тесен тъмен бряг и слезли да огледат обстановката на шестдесет стъпки дълбочина. Дюма минал край една подводна скала, докато Фалко разузнавал в хоризонтално положение над него. Водата изведнъж потъмняла като че засенчена от минаващ облак. Фалко почувствувал несигурност и увеличил бдителността си. Както обръщал маската си насам-натам, изведнъж забелязал една акула, която се носела косо от дълбочината право към него. Тя се приближавала с такава скорост, че на Фалко му оставал само един миг, за да предприеме нещо. Той скочил в една вдлъбнатина на лавата и вдигнал палката против акули. Това е тояжка, дълга четири стъпки, с метални остриета на края. Акулата се вмъкнала във вдлъбнатината. Фалко насочил оръжието напред и заплувал точно срещу нея, готов да я набучи. Акулата се дръпнала назад. Фалко ѝ нанесъл силен удар отстрани и акулата изчезнала с възможната най-голяма скорост.

Леководолазът се измъкнал от вдлъбнатината и се огледал. Дюма се въртял като пумпал и не изпускал от очи една малка акула, която се въртela в кръг около него. Кръгът непрестанно се стеснявал. Фалко се насочил бързо към него, защото някъде отдолу към Дюма се устремили две други акули. Фалко размахал тояжката към новите акули, като вдигал колкото се може повече шум. Акулите се отдръпнали малко встрани, а мъжете застанали близо един до друг и започнали да се изкачват предпазливо към повърхността, обърнали гърбове към скалата. Но с това не се свършили неприятностите. Появили се около дванадесет нови акули, които се приближавали все по-близо и по-близо до двамата мъже. Единият от леководолазите не ги изпускал от погледа си, докато другият търсел в скалата зад гърба им подходяща вдлъбнатина. Така те успели да се доберат до повърхността, като се вмъквали постоянно в такива убежища. Глутницата ги следвала по петите до последния момент, когато успели да се прехвърлят в

моторницата. Слънцето залязло зад вулкана. Водата около тях потръпнала и кипнала. Настанало време за вечеря на морските обитатели.

На по-големи дълбочини край рифовете на Червено море ние се чувствувахме по-сигурни с акулите. Там те бяха по-малобройни и по-спокойни. Веднъж при Шаб Сюлеим Дюма и Белтран се намираха под водата, когато ги наближили няколко акули. Една жълта риба гръбборог, съвсем безвредна, дълга около метър и двадесет сантиметра, подскочила дръзко откъм рифа и акулите моментално изчезнали. На няколко пъти ни се отдаде възможността да видим как рибата гръбборог всява паника всред цели стада акули.

При Мерса Бела Фалко излезе да разузнае един риф с моторницата. Извънбордовият мотор с мощност двадесет и пет конски сили изведнъж престанал да работи. Водата зад моторницата почервеняла. Една акула се опитала да захапне витлото.

Един следобед Киентци и аз се спуснахме покрай един обрасъл с алционарии склон. Попаднахме на повече от дванадесет акули, които се уплашиха толкова много, че не ни разрешиха даже да ги доближим. Един час по-късно, когато слънцето бе наближило хоризонта и светлината долу бе намаляла, Дюма и Фалко се спуснаха на същото място. Мал ги придружаваше с камерата. Смелостта и нападателността на акулите се бе възвърнала. Когато леководолазите се върнаха на борда, водата около кораба кипеше. Акулите подлудяха. Дузини големи *Carcharhinus* фучаха като бесни, търкаха се о бордовете ма „Калипсо“ и захапваха всеки предмет, който спущахме във водата. Куките ни за големи океански риби едва докосваха водата и акулите ги налапваха. Палубата се покри с акули. Те подскачаха и се превиваха, обзети от някакво безумие.

Един фотограф, наш гост, постави на краката си перки, нарами дихателния апарат, взе камерата със светкавицата и се упъти към леководолазната стълба.

— Какво правиш? — извиках, задъхвайки се от напрежение.

— Това е единственият случай, който някога ми се е отдавал в моя живот — отвърна той и започна да слиза по стълбата.

— Заповядвам ти да се върнеш веднага на палубата!

Струва ми се, че това е единственият случай, в който издадох заповед на борда на „Калипсо“. Наложих се да поведем спор с

фотографа. Той даже отказа да ми говори един-два дни. Бях осуетил най-великото спущане на фотографа под водата. Това бе неговото мнение. Що се отнася до мен, аз съм убеден, че го спасих от сигурна смърт.

[1] Кабелт — морска мярка за дължина, равна на една десета част от морската миля (185,2 м) — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

МАМЕЩИ ОСТРОВИ

„Калипсо“ пътуваше към Сейшелските острови, едни от последните „незасегнати“ тропически острови на света. Те лежат далеч в екваториалната част на Индийския океан. Генерал Чайниз Гордън веднъж заяви тържествено, че Махе, главният остров от тази група, е райската градина на Адам и Ева.

На осем дни път от Бахрейн ние се вмъкнахме под кокосовите палми на Денис — най-северния остров от групата на Сейшелите. Този остров на Южното море, истинско място за мечти, представляваше плантация за копра, собственост на креоли с меки гласове, които говореха френски с напевно произношение. Младият плантатор се качи на борда на „Калипсо“ със своята красива жена, чернооко създание, почти дете на вид, не по-голямо от петнадесет години. Придружаваше ги неговият управител, едър около тридесетгодишен блондин. По-късно узнахме, че плантаторът е на четиридесет и една година, неговият управител на четиридесет и осем, а жена му на двадесет и девет години. Намирахме се на острова на вечната младост.

Преди да отплаваме за Махе, жителите на Денис отрупаха палубата с кокосови орехи, южни плодове, портокали и едно малко сиво прасе, което кръстихме Артур. Бонар, нашето португалско куче гмуркач, бе очаровано от Артур. Смутеното прасе не приемаше поканите за борба и се опитваше да се отскубне от разлудялото се куче. Спасихме достойнството на прасето, като го затворихме в акулоубежището.

На няколко мили от Махе върху „Калипсо“ се изля пороен дъжд, на който се окъпахме. След това пред очите ни се откри вълшебна гледна — на слънчевите лъчи блестеше висока зеленикава планина с праметната отгоре двойна дъга. Противно на типичния коралов или вулканичен строеж на скалите от тропическите води Махе е образуван от червено-черни гранитни масиви, издигнати на дванадесет хиляди стъпки от дъното. Времето бе набраздило внушителните монолити с

чудесна гравировка и ги бе тапицирало с луксозна зелена облицовка — растителност от тропическата и полуумерената зона. Почти през цялата година температурата е към 75⁰ по Фаренхайт. Когато се вмъкнахме зад дългия вълнолом на малката бяла столица Порт Виктория, цялото население се стече навън. Като че всичките тридесет и пет хиляди жители желяеха да посетят „Калипсо“. Опащата се проточи по вълнолома чак до издигнатия на градския площад чугунен паметник на кралица Виктория. Островитяните не пропускаха нито един случай за гуляй и сега в чест на „Калипсо“ обществеността се оживи. Ние буквално бивахме прехвърляни от един гала банкет на друг. На главите на моя екипаж се появиха сламени моряшки шапки от деветнадесетия век, които бреговата охрана в Махе продължава да носи и сега. Реших, че е най-добре час по-скоро да си отиваме, преди някой да се е оженил. Това съвсем не бе празна заплаха, като се вземе предвид топлотата, с която ни посрещаше нежният пол. Три хиляди младежи от Сейшелските острови отбиваха военната си служба в британската армия. И така ние потеглихме за Алдабра.

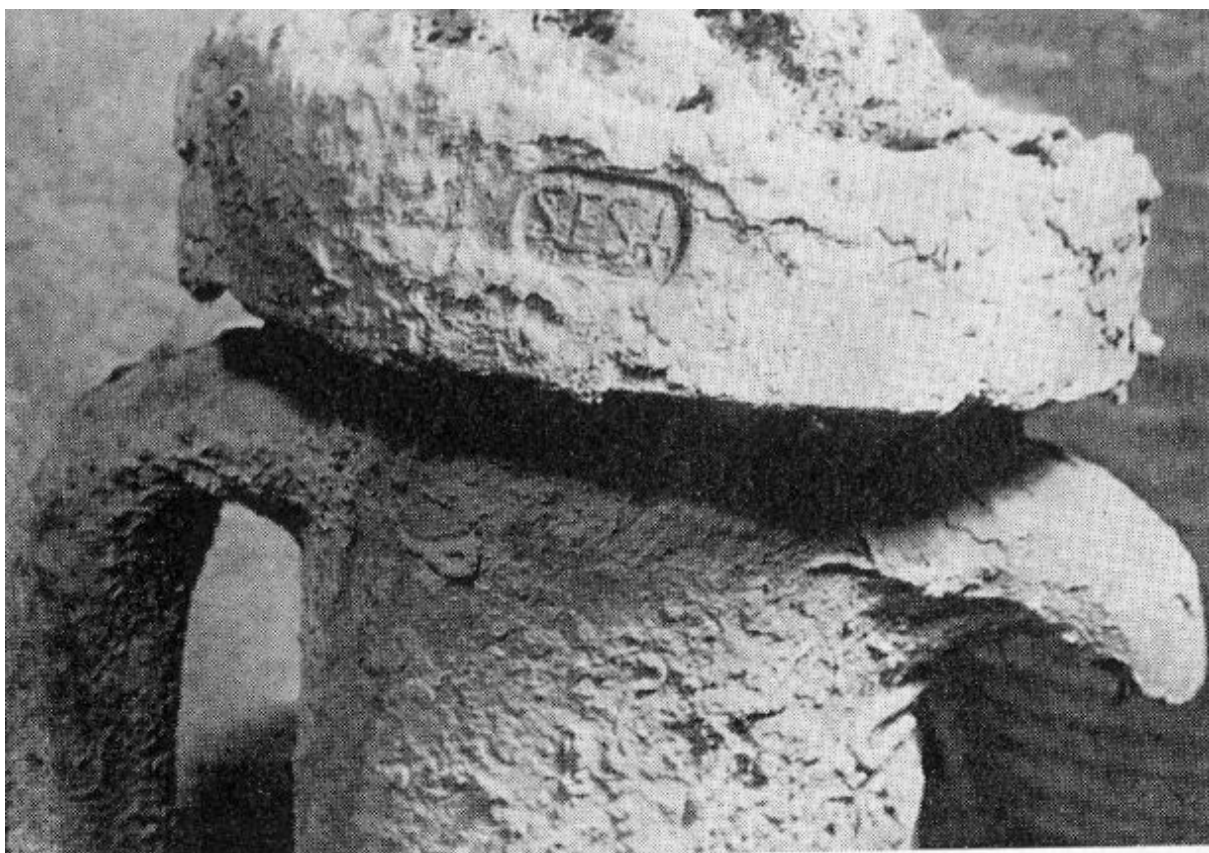
Островите Алдабра представляват четири атола и въпреки че са разположени осемстотин мили на югозапад, принадлежат към Сейшелските острови. Доскоро те са били необитаеми поради далновидността на Чарлз Дарвин, който бе убедил Короната да се въздържа от тяхното заселване. Ние разбрахме, че на Алдабра живее една малка група пазачи. „Калипсо“ ни изглеждаше на някаква фантастична машина, която ни пренася хиляди години назад, в ерата на птеродактилите^[1] и *Diplodocus*.

Дълго преди да се появи на хоризонта, Алдабра, главният остров от групата, оповестява своето съществуване с ярко зеленикаво сияние върху синьото небе. Това бе отражението от една голяма лагуна. Птеродактилите ни посрещнаха с пляскане на крила. Разбира се, това бяха само около двуметрови птици фрегати, които прекрасно подхождаха на нашето настроение. Ята рибояди долетяха откъм морето с препълнени стомаси, захапали в човките риби за своите малки. От височината, на която се намираха, птеродактилите връхлетяха върху притежателите на храната и принудиха рибоядите да пуснат рибата, която хищниците ловяха още във въздуха. Фрегатите продължаваха да дразнят рибоядите, докато последните повърнаха и съдържанието на стомасите си.

Алдабра е атол с неправилна овална форма, дълъг двадесет и две мили и широк дванадесет мили. Той затваря лагуна, по-голяма от остров Манхатън. Това затворено море има площ от около двеста квадратни мили. При отлив се оттегля огромно количество вода и около две трети от морето просто пресъхва, като остава само пясък. Лагуната е сърцето на атола. Вместо кръв тя помпа и изпомпва от него солена вода. При прилив водата винаги е зелена от спори, планктон и водорасли. При оттеглянето си тя оцветява океана в сиво от раздробеното скално вещество, останало в лагуната след борбата за съществуване. Четири тесни канала свързват лагуната с морето.

Изглеждаше, че „Калипсо“ ще може да се провери през главния канал. Бяха ни казали, че през време на Първата световна война един немски разрушител, като бягал от преследвачи, се промъкнал през него, затова и ние навлязохме в канала. Проходът бе дълбок шестдесет стъпки, но изключително тесен. Пред нас се откри голямата лагуна, която се простираше чак до хоризонта, оградена от потънали във вода мангрови джунгли. По сухия външен ръб на атола над тях растяха пандануси. На около двадесет стъпки над повърхността, пръснати из цялата лагуна, стърчаха стотици умрели коралови върхове. Входът към нея ми се стори много опасен, затова се върнахме, за да търсим възможност да пуснем котва край брега. От външната страна трудност създаваше бариерният риф, проточен на половин миля от пясъчния бряг. „Калипсо“ не можеше да се придвижи над рифа, понеже бе осеян с плитчини, които през известна част от деня оставаха съвсем без вода. Обърнахме се. През плитчините откъм слабопоселения остров Уест се носеше пирога. Лодката прескочи пъргаво рифа. В нея седяха четирима негри и един бос бял човек, с бяла като че направена от алуминий тропическа шапка на главата си. Мъжът се изкачи на борда и се представи като Жорж Уаро, пазач на атола. Показах му разрешението на Махе, което даваше право на научноизследователската група на д-р Шербоние да остане един месец на Алдабра. Уаро, или „губернаторът“, както започнахме да го наричаме приятелски ние, ни даде на разположение три къщи. Нашите препълнени с багаж моторници се придвижиха през бариерния риф преди настъпването на отлива. Черните щурмани на Уаро ги преведоха през един процеп на скалата и те пристигнаха на брега, представляващ ивица от бял коралов пясък, фин като пудра захар.

Спуснах се под водата, за да разгледам основите на рифа. След Червено море никъде другаде не бях срещал такава красота. Попаднахме на леководолазна златна жилка. „Калипсо“ изследва дъното около рифа с ехолота и намери удобно място за хвърляне на котвата. Групата, която слезе на брега, се настани в къщички, направени от надиплени метални листа, и нае една висока, усмихната лелка на име Анжелина за готвачка. Делма смеси чист медицински спирт с анасонова есенция и лагер Калипсо на Алдабра започна своята дейност.

Амфорите, натоварени от древния кораб, носеха инициалите „SES“ и един тризъбец

На гръцкия остров Делос, където е живял собственикът на кораба Markos (SES)tios, ние открихме една вила. Върху нейната мозайка бе изобразен тризъбец. Зъбците и скобите във форма на „S“ наподобяваха шифъра „SES“

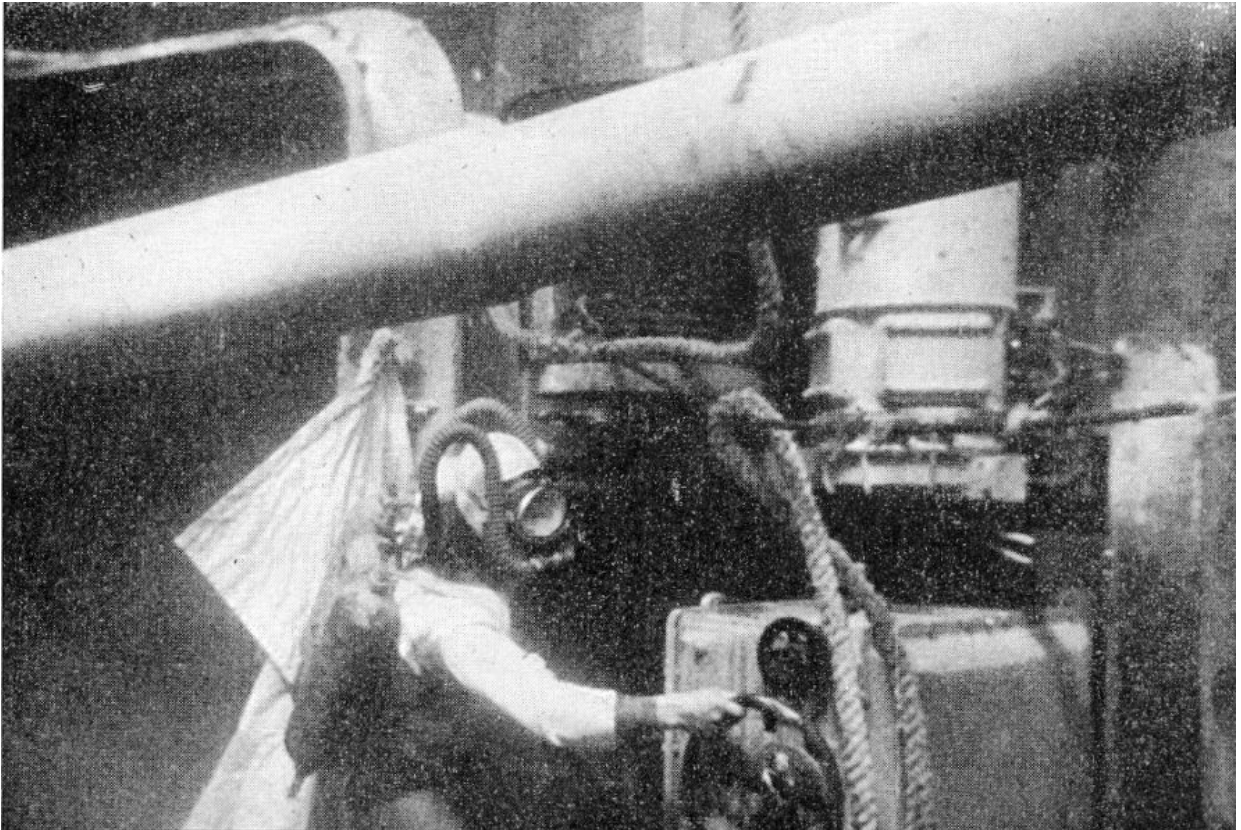
През 1953 година новият товарен кораб „Донатело Д“ се разби в Риу и потъна. Риу е съсед на Гран Конглуе, който преди повече от две хиляди години погуби кораба на Сестиос

Нашите леководлази археолози спасиха екипажа, охраняваха останките и се спуснаха при потъналия кораб

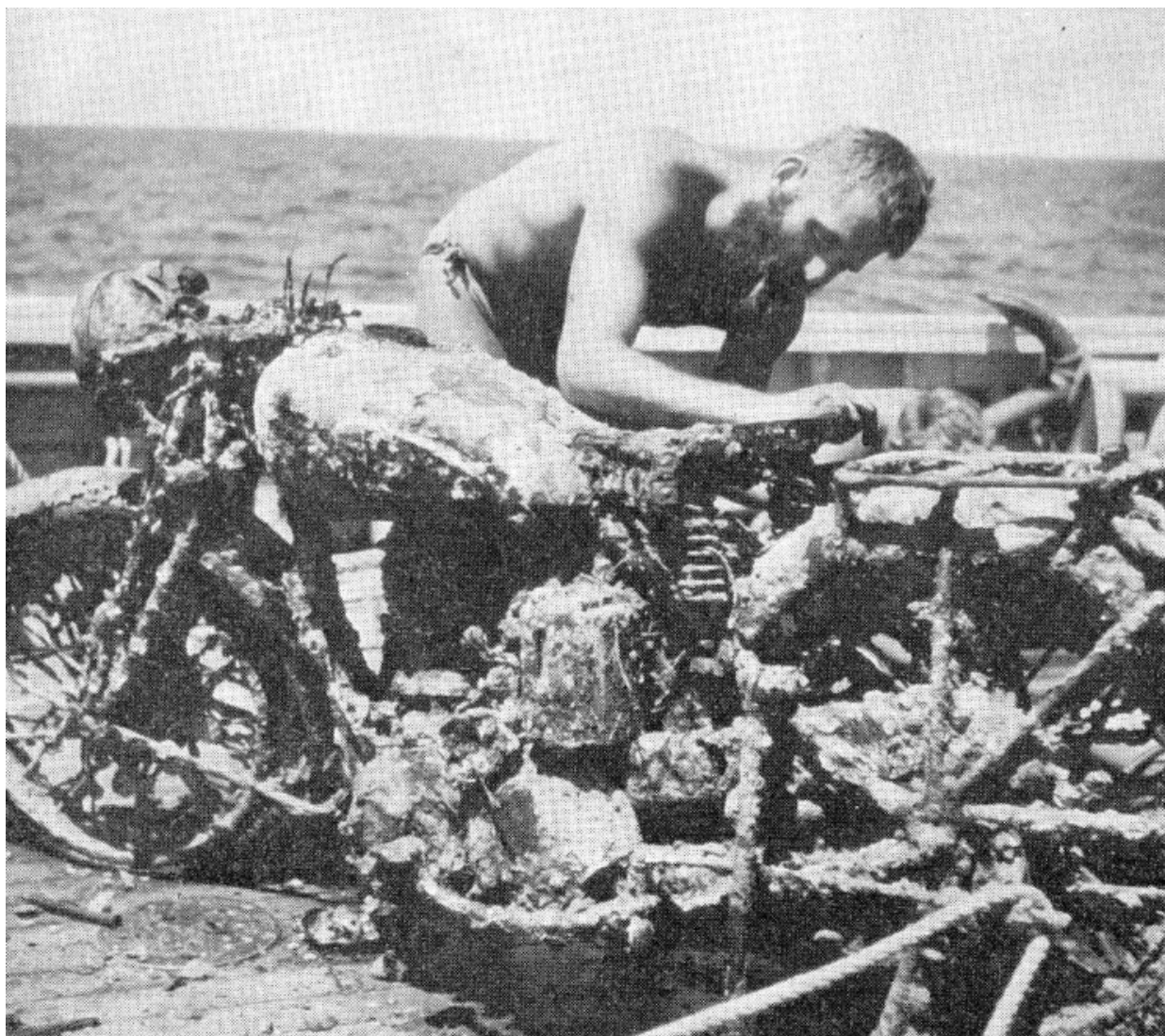
Два стила останки. Гойран и Киентци седят върху парния котел и двигателя на един ръждясал моторен кораб, останали върху риф в Индийския океан

*Два стила останки. Гойран посещава току-що потъналия „Донатело
Д“*

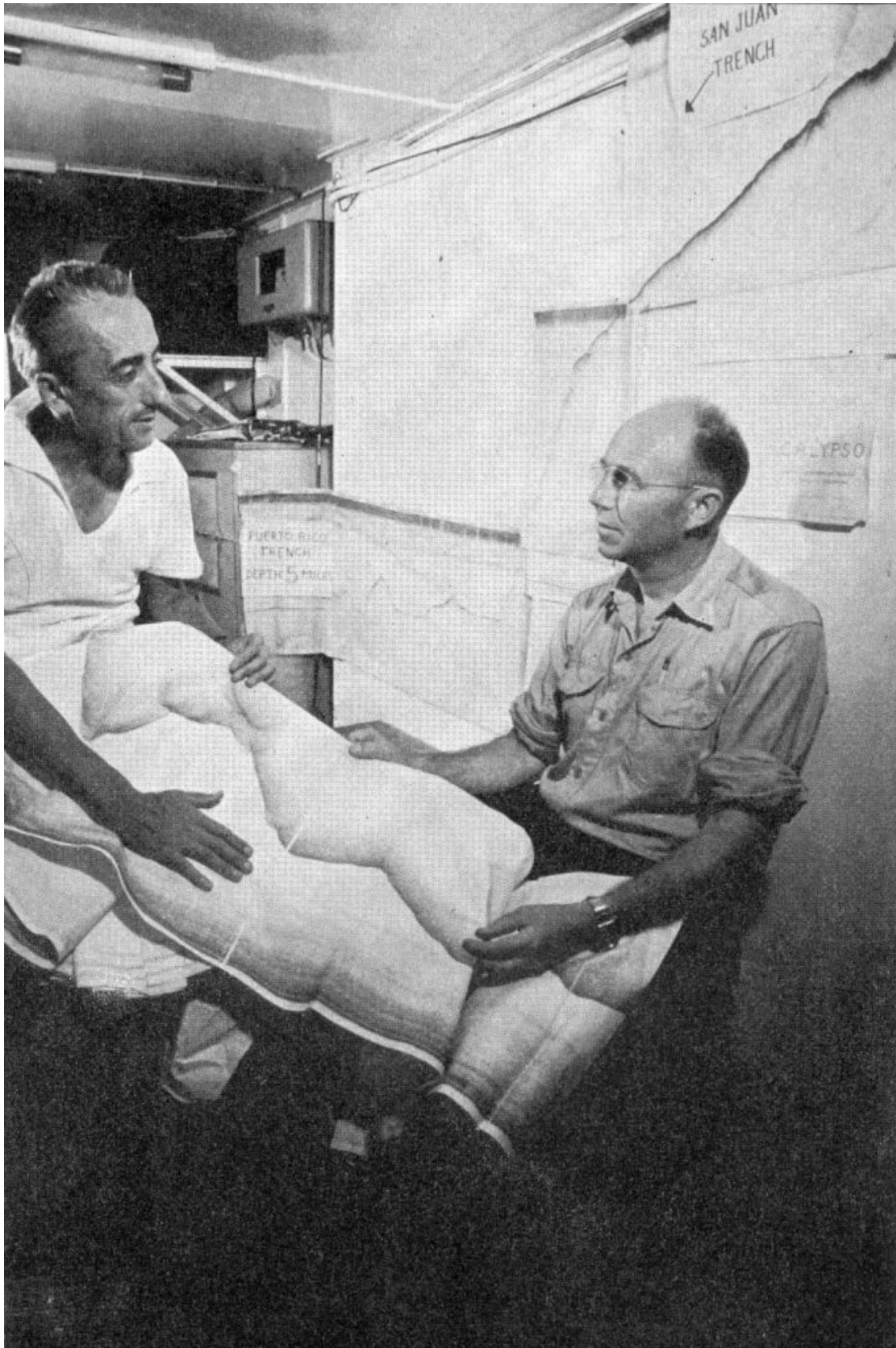
*Фредерик Дюма плува над лявата палуба за разходки на потъналия
лайнер „Андреа Дория“. Снимката е направена от 35-милиметров
кадър от кинолента, заснета от Луи Мале*

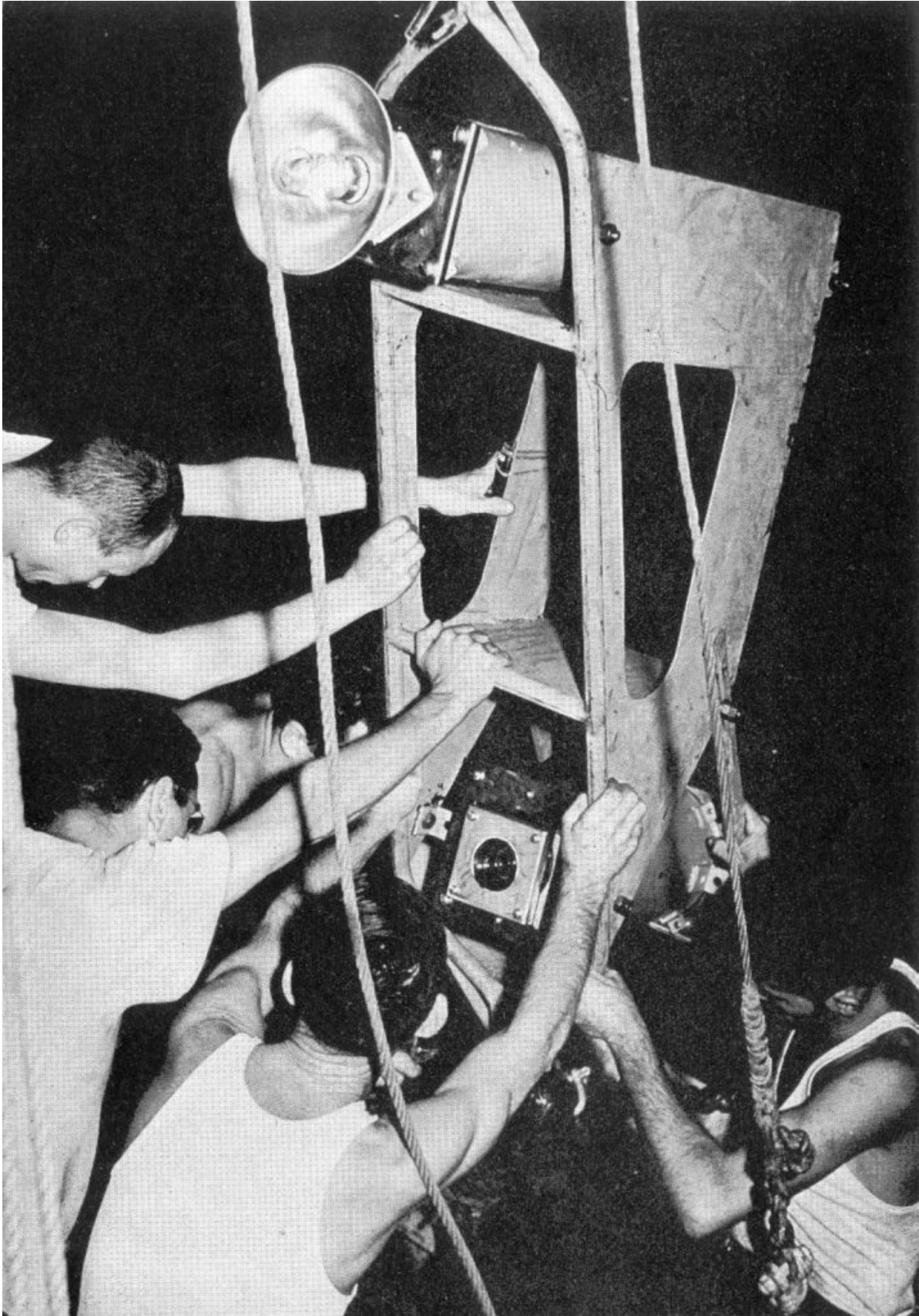
М/к „Тисългорм“ на дъното на Червено море. Потопен от немски бомбардировачи през време на Втората световна война, той е превозвал военни съоръжения, в това число мотоциклети, които сега се намираха в много лошо състояние.

М/к „Тисългорм“ на дъното на Червено море

*Когато „Калипсо“ изследваше падината Пуерто Рико, Харолд
Еджертън и аз закачвахме по стените на шурманската кабина
ехограмите с профила на падината*

Подводният глисер с монтирана кинокамера

„Калипсо“ не се настани така удобно. Корабът се люля силно през цялата нощ. Останехме ли на това място, рискувахме да загубим част от работоспособността и съня си. Главният механик от своя страна се нуждаеше от три спокойни от вълнение дни, през които да свали един от главните дизелови двигатели, който се нуждаеше от поправка.

Реших да предприема нов опит за вмъкване в лагуната. На следващата сутрин влязохме преди настъпването на прилива в едно от широките места на главния канал. От носа пуснахме две, а от кърмата една котва. Зеленият прилив нахлу като отприщана от бент вода, заплашвайки да грабне „Калипсо“ и да го захвърли в плитчините на лагуната. Монтюпе поддържаше запалени и двата двигателя, докато Су и аз маневрирахме, за да задържим долу котвите.

Спуснахме Фалко с една моторница да огледа котвите. Той се спусна в яростното течение само с маска и шнорхел. Бръкна с една ръка под усуканото въже, мушна глава под водата, като с другата си ръка насочваше рулевия насам и натам. Фалко съобщи, че нашите три котви лежат нестабилно върху твърдото изгладено от течения коралово дъно. Той отново се гмурна, като моторницата кръжеше около него, и се постара да открие по-грапаво дъно. Навсякъде то се оказа гладко и хлъзгаво.

— Чудя се дали има нещо вярно около историята с немския разрушител — забеляза Су.

Все пак успяхме да задържим котвите през време на прилива. Когато водата се поуспокои, издърпахме котвите, добавихме повече въже и верига и спуснахме отново котвите на по-голямо разстояние, готови да посрещнат този път отлива.

В нашите опасения за кораба се криеше и известно задоволство. Спечелването на битката с течението щеше да ни поднесе съответно възнаграждение. Първите ни впечатления от Алдабра бяха възхитителни. Какво криеше външният риф, големите, подобни на гъби сиви върхове в лагуната, широко разперилите клони мангрови дървета, високите пандануси. Местността гъмжеше от диви птици.

Котвите издържаха отлива на новото си местоположение, но при новия прилив се наложи да се върнем на старото бурно място. Преди падането на нощния мрак организирахме до лагуната малка експедиция с моторници и огледахме големите гъбообразни корали. Големината им

варираше от купа сено до малък остров. Никой от нас не бе виждал друг път подобно нещо. Те приличаха на подводните стълбове при Фарсанските острови, повдигнати двадесет стъпки над повърхността на водата и забучени в дъното от мощните течения. В сивите вкаменелости видяхме и големи бели стагхорнови корали във вкаменено състояние. Под чашките на огромните гъби теченията бяха издълбали арки и кухни, изпълнени с танцуващи риби и с разпилян по дъното бял коралов прах. На четиридесет стъпки навътре в един от тунелите слънчевата светлина проникваше през някакъв отвор на скалата и се разпиляваше върху седефеното дъно, широко толкова, колкото да побере една двойка, прекарваща медения си месец.

Симона, Дюма и аз взехме една моторница и тръгнахме да изследваме лагуната от единия до другия ѝ край. Вмъкнахме се през един тесен проход на източния край на Алдабра. На неговия вход се издигаше изоставена колиба, построена от палмови дървета. Върху нея хвърляше сянка купчина избелели кости от морски костенурки, висока двадесет стъпки. Когато навлязохме в лагуната, течението ни отнесе към лабиринт от мангрови дървета, които растяха в солената, дълбока две стъпки вода. Решихме да рискуваме и да се вмъкнем вътре, затова спряхме мотора, за да не плашим обитателите. Пробивахме си път през канали с надвиснали отгоре клонки. В зелените преддверия се виждаха албатроси, рибояди и фрегати, които поглеждаха към нас от клоните или от разперените корени на мангровите дървета. Птиците стояха мирно една до друга. Само след малко те щяха да излетят над рифа и да започнат люти битки за риба. Плъзгахме се тихо по мангровите алеи само на няколко инча под птиците. Забелязахме връхчетата на гръбните перки на акули. Те мързелуваха в сянката и търкаха стомаси върху топлия пясък. Алдабра бе курорт и за акулите.

Въпреки че газеше само пет инча във водата, моторницата заседна в гората на лагуната и ни напомни, че следобедният отлив вече е започнал. Избуялата в солената вода джунгла не представляваше най-удобното място, където човек можеше да прекара една нощ в открита лодка. Започнахме да се оттегляме наслуки назад, като избирахме канали по посока на Южния остров — най-големия сегмент на атола. Когато се измъкнахме от гората, видяхме Южния остров съвсем близо до нас, но пътят до него бе осеян с плитчини, от които сега непрестанно се оттичаше вода. Често и тримата слизахме, нагазвахме в оттеглящата

се вода и избутвахме лодката над възвишенията. На мръкване изтеглихме лодката върху малка пясъчна площадка всред лагуната. Трите хилави палми, израснали върху нея, сочеха, че тя остава над водата при прилива. Завързахме моторницата за една от кокосовите палми. Както събираше съчки за огъня, Дюма обгърна с ръка голямата лагуна, очертаванията на която се губеха в нощта, и възкликна:

— Това се казва свят!

Посгряхме се на огъня, притоплихме храната, после легнахме да спим върху постеля от хрускащи палмови листа. Намирахме се на пясъчно възвишение с три палми — истинска карикатура, изобразяваща корабокрушенци, изхвърлени на необитаем остров.

На следващата утрин лагуната се изпълни със зеленикава вода и ние се отправихме към „Калипсо“.

Морските костенурки от екваториалната част на Индийския океан в любовния си период посещават масово Алдабра. Там, под дюните, те снасят своите яйца. Най-добрият ловец на костенурки на острова бе един красив негър с атлетическо телосложение, наречен Мишел. Понякога той гребеше цели седем мили със своето кану, докато ги улови. Той и неговият приятел поканиха един калипсовец на лов за костенурки. Оръжието на Мишел представляваше харпун с къс стоманен връх със завързано за него въже. Той забиваше острието в черупката на костенурката на такава дълбочина, на която той само я омаломощаваше. Харпунът оставаше забит и той водеше костенурката като кученце, завързано с верижка.

Той и неговият приятел дърпаха целия ден въжето и успяха да вдигнат на борда костенурки, които тежаха до триста фунта. Рибарите обръщаха веднага костенурките по гръб, от което положение те не можеха да се изправят отново на крака. Мишел успя да хване четири големи костенурки. Лодката му почти загребваше вода под тяхната тежест, когато той пое към къщи. Жълтеникавите черупки на обърнатите по гръб костенурки проблясваха под лъчите на залязващото слънце, а горките животни проливаха гъсти смолисти сълзи. Кануто прескочи рифа и се плъзна над придошлата вода. Островитяните заклаха две костенурки, а останалите пуснаха в един плитък малък залив, където стояха в плен две дузини големи костенурки, освежавани от водите на прилива, промъкващи се през рядката бамбукова ограда.

След угощението със задушеното месо на костенурките, гарнирано с целина, нашите гастрономи Делма, Бес и Дюган запитаха Анжелина за съдбата на костенурките от блатото.

— Ах, господа — отвърна тя, — те чакат пристигането на кораба, който идва веднъж в годината от Махе. Той ще ги откара там, за да направят от тях консервирана супа. Супата се изпраща в Англия. Единствените, които имат право да вкусят от нея, са кралицата и лорд-мерът Дик Хънтингтън.

„Губернаторът“ след това допълни нейното обяснение.

— Нашата супа от костенурки понякога се поднася на банкетите, давани от лорд-мера на Лондон.

Леководолазите обичаха много да се вмъкнат в заливчето на костенурките и да се разхождат хванати за гърбовете им. Те ги издебваха отзад и се хващаха здраво за предния ръб на черупката. Морската костенурка има много опасен клюн, от който леководолазите много се пазеха, защото животните се мъчеха да ги отстранят от гърбовете си. Успееха ли да се настанят стабилно върху тях, костенурките ги възнаграждаха с едно изключително вълнуващо, макар и краткотрайно, пътешествие. Костенурките скоро потъваха изнемощели на дъното и леководолазите се отстраняваха от тях. Един от младите асистенти влезе в блатото, без да обърне внимание на предупрежденията относно клюновете. До ушите ни долетя вик. Младежът се провря през бамбуковата ограда, от бедрото му струеше кръв. Една костенурка бе забила клюна си в крака му.

Загрявахме двигателите на нашите електрически подводни скутери, които приличат на къси военни торпеда, с две дръжки на края. Всеки от тези леководолазни влекачи има по един двадесет и четири волтов акумулатор и двигател с мощност една конска сила, който осигурява 28-фунтова тяга в продължение на два часа. Скутерът е изпълнен с баласт и тежи два фунта под водата. Леководолазът се хваща за дръжките. На дясната дръжка е монтиран единственият механизъм за управление — комбинирано устройство за пускане на скутера в ход и газта, — който се задействува посредством завъртане на китката. Витлото се намира под гръдния кош на леководолаза, за да създава лек вихър, върху който да се хлъзга по-лесно. Така се избягва и изхвърлянето на вода върху маската. За да управлява скутера, леководолазът накланя тялото и плавниците. Подводни криле или рул

не са необходими. На един от нашите скутери бе монтирана 35-милиметрова кинокамера, която правеше снимки посредством един отвор на носа. Камерата се задействува и спира посредством бутон, монтиран на лявата дръжка. Торпедото развива приблизително три възела, една значителна скорост под водата, която всъщност изглежда доста голяма.

Единственото предназначение на електрическите влекачи не беше скоростта. Главните преимущества за леководолаза са големият обseg на действие и запазването на енергията, което му дава възможност да разчете за по-дълго време въздуха си. Независимо от това обаче таблиците за съгъстения въздух са в пълна сила и за леководолаза, служещ си със скутер. Когато той достигне границата на своя престой под водата, задължен е да се изкачи на повърхността, независимо от количеството на останалия в цилиндрите въздух.

Редувахме се по групи на скутерите, минавахме край външния риф и се възхищавахме от пъргавите скутери, които с лекота извършваха триизмерни полети. Носехме се с бръмчене над дъното и правехме дълги откоси, изпълнени с възторг, промушвахме се под чадърородобни корали, криволичехме по дълги коридори, минавахме със свистене през тъмни тунели, връхлитахме върху цели облаци от златисти риби, които начаса се разпръсваха. Натъкнахме се на опашката на един огромен мероу и започнахме да го преследваме. Нашите електрически риби ни караха да мислим, че самите ние сме се превърнали във всемогъщи и бързи хищници.

Попаднахме ли над някое интересно място, с голяма лекота пускахме ръце от скутера и се придвижвахме към предмета с плуване, докато в това време машината падаше бавно към дъното. Когато свършвахме — хайде хоп, — хващяхме се за дръжките и отлитахме с грохот напред. За разлика от отношението им към аквалангистите, при приближаване на скутерите малките риби се пръсваха в панически бяг. При движение имахме чувството, че разцъфтеният риф се сбръква пред погледа ни.

След пътуване със скутер и множеството триизмерни бързи движения ние се изкачвахме на повърхността с бучащи уши. Рязката смяна на налягането влияе върху системата на евстахиевите тръби, а по всяка вероятност и на кръвообращението. Но никой не мислеше за това, когато отново идваше редът му на скутерите. Неприятните усещания

след очарователното пиене бледнееха пред страстното желание да изпитаме отново неговото омайващо въздействие.

Когато край подводната скала нашите хора срещаша морски костенурки, те ги предизвикваха към състезание. Тези костенурки, същински морски гребни лодки, бяха в състояние да напънат сили и да изоставят човека далече зад себе си. Дюма, Фалко и Делма яздеха костенурки и в открито море. Те ги настигаха крадешком и се прехвърляха върху тях във водата. Тогава човекът скутер се състезаваше с човека костенурка. Фалко така се специализира с костенурките, че можеше да ги направлява натам, накъдето си поиска. Обаче, като животни, които дишат въздух, костенурките скоро се уморяваха от играта и се изкачваха почти вертикално на повърхността на морето. Фалко остана върху гърба на животното при няколко подобни излизания за въздух, но това се отрази така болезнено на ушите му, че накрая се отказа.

Най-заядливата от четирите артерии на лагуната Алдабра представляваше каналът Джони — тесен, криволичещ и дълбок провлак, дълъг около петстотин ярда. Приливите и отливите се придвижват в него със скорост до петнадесет възела. Това бе място на буйни срещи между подводните скали и обитателите на океана. При започване на прилива на морската врата се натрупват хиляди риби, които чакат да бъдат подхванати от течението и пренесени в лагуната. Каналът Джони представлява всъщност един двоен риф: противоположните му стени, разположени на разстояние от шест до десет стъпки, са обрасли с корали. Когато видяхме как течението отнася свободно рибата на блестящи купчини към лагуната, Фалко и аз решихме да ги последваме. Аз взех една кинокамера, а той една от тояжките против акули. Помолих също така кормчията да ни следва с моторницата.

Ние чувствахме удоволствието на бързината, без да помръднем нито един мускул. При обикновена обстановка плувците са осъдени да се придвижват с мъка напред, със скорост, не по-голяма от един възел, при условие че разпределят добре силата на краката и водоизместимостта на дробовете си. Но сега ние увеличавахме без мъка нашата скорост. Течението ни носеше с въртене край прекрасни корали и завои. Допирането до стените, изправени от двете ни страни, при скоростта, с която се движехме, би разкъсало месата ни. В масата

животни, носена от потока, хора и риби, бяха застинали във всевъзможни криви пози. Заснемането на подводните бързеи представляваше едно непознато досега външение. Зашеметени от гледката, ние бяхме блъскани из завоите с такава скорост, че ударът в коралите изглеждаше неизбежен. Двамата с Фалко бяхме просто пометени в един широк завой, където ни поде бавен водовъртеж. Останахме в него и наблюдавахме преминаващите край нас риби. От една насрещна вдлъбнатина изскочи огромен мероу и заплува напреки на течението, към нас. Той прецени очевидно, че сме твърде големи, за да му послужим за храна, обърна се и се прибра в своята къща. Срещу течението сега заплува една дълга около тринадесет стъпки синя акула, която величествено пазеше равновесие срещу връхлитащия набег на водата. Океанът предоставяше чрез канала Джони прекрасна възможност на акулата за храна. Той пхаше плячката направо в устата ѝ.

Каранкси, баракуди и екзотични коралови риби също се бореха с водната лавина. От време на време водата преобръщаше някоя риба, застанала в своето укритие, и я отнасяше. Фалко и аз напуснахме убежището и течението отнесе и нас. Ние почти се блъснахме в муцуните на три акули, но се разминахме с такава бързина, че нито една от двете страни не можа да прецени отдалите се възможности от срещата. Нашето пътешествие завърши с постепенно намаляване на скоростта. Бялото дъно започна да се изкачва нагоре и след малко над нас се откри лазурен простор. Свалихме маските си в розовата светлина на лагуната. Тук, застанала смирено край едно малко, обрасло с гъби островче с накацали отгоре му огромни птици фрегати, ни очакваше нашата моторница.

Плуването с голяма скорост под водата стана мания на „Калипсо“. Ние придвижвахме моторницата до входа, откъдето започваше течението, и се спускахме по двама, за да изпитаме отново зашеметяващото чувство. Каналът Джони ни привличаше като наркотик и ние го поглъщахме с възхищение. По време на нашите изпълнени с възторг разходки из подводния „Луна парк“ ние останахме с впечатление, че в архитектурно отношение той представлява прост, дълбоко врязан в скалата воден канал. Лабан и Дюма обаче установиха друго. Лабан се спусна за първи път в потока. Вместо да следва Дюма, той тръгнал по продължение на срещуположната стена. Неочаквано

течението блъснало Лабан в една отклоняваща се галерия, която никой от нас не бе забелязал дотогава. Като забелязал, че перките на Лабан изчезват в скалата, Дюма мигновено пресякъл потока и сам бил натикан в пукнатината. Той хванал Лабан за глезена и двамата били пометени като трески в един стесняващ се канал, чиито надвисващи стени заплашвали да ги притиснат. Дюма успял да впие пръстите на свободната си ръка в корена на едно мангрово дърво. Само още няколко стъпки и Лабан щял да се заклини в назъбените корали. Сантиметър по сантиметър двамата леководолази се промъквали през бушуващата вода, докато и Лабан успял да се хване за корена. Животът и на двамата висял на него. Когато те не се появиха при застаналата на края на канала моторница в определеното време, кормчията се вмъкна сам в течението. Дюма и Лабан, хванати за корена, прекараха изпълнени с голямо нервно напрежение минути, докато моторницата спусне спасителното въже. И ако днес споменете канала Джони на някой леководолаз от „Калипсо“, ще чуете безброй спомени за единственото място, където леководолазите плуваха с бързината на риби.

В покрайнините на поселището срещнахме гигантската земна костенурка — животно, надживяло вековете. Тук се въдеха хиляди такива костенурки, някои с черупки, дълги цели пет стъпки. Алдабра и Галапагоските острови са единствените места, където това праисторическо влечуго все още продължава да съществува. Костенурките приличат на живи танкове. Ние се качвахме на гърбовете им и правехме кратки разходки дотогава, докато те коленичеха, изпълнени с възмущение, и прибираха главите и краката си в своите крепости като ни оставяха върху тъмните си гърбове, подобно на корабокрушенци върху необитаеми острови. Костенурките се хранят изключително с трева. Местата, по които пасяха тревата, приличаха на игрища за голф. Изглежда, че те нямат никакви неприятели и не проявяват лакомия към друга храна, освен храстите и тревата. По-големите костенурки трябваше да са на повече от сто години. Като се изключат болестите, отначало ни се струваше, че съществува само едно нещастие, което би могло да ги сполети — да паднат по гръб в някоя дупка на вкаменените корали и да загинат от глад. Каква ирония на съдбата! Те всъщност търсеха подобни дупки, понеже там често се задържа дъждовна вода, а костенурките обичат да пият много вода и да киснат в нея.

По-късно открихме, че те имат ужасен неприятел, който може би ще ги изстреби от Алдабра. Ние направихме екскурзия по сушата до Южния остров, бряг от мъртви корали, дълъг около двадесет мили и покрит с почти непроходими храсти. Това, което успяхме да постигнем в кораловата джунгла, бе да се придвижим около двеста стъпки с цената на големи физически усилия и нарязани подметки и длани. На един булдозер ще е нужен цял месец, за да преброди тази страна на атола на Алдабра. Тук открихме скелети на костенурки не само по дупките, но и на открито. Дивите кози ги подлагат на истински глад, защото опасват рядката трева и листака на три стъпки височина. Дивите кози в Алдабра се размножават с удивително бързо темпо. Ловците не могат да ги изстребват поради невъзможния терен на Южния остров. Те все още се срещат само на този сегмент на атола, но „губернаторът“ сънува кошмари, в които един козел и една коза преплуват заливчето до неговия остров, подпалват го и над него бавно започват да се вият зелени пламъци.

На следващата утрин новините от миналата нощ бяха написани върху пясъка. Заглавията на новините представляваха следи, оставени като че от гъсениците на танкове, които от водата водеха към дюните. Там, в пясъка, женските морски костенурки бяха заровили своите яйца. Текстът бяха дупките, изровени от раците, а препинателните знаци — пясъчните бълхи, които очакваха залеза на слънцето, за да започнат да ни тормозят по краката. Отпечатъците от ноктите на разни птици, дебели раците през нощта, бе кръстословицата. Печатарските букви бяха разпръснати край чертата, до която бе стигнал приливът. Това бяха коралови блокчета, отчупени от външния риф, които се бяха начупили при своето търкаляне по равните места. Тези парченца имаха формата на всички букви от латинската азбука, както главните, така и малките. Дюган подари на капитана коралови парченца, които при нареждане съставяха следните думи: „Франсоа Су, началник, Калипсо, Тулон“.

Когато приливът се оттегляше, откъм лагуната долитаха черни и бели чапли, които започваха да ловят риба из външната страна на кораловите плитчини. През време на следобедния прилив ние седяхме на верандата на лабораторията и наблюдавахме как хилядите чапли, накацали безразборно и изправени на тънките си като клечки крака, подбираха храната си от блюда, пълни с вода и коралови топчета. Обсипаният с бели и черни птици кръгзор създаваше представа за

това, което трябва да е представлявал светът преди появата на нашите първи предшественици.

Нощем, когато пясъкът блясваше като сняг под светлината на звездите, навън излизаха нощните видове. Раци отшелници събираха усърдно мидени черупки, три пъти по-тежки от самите тях. Ние открихме два рака, които живееха в черупкови къщички на колела, паркирани в разклонението на едно панданусово дърво, на девет стъпки височина от земята. Нощно време се появяваха и чистачките — зелените раци призраци, които почистваха пясъка. Веднъж един от лагеристите хвърли неугасената угарка от цигарата си на пясъка и забеляза как тя започна да се движи. Един рак призрак носеше угарката подобно на факла.

Една вечер слязлата на брега група наблюдава спектакъл, който никой от нас не подозираше, че съществува в природата. Над главите ни се разрази краткотрайна буря, която бързо отмина по посока на Африка. Скоро кръглата луна изскочи откъм Азия и върху облака се появи лунна дъга. Бледата арка личеше много ясно и когато се вгледахме по-внимателно в нея, различихме едва забележими цветове. Лунната дъга се задържа на небето повече от минута.

Наслаждавахме се на тези чудеса, а в сърцата ни напираше мъка. Великолепието на Алдабра беше обречено и скоро щеше да загине. Правителството на Сейшелските острови обяви, че дава групата Алдабра под наем и сега упорито търсеше клиента. Икономиката на Сейшелските острови се крепеше съвсем несигурно върху паричните суми, получавани от семействата на трите хиляди военнослужещи в сейшелския пионерен батальон на Британската армия, разположен в зоната на Суецкия канал. Парите, изпращани от тези войници, вливаха силища на търговията и крепяха ниските заплати на островите. Изпращането на пари вкъщи обаче секна изведнъж. Англия реши да разпусне батальона и мъжете се бяха отправили към домовете си.

Един от проектите за отдаване земите под наем предвиждаше организирането на търговски риболов, сушене на риба и солене на месо от морски костенурки, друг — отглеждането на порода китайски патици в лагуната, а трети — изсичането на мангровите дървета за производство на евтин хартиен пулп, който ставаше само за производство на картон. Водеха се даже и изпълнени с копнеж разговори за изграждане на летовище в Алдабра. Във всеки случай

всеки от тези проекти щеше да предреши съдбата на животинския свят на атола.

Ние се привързахме много към това място и ни се струваше, че се посяга на наша собственост. Неочаквано ми дойде една идея: а защо ние да не вземем Алдабра под наем? Ние можехме да го запазим като убежище на дивия животински свят и да поканим учени от целия свят да обединят усилията си за основаване на един тропически научноизследователски център на острова, който почти не беше осквернен от присъствието на човека. Алдабра можеше да стане и превъзходна база за една метеорологическа станция, обслужваща Източна Африка. В ума ми се мярнаха десетки институти, към които бих могъл да се обърна.

Отплавах за Махе и изложих плановете си пред губернатора, сър Уилям Адис. Той се отнесе със симпатии към моите предложения, но ми обясни належащата нужда от използването на атолите. Изготвих едно предложение за петдесетгодишно използване на острова за консервационни работи, тропически изследвания и изграждане на метеорологическа станция. Върнах се обратно у дома, след което отлетях направо за Лондон, за да защита идеята за консервиране на островите пред Отдела за колонии. Разговарях по този повод с лейди Клемънтайн Чърчил. Увещавах английския народ по телевизията да спаси Алдабра, давах интервюта на вестниците все във връзка с този случай. Съдейки по отклика, аз не си правех и илюзия, че островите могат да бъдат спасени, но все пак бях започнал битката за запазване на кораловото светилище. Моята молба за Алдабра беше отхвърлена в полза на едно търговско искане, което предвиждаше изсичането на мангровите дървета.

На следващата година „Калипсо“ отново пристигна в Махе. Сър Уилям заяви, че е поставил условие на наемателите да не пипат Южния остров. Той бе обявен като защитен природен обект. В края на краищата все нещо бе спасено. Тази мярка нямаше да опази костенурките от козите, но като най-голяма част от атола Южният остров щеше да даде сигурно убежище на другите животински видове.

„Калипсо“ се придвижи до Алдабра и хвърли котва близо до поселището, изградено на края на годината след първото ни пристигане. През биноклите видяхме как по белия пясък се движат десетки хора. Беше настанал часът, в който белите и черните чапли

дебнеха жертвите си във водите на прилива. Сега обаче се виждаха само няколко от тях. До ушите ни долетя гонг, приканващ новите обитатели на храна. Фалко и Дюма наведоха тъжно глави.

Над надипления риф се зададе пирога. Мишел и трима други негри гребяха, а на носа бе изправена благата и кротка викингска фигура на „губернатора“ с неговия неизменен сребрист шлем. Приветствувахме го топло. „Губернаторът“ бе угнетен. Сега той имаше петдесет поданика и стотици неприятности. Отсъстващият в момента собственик се оплаквал, че островът не произвежда достатъчно, затова нямал възможност да изпраща кораб от цели хиляда и шестстотин мили с необходимите за островитяните припаси. Новите поселници не харесвали живота на острова. Липсвали им жените, кината, кафенетата и бирата. Обикновено по десетина от тях се намирали постоянно на легло с изкълчени глезени, фрактури и нарязани от коралите крайници. Тормозели по всяко време на денонощието „губернатора“, за да спасява излезли на разходка групи, заседнали в голямата лагуна. Наемателят не бил в състояние да установи въздушна връзка или да построи канал за свободно преминаване на лодки през външния риф. Навсякъде царяло униние. Колкото повече слушахме този тъжен разказ, толкова по-светло ставаше на душите ни. Беше ни много мъчно за Уаро, но по всичко личеше, че островът ще излезе победител в този търговски набег.

След като вечеряхме в голямата и хубава къща на „губернатора“, ние се разходихме по обичайните за нас пътеки, пълни със задрямали костенурки. Пясъчният бряг бе потънал в лунно осветление и ограден от тихо шумолящи дървета. Приближихме до гробището, където почиваха десетки работници, загинали при предишни несполучливи опити на разни предприемачи. Лунните лъчи блестяха върху изкривените кръстове и надгробни плочи, изписани с китайски и арабски букви. Върху гробовете имаше празни бутилки и чаши, в които някога са поставяли цветя. Птици, костенурки и сухоземни раци шумоляха върху островърхите купчини над гробовете.

[1] Крилато влечуго от мезозойската ера — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

УСМИРЕНИ СКАЛИ

През една топла вечер Луис Марден и аз се препирахме на задната палуба на „Калипсо“, който се бе упътил на юг през Индийския океан. Той гореше от нетърпение да се гмурне час по-скоро в сред тропическите подводни скали и да направи снимки на възможно най-големия брой различни видове риби. Посочих една резка във водата:

— Това е летяща риба — казах аз. — След ден-два ще можеш да снимаш хиляди такива риби, без да се наложи да намокриш даже краката си. Наближаваме големия пояс от летящи риби, който загражда екватора. Те са големи колкото скумриите и скачат чак до палубата.

— Ти се шегуваш с мен — отвърна кореспондентът на Националното географско дружество. — Та те не могат да се издигнат повече от две стъпки над повърхността на водата. В Карибския залив съм виждал много такива риби.

Едва изказал тези думи, Марден политна назад от неочакван удар в главата. Върху палубата се мяташе една половинфунтова летяща риба. Заведох Луис до едно огледало и му показах полепените върху зачервената подутина на челото му люспи от риба. Едва бе затихнал смехът от неудобното положение, в което изпадна Луис, и от каютата на Мал долетя ужасен вик. Една летяща риба успяла да се промъкне през илюминатора и да падне точно върху лицето му, така както си спял. На другата сутрин събрахме от палубата около десет фунта риба и я приготвихме за закуска.

Летящата риба прилича досущ на обикновените риби, като изключим характерната асиметрична опашка. Разгърнете ли гръдните ѝ части, ще видите дългите прозрачни, металносини криле, които понякога проблясват с най-различни оранжеви оттенъци. През деня летящата риба рядко връхлита върху морските съдове, тя даже ги отбягва. Нейният летеж, изглежда, винаги е причиняван от набезите на някой хищник. От подводната камера ние също ги наблюдавахме като хищници. Рибите плуваха непосредствено под повърхността на водата

и белите им кореми почти се губеха на фона на блестящия покрив. Подплашеха ли ги, те увеличаваха рязко скоростта си и пробиваха повърхността на водата.

Останалото можехме да следим и от палубата. Като се покажат над повърхността, те разперват криле и малко ги огъват, за да улеснят излитането. Дългата долна част на опашката остава във водата и гребе бързо като весло, за да помогне на рибата да увеличи скоростта на излитането. Те летят срещу вятъра, близо до водата, където земното привличане улеснява летежа. Летящата риба не размахва криле като птиците. Тя е като безмоторен самолет с прикачен „извънбордов двигател“, който потопява по време на полет няколко пъти във водата. Много пъти сме наблюдавали как летящи риби са преминавали разстояния, дълги повече от шестстотин стъпки. Рибата използва последния порив от своята движеща сила, за да измами преследвача си относно мястото на влизане във водата. След като е летяла продължително време право напред, тя сменя посоката под прав ъгъл на духащия вятър, а има случаи, когато се връща обратно по посока на вятъра, дотам, където е принудена отново да се гмурне под водата.

Летящата риба се размножава много, въпреки непрестанните атаки на бързоходните неприятели като каранксите и кориъените, които я преследват през деня, и тиканите като че от реактивен двигател калмари през нощта. По време на летеж тя е изложена на нападенията и на морските птици, които кръжат с неприятелски намерения, когато подводните преследвачи я изгонят във въздуха. И все пак видът преуспява в живота, независимо от непрестанните агресии от въздуха и водата.

През зимата на 1955 г. „Калипсо“ плаваше от мадагаскарското пристанище Диего Суарес до Алдабра. Пътуването сред югоизточните пасати бе трудно и изтощително. Реших да се подслоним за три-четири часа при Асампшън, най-южния остров от Алдабраската група, да измия пласта сол от палубата и да дам възможност на измъчените от работа хора да си отдъхнат, преди да се вмъкнем в големия атол, където не ни очакваше нищо друго, освен напрегнато внимание, познато ни още от първото посещение на този недружелюбен към корабите остров. Картата сочеше, че можем да се укрием от пасатите на западния бряг на Асампшън в залива, образуван в извитата като крив ятаган суша. Дълбочината също беше подходяща за хвърляне на котва. Като се

люшкахме в разпенените води, видяхме високи палми, които накланяха върховете си под напора на силния вятър. От бушуващите вълни „Калипсо“ навлезе в спокойни води. Върху успокоената палуба подухна лек зефир. Бяла пясъчна ивица обгръщаше залива в полукръг. Застаналият на носа Фалко извика:

— Водата е като кристал!

Откъм кърмата дочух свистене на въздух. Жан Делма пълнеше вече тройните бутилки. Пуснах котва близо до брега на дълбочина шестдесет стъпки и обявих, че първо ще огледаме мястото, а след това ще потеглим към Алдабра.

Делма се спусна пръв под водата. Под огледалната повърхност пред очите му се разкрили огромни простори, каквито не бил виждал дотогава в подводния свят. Видимостта се простираше на двеста стъпки във всяко направление. Делма беше с „Калипсо“, когато посетихме подводните скали на Червено море, а също и при Антикитера и Алдабра, но всички тези места не можели да се сравнят с онова, което предлагали на човешките очи подводните скали на Асампшън. Коралите били разкошни, а рибите безброй и непознаващи чувството на страх. Те заобиколили Делма на огромни стада, оцветени във всички тонове, които може да си представи човек. Той се изкачи на палубата и като се движеше тромаво под тежестта на своите доспехи, изрече разгорещено:

— Хайде вместо да ходим до Алдабра да останем тук! Само тук можем да се сприятелим с рибите. Предупреди леководолазите да не носят никога със себе си оръжие, нито да плуват бързо или да правят заплашителни жестове. Никакъв динамит! А сега да занесем храна на рибите. Ела да видиш какво ще стане.

Преди да успее да каже каквото и да било, новоизлюпеният свети Франсиз Рибарски отиде в кухнята и започна да дроби останките от обяда, за да ги занесе на рибите. Марден се върна с втората група леководолази. И той бе завладян от същия възторг.

— Жак — обърна се той към мен, — просто невероятно! Всичко се е обърнало с главата надолу. Опитвам се да снимам рибите в по-крупен план, а те се приближават и застават точно на фокус. Аз тръгвам назад, а те с мен!

Третата двойка — ветераните Дюма и Фалко, които винаги са били обективни в преценките си — излязоха от водата, захласнати от

възторг. Те само бръщолевеха и нито един не успя да ми обясни спокойно какво е видял. Реших сам да сляза долу.

Спуснах се по стълбичката под водата и преди още да бях пуснал ръката си от перилото, бях покорен от рифа на Асампшън. Изкачих се горе и обявих, че оставаме дотогава, докато изразходваме прясната вада. Някой веднага предложи:

— Да определим дажба. Така ще може да останем повече!

Първите подводни плувци във водите на Асампшън са Алберт Фалко, Фредерик Дюма, Емил Робер, Луис Марден, Анри Пле, Октав Леандри, Жан-Луи Тейшер, Луи Мал, Пиер Гупил, Едмонд Сешан, доктор Дени Мартен-Лавал, Симона, Делма и моя милост.

Структурата на острова е класическа. На двеста-триста стъпки от белия пясъчен бряг се простира плитък бариерен риф, преливащ в слънчеви лъчи и танцуващи тонове. Той пропада рязко надолу и се превръща в безпорядък от коралови образувания и кухни, заемащи около двеста стъпки, след което следва равнина, осеяна с утайки, която се губи от погледа в океана. Всеки сантиметър от този склон представлява несравнимо красиво гледище, най-пищната колекция от корали, която човек може да очаква в подводните скали в която и да е част от земното кълбо. Край брега, скупчени в мирен безпорядък, плуват почти всички видове риби, които сме срещали на хиляди други места, а така също и множество свършено непознати. Някои от тях не са въобще познати и на науката. Между подводните обитатели цари атмосфера на взаимен интерес и доверие. Изглежда, че тук борбата за съществуване е прекратена отдавна и в сърцето на океана е основано първото царство на мира.

През последвалите четиридесет дни тринадесетте леководолази прекарваха толкова време с рибите, че всички измършавяхме и едвам набирахме сили да се измъкнем по стълбата, да хапнем и да легнем да спим. В същото време горяхме от нетърпение да се спуснем отново. Кожата ни се покри с опасни рани. Чувствувахме непоносим сърбеж от коралите и ухапванията на невидими сифонофори. Делма, когото наричахме „Тонтон“, го втресе. Той трепереше и тракаше със зъби няколко часа, след което отново се спущаше под водата. Лекарят не успя да определи заболяването, което нямаше нищо общо с маларията. Тогава ние го нарекохме „тонтонизъм“. Не след дълго и останалите

един след друг прекарахме „тонтонизма“, който, изглежда, бе някаква морска алергия.

Тук-там по дъното стърчаха пясъчни конуси, високи от шест до дванадесет инча, които от време на време изригваха подобно на миниатюрни вулкани. Вероятно в тях се криеха някои животни. Легнал по корем на дъното, Марден търпеливо чакал да заснеме някое от изригванията. Всички „вулкани“ около Марден избухвали, само „неговият“ бездействувал. След няколко дни на изчакване слязох долу да разбера какво го задържа толкова дълго на едно място. Легнал на дъното, той бе впил пълен с неприязън поглед към един бездействащ „вулкан“. Посочих един близо до него и щракнах с пръсти. „Вулканът“ изригна. Когато се изкачихме на борда, Марден помоли да му открия тайната.

— Удивително съвпадение, нищо друго — отвърнах аз. След нови часове, изпълнени с голямо търпение, Марден най-после успя да направи дългоочакваната снимка. Разровихме няколко от могиликите с намерение да открием причинителя на тези изригвания, но напразно. Животинчето вероятно се оттегляше в подземни галерии, до които не можехме да стигнем, като ровим с ръце.

Емил Робер, едър марсилски сладкар, станал сега професионален леководолаз, беше помощник, телохранител и хронометрист на Марден. Веднъж Робер изплува на повърхността след едно посещение на рифа и описа някаква малка рибка, която изчезнала, преди Марден да успее да я снима. Рибката била покрита с правилно разчертани керемиденочервени и бели квадратчета и приличала досущ на шахматна дъска. Разказът на Робер за „шахматната рибка“ беше посрещнат с ехидни забележки по адрес на дълбочинното опиянение. Нашето неверие го възмути и когато слизаше под водата, той молеше останалите да търсят заедно с него „шахматната рибка“. Но тя като че потъна вдън земя и това направи закачките още по-солени.

Един ден аз снимах един епизод за подводен кинофилм. Големите прожектори обливаха с ярка светлина една черна горгония. Всички леководолази помагаха при снимките. Изведнъж Робер започна да мучи силно. Над главата му се издигнаха големи въздушни мехури и той приличаше на смешник от комичен филм. Той сочеше с пръст към едно клонче на черното дърво. Там стоеше една риба, дълга около три инча. По тялото ѝ имаше идеално очертани квадрати като застлан с

разноцветни плочки под. След този случай мисля, че бих повярвал на всеки, който дойде от рифа и ми каже, че е видял октопод с жокейска шапка и пура в устата. Описахме „шахматната риба“ на едни морски биолози, но никой от тях не бе и чувал за съществуването на подобно същество.

През време на своя продължителен престой при рифа на остров Асампшън „Калипсо“ се превърна в своего рода подвижен остров, който привличаше тълпа от зяпачи. Всеки ден при залез-слънце цели пасажии млечни риби, дълги две стъпки, приближаваха кораба и започваха да кръжат около него в строго геометрични групи, като държаха главите си над водата. Най-малкото вмешателство на човека — вик, светлинна или пък появата на леководолази по стълбата — мигновено прогонваше това свенливо множество от очи и тънки, вдигнати нагоре устни.

По време на нашите скучни спирки за декомпресия, на десет стъпки под „Калипсо“ забелязахме една самотна баракуда, дълга около четири стъпки, която винаги дебнеше нещо встрани и никога не се приближаваше до нас. Правеха ни впечатление и трите дузини прилепала, залепени по кърмовите части на кораба още по времето, когато на цели две хиляди мили оттук убихме техния гостоприемник акулата. Рибата паразит явно се хранеше от хранителните остатъци, които изхвърляхме зад борда. Докато стояхме на мястото за декомпресия, ние брояхме прилепалата и установявахме, че всеки ден една-две от тях напускаха кораба. Къде се дяваха тези риби? Когато остана само една дузина, Фалко започна да се спуща под водата точно по време на изгрев-слънце, за да разгадае тайната. Той бе възнаграден с гледка, която никой от нас не бе наблюдавал по време на хилядите прекарани под водата часове.

Фалко излезе от водата и още мокър, се появи до масата в трапезарията, където закусвахме.

— Видях как баракудата отнесе едно прилепало — каза той. — Намирах се на около стотина стъпки от кораба, когато баракудата се стрелна към кърмата и захапа прилепалото. Бързо приближих. Тя бе разкъсала прилепалото на две и поглъщаше едната половина, после се отдръпна, като отнесе напреки в устата си другата половина.

Ето каква била работата! „Калипсо“ бе приютил баракуда, която нарушаваше нашето обещание да не убиваме, докато сме в Алдабра.

— Вземи си арбалета! — казах аз на Фалко.

Той се потопи и с един-единствен изстрел изпълни смъртната присъда над баракудата.

Баракудите се славят с три противни особености — със своите зли, заплашителни муцуни, с неприятния навик да плуват съвсем близо зад петите на човека и с твърде неприятната канибалска слава. Последното е по-скоро предположение, произхождащо от тяхната първа особеност. Все пак... Веднъж, това бе в самото начало на нашата работа при Асампшън, на шестдесет стъпки дълбочина снимах в едър план посетителите на един разкошен коралов хотел. Лентата свърши и аз подадох камерата на моя помощник да я занесе горе, понеже реших да използвам останалия въздух за една малка разходка.

Отпратих помощника с очи и обърнах глава. Пред мен се бе изпречила цяла стена от средни по големина баракуди. Погледнах нагоре, после надолу, встрани! Маската ограничава зрителното поле подобно наочниците на конете. Живата стена се издигаше от дъното до самата повърхност на водата. Бях сам и с голи ръце. Обзе ме внезапен страх. Никога не обръщаме внимание на баракудите, дори ги обявих в печата като безопасни за подводните плувци. Сега, изправен срещу тях, не бях сигурен в моя извод. Не беше изключено баракудите да притежават психологията на тълпата, която можеше всеки миг да ги подтикне към внезапно и непоправимо действие.

„Престани да се страхуваш! — казах аз на себе си. Скрий се в рифа!“ — Обърнах се. Завеса от баракуди скриваше рифа от погледа ми. Сърцето ми започна да удря като чук в гърдите. Направих пълен кръг. Намирах се в пълно обкръжение от диви животни, които се въртяха с недоброжелателни намерения. Живата стена имаше дебелината на три или четири риби, поставени една до друга. Тя закриваше всичко от погледа ми. Нямаше никакъв изход. Потънах неподвижно до дъното на „кладенеца“, като пазех остатъка от въздуха си. Големият сребрист цилиндър се завъртя няколко пъти плавно около оста, образувана от издишаните мехурчета, след това се разви и се превърна в завеса от рибени опашки, която се дръпна в западна посока.

При своето първо спущане под водата при Асампшън Марден срещнал един мероу, тежък около шестдесет фунта, с кафяв цвят и постоянно променящ се светломраморен оттенък. Голямата риба се насочила към Марден и той се приготвил да ѝ направи снимка. Мероу

побутнал с нос чантата с лампичките за светкавицата. Луис се дръпнал, за да хване рибата на фокус. Тя го последвала, като този път проявила интерес към блестящите части на апарата. След няколко дръпвания назад Марден най-после успял да я снима и тръгнал да дири други обекти. Рибата обаче не се отделила от него. Тя непрестанно душела фотографа и неговите блестящи принадлежности. Луис намерил друг подходящ обект, но голямата риба непрекъснато се пъхала отпред и пречела на снимката. Леководолазът се отместил встрани и все пак успял да направи снимката. Когато извадил използваната крушка от светкавицата, рибата се опитала да я погълне.

След като Марден разказа за своите преживявания, Делма и Дюма веднага се отправиха към царството на мероу с платнена торбичка, пълна с накълцано месо. Голямата риба се приближила и до тях. Леководолазите хвърлили малко месо във водата. Разтворила се огромна паст и парченцата месо изчезнали подобно на ято птички в тъмен тунел. Леководолазите направили опит да хранят рибата с ръце. Тя поела храната, без да им нанесе ни най-малка вреда. По време на тази първа среща те научили рибата на различни акробатични трикове, като за награда ѝ давали храна. Те кръстиха умното животно Одисей.

Одисей стана наш неразделен приятел. Той ни следваше навсякъде и понякога дружелюбно захапваше нашите перки. Когато след дълбоки спущания се спирахме за декомпресия на тридесет стъпки дълбочина и се държахме за разграфеното въже, Одисей разсейваше нашата скука, като се въртеше непрестанно около нас. После ни изпращаше до леководолазната стълбичка и обикаляше дълго под самата повърхност на водата. Изправяше се на опашката и се държеше като малко момченце, което тъгува за своите приятелчета, които са извикани на обяд. Одисей бързо научи нашата дневна програма. Сутрин рано той бе вече при стълбичката и чакаше първата смяна леководолази. Слизаше бързо с нас, защото знаеше, че лудориите му ще бъдат възнаградени с месо от платнената торба.

Одисей е първи братовчед на *merous*, наш познат от Средиземно море. След като вече двадесет и пет години е подложен на преследване под водата, *merous* изпитва сега недоверие към човека. През време на първите слизания с дихателни апарати той приближаваше и ни разглеждаше подобно на Одисей. Но в нашите води харпуните винаги отнеха възможността за близка връзка с този род риби. По-рано в

Алдабра срещнахме друг целомъдрен мероу, който може би е близък с Одисей. Той живееше в едно голямо черно коралово дърво, което извадихме на повърхността. Рибата наблюдаваше нашите действия. Прекарахме въже около дървото, направихме примка и го повдигнахме нагоре с помощта на най-голямата макара на „Калипсо“. Рибата придружи бавно издигащото се нагоре дърво с нервни движения. Няколко пъти се спусна на дъното, оглеждаше мястото, на което стоеше дървото, след това се издигаше отново до него. Когато нейният дом излезе от водата, тя изпадна в униние.

Одисей живееше заобиколен от големи удобства. Ние открихме неговия апартамент, който се помещаваше в една дълбока пукнатина на кораловата скала. Тя едва го побираше, но за сметка на това имаше два входа, което осигуряваше неговата безопасност. Леговището се намираше на тридесет стъпки дълбочина. Пред него се простираше посипана с бял пясък тераска. От непрекъснатите влизания и излизания входовете бяха като полирани. На вратата липсваше само табелката с неговото име.

Когато се намираше в добро настроение (а той се отличаваше с непостоянен нрав), Одисей разрешаваше на всички да го гаят и да го чешат по главата. Като прикриваше отчасти торбичката с месо, Дюма заставаеше във водата и започваше да се върти в бавно валсово темпо. Одисей тръгваше след примамката и се включваше в танца. Дюма подхващаше валса на другата страна и Одисей тозчас го последваше. Всичко се изпълняваше така леко и ритмично, че успяхме да филмираме този чуден валс.

Понякога Одисей нямаше настроение. Марден или Мал подготвят нещо за снимане, а той се вре пред обективите и пречи. Тогава те го гонеха с нервни движения на ръце. Той си отиваше и „тръшкаше вратата след себе си“. И наистина при своето рязко оттегляне първият удар на опасната му бе толкова силен, че произвеждаше ясно различим бумтеж. Този ефект вероятно се дължеше на кавитацията. Той негодуваше също така, когато забравяхме да занесем торбичката с месо. Разсърдеше ли се, той се оттегляше на тридесетина стъпки разстояние от нас, което спазваше даже когато правехме опит да се доближим до него. На следната утрин обаче, забравил всички обиди, той отново ни чакаше край леководолазната стълбичка.

Делма разработи специален начин за хранене на Одисей, защото тази процедура изискваше все пак внимание. Едва извадил парчето месо от торбичката, огромната паст се отваряше и връхлиташе върху него. Метроу няма истински зъби. Устата и гърлото му са осеяни с малки, твърди израстъци, които сигурно няма да оставят ненаказана ръката, която попадне между тях.

Една сутрин Одисей проведе неочаквано и светкавично нападение. Той измъкна торбичката от ръцете на Делма и я погълна цялата, след което си отиде по най-безсрамен начин. Той отлично съзнаваше, че храна повече няма да има.

На следната утрин Одисей не се яви на обичайното си място до стълбичката. Той не се мярна и долу, край нашето подводно студио. Следобед леководолазите се пръснаха да го търсят. Най-сетне го намериха легнал на пясъка пред своето жилище. Хрилете му се издуваха и свиваха неестествено бързо, подобно гърдите на болен човек. Той не прояви никакъв интерес към нас. На следната утрин той все още беше „на легло“. Откраднатата торбичка бе причинила сериозно и опасно нарушение на функциите на храносмилателната му система. Посъветвах се с доктор Мартен-Лавал. Той смяташе, че стомашната задръжка може да се окаже фатална за Одисей, затова ни посъветва да го държим под наблюдение. На третия ден заварихме рибата легнала на едната си страна — виждаше се, че се намира в критично положение. Изкачих се горе и помолих доктора да предприеме нещо. Това бе най-необикновеният случай в лекарската практика на Мартен-Лавал. Тъй като не можеше да пренесе своя пациент в операционната, той се приготви да го оперира в неговата „спалня“. Лекарят приготви наркотици, скалпели, хирургически щипки, конци и игли, за да зашие раната, след като извади торбичката от стомаха на Одисей. Мартен-Лавал избра трима леководолази за асистенти при операцията. Пригответленията приключиха по тъмно и ние легнахме да спим, като се надявахме, че Одисей ще издържи до утрото.

Едва се разсъмна и разузнавателната група се пхна под водата. Одисей бе изчезнал от терасата. Леководолазите се пръснаха наоколо да го търсят. По едно време Фалко почувствува, че някой го дърпа отзад за ремъците на дихателния апарат. Това бе Одисей, който съобщаваше, че

вече всичко е наред. Той отново бе весел и гладен. По някакъв начин той бе успял да се избави от торбичката.

Решихме, въпреки желанието си, че „Калипсо“ не може да отлага пътуването до Алдабра с години, затова се отправихме на четиридневна екскурзия до големия атол. На излизане от залива срещнахме лодка, в която седеше един от четиримата жители на остров Асампшън. Той ни показва своя улов — един огромен мероу, тежък около шестдесет фунта. Нямаше съмнение, че това е Одисей. Нашето пътуване до Алдабра бе потопено в скръб. Около масата се изказаха много мисли за разрушителното въздействие на човека върху природата. Ние, хората, бяхме отвратителни. Одисей никога нямаше да израсне толкова голям, ако не притежаваше чувството да отбягва въдиците. Но именно ние го научихме да се сближи с човека. Ние го хранехме с ръце и така станахме причина да клъвне коварната примка.

Завърнахме се при Асампшън с настроение, коренно различно от изпълнените с трепети дни при неговото откриване. Без Одисей подводната страна на чудесата нямаше да бъде така привлекателна. Докато правех маневри до мястото, на което хвърляхме котва, Фалко не можа да устои на нетърпението. Скочи от борда с маска и перки и се отправи към вълшебния риф. Перките му изпляскаха на повърхността и той се скри под водата. След малко изскочи от водата като обхванат от истерия делфин и изрева:

— Одисей е жив!!!

Въпреки че Одисей беше бекяр, на около стотина стъпки от двете му страни живееха два по-малки мероу. Те изобщо не се интересуваха от хората. Когато опознахме района, ние забелязахме, че нито една от трите риби не се осмелява да навлезе в територията на другата. Те бяха глави на три отделни княжества. Когато се доближавахме до края на владението му, Одисей спираше на самата граница и се отказваше да ни придружи по-нататък. Едва преминали невидимата граница, ние се натъквахме на новия владетел, който охраняваше своята територия. Не успяхме да станем свидетели на нито един граничен инцидент, но чувствувахме, че такива съществуват. Спазването на собственическите права не се отнасяше за другите две по-малки риби, които преминаваха свободно граничните зони. Тяхното отношение към леководолазите не можеше да се определи предварително. Обикновено те се държаха с подчертана неприязън, но имаше случаи, когато бяха учтиви. Бяхме

сигурни, че това са женски екземпляри. Веднъж ги открихме до Одисей. Увъртаха се по един доста показателен начин. И трите риби имаха чисто бял цвят.

Направихме опит да храним и други обитатели на рифа и всички приеха това с охота. Плувахме наоколо и като сеячи разпръсквахме накълцаното месо от една торба. Това привличаше хиляди риби, особено златистите красавици луцианус, които ни следваха по петите и кълвяха небесната манна. Одисей наблюдаваше нашите действия с растящ гняв. Той се нахвърляше на торбичката, хапеше ни за перките, дърпаше ни за гащетата и като размахваше голямата си опашка, разпръскваше по-малките риби.

Искахме да заснемем тази златиста навалица, която следваше над рифа човека риба, но Одисей непрекъснато пречеше на снимките. Той се въртеше пред обектива и блъскаше ту камерата, ту прожекторите. Фалко измисли един начин да се отървем от него, без да става нужда да го удря по муцуната и да засяга неговото *amour-propre*^[1]. Ние сглобихме акулубежището и го спуснахме на дъното. Одисей следеше с интерес наместването на жълтата клетка и отварянето на вратата. Делма примамва рибата с ръка към вратата и Одисей влезе вътре. Вратата хлопна зад затворника.

За назидание Делма започна да храни цяла тълпа луциануси пред клетката, току под самия нос на мрачния Одисей. Но съвестта не му позволи да мъчи повече своя приятел, затова реши, че докато се намира в затвора, Одисей трябва да получава специална храна. Това се случи в деня, в който Фалко уби баракудата, която крадеше прилепалата. Мислехме си как ли ще се отнесе Одисей към двадесетфунтовата баракуда, голяма почти колкото него, но чувствително по-тънка. Занесохме долу все още кървящия мародер и тикнахме главата на дългата риба през решетките. Без ни най-малко колебание Одисей налапа повече от половината от тялото на баракудата, като остави опашката да стърчи от устата му. Изглежда Одисей намираще всичко това съвсем в реда на нещата, защото часове наред остана в това състояние. Когато привечер се изкачихме горе, приблизително една трета от тялото на баракудата все още не беше погълнато. Затова пък на сутринта от баракудата не бе останало нищо. Чудно как Одисей успя да се справи с рибата! Твърдата като дървена дръжка на метла баракуда очевидно не можеше да се огъне в стомаха му и главата ѝ сигурно бе

опряла до края му. Чисто и просто стомашният сок постепенно разтваряше главата, костите и всичко останало. Като се освободеше място, Одисей поглъщаше останалата част.

Одисей стоя затворен три дни, през които приключихме снимките. Най-сетне отворихме вратата на неговата клетка. Той гледаше с интерес, но не прояви никакво желание да излезе навън. Напразно Делма махаше ръка с примамка. Разбрахме, че нашият приятел предпочита да не напуска клетката, където получаваше обилна храна. Фалко влезе при него и буквално го изтика навън. Одисей излезе навъсен, като едва се тътреше. Тялото му бе затлъстяло и обезформено.

Когато изтекоха пет седмици от престоя ни при рифа, нашият готвач Анен ме предупреди, че храната е на привършване. Той категорично отказваше да дава повече месо за храна на рибите и Делма и Дюма започнаха тайно да измъкват дневните дажби на Одисей. Те ходеха на лов за миди тридакни и после смесваха тяхното месо с остатъци от нашата храна. На минаване край кухнята гладните калипсовци с удивление виждаха как двама луди кълцаха станалото вече рядкост на борда месо, за да го дават на рибата. Леководолазите съвсем се изтощиха. Всички ни друсаше „рифова тресна“, но никой не желаше да тръгваме. Имахме прясна вода само за още една седмица.

Шест дни по-късно Анен ми докладва, че месото се е свършило. Тъй като се налагаше да тръгваме, реших на прощаване да си направим истинска гощавка. Помолих Делма да хване една хубава тлъста риба. Слязохме заедно под водата. Одисей също се присъедини към нас. Чувствувахме се като ловци, тръгнали на лов с куче. Делма избра един черен мероу и натисна спусъка на харпуна. После всичко стана така светкавично, че в първия момент не схванахме нищо. Одисей достигна рибата едновременно с летящия харпун и в следния миг черната опашка и четирифутовият харпун стърчаха от устата му. Делма опря крак в главата на Одисей и успя да извади харпуна. Той освободи място и Одисей погълна нова част от рибата. Сега от устата му се подаваше само връхчето от опашката.

Завърнахме се на „Калипсо“ и съобщихме на гладната команда, че нашият любимец е изял техния обед. Делма и аз се удивихме от бързия рефлекс на Одисей. Седмици наред той ни следваше с тромаво плуване. Той загатна за своята сила и бързина, когато удряше гневно с опашка или когато открадна торбичката с месото. Сега видяхме как

светкавично може да действа, когато някой от подводните обитатели се намира в беда. Това е един от най-важните закони на подводните джунгли. Да се улови здрава риба в триизмерния подводен свят е трудна задача, но за ранените обитатели милост няма.

На края на шестата седмица от нашия престой при рифа на Асампшън всички заприличахме на чували, пълни с кокали, зъбите ни тракаха от „тонтонизма“, телата ни бяха покрити с болезнени рани. Очите на леководолазите все още блясваха от възторг при мисълта за следващото спущане, но в този възторг се вмъкваша нотки на нещо налудничаво. Край на играта! Повече не биваше да оставаме.

— Да вземем Одисей с нас — предложи Делма.

Предложението бе посрещнато с бурно одобрение. Боцманът смяташе да направи брезентов басейн на задната част на кораба. Аз обаче се противопоставих. Във Франция Одисей го очакваше или доживотен затвор в някой аквариум, или трябваше да го пуснем в морето. Той по всяка вероятност не бе навикнал на по-студена вода. Отгоре на всичко това бе свикнал толкова много с хората, че щеше да стане лесна плячка на първия въоръжен с харпун леководолаз. Когато кабестанът започна да издига с грохот котвената верига, ние се спуснахме за последен път, за да се сбогуваме с нашия приятел.

Четири години по-късно, когато Одисей стана филмова звезда на нашия филм „Светът на мълчанието“, един тръгнал на околосветско пътешествие кораб се отбил в залива на Асампшън. Няколко леководолази се спуснали във водата да търсят Одисей. След това ни съобщиха:

— Одисей е жив и здрав. Много лесно го познахме. Той веднага се приближи до леководолазите.

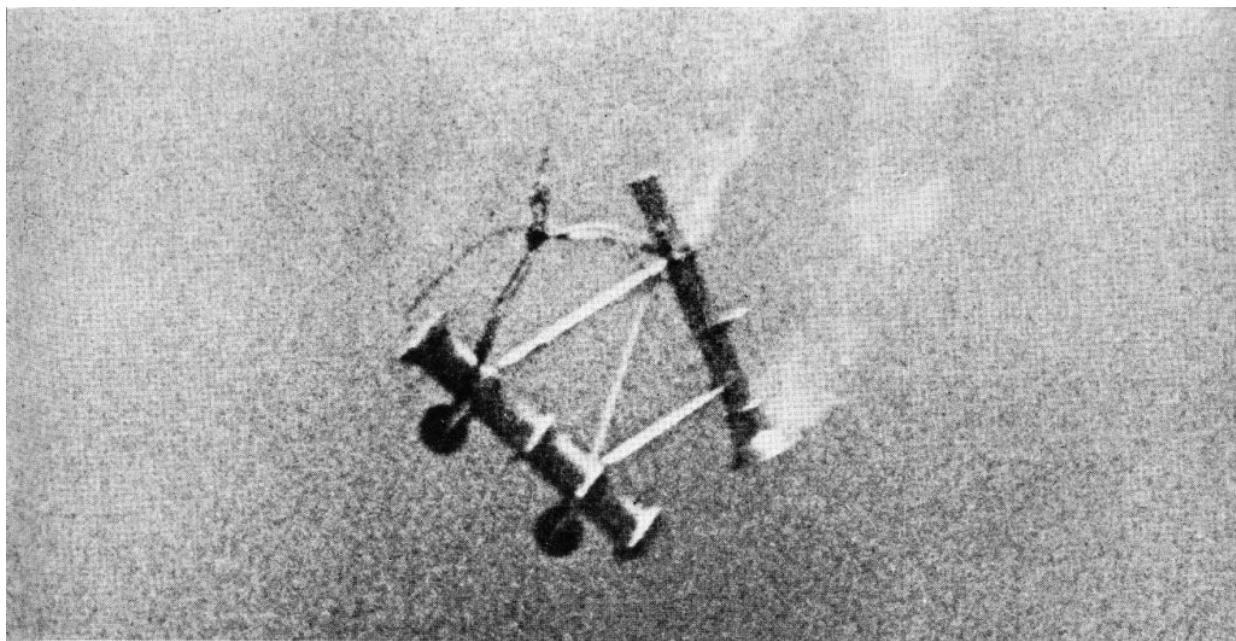
Може би някой ден отново ще отидем да го видим. Той е такава необикновена риба, че заслужава да се вдигнеш от другия край на света, за да я видиш.

Морското дъно около Асампшън е осеяно с морски краставици (холотурии). Видяхме тук много такива видове, които събират с търговска цел, сушат и изпращат на Изток, където ги считат за голям деликатес. Те достигат на дължина до две стъпки. Морската краставичка има тлъсто, кафяво на цвят и подобно на маншон тяло,

покрито с тъпи бели иглички. Робер донесе една от тях на борда и я вдигна нагоре, за да я снима фотографът. Тогава от морската краставичка се посипаха всичките ѝ вътрешности. Заедно с органите изскочиха и две тънки живи рибки, дълги около една стъпка, които се замятаха отчаяно върху палубата. По тях не личаха никакви повреди, причинени от стомашния сок. Те не бяха унищожени от морската краставичка, защото това бяха нейните компаньони, бисерните риби. Те живеят във вътрешностите на морската краставичка. Повечето от изследваните холотурии имаха поне по един квартирант.

На морското дъно наблюдавахме твърде странния начин, по който една подплашена бисерна рибка влезе в морската краставичка. Тя не влиза обаче през устата. Бисерната рибка поставя опашката си в ануса на своя гостоприемник и като извива тялото си, навлиза заднешком в нея. Морската краставичка се храни, като всмуква пясък, от който филтрира дребни микроорганизми. Едва ли тази рядка каша е достатъчна да изхрани, освен това, и две риби. Ние смятаме, че бисерната рибка прекарва по-голямата част от деня в краставичката, а нощно време излиза на лов.

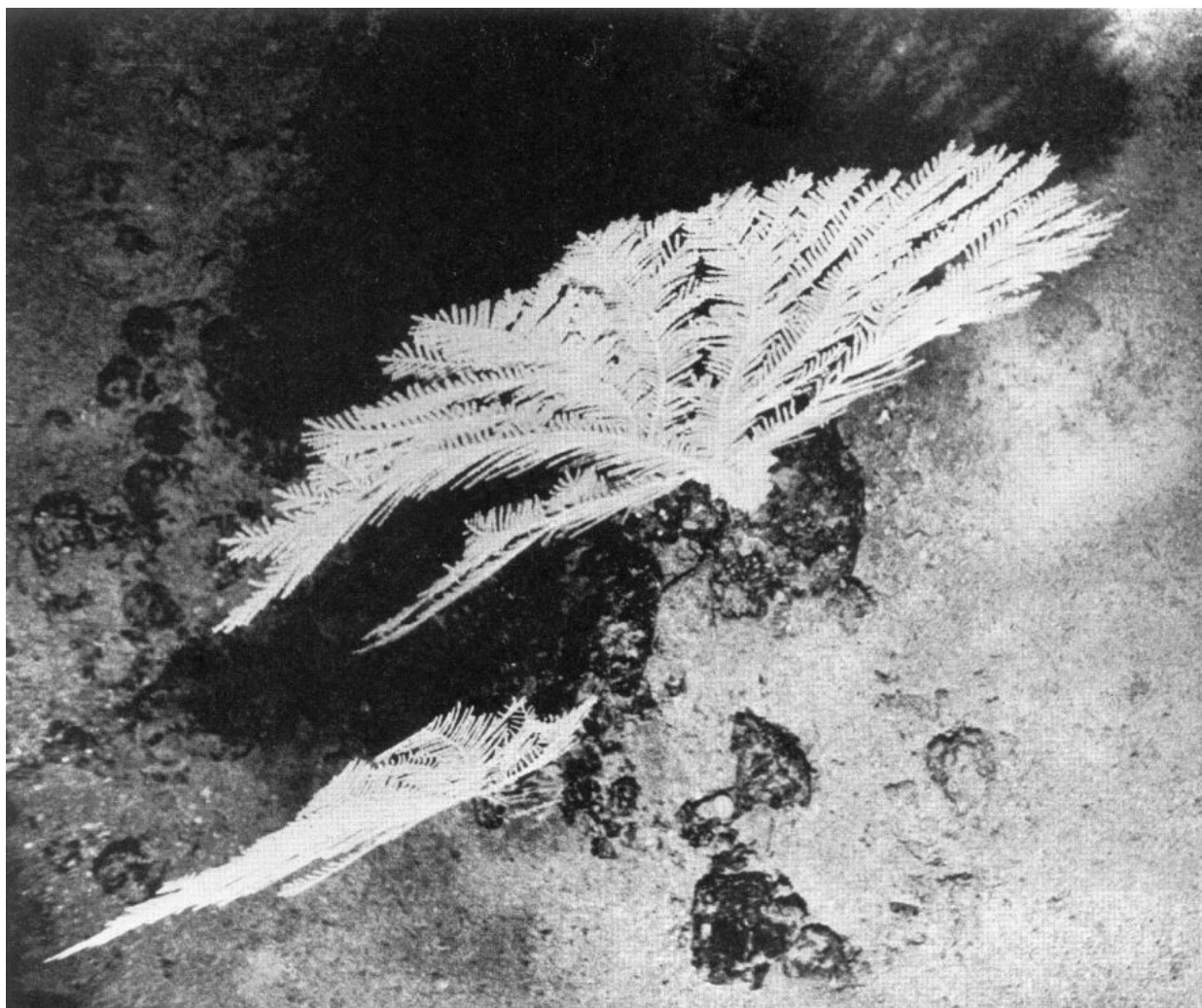
Фалко е наблюдавал един необикновен ритуал на средиземноморските морски краставички, които са по-дребни в сравнение с вида, населяващ Индийския океан. Ежегодно, в точно определен ден на април, майсторът на подводния спорт слиза сутринт в сред зелените тревни прерии на Сормиу, за да наблюдава открития от него годишен обред. Цяла година холотуриите лежат по морското дъно, разхвърляни като непотребни парчета тръби. В този пролетен ден, точно по обед, една от морските краставички се изправя вертикално, протяга се, изтънява тяло и започва да се поклаща назад и напред подобно на кобра, която танцува плавно под звуците на музиката, изпълнявана от факира. Изведнъж всички краставички се изправят и започват да се поклащат в такт с първата. Те се събират по двойки и започват да разтягат телата си, които стават все по-тънки и по-тънки. Неочаквано от най-горните им краища се отделя бяла, подобна на мляко течност, която се разтваря във водата. Холотуриите отново полягат. Деветдесет секунди по-късно те отново се надигат и повтарят танца и отделянето на бялата течност. Това се повтаря в продължение на повече от час. Очевидно за това време запасът от бялата течност се изчерпва. Това сигурно е брачна церемония.

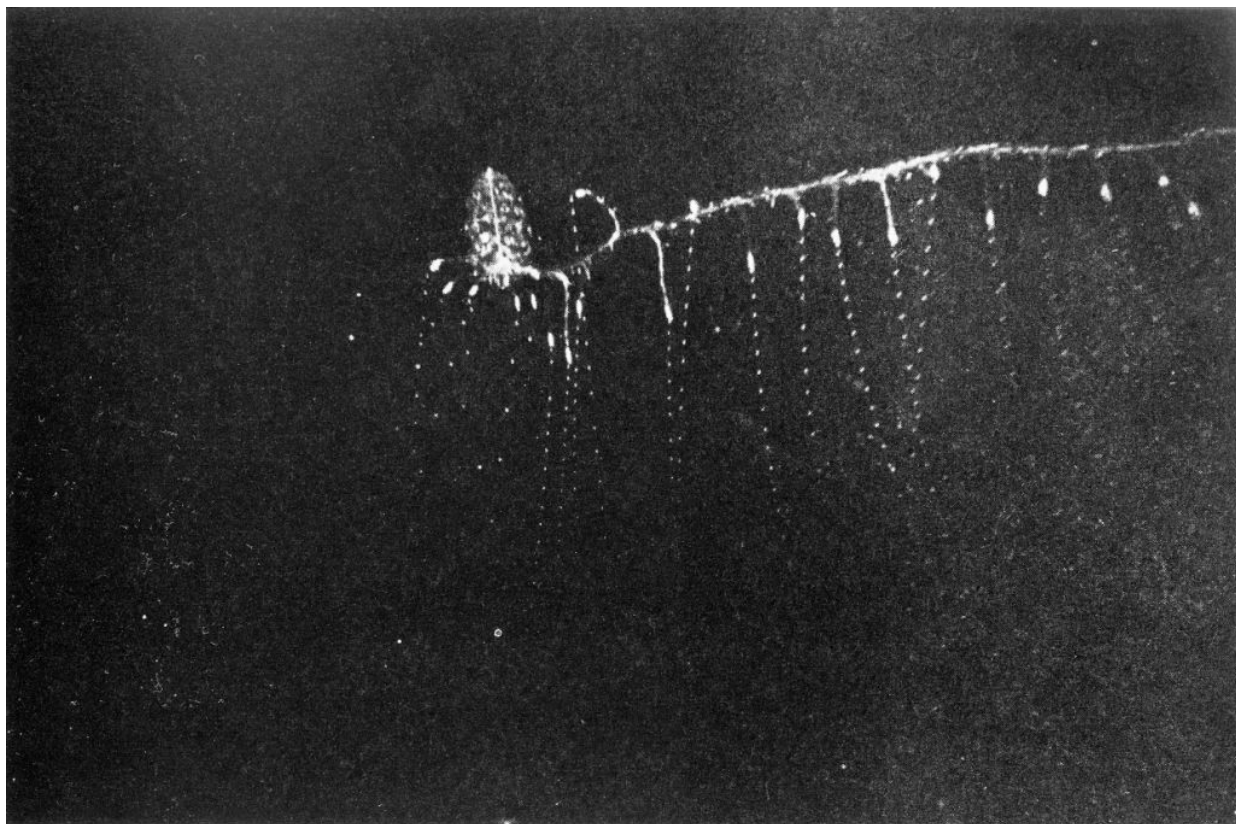
Камерата на Еджертън се следеше при спущане с хидролокатор

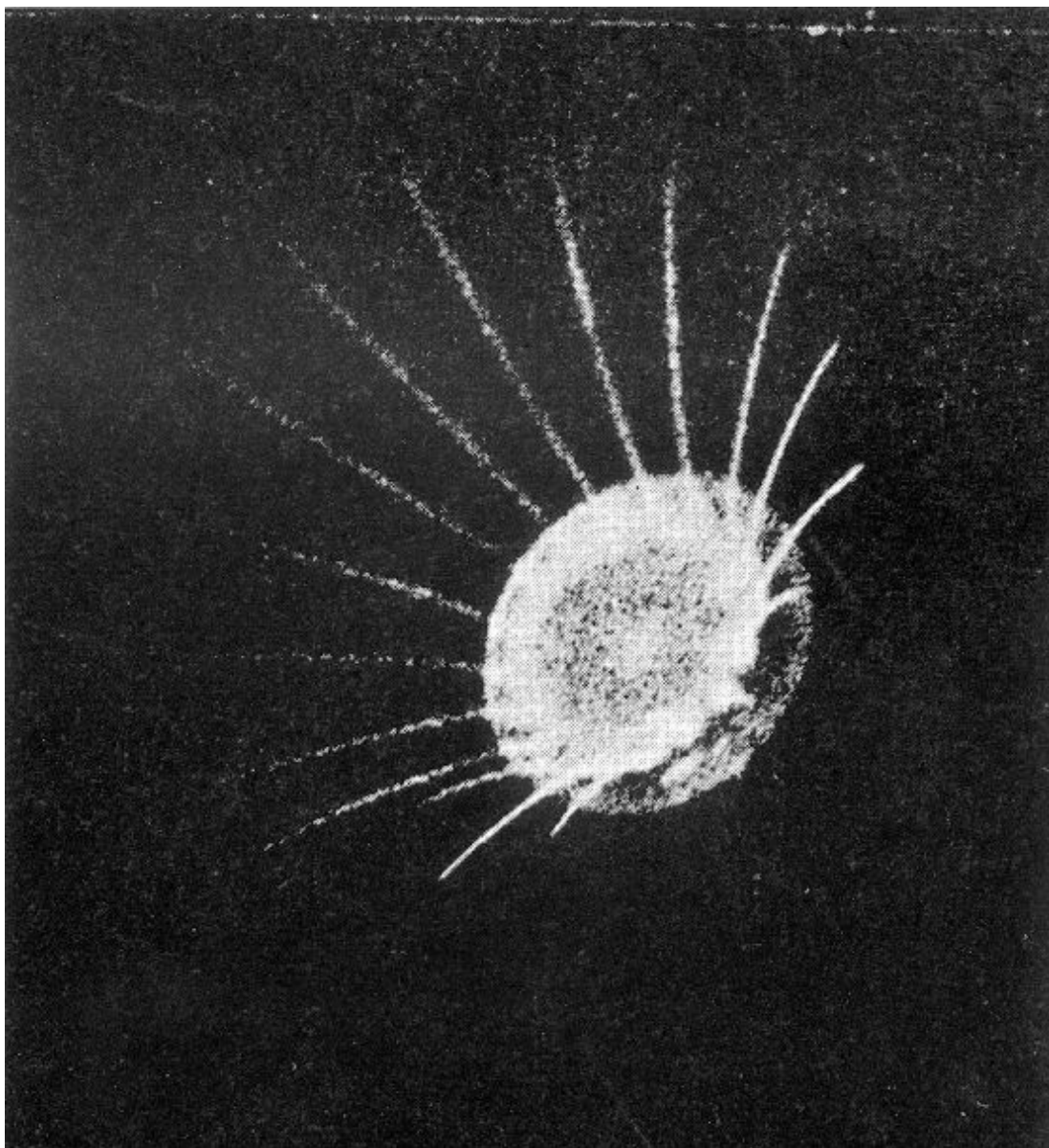
Жан Делма, Джеймс Дюган и аз разглеждахме ехограмата, на която се вижда как тънката коса линия на камерата се губи в дълбоко разсейващия се пласт, точно под моя малък пръст

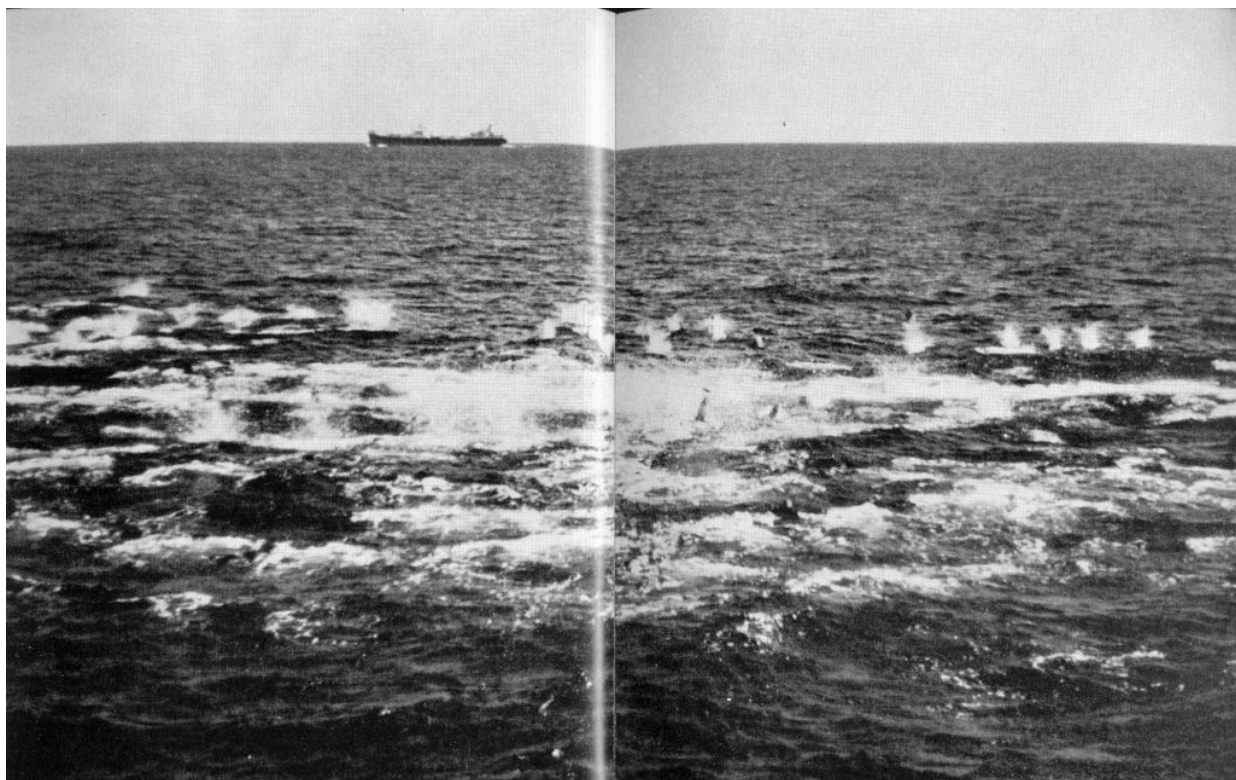
Оживялото дъно. След като океанографските драги доставиха на повърхността напълно безжизнени утайки от подводното плато, разположено между Сицилия и Африка, ние спуснахме на същото място една от камерите на Еджертън и открихме тези живи морски ветрила

*Обитатели на вечната нощ. Електронните камери на „Калипсо“
уловиха тези дълбоководни скитници. Една колония закачени на нишка
сифонофори, дълга около тридесет инча*

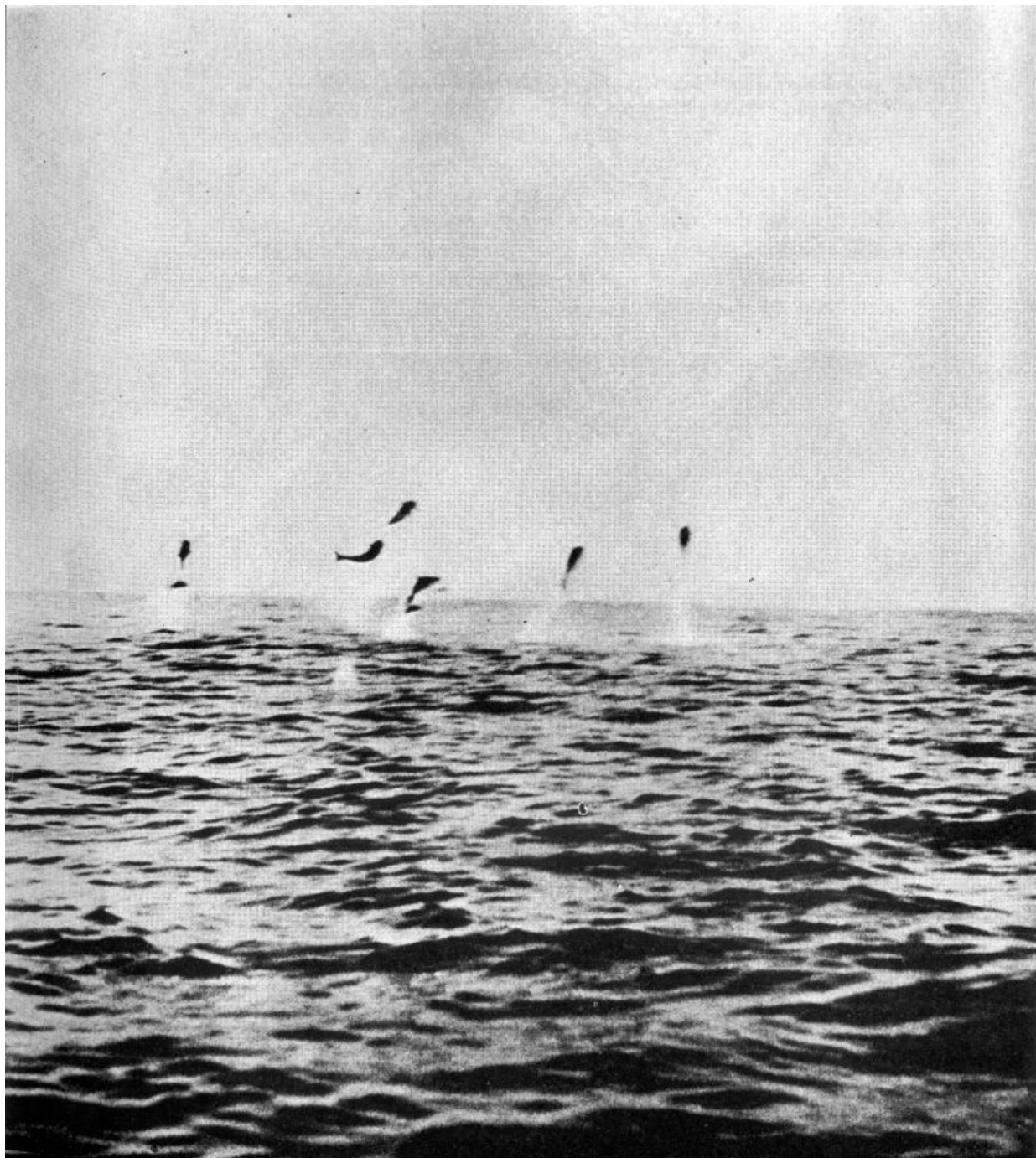
В тъмнината пулсира медузата Solmaris leucostyla

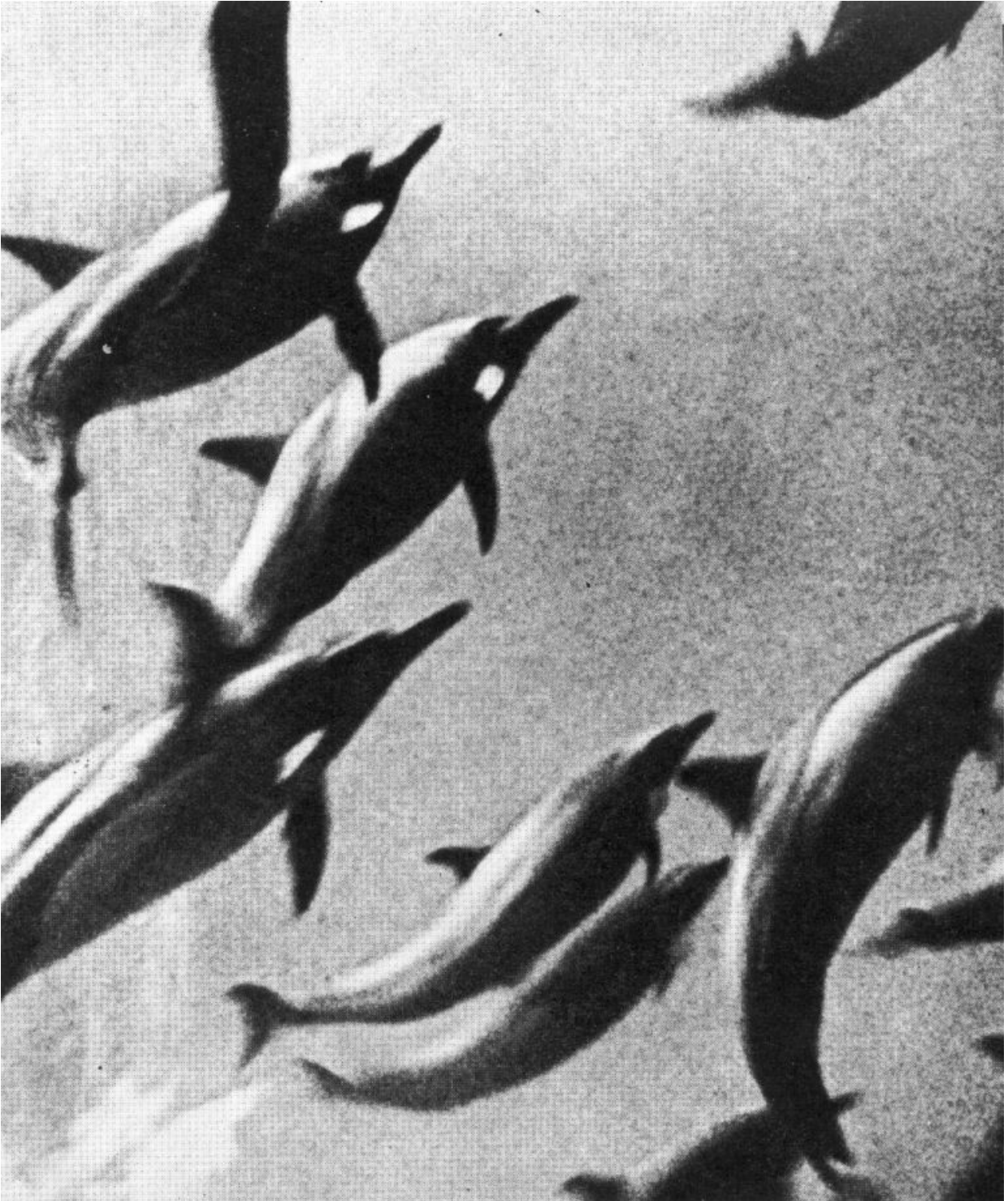
От високия наблюдателен мостик на „Калипсо“ се разкриват безброй привлекателни морски явления

Широкото гарваново гнездо дава възможност на няколко наблюдатели да следят едновременно целия хоризонт

Делфини забавляват екипажа на „Калипсо“ в Оманския залив. Те са дълги около шест стъпки. Преценете сами височината на техните скокове

От подводната камера виждахме как делфините плуват, гмуркат се и изскачат като ракети във въздуха

През следващата седмица холотуриите на Сормиу са много активни. Те се тъпчат с водорасли, начупени черупки и пясък. След

това отново изпадат в своята обичайна, апатия, която продължава до настъпването на следващия вълшебен априлски ден.

Фалко се натъкна на друго загадъчно явление, когато се спусна заедно с Филип Кусто край скалистия бряг на Мадейра. Те пресичали на дълбочина от сто стъпки една тъмна равнина, посипана с пясък, когато забелязали кълбо от кафяви и тънки като моливи стъбла, високи около осемнадесет инча. Краищата им били завъртени като въпросителни. На квадратен ярд се падали по около двадесетина подобни кълба. На пръв поглед изглеждало да са водорасли, но когато се приближили, те открили, че водораслите се движат като живи, и разбрали, че това са червеи.

При приближаването на леководолазите създанията се заровили в пясъка. Фалко и Филип се повъртели известно време над мястото. Някои от животинчетата подали глави от пясъка. Фалко забелязал, че те имат едва забележими очи и уста. Останалите също се изправили и огънали дългите си тела по посока на течението.

Гюнтер Мол, уредник на музея в Мадейра, не успя да определи животното по описанията на Фалко и ни помоли да му занесем няколко екземпляра. Когато се опитахме да ги изровим с ръце, те ни изпреварваха и се заравяха по-бързо. С голяма неохота възпламенихме към тридесет грама динамит и така се снабдихме с нужните екземпляри. Когато ги видя, Мол възкликна:

— Та това е змиорката *Heteroconger longissimus*! За, двадесетте и пет години, откакто съм тук, съм виждал само две. Бяха ги хванали на повърхността на морето.

— А по дъното има милиони — каза Филип.

Кабелите на камерите на Еджертън ни дадоха възможност да се запознаем с редица интересни животни. Веднъж в Тиренско море „Калипсо“ се движеше без посока с привързана под него камера. Ние плувахме из водата само с маски. Видимостта по продължение на кабела, на чийто край на шест хиляди стъпки съскаше камерата, бе повече от сто стъпки. По едно време забелязахме как нагоре по кабела започна да се изкачва едно бяло петно. След малко то прие очертанията на една малка риба *Polyprion cernium*, с големи, тъжни устни и игриви очи. Този вид е характерен с учудващите си вертикални движения.

Леководолази я ловят на сто стъпки дълбочина, а капитан Уо я фотографира от своя батискаф на две хиляди и триста стъпки. Моряците я наричат риба корабокрушенец, защото тя често се крие под плаващи сандъци и всевъзможни предмети, изхвърлени от корабите.

Нашата риба корабокрушенец се изкачваше сам-самичка по кабела. Това бе голямо събитие в нейния живот, следата заслужаваше да се движиш по нея. Тя приближи до Фалко, който протегна внимателно ръка. Рибата го клъвна палаво, като почти не докосна пръстите му. Гостенинът от големите дълбочини се забавлява с нас около половин час, след което ни изпрати до стълбичката.

Сега заместете Фалко с плаващо палмово клонче или щайга от яйца и ще разберете, че рибата корабокрушенец просто по навик се изкачваше до повърхността под плаващия предмет. Но какво я караше да изминава целия този дълъг път от нейните селения? По този въпрос успяхме да съберем сведения в Средния Атлантис.

„Калипсо“ бе спуснал своите най-разнообразни уреди за далечна работа край едно възвишение, което се издигаше на около шест хиляди стъпки от дъното. Няколко едри манти кръжаха над него. От телата им се поклащаха някакви интересни израстъци. Натикахме се в подводната камера и залепихме носове в стъклата в непосредствена близост до „черните летящи килими“. Израстъците се оказаха още недорасли риби корабокрушенци със същия белезникав оттенък, както коремите на мантиите. Малкият спътник синхронизираше напълно движенията си с мантията. Причината за вертикалните движения на рибата корабокрушенец изглеждаше разгадана. Тя се изкачваше под крилата на мантията и разузнаваше къде може да намери нещо за ядене. Тъй като мантията се храни само с планктон, тя не се интересува от нея. По този начин в устата на маскираната риба корабокрушенец попада лесна плячка. Ние не можахме да установим само каква е ползата на мантията от тази симбиоза. Изглеждаше напълно вероятно младите риби корабокрушенци да ескортират по същия начин и други големи морски животни, но това предстоеше да проверим. До този момент знаехме само, че те обичат да се подслоняват под най-различни плаващи предмети, под мантиите и под нашия Фалко. Трябва обаче да се подчертае, че не видяхме нито веднъж възрастни риби корабокрушенци, които да излизат на повърхността по гореописания начин.

Рибата корабокрушенец не е единственото създание, с което се запознахме посредством кабела на спуснатата дълбоко апаратура. Той бе нишката на Ариадна^[2], която водеше от техния подводен лабиринт до нашия.

На една от нашите средиземноморски станции Октав Леандри се бе навел над перилата и наблюдаваше лениво върха на кабела на един спуснат дълбоко уред за доставяне на дълбоководни екземпляри. Откъм дълбочината той забеляза как нагоре се приближава някаква продълговата блестяща форма, излъчваща синкави и кафяви отблясъци. Леандри извика веднага Фалко — човека, който винаги бе готов да проучи неизвестните предмети, открити във водата. Фалко нахлузи перките моментално и докато прехвърли перилата, оправи маската си. Долу до кабела той срещна едно от най-красивите създания на бездънното море — *Regalecus* — кралицата на рибите панделки. Тя е дълга около шест стъпки и дебела около един инч. Струва ти се, че е направена от сребърна амалгама, покрита с няколко оранжеви и вибриращи в синьо орнаменти. От сплесканото ѝ чело стърчали няколко оранжеви антени.

Някои автори са склонни да видят в *Regalecus* първоизточника на легендите за морските змейове. Сега рибата се намираше само на три стъпки пред маската на Фалко, застанала нагоре с главата край кабела след необяснимото ѝ издигане от безбрежните дълбини до огрените от слънцето води. С бързи вълнообразни движения на панделкообразното си тяло рибата се издигаше нагоре. След това променяше движенията и се спускаше леко надолу само с движения на опашката си. Докато животинката се движеше нагоре и надолу като асансьор, Фалко се изкачи на повърхността и извика на Леандри да му хвърли автоматичния харпун. Това бе първата риба панделка, която виждаше Фалко, и при това прекрасен екземпляр. Фалко изстреля харпуна. Последва силно проблясване. *Regalecus*-ът се пръсна в облак сребрист прах. Когато Фалко зареди наново харпуна си, той забеляза как блестящи парченца бавно падат надолу в синята вода. Това бе най-крехката риба, която някога е срещал. Нова риба панделка се упъти към него всред падащите останки на нейната сестра. И тя повтори същите възходящи и низходящи движения по кабела. Фалко замени този път оръжието си с лек харпун, който се хвърля с ръка. Той заби харпуна много леко в тялото на новия гост и донесе на борда цял-целеничък

екземпляр. Натруфената риба скоро издъхна. Нейните неповторими блясъци угаснаха, а ярките оранжеви орнаменти избледняха и се превърнаха в синкави петна.

Оттогава насам няколко пъти, и то все по време на пролетния сезон, риби панделки се изкачват до „Калипсо“ по кабелите на спуснатите на голяма дълбочина уреди. В подобни случаи ние плувахме с удоволствие само с шнорхели и наблюдавахме приближаването край кабела на излъчващата ослепителни блясъци риба. Не правехме и опити да ги избиваме. Само им говорехме с безмълвни гласове: „Изминали сте дълъг път, за да се срещнем в царството на светлината. Някой ден ще ви посетим във вашите домове, в света без слънце.“

[1] Честолюбие — Б.пр. ↑

[2] Образ от гръцката митология, спасила Тезей, като му дала кълбо, по нишката на което излязъл от лабиринтите на Минотавъра — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

ЗЛАТНИ ЗМИИ

Непредвидените финансови нужди на Порт Калипсо и новия център за подводни изследвания на ОФРС ме докараха почти до отчаяние през 1954 год. Изразходвах всичките си доходи от литературната, филмовата и лекционната си дейтелност за изплащане заплатите на ангажираните лица. Моите молби до Министерството на народната просвета за оказване на материална помощ се приеха дотолкова, доколкото да покрият моя бюджет. Но точно тогава правителството падна. С новите кабинети трябваше да започна всичко от самото начало, но и те на свой ред падаха, а моите искания оставаха в техните непотребни вече архиви.

Повратният пункт на нашата съдба, когато не оставаше нищо друго, освен да се откажем от всичко, настъпи през един влажен, дъждовит следобед в Марсилия. Бях слязъл на брега да търся помощ, когато един мъж с плътно прилепнал към тялото костюм, подвижна яка на ризата и черен чадър в ръка се изкачил на борда на „Калипсо“ и се обърнал към Симона:

— Чуйте, госпожо, дали капитан Кусто ще се интересува да оглави едно изследване на морското дъно с оглед нуждите на Британската петролна компания?

— Моля ви, влезте, не стойте на дъжда — каза Симона и почерпила ангела небесен с чаша уиски със сода. — Чувала съм за Британската компания. Братовчед ми Базил Джаксън е неин директор.

— Да, наистина — отвърнал появилият се изневиделица посетител. — Всъщност сър Базил не знае нищо за моето посещение. Аз съм представител на изследователската компания Д'Арки, помощен орган на Британската петролна компания. Моят началник прочете книгата на вашия съпруг и смята, че той може да извърши много полезна работа, като огледа концесията, която получихме край бреговете на Абу Даби.

— Къде се намира Абу Даби? — интересува се Симона.

— Владение на някакъв шейх на Безмълвния омански бряг в Персийския залив, известно по-рано като Пиратския бряг — отвърнал ангелът небесен.

Тогава Симона предложила наздравица за пиратите.

— А какви роднински връзки имате със сър Базил? — попитал новодошлият.

— По линия на баба ми, която е ирландка — отвърнала Симона.

Когато се изкачих, потънал в мрачни мисли, на палубата на кораба, заварих моята жена, която се смееше с един непознат.

Ето как изследователската компания Д'Арки спаси „Калипсо“. Нашият хонорар представляваше част от обичайните разноски, свързани с необходимата екипировка. Аз обаче изчислих, че е възможно да приключим нефтопроучвателните работи за четири месеца. Така щяхме да спестим достатъчно средства, за да закупим с тях съоръженията, за които мечтаехме отдавна.

В протока Ормуз, вратата на Персийския залив, се отклоних от курса, за да огледам заливчето Елфинстоун, завоювало славата на „най-горещото място на земята“. То представлява стръмен тесен фиорд, изсечен в големите варовити планини на Арабския полуостров. На самия му вход направихме кратко разузнаване под водата. Леководолазите се изкачиха на повърхността с пълни кошници стриди, които започнаха да разтварят и поглъщат, без да се смущават от това, дали са подходящи за ядене. Лабан ми предложи една стрида, забодена на върха на ножа му. Това бе най-вкусната стрида, която изобщо съм слагал в устата си. По-късно не срещнахме нито един човек в целия Персийски залив, който да знае, че там има вкусни стриди.

„Най-горещото място“ отговаря напълно на названието си. От горещина не можеше да се диша, независимо че беше месец февруари. „Калипсо“ навлезе в най-дълбокото място и хвърли котва край пясъчен нанос под една тристаметрова скала. Там се намира село Сайби с глинени къщи, покрити с плочи. Това е най-отвратителното място на земята. Населението му наброява стотина хилави и сухи създания. По здрач слязохме на брега. Не се виждаха никакви жени и деца. Само на пясъка клечаха няколко тъмни, прилични на призраци мъже. Те не отговориха на поздравите ни, въпреки че пристигането на „Калипсо“ сигурно представляваше най-забележителното събитие за Сайби от сто години насам.

По цялото заливче Елфинстоун няма абсолютно никаква растителност, нито следа от вода за пиене. Не се виждаха никакви домашни животни. Не пролайваше даже и куче. Едва в Бахрейн научихме как живее населението на Сайби. През зимата жените тъчели килими от козя козина, а мъжете ловели с далян дребна риба, която сушили върху горещия пясък и после продавали в Бахрейн за храна на добитъка. През лятото, когато и те не можели да издържат повече на горещините, всички жители изкачвали тристаметровата скала и се преселвали в оазисите на Хадрамаут, където берели смокини и събирали козя козина.

На следната утрин през гъстата мъгла до ушите ни долетя дрезгаво пеене. Не след дълго от мъглата изскочиха няколко лодки. Жителите на Сайби ни молеха за прясна вода. Ние им дадохме вода, като запазихме толкова, колкото ни бе необходима до Бахрейн. Лодкарите неочаквано прекараха пръсти по гърлата си. Аз схванах този жест като намек за това, че е добре да ограничим контакта между нашите плавателни съдове. Су и боцманът взеха в ръце по една кука. Точно в този момент Мал извика:

— Чакайте! Те искат ножчета за бръснене!

Дадохме им и ножчета.

Един от стопаните на лодките започна да говори разпалено, като сочеше голям вързоп черни парцали, поставен в лодката му. Парцалите можеха да ни послужат за избърсване на моторите, затова започнахме да водим пазарлъци с помощта на пръстите си. Собственикът искаше петдесет долара в сребърни талери, единствените монети, които вървяха в Арабия. Вързопът черни парцали ненадейно се размърда. Направихме знак с ръка, че искаме да видим какво има в тях. Той по принцип не се съгласяваше, но накрая повдигна лекичко единия ъгъл. Отдолу ни гледаха четири черни като въглени женски очи, от които бликаше безпокойство. Единият чифт очи изглеждаха детски. Гласовете ни секнаха от отвращение пред прастарата скверност на нашата раса. Собственикът на лодката се опитваше да ни продаде за петдесет долара две момичета.

— Вдигайте котва! — наредих аз.

Сайбиските лодки постепенно губеха очертанията си зад нас. Мъжете в тях размахваха юмруци по посока на отдалечаващия се „Калипсо“.

Персийският залив извикваше във въображението ни представи за ловци на бисери — професия, която запада извънредно бързо. Ние изпратихме Мал да снима едни от последните групи ловци на бисери, тръгнали на път от Дюбе. Плувците бяха стари, измъчени на вид хора. На местата, където се спущаха да ловят бисерни миди, те поставяха специални щипки на носовете си, направени от прешлени на акули, завързваха куки по на два пръста на всяка ръка и вземаха кошници с камъни за тежест. Един от тях нахлузи черни долни дрехи. Капитанът на ловците на бисери, или *nakouda*, както го наричат те, обясни, че дрехите го пазели от нападения на акулите.

Мал ги придружи до дъното. Там техните незащитени очи не виждат почти нищо, но за сметка на това ръцете им се движат чевръсто и сигурно, и пхат мидите в кошницата. В стотиците миди, които извадиха на повърхността, не се намери нито един бисер. При работа встрани от местата на ловците на бисери леководолазите на „Калипсо“ намериха един бисер с неправилна овална форма. Ние запазихме бисера, за да направим пръстен за годеницата на Ро, който щеше да се ожени за нея, след като се приберем у дома.

В Персийския залив нахлува често без всякакво предизвестие шамалът. Това е свиреп вятър, който бушува около дванадесет часа. Су предвиждаше трудни дни за кораба и леководолазите, които трябваше да извика на борда, преди още вятърът да се разрази с пълна сила. Между поредните духания на вятъра морето обикновено е гладко като огледало, не полъхва и най-лек бриз. Ширналото се синьо-сивкаво море прилича на огромна оловна плоча. В такива минути и при безлунни нощи водата фосфоресцира така, както никъде другаде.

В една такава нощ стоях на носа на кораба заедно с Дюган и Алън Ръсел, австралийски геолог от изследователската компания Д'Арки. Трисантиметровият повърхностен слой на водата наподобяваше на осветено отдолу стъкло. „Калипсо“ плаваше в ореол от бляскав планктон. Извън него, в тъмнината се носеше нажежена морска костенурка. Витлата на кораба разбиваха водата и образуваха сребърен водовъртеж, който лудуваше няколкостотин стъпки по останената от кораба дия. Биолуминесценцията обаче не се причиняваше единствено от нашата намеса. Сравнително много по-ниско от горния пласт се забелязваха светлинни експлозии, които ние наричахме „електрически крушки“. Хиляди от тях святкаха напосоки.

Ние хванахме с мрежа създаването, което ги причинява — салпа, което донякъде имаше нещо общо с електрическите крушки.

— Знаете ли — забеляза Ръсел, — пътуването с „Калипсо“ е толкова занимателно, че просто губите чувство за времето. Някоя сутрин ще се събудите и ще установите, че сте се превърнали неусетно в старец.

Той успя да се докосне до това, което получавахме като отплата за ужасните борби на брега. Ние изтръгвахме от морето седмици, които принадлежаха на безкрая на времето.

„Бритиш петролеум“ ни определи такъв периметър за изследване, който по големина се равняваше на няколко френски департамента. От нас се искаше да изготвим подробни карти на гравиметричните вариации на морското дъно и да вземем проби от него. За целта си служехме с морски гравиметър — приспособление с формата на църковна камбана, монтирано на кран. Последният се придвижваше върху релси, поставени върху палубата на „Калипсо“. С помощта на крана изнасяхме гравиметъра зад борда, след което го спущахме на дъното. Там той се нивелираше идеално, след което предаваше гравиметричните данни на специални приематели на борда. Ако гравиметърът откриеше аномалия по отношение степента на земното притегляне, тогава се предполагаше, че там може да има петролен купол. Пробите от морското дъно също доставяха ценна информация по отношение съществуването на петролни залежи. Ако аномалията съвпаднаше с наличието на известни вкаменелости от еоцена, геолозите отбелязваха мястото като перспективно. Там впоследствие щяха да пробиват с петролни сонди. Нашето задължение бе да проведем тази операция на най-малко двеста пункта в района на морската концесия при Абу Даби.

Когато „Калипсо“ пристигна в района на предполагаемото петролно поле, над него прелетя самолет на компанията „Шел“. Той охраняваше невидимата граница, която съществуваше между концесиите на „Шел“ и „Бритиш петролеум“. В експедицията на „Шел“ участваха стотици работници, на които бяха предоставени плоскодънни катери и барки, а така също и корабът „Шел куест“, снабден с климатична инсталация, служил по-рано като пътнически кораб. Той беше пристигнал преди няколко месеца. Твърде лек, и по време на прилив, той хвърлил котва в много плитки води. Под

тежестта на хората, горивото и припасите корабът почнал постепенно да потъва. В резултат на това „Шел куест“ попаднал в пясъчен капан. Обитателите напуснали кораба, но той се наклонил настрани. От едната му страна се трупал непрестанно пясък. „Бутилковият риф“, както го наричаха, постоянно нараствал в пълно съгласие със закона на Дарвин за строежа на рифовете. „Шел куест“ беше осъден да се превърне в ръждива лагуна, заобиколена от гладък като стъкло атол.

Дюма и аз посетихме кораба с моторница и бяхме посрещнати много мило. Участниците в експедицията на „Шел“ ни предложиха да сверим нашия гравиметър на тяхната шамандура, поставена на място с прецизно измерено абсолютно притегляне, в близост до един необитаем остров, наречен Халул. Там бе разположена една от техните станции. След известно време „Калипсо“ се отби до Халул след залез-слънце. Забелязахме светлинка и слязохме на брега. Като се препъвахме по неравната почва, ние приближихме прозореца на една колиба и надникнахме вътре. Млад мъж с дълги до раменете светли коси седеше погълнат в четене на някаква книга. Дюма почука. Младежът отвори вратата и зяпна от учудване. Той посочи с пръст Диди и каза:

— Вие сте Фредерик Дюма.

Той ни показва книгата, отворена на страницата, до която беше стигнал. На нея стоеше снимката на Диди. Книгата се наричаше „Светът на мълчанието“.

— Името ми е Тони Молд — продължи той. — Заповядайте, влезте.

Ние влязохме в колибата на отшелника, снабдена с климатична инсталация.

— През лятото — подхвана отново той — температурата на въздуха достига до 130 градуса по Фаренхайт, а влажността му до деветдесет процента.

— Вероятно животът ви тук е твърде еднообразен — забеляза Дюма.

— Преди няколко седмици при мен беше шумно — отвърна Молд. — Духаше шамалът. Един самбук, тръгнал от Персия с богомолци, доплава до моя остров в окаяно състояние. В него имаше двеста души, които не бяха туряли нищо в устата си в продължение на пет денонощия. Помолих за помощ по радиото, но в бурята не можеше

да приближи никакъв кораб. Наложих се да отделя от моите припаси и да нахраня жените и децата. Това не се хареса на мъжете. Стояха при мен осем дни. После пристигна един кораб и ги откара.

Поканихме отшелника да обядва с нас на борда на „Калипсо“, където Лабан даже го и подстрига. Леководолазите заградиха бръснарския стол и започнаха да задават на Молд въпроси относно условията под водата.

— От тази работа аз не се интересувам — отвърна той. Въпреки това ловците на бисери заравят своите умрели приятели на моя остров. Елате някой ден да ви покажа гробовете им. Двадесет и два са на брой. Казаха ми, че двама са жертва на акули, а останалите на морски змии.

Преди да почнем работа на станция номер едно, аз заминах за Бахрейн да уредя въпроса с провизиите и да узная нещо повече за морските змии. Френският консул и няколко лекари ме убедиха, че смъртоносната морска змия на Персийския залив не е измислица. Срещала се в неизброимо количество и принадлежала към няколко вида. На големина израствала колкото кобрата. Никакъв антибиотик не противодействувал на нейната отрова.

— Интересното е — обясни ми един специалист, — че и големите екземпляри имат малки уста, с които не могат да захаят голяма част от тялото на човека. Те нападат някоя малка гънка на кожата, като например меката част на сухожилието между палеца и показалеца.

Капризите на природата, която създаваше убийци с такава ограничена сфера на действие, ме удивляваха. На връщане към „Калипсо“ пощипвах с мрачно предчувствие въпросното сухожилие.

На нашата първа геологическа станция подготвихме уреди за доставяне на дънни проби. Металният уред с формата на бомба тежеше над триста килограма. На върха му беше прикрепена закалена куха стоманена сонда. Пуснахме „бомбата“ във водата на дълбочина четиридесет и пет стъпки. Когато я вдигнахме на борда, кухата сонда липсваше. Леководолазите веднага се спуснаха и я намериха върху плоското пясъчно дъно, извита като осморка. Пробивното отверстие бе намачкано като употребена книжна салфетка. Леководолазите разровиха пясъка с ръце. Само на около три сантиметра под него се показва твърда като броня скала. При предишните манипулации сондата се забиваше на няколко инча във варовика. Що за скала бе това?

Поставихме нова сонда и отново бомбардирахме дъното. Сондата този път излезе на повърхността, огъната във форма на буква Z. Пробивното отверстие отново бе смачкано. Две от общо четирите сонди излязоха от употреба още при първата станция. На дъното слезе нова група леководолази с железен лост. Като използваха издълбаните от молюските дупки, те успяха да откъртят няколко парченца от скалата, които обаче се оказаха недостатъчни за геолозите. Дюма слезе въоръжен с компресорен пистолет и с твърдото намерение да донесе истински скален отломък. Той пхна края му в една дупка, издълбана от миди, пусна сгъстения въздух и в следния миг отлетя на десет стъпки височина от дъното. При всеки нов опит да пробие скалата пистолетът го изхвърляше нагоре.

Дюма се изкачи на повърхността и добави нови тежести на колана си. Спуснахме и акулоубежището, за да има по-солидна опора. Въпреки това Дюма успя да откърти само няколко незначителни парченца от скалата. Ние не разполагахме с по-съвършена техника, но, изглежда, че бронираната скала щеше да се съпротивлява успешно на всички съществуващи методи за добиване на проби.

Обаче не се предадохме и направихме нов опит. Този път изпратихме долу двама леководолази — единия с пробой, а другия с голям чук. Първият държеше пробоя, а вторият удряше с чука върху него, като че забиваше колчета за палатка. Да замахваш с чук в среда, най-малко осемстотин пъти по-тежка от въздуха, при това, без да имаш опора върху земята, изисква неимоверни физически усилия. Въпреки това нашите момчета се справиха и с тази трудност. Те откъртиха по този начин проби от 150 станции. Продължихме да работим така всред воя на вятъра и пясъчните бури. Когато водата изстиваше и температурата ѝ се изравняваше с тази, която има Средиземно море през зимата, правехме слънчеви бани на палубата. Единственото ни развлечение през почивните дни бе да наблюдаваме надбягвания с камили в първобитните села на Абу Даби.

Използвахме акулоубежището като асансьор, с който спущахме леководолазите до техните работни места и ги вдигахме обратно. На дъното при спешни случаи то служеше и за укритие. Неговите напречни железни пръчки, монтирани на двадесет сантиметра една от друга, не представляваха абсолютно никаква пречка за морските змии. През първата седмица от започването на работа не видяхме нито една

морска змия. След това при преместването ни на една нова станция навлязохме в спокойни води, покрити с намачкани жълто-бели панделки. Змиите приличаха на красиво изрисувани дървени змии, които надничат от изкусно майсторените от индусите кутии. Някои от змиите се отдалечиха от „Калипсо“, но други се приближиха съвсем близо. Изглеждаше детска работа да гребнем с някоя от големите решетъчни кухненски лъжици и да вдигнем някоя горе, но никой не се осмеляваше да направи това. За наше успокоение следващата геологическа станция се намираше извън обсега на това змийско гнездо.

Взех една кинокамера и заедно с Дюма и Киентци влязох в акулоубежището. Видимостта долу бе много лоша — едва петнадесет до двадесет стъпки. Когато асансьорът достигна дъното, Дюма отстрани тънкия пласт утайка от твърдата скала и започна да търси някоя пукнатина, в която да вмъкне пробоя. Ние с Киентци тръгнахме встрани да разглеждаме представителите на дребните дънни животни. Около недораслите горгонии се срещаха безцветни коралови риби. Нямаше нищо интересно за снимане. Изведнъж се появи първата морска змия. Тя изплува бавно от мътната вода и постепенна оформи очертанията си. Змията се придвижваше с вълнообразни движения почти над самото дъно. Главата ѝ беше смешно малка, а устата ѝ не правеше абсолютно никакво впечатление. Тя мина край нас, без да прояви никакво любопитство, и след малко се изгуби в тъмните морски води. Появи се втора, по-голяма змия. На дължина имаше около седем стъпки. Змията започна да кръжи мудно около нас. Очите върху невероятно малката главичка бяха толкова дребни, че ние не можахме да разберем дали тя проявява някакъв интерес към нас, или не. Дръпнах се встрани и потърсих удобна за снимане позиция пред нея. Направих знак на Киентци да плува пред обектива. Той ме разбра погрешно. Киентци замахна с чука с намерение да смачка главата на змията върху дъното. Сцената изглеждаше твърде смешна. Един мъж се опитваше да удари една животинка, която бе почти толкова ефирна, колкото самата вода. Въпреки всичко Киентци успя да ѝ нанесе страшен удар в областта, разположена близо зад главата. Въпреки смъртоносната си рана змията отплува с нервни движения. След този случай помолих леководолазите да не нападат морски змии.

Изминаха няколко дни, преди да видим друга змия. Всъщност те се появяваха много рядко и не ни създаваха никакви неприятности по време на хилядите спущания под водите на Персийския залив. Според мен морската змия е едно от ония създания, на които неправилно е приписана лошата слава на морско чудовище.

Напуснахме залива, когато с гордост нанесохме с тебешир на нашата черна дъска последната „станция 400“. Успяхме да направим двойно повече гравиметрични изследвания, отколкото искаха от нас. Няколко места от концесията показаха аномалии, подкрепени и от еоценски скални проби. „Бритиш петролеум“ имаше достатъчно основание да изпрати сеизмично-рефракционна експедиция, а след нея и сонда за дълбоки проучвания. През м. юли 1962 година първият танкер, напълнен с нефт от „площадките на «Калипсо»“, напусна последната станция при Абу Даби. Дебитът на морското петролно находище е равен на четиридесет хиляди варела на ден.

Нашата петролопроучвателна дейност приключи с неочаквани изгледи за по-добри дни. Получихме радиограма, с която ни съобщаваха, че Националният център за научни изследвания и Министерството на народното образование са съгласни да подпомогнат финансово океанографската експедиция „Калипсо“. Около две трети от нашите годишни разходи щяха да бъдат покривани от тях, в замяна на което трябваше да изпълняваме научни задачи в продължение на девет месеца от годината. Ние бяхме чакали цели четири години, докато някой министър се задържи достатъчно дълго в кабинета, за да може да изпълни обещанието, дадено ни от правителството.

След бойното кръщение в петролопроучвателните работи „Калипсо“ и ОФРС предприеха и други промишлени операции. Ние отказвахме на предложенията за постоянна работа, които може и трябва да се заемат от професионални водолази или бригади от леководолази, и се заемахме само с нови и дръзки задачи. Изпитвахме подводни съоръжения и оказвахме помощ при поставянето на електрически кабели по дъното на Лионския залив. Една от най-странните ни задачи бе търсенето на вода под морето.

Подобно на много населени пунктове днес морският град Касис, разположен на изток от Марсилия, изпитва недостиг на вода. При това много рибари и водолази знаеха, че някъде под един варовит нос близо до Порт Миу в морето се излива голямо количество прясна вода. Този факт бил отбелязан още през 1725 година. ОФРС докара тридесет и пет леководолаза с кораба „Еспадон“ до Порт Миу, за да проучат този подводен извор с цел снабдяването на града с вода.

Подводната река се излива в морето на около четиридесет стъпки под повърхността. Осем леководолазни групи, всяка една, състояща се от двама леководолаза, работеха на смени. Те проникваха в скритата река, като при движението си напред прикрепваха към тавана електрически крушки. На сто и петдесет стъпки навътре те се натъкнаха на сноп слънчева светлина и изплуваха в една кухня, чиито сухи стени се издигаха на петдесет стъпки над водата. Леководолазите вдигнаха фенерчетата до върха на кухнята и насочиха мощната светлина в самата вода.

Дългата пещера продължаваше по хоризонтална ос, в която дълбочината на водата достигаше до петдесет стъпки. Оказа се, че реката има различни нива. Солената топла вода от дъното се изливаше в пещерата, докато студената блудкава вода продължаваше да се движи напред. Смесената вода между двата потока с различно направление личеше ясно и приличаше на глицерин. Пъхнеше ли глава в него, леководолазът биваше дърпан на север и на юг, чувствуваше допира както на студената, така и на топлата вода. Разклоняващата се река обаче представляваше естествено явление за изследователите.

На триста стъпки по-навътре на тавана имаше малък въздушен джоб. Зад него нямаше нищо, освен вода. Соленомерите не посочиха никъде наличност на чиста прясна вода, но за сметка на това на много места те сочеха много ниско солно съдържание, което бе сигурен белег, че някъде отпред има извор на прясна вода. Групата на ОФРС проникна на 975 стъпки от входа на пещерата, където дълбочината на реката бе 95 стъпки, а таванът се снижаваше до 50 стъпки. Проникването напред беше невъзможно поради голямото разстояние. Геологическият анализ на най-малко солените течения обаче ни даде основание да посочим на властите на Касис подходящи места, където в бъдеще те можеха да открият прясна вода чрез сондиране.

Друг от необикновените промишлени експерименти нарекохме „План червената пръст“.

Заводът за алуминий при Гардан, близо до Марсилия, буквално погребваше цялата околност под огромни купища червени отпадъчни материали. Отговорните техници, както обикновено, когато трябва да се изхвърлят отпадъчни материали, намислили да използват за тази цел морето. Те предложили остатъците да се разреждат и с помощта на тръбопровод да се изхвърлят в средиземноморското плато. Рибарите и морските биолози протестирали енергично, мотивирайки се, че червените отпадъци ще унищожат флората и фауната на морското дъно, с което аз бях напълно съгласен. Въпреки това обещах на хората от завода, че ще им помогна да намерим някакво решение, ако такова изобщо съществуваше.

Първо трябваше да установим действителния ефект от изхвърлянето на остатъците по плитчините. Дали те щяха да се утаят, да се разпръснат или разсеят от теченията? Наех тендер, който обслужваше някакъв морски фар, натоварих го с червените отпадъци и се придвижих до чистите сини води на Моржу. Там, на петнадесет стъпки дълбочина, има типично марсилско пясъчно дъно със зелени пасища. На дъното, точно под тръбата, монтирахме апарат, зареден с цветен филм. Изпомпването на отпадъците в морето започна. Надолу се насочи тъмен облак. Някъде по средата той се разпростря бързо встрани, след което по дъното заудря градушка от червени камъчета. Рибата се разбяга във всички посоки. Скоро облакът заприлича на обърната наопаки гъба на атомна експлозия, тъй като материалът се разпростря встрани и започна бавно да се наслагва върху дъното. Леководолазите се загубиха в червената мъгла. Опитите доказаха, че едно подобно действие би унищожило рибните стада в континенталното плато.

А не можеше ли алуминиевите отпадъци да се изхвърлят с помощта на дълбоко спусната гофрирана тръба в някой естествен контейнер, какъвто е всеки подводен каньон? Спряхме се на един каньон, дълбок шест хиляди стъпки, разположен на четири мили от Касис. Дълбочината му го правеше неподходящ за риболов, затова пък можеше да побере всичкия наличен отпадъчен материал и този, който заводът щеше да произведе за сто години напред. С помощта на хидролокатора направихме основни проучвания на местността около

каньона и на хиляда стъпки дълбочина определихме мястото на тръбопровода, по който щяха да се изхвърлят отпадъците. Остатъците щяха да се утаят върху дъното много по-ниско от линията, до която стигаха рибарските мрежи. Изхвърлянето на отпадъците на тази голяма дълбочина съвсем неочаквано за нас ни доведе до голямо научно откритие. Постоянната и измерима изкуствена седиментация може да бъде поставена под наблюдение. По такъв начин е възможно да се изучи поведението на мътните течения и скоростта на тяхното разпространение.

Най-голямата промишлена дейност на „Калипсо“ започна през 1958 година, след като в резултат на сондиране при Хаси Р’Мел в Сахара се откриха залежи от природен газ, които съдържаха резерви без прецедент в Европа или Африка. За разлика от Съединените щати, които разполагат с богати залежи от природен газ, Европа зависи в това отношение от скъпия газ, добиван от каменни въглища. Хаси Р’Мел може да подхранва огромния потребителски потенциал на Европа, който по изчисления възлиза на най-малко 750 билиона кубически фута годишно. Един от начините сахарският газ да се транспортира до кухненските печки в Стокхолм и заводите на Триест е, като се прекара по тръбопровода до Средиземно море, там заводи да го превърнат в течно състояние, да се превози с танкери до европейските пристанища, отново да се превърне в газообразно състояние, след което по газопроводи да се достави на потребителите. Огромните инвестиции за строеж на заводи и кораби обаче щяха да направят невъзможно експлоатирането на този газ.

М. Жан де ла Рюел, главен инспектор на френската държавна компания „Газ дьо Франс“, предложи една изключително смела идея. Природният газ от пустинята да се транспортира под налягане по газопровод, монтиран на дъното на Средиземно море. Това щеше да спести превръщането на природния газ в течно и отново в газообразно състояние и строенето на танкерна флота. Морският газопровод трябваше да се положи на повече от осем хиляди стъпки дълбочина, на най-плиткото и най-тясно място при западните части на Средиземноморието. Така най-късото разстояние щеше да бъде 115 морски мили. Де ла Рюел не се безпокоеше толкова от дълбочината, колкото от монтирането на газопровода по стръмния и изключително разнообразен естествен релеф на Африка и Испания. Той се обърна с

молба към „Калипсо“ да проучи една обширна област край мястото на пресичането и да определи най-подходящото място за полагане на газопровода. Ние се отказахме за шест месеца от помощта, отпускана по научна линия, и приехме предложението на компанията.

Работата изискваше прилагане не само на цялото наше изкуство за изследване на морското дъно, но и овладяването на някои негови нови страни. Проектантите на газопровода искаха да знаят точната дълбочина с евентуална грешка най-много от три фута, а географското разположение с една точност от петдесет фута. В огромния разрез от вертикални данни ние трябваше да държим сметка за различните скорости на течението на всички нива, да се снабдим с последователни проби от морското дъно, да определим тяхното кислородно и микробиологическо съдържание, да правим опити във връзка с корозията, както и да направим стерео- и киноснимки на дъното по продължение на цялото трасе на газопровода.

За да може да правим най-прецизни изследвания, на задната палуба на „Калипсо“ бе монтирана радионавигационна антена, висока шестдесет стъпки. Чрез нея получавахме данни за силата на вълните, предавани от две брегови станции, разположени в Алжир и Испания. Монтирахме прецизен хидролокатор и плот с хидрографска схема, върху която смени чертожници съпоставяха местонахожденията и профилите на дъното, за да изготвим карти, които по точност нямаше да отстъпват на картите на генералния щаб.

На края на петия месец предадох на де ла Рюел триизмерен мащабен модел на най-подходящото трасе, свързващо Мостаганем и Картаген, заедно с огромно количество материали, подкрепящи проекта: класифицирани проби от утайки и скали, връзка карти, купища данни и обяснения и хиляди снимки и ролки с филми. Въз основа на тяхното проучване главният инспектор замина с кораб и даде нареждане да се монтират на различни места по трасето няколко мили пробен газопровод.

За хората от Африка и Европа първата междуконтинентална газопроводна линия ще бъде вероятно от такова значение, от каквото бяха първите презокеански телеграфни кабели, прекарани преди сто години. Аз споделям твърдото убеждение на де ла Рюел, че тя ще бъде успешно прекарана и че ще може да се проверява и поддържа с помощта на специално построени за целта подводни съдове.

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

МОРСКО ДЪНО

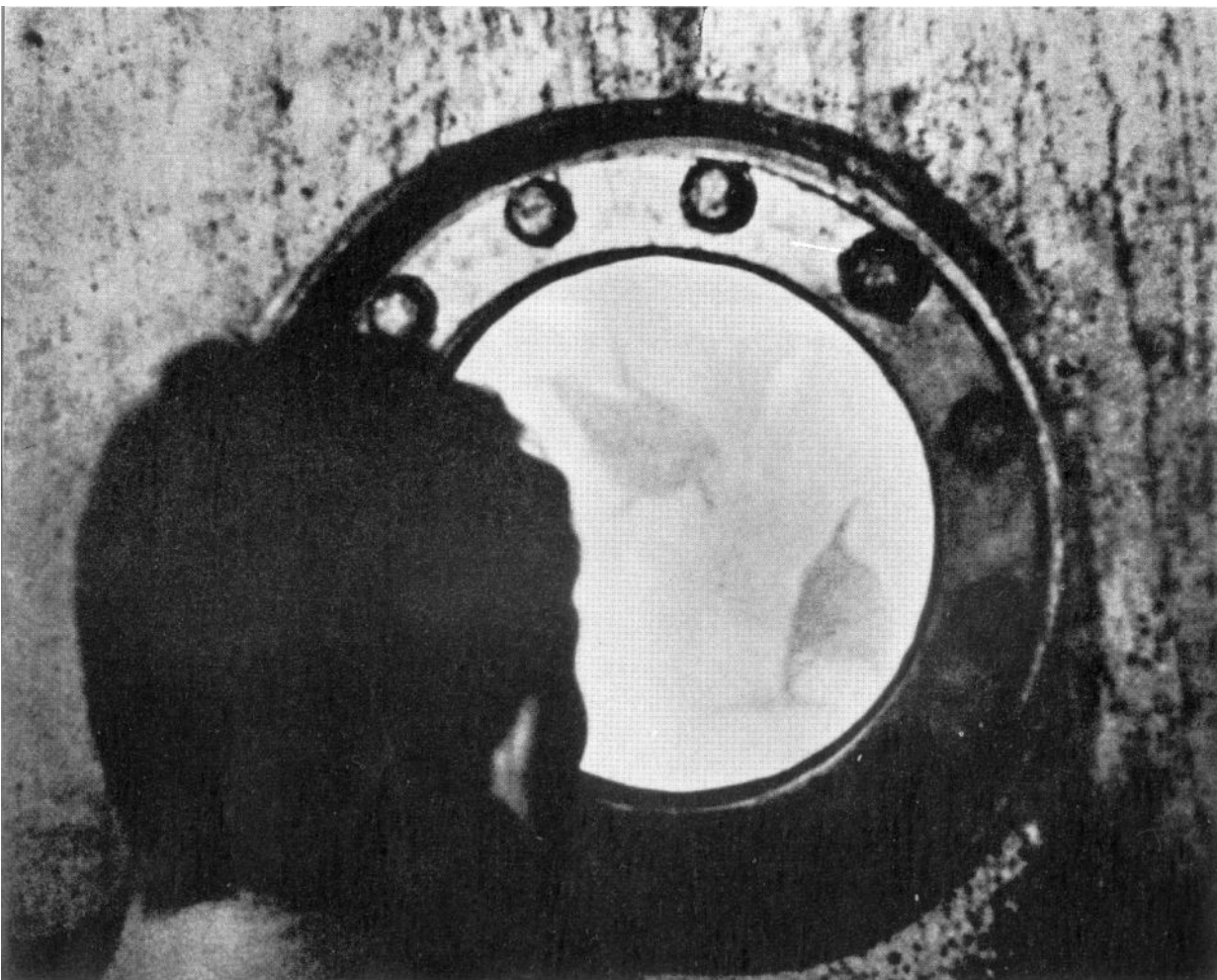
Моят баща, Даниел Кусто, предпазливо разговаряше с един от служителите на митницата при Кан и се мъчеше да го убеди да пусне веднага някои от уникалните, неподлежащи на мито научни апаратури, които пристигаха същия този ден. Харолд Еджертън слизаше по това време от пусналия котва край брега пътнически параход в малкото корабче, което щеше да пренесе пътниците и багажа до брега. С него пътуваха и сандъците с въпросните апарати. Инспекторът в изпълнение на служебните си обязанности посочи един от тях и помоли да види какво има в него. По лицето на Папа Флаш плъзна червенина, когато се наведе да го отвори. В сандъка стояха наредени буркани с фъстъчено масло, без което американците-калипсовци не можеха.

Митничарят посочи наслуки друг сандък. Той навъси вежди, когато погледът му падна върху няколко червени шапки за първокурсници от Масачузетския технологически институт. Еджертън измъкна шапките, които бе използвал като уплътнители при транспортиране на неговото най-ново подводно изобретение „пинджерът“. За да убеди инспектора, че се касае до една истинска научна апаратура, той отвори едно живачно кранче и „пинджерът“ започна да свисти. Подозирайки, че работата се касае до някаква бомба, инспекторът държа двамата цели шест часа, след което те успяха да освободят апаратурата.

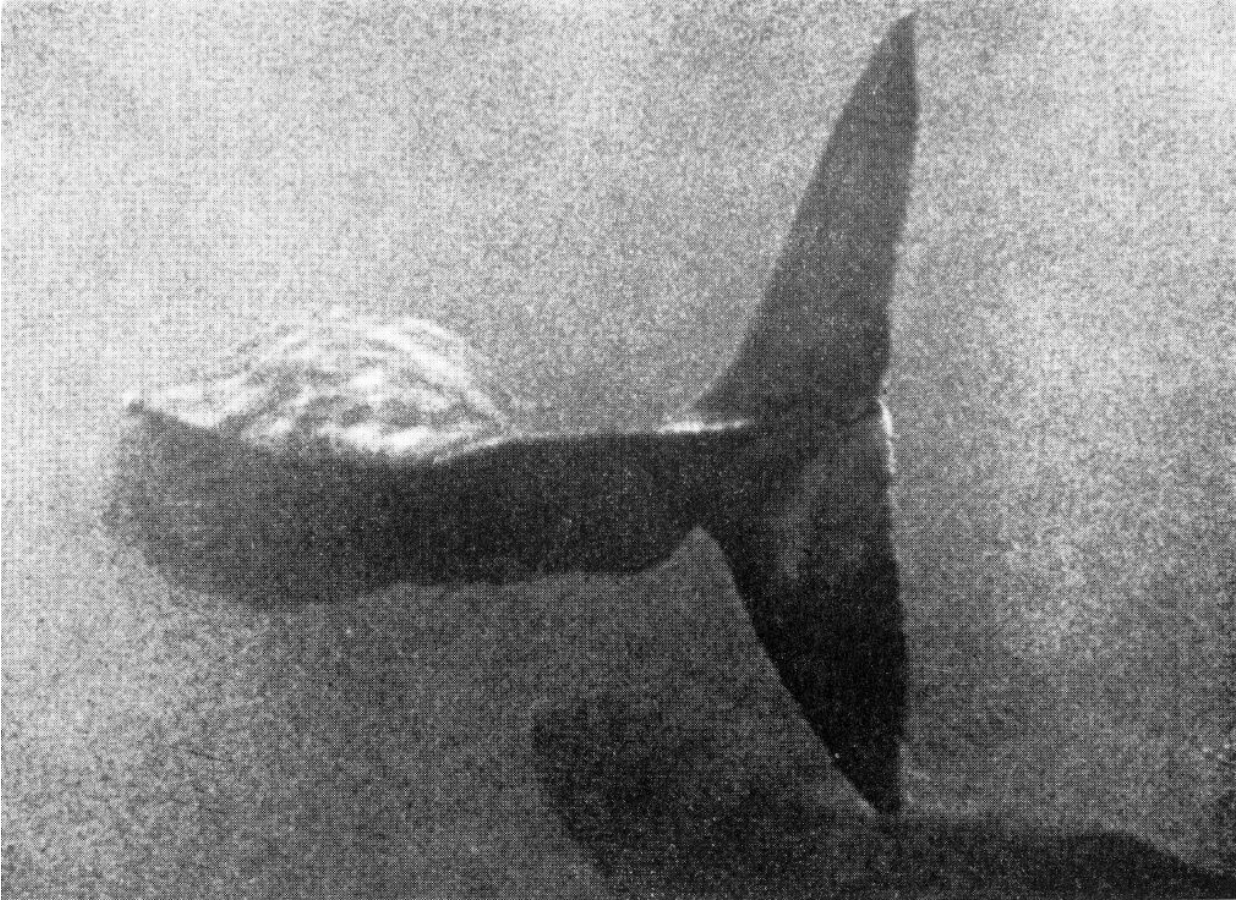
„Пинджерът“ представляваше нов опит на Еджертън да се справи с неуспеха от миналото лято, когато за първи път пробвахме да фотограмираме морското дъно на голяма дълбочина с изобретената от него електронна камера със светкавица. Ние нагласявахме фокусното разстояние на кинокамерата на осем до десет стъпки от дъното и я нагласявахме така, че на всеки дванадесет секунди да прави по една снимка. Неудобството произлизаше от факта, че след като спуснехме камерата, не знаехме разстоянието ѝ от дъното. Спускахме камерата надолу и когато допуснахме, че е опряла на дъното, я повдигахме малко

нагоре. Надявахме се, че по този начин ще успеем да направим ясни снимки. Често пъти обаче след изваждането на камерата на повърхността намирахме обектива зацапан от тиня, която привличаше вниманието само на седиментолозите.

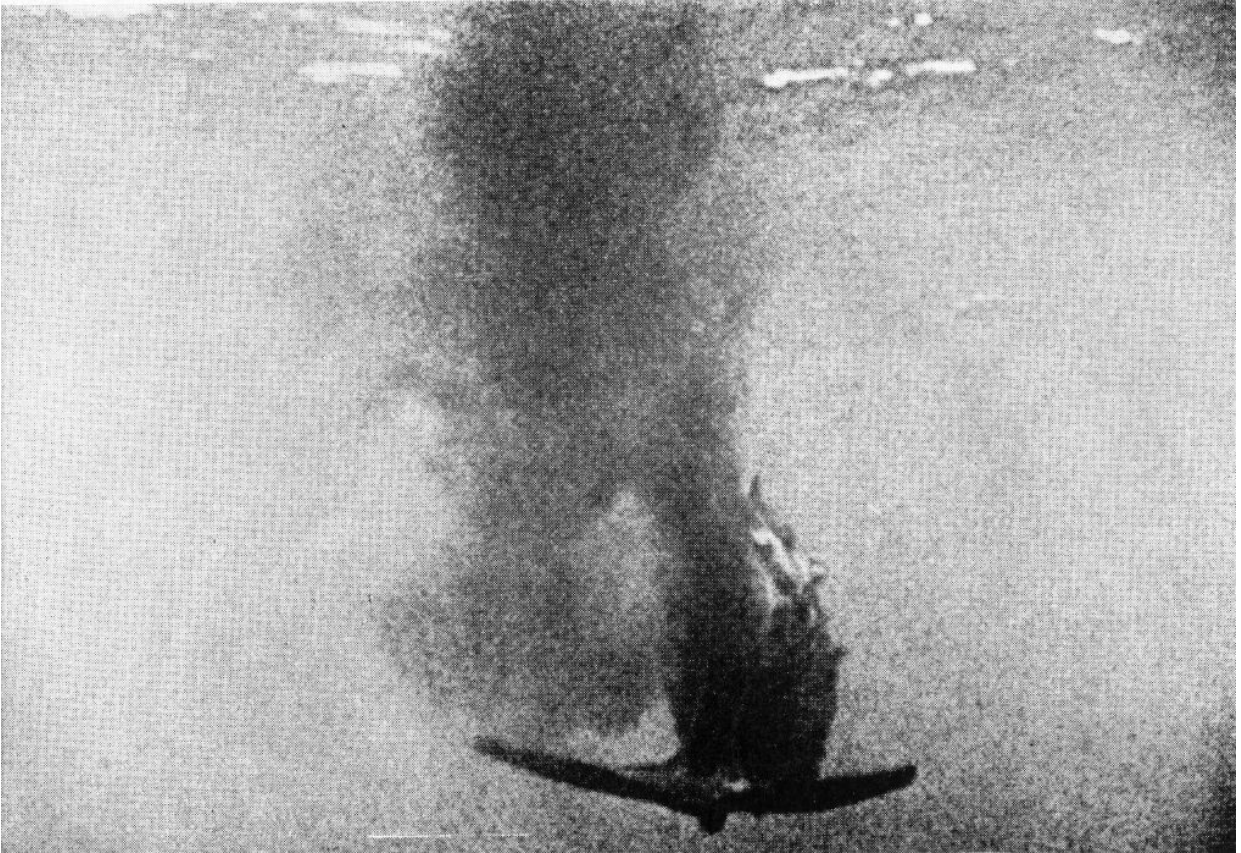
По средата на тази безуспешна кампания поправихме за морския арсенал в Тулон и впоследствие взехме за свое ползване един магнитострикционен хидролокаторен датчик — апаратура, която се прикрепва към корпуса на корабите за изпращане на сигнали и приемане на тяхното ехо. Еджерът го свърза с един херметически затворен генератор, който всяка секунда издаваше ясно различни сигнали. След това той прикачи приспособлението към стойката на снабдената със светкавица електронна кинокамера и прикрепил под цялата апаратура живачен комутатор на един кабел, дълъг осем стъпки. Нагласихме фокусното разстояние на осем стъпки и започнахме да спускаме апаратурата. През това време аз следях сигналите със слушалки. Когато престанах да ги чувам, извиках на дежурния да спре винча и да издигне камерата само на няколко стъпки. Сигналите започнаха отново да се чуват. Сега камерата се намираше на осем стъпки от дъното.

От подводната камера на „Калипсо“ хора за първи път наблюдават морски млекопитаещи, които се състезават в открито море. Виждат се два надпреварващи се делфина.

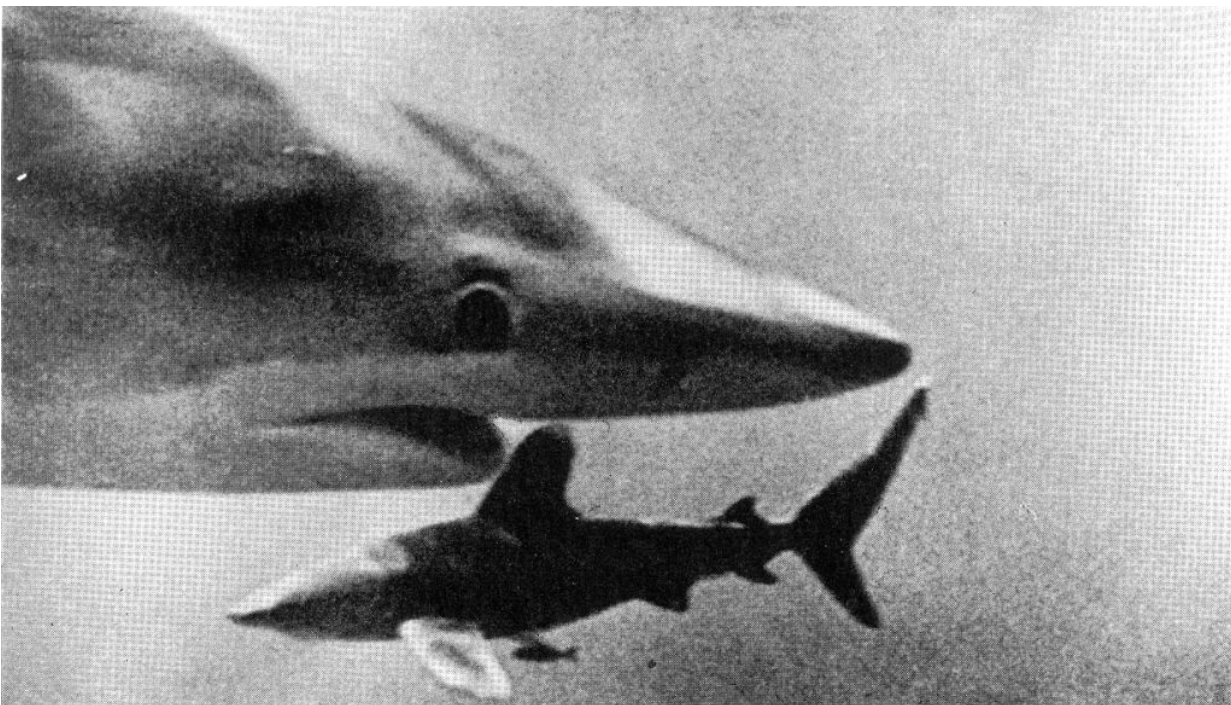
Осемнадесетметрови спермацетови китове дефилират пред подводната камера в Индийския океан. Много често те плуваха обърнати с корема нагоре или настрани, както е направил този кит.

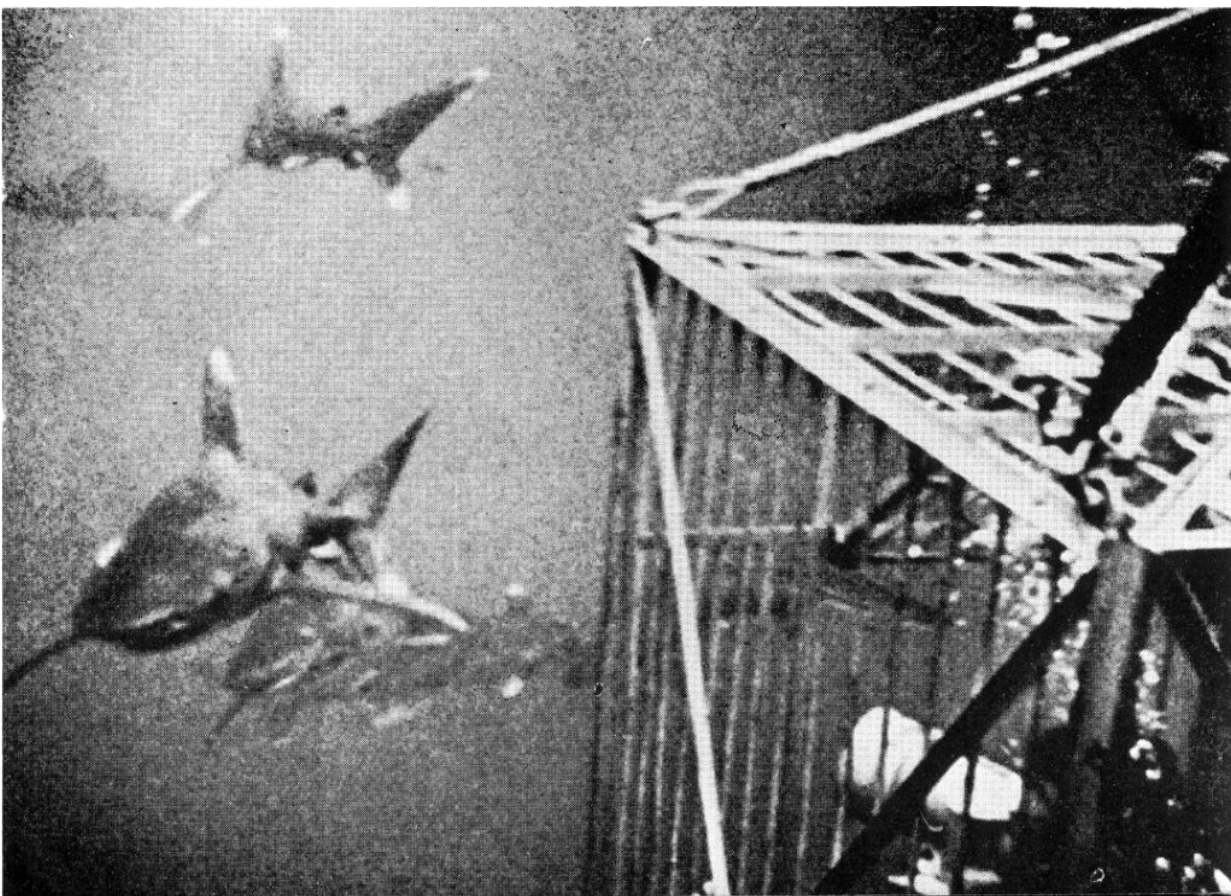
Кръвта изтича като поток от тялото на малкия кит, който случайно попадна под винта на „Калипсо“.

*Акулите се приближават до кита, ранен от нашия винт във водите на
Индийския океан.*

Акулите се втурват към убития от нас кит.

Леководолазите от „Калипсо“ снимат от акулоубежището хищниците, които кръжат около кита.

Алберт Ро и Су слизат до платформата за гмуркане, за да вдигнат на борда убитите акули.

Миг от едно приключение. При Ила до Лобос, край Пунта дел Есте, Уругвай, правим опит да хванем с мрежа един атлантически морски лъв.

Алдабра — спечелен рай. Всички се борят да спасят „Калипсо“ от връхлитащите в канала на лагуната течения. Отляво надясно: Гойран, Дюма, Морис Леандри и Фалко.

След преодоляване на външния риф стигаме до брега на Алдабра.

Но с това не свършиха нашите трудности. „Калипсо“ теглеше спуснатата апаратура над неравномерен терен, тя се удряше в разни препятствия или нарушаваше фокусното си разстояние. Сигналите ту спираха, ту отново започваха да се чуват и дежурният на винча не успяваше да нагласи за това кратко време камерата на нужната дълбочина. Еджертън се справи с този проблем, като насочи ехолота на камерата надолу. Той ловеше сигналите, отразени от дъното, и ги съобщаваше директно на повърхността. Сега можехме вече да разчитаме разстоянието до дъното от самия кораб. Тази именно импровизация, родена на борда на „Калипсо“, се нарича „пинджер“. С негова помощ океанографските съдове могат сега да спускат апаратура до тридесет сантиметра от дълбокото морско дъно.

Стотици мили тегли „Калипсо“ след себе си „пинджера“ над бездънните пропасти на Атлантическия океан, Средиземно море и Индийския океан. Апаратурата, насочена надолу подобно камера за аерофотоснимки, правеше до осемстотин снимки на едно спущане в дълбочини от половин до три мили. Купчината филмови касетки започна да расте. В хилядите снимки, които показваха осеяното с кратери, конуси и дупки с форми на серпентини дъно, нямаше нито

една на животно, което да може със сигурност да се свърже с техния строеж.

Папа Флаш беше изобретил най-чудната камера на света. Вместо да дава отговори, тя просто повдигаше нови въпроси за живота в тъмните дебри на океана.

— В океанографията все още не се използват роботи — подхвърлих му аз.

Той се усмихна. Еджертън е от този тип хора, които са способни да унищожат с един замах това, над което са работили цял живот, ако разберат, че за неговото изпълнение съществува по-добра техника. И двамата разбяхме коя е тази техника — невъоръженото човешко око, което наднича в обвитата от вечен мрак загадка.

Само наблюдателното човешко око, а не случайните открития на спуснатите под водата апаратури можеше да установи самоличността на обитателите на морските дълбини. Професор Жан-Мари Пере се бе доближил най-много от всички ни до откриването на един обитател на големите дълбочини, който живее под самото дъно. Професорът се спусна с ФНРС-3 край бреговете на Португалия на десет хиляди стъпки дълбочина. Той помолил капитана на батискафа Жорж Уо да спре на тинестото дъно. Едно животно се размърдало изпод тинята под светлината на прожекторите, като повдигнало над себе си могила, подобна на тези, които правят къртиците. Но животното се шмугнало в тъмнината, без да излезе на открито.

През 1954 година край Коморските острови в Мозамбикския проток с помощта на камерата на Папа Флаш проучихме леговището на прочутата риба целакант, наречена „живата вкаменелост“. Тази силна риба е най-старият непроменен вид на света. Нейната физическа структура е напълно идентична с тази на вкаменелите целаканти, открити в скали от преди шестдесет милиона години. Научното ѝ название е *Latimeria chalumnae Smith*. Обитателите на Коморските острови я наричат чисто и просто „рибата“. Този невероятен праисторически представител, чието съществуване не е предполагал никой, е открит и определен през 1938 година от южноафриканския ихтиолог професор И. Л. Б. Смит въз основа на един почти разложен екземпляр. Откритието е било окачествено като „най-поразяващото събитие на века в областта на естествознанието“.

Вторият целакант е хванат с въдица едва през 1952 година. Професор Джеймс Мило от музея по естествознание в Париж определи награда от 280 американски долара за всяка новоуловена риба. Тази сума се равнява на двегодишен доход на един коморски рибар. Наградата за всеки хванат жив екземпляр бе двойна. Когато професор Мило дойде с нас на „Калипсо“, за да проучи местообитанията на целаканта, цялата островна флотилия престана да се занимава с риболов, само и само да улови „рибата“. Хилави рибари с дълги и тесни пирог, които едва побираха един човек, хванаха с въдица на различни дълбочини (от петстотин до хиляда и триста стъпки) половин дузина екземпляри на тежина от 64 до 127 фунта. Рибарите ловяха рибата нощно време. Ние се срещнахме с Хумади Хасани, който хвана третия екземпляр, тежък само двадесет фунта по-малко от самия него. Хасани бе успял да изтегли своя екземпляр от 650 стъпки дълбочина след половинчасова борба. Той бе използвал 3/32-инчова рибарска корда и груба желязна въдица със стръв от морска котка.

„Рибата“ е силно, месоядно животно с корави люспи и странни крайници, прилични на перки, за които Мило казваше:

— Те хвърлят нова светлина върху най-важния въпрос от анатомията, за това, как перките на праисторическите риби са се превърнали в крайници на земните гръбначни, една от производните на които е човешката ръка.

Професор Смит считаше, че целакантът е „най-близкият жив родственик на отдавна изчезналата риба, приета като прародител на всички земни животни. Целакантът се намира на пътя, водещ към появата на човека“.

Тъй като екземплярите бяха хванати много близо до брега, „Калипсо“ заобиколи островите и с помощта на хидролокатора направи първото прецизно проучване на техните стръмни, изградени от лава основи. Когато спущахме кинокамерите, островитяните смятаха, че искаме да фотографираме „рибата“. Шансът да я снимаме, разбира се, беше едно към един милион. Вместо това ние снимахме вулканичните местообитания на целаканта и успяхме да получим техните изображения. Направените температурни измервания установиха, че рибата живее във води, по-студени с 47 градуса по Фаренхайт от повърхностния слой.

Една нощ двама рибари Зема бен Сайб Мохамед и Мади Бакари седели в своята пирога на около една миля от брега. Въдиците със закачената на тях стръв от морска котка висели на 840 стъпки дълбочина. Луната изгряла и те почувствували ужасно силно подръпване. Зема бил сигурен, че това е „рибата“. Той и неговият партньор решили тогава да се опитат да спечелят 560-те долара, които Мило бе обещал на този, който улови „рибата“ жива.

Мъжете напънали мускули и издърпали рибата на повърхността. Тя била дълга пет стъпки и наистина се оказала целакант. Рибарите притеглили огромната риба до самата пирога и Зема плъзнал ръка по кордата, докато напипал устата на рибата. Въдицата стояла здраво забита в небцето ѝ. Той решил да обвърже по-сигурно рибата, затова се пресегнал отново до нея и прекарал през устата и отвора на хрилете ѝ още една корда. Като привързали здраво рибата, Зема и Мади се хванали за своите първобитни гребла, направени от дървени дискове, привързани за прътове, и загребали с всички сили, за да откарат мятания се зад тях затворник до брега. Волю-неволю рибата се принудила да следва малката лодка.

Дребните рибари победили. Те извадили живата риба на пясъка, напълнили една китоловна лодка с вода и я пуснали вътре. Хората наскачали от леглата си и цяла нощ танцували около „рибата“. Върху лодката те опънали мрежа, но целакантът изглеждал примирен със заточението си. Той плувал бавно, със странни въртеливи движения на гръдните перки. Втората гръбна перка и опашката ѝ служели като кормило. Хората се наредили около лодката и наблюдавали със страхопочитание блестящите жълто-зеленикави очи, които като че не отразявали, а излъчвали светлината.

При изгрев-слънце рибата се свила в най-тъмния ъгъл на китоловната лодка. Светлината явно ѝ причинявала физически страдания, затова островитяните издигнали над лодката палатка. Професор Мило пристигнал следобед, влязъл в палатката и с пълни с възхищение очи погледнал своя първи жив целакант. Рибата обаче губела сили и плувала с все по-слаби и по-слаби движения. Късно следобед рибата се обърнала по гръб, перките ѝ потръпнали конвулсивно и тя умряла. Мило констатирал с тъга, че рибата е починала вследствие на фотофобия, т.е. чувствителност към светлината, подпомогната и от рязката промяна на температурата. Той заплатил на

Зема и Мади двойната награда и двамата забогатели рибари влязоха в обществото на местната целакантска аристокрация.

„Пинджерът“ на Еджертън караше учените на борда на „Калипсо“ непрестанно да се чудят. Голяма беше изненадата и на професор Пере по време на едно биологическо проучване на плитчините между Сицилия и Тунис. Леководолазите събираха образци от дълбочината, до която можеха да достигнат. За по-големите дълбочини Пере използваше специална драга. От две хиляди стъпки дълбочина той получи една леплива жълтеникава кал, в която пъхна и двете си ръце, за да разбере дали вътре има някакви белези на живи организми. Той помириша калта, даже я вкуси, като допря до нея върха на езика си. При тази гледка всички изкривихме лица от погнуса.

— Изглежда, че тук няма нищо — каза той, после постави шепа кал в един буркан за проби и започна да диктува на един от своите асистенти. — Станция десета — жълта кал. Дъно без признаци за съществуване на живи организми.

Открай време съм против използването на драги, затова се обърнах към професора:

— Имате ли нещо против, ако проверя дъното с една от кинокамерите?

— Разбира се не — отвърна той, — само че по-добре се махнете от това мъртво място и намерете друго, където може да се натъкнете на нещо.

Без да помръдваме кораба, спуснахме кинокамерата на Еджертън точно в средата на „безжизненото дъно“. Камерата направи няколко от най-сполучливите снимки на крайно красиви, разнообразни и гъсто населени места от дъното.

Пере моментално поиска да използва винча на две смени. Той пожела да спуснем камерата на всяко едно от местата, на които бяха спускали преди това драгата. Моряците-леководолази на „Калипсо“ се заеха с желание да извършват ден и нощ еднообразната работа с винча и въжето. Работата с океанографски инструменти е много скучна за моряците, които плават на кораби, в които хората са разделени на касти и на които учените се хранят и разискват въпросите отделно от екипажа. Учените на борда на „Калипсо“ се намираха в непрестанен контакт с екипажа. Последният непрестанно се интересуваше от техните намерения. След цяло десетилетие работа с научни работници

много калипсовци стават полезни помощници-биолози с доста познания по подводната геология.

Ние, леководолазите, убедихме учените, че всичко в зоната на горните две хиляди стъпки е събрано, но трябваше да участвуваме заедно с тях в обичайната жалка битка с висящите приспособления, които се принуждавахме да използваме за по-дълбоките пластове. Океанографите, да ги пази господ, приличат на слепи просяци, които се клатушкат върху патерици, направени от всевъзможни стоманени въжета. Единственото нещо, което ние, леководолазите и моряците, можем да направим в такива случаи, е да подхвърлим по някоя идея. Но и ние сме като слепците в този *Cour de Miracles*^[1].

Вече двадесет години правя опити да се отърва от въжетата и кабелите при подводните проучвания. Леководолазите с помощта на състения въздух се избавиха от маркуча за въздух и сигналното въже. Приспособихме „Калипсо“ за свободно гмуркане. Борих се за построяване на батискафи, които да заменят люшкащите се батисфери. На океанографите препоръчвах свободно потъващи апарати, които се завръщат автоматично на повърхността с данни за дълбочината.

Когато получих „Калипсо“, той имаше само един винч за котвата и един малък ръчен скрипец за спущане на сонди. Наложих се да взема още един винч за повдигане на кошовите с археологически находки и различни други товари и за подпомагане закотвянето на кораба. Това бе един коварен, купен на аукцион едноцилиндров дизел, който наричахме ломбарди, на името на неговия производител. За да запалим двигателя, ние пуцахме запалени фасове в цилиндъра и бягахме встрани, докато в същото това време двама смелчаци въртяха с ръце манизелата. Ломбарди изригваше първо облак черен, мазен дим и отблъскваше няколко пъти мъжете от себе си, преди да благоволит да тръгне. Учените нахлуха на борда със своите драги и всевъзможни висящи приспособления и поискаха помощни винчове. Подменихме ломбарди с по-тежък електрически винч. На всичкото това отгоре хидролозите пък се нуждаеха от специален винч за техни собствени нужди. Всяка зима броят на винchoвете и обемът на складираните въжета се увеличаваха. Увеличи се и дълбочината на газене на „Калипсо“. По най-коварен начин бях превърнат от върл неприятел на разните телени въжета в техен покорен роб. Най-големият злосторник бе Харолд Еджертън. Всяка зима той майстореше все по-остроумни електронни камери за

правене на снимки на все по-големи дълбочини, нещо, на което, разбира се, не можех да се противопоставя.

Едно лято той се изкачи на борда с блестящо бяло руло от навито въже, дълго три мили, дебело по-малко от четвърт инч, направено от плетен найлон.

— Сигурен съм, че ще е по-добро от стоманените въжета — каза той. — Под водата найлонът е почти без тежест. Фактически това покрито с восък въже има лека плаваемост. Издържа товар до петнадесет хиляди фунта, а еластичността му е около двадесет процента.

При нос Матапан край бреговете на Гърция найлоновото въже се оказа подходящо не само за спущане на камерите. С негова помощ успяхме да закотвим един катер на дълбочина хиляда и четиристотин стъпки. Това ни наведе на смела мисъл: не бихме ли могли да използваме найлон за закотвяне на „Калипсо“ на голяма дълбочина? Ако това се окажеше възможно, тогава можехме да фиксираме една от камерите в близост до дъното и да заснемем в хиляди кадри всички проявления в даден район. Можехме даже да издебнем и някое от създанията, които живеят под морското дъно.

Изчислихме силата, дебелината и еластичността на дългия шест мили найлонов кабел. Една фабрика за въжета в Ню Ингленд произведе въпросното въже, като боядиса отделни сектори от по 1600 ярда в различни тонове за по-лесното измерване на спуснатата под водата жица. Така се дойде до най-позорния момент от моята борба с кабелите. Бях застанал на дясната страна на кораба, акостираше при Абиджан, Африка, край Брега на слоновата кост, и наблюдавах чудноватите промени върху моя пъргав, бял „Калипсо“. На носа и кърмата бяха разпръснати скрипки, кабели и кожени барабани, от които многоцветното въже, дълго шест мили, се пренавиваше върху масивни макари, монтирани на задната палуба. Корабът приличаше на тъкачна фабрика, проектирана от някой умопобъркан. Навивахме найлоновото въже, за да направим с него първия опит за закотвяне на голяма дълбочина.

Отправихме се към падината Романш, най-дълбокото място в екваториалната част на Атлантика. Това бе едно траповидно понижение, дълбоко двадесет и пет хиляди стъпки, открито от френския изследователски кораб „Ла Романш“ през 1883 година чрез спущане на

сонда. Падината се намира на осемстотин мили от Африка и е широка само няколко мили. Възможно е разположението ѝ върху картата да не е много точно, защото екваториалният облачен пояс често пъти пречи на астрономическите уточнявания по тези географски ширини. Ние я доближавахме по успоредна ос, като предполагахме, че съставянето на ехограми ще ни отнеме няколко дни.

След два дни и половина, подпомагани от югоизточните пасати, навлязохме в границите на падината. Обърнах на 0430 и се изкачих на мостика. Су докладва, че облаците са му попречили да определи местонахождението на кораба по звездите. Слязох в щурманската кабина. Застанал на хидролокатора, Лабан бе забил нос в стрелката и чакаше с нетърпение първите признаци за промяна на дълбочината. Симона и Филип стояха надвесени над него. Взех десетките метри лента, минала през апарата. Бяхме напуснали еднообразното плоско дъно на Източната бездънна равнина, разположена на тринадесет хиляди стъпки дълбочина, и плавахме над подножията на Атлантическия хребет на девет хиляди стъпки под нас.

— Гледайте! — извика Лабан. — Дъното пропада.

— Това ли е падината? — попита Филип.

— Твърде рано е да се каже — отвърна прецизният механик, — но ако е тя, имаме огромен късмет. Погледнете, дъното непрестанно пропада.

В тъмните бездни под нас дъното наистина пропадеше: 11 000 стъпки... 15 000 стъпки... дълбочината се увеличаваше, докато най-сетне се стабилизира на 24 000 стъпки. След два дни Су се промъкна по продълговатата падина без засечки. Шест часа се движехме по продължение на падината и направихме няколко напречни проучвания с хидролокатора. Бяхме попаднали точно в центъра.

Настъпи часът за опита, който никой моряк не бе предприемал досега — да хвърли котва в дълбоките близо пет мили води. Преди тридесет години немският океанографски кораб „Метеор“ успял да пусне котва на хиляда и осемстотин стъпки дълбочина с помощта на стоманено въже. Сега ние щяхме да опитаме да закотвим кораба с найлоново въже върху дъно, с една миля по-дълбоко. Избрахме синтетичния материал, защото едно толкова дълго стоманено въже трябваше да бъде много удебелено на края, за да е в състояние да издържи тежестта под него. Найлонът нямаше тегло, но това качество

поставяше на свой ред нов проблем. След като рогата на котвата трябваше да се забият в дъното и да я задържат, налагаше се те да бъдат теглени хоризонтално по дъното дотогава, докато се закачат. Тежестта на обикновената котвена верига, която пада хоризонтално до дъното, обикновено е достатъчна да наклони рогата на котвата. Найлонът тъкмо обратното, увисва във водата и не може да въздействува на котвата.

След като решихме да използваме найлона, ние можехме да си послужим с урока по древно корабоплаване, научен при разкопките на винарския кораб при Гран Конглуе. Древните моряци са превъзможвали малкото тегло на своите конопени въжета, като са поставяли големи оловни тежести на върха на своите дървени котви, които са прекатурвали котвата в положение, от което рогата лесно са се забивали в дъното. „Калипсо“ просто използва древната мъдрост. На нашата 200-фунтова стандартна метална котва прикрепихме верига, дълга сто стъпки, 350-фунтово парче чугун и сто стъпки стоманен кабел, след който следваше дългото шест мили найлоново въже. Надявахме се, че тези тежести ще осигурят вертикалното придвижване на котвата надолу.

При повдигане импровизирахме двустепенна система за балансиране еластичността на найлона. Оставехме ли при изтегляне найлона така, както е опънат, да се навие свободно върху барабана, многобройните намотки при свиването си щяха да породят енергия, достатъчна да сплеска и най-здравия барабан. При изваждането на найлоновото въже смятахме да превъзможнем силата на опъване чрез един огромен блок, монтиран на стрелата на винча. Така найлонът щеше да се свие до нормалното си положение, преди да се навие на големия лек барабан, изработен от ковачите на Брега на слоновата кост.

Заставах до африканския барабан. „Калипсо“ бе обърнал кърмата си към вятъра. Дежурният на хидролокатора извика по високоговорителя:

— Двадесет и четири хиляди и петстотин стъпки!

Спускането на котвата започна. Су издигна стрелата на монтирания на кърмата кран, прекара края на найлоновото въже през блока, след което го съедини със стоманения кабел. Котвата и тежестите потънаха във водата. Октав Леандри, застанал на спирачката на винча, отпусна найлоновото въже. Променящите се цветове на плетеното въже започнаха да потъват в синия океан. Работата на Леандри постепенно

ставаше по-лека, защото триенето на найлона във водата забавяше потъващите тежести. Когато котвеното приспособление потъна на две мили дълбочина, то трябваше вече да дърпа след себе си и найлона.

Давах нарежданията си до мостика по телефона. „Калипсо“ маневрираше с двата двигателя в силното течение и духащия с петнадесет възли вятър, за да може котвата да потъва право надолу. Два часа и половина след нейното пускане динамометърът замлъкна. Разбрахме, че котвата е достигнала дъното. Въпреки че истинското закотвяне още не бе приключило, найлонът вършеше отлично своята работа.

Отпуснахме допълнително найлоново въже, за да дръпнем котвата и я закачим за дъното. След това пуснах кораба в движение, като се стараех да разбера с каква сила дърпаме въжето във вятъра и течението. След четири часа стрелката на динамометъра отново спря на едно място.

— Изключете двигателите — извиках аз на Су.

По всичко личеше, че котвата е закачена за дъното. И крайно време, защото на барабана оставаха само 500 стъпки найлоново въже. Бяхме отпуснали 29500 стъпки въже, разтегнато сега на една обща дължина от 31860 стъпки, което правеше повече от шест мили.

В настъпилата тишина чухме как вълните плискат върху бордовете на кораба. Водата течеше край нас като река. „Калипсо“ се бе превърнал в остров. Графиката на хидролокатора представляваше права линия, обозначаваща дълбочина от 24 600 стъпки. Намирахме се на котва в четири и половина мили дълбоки води, в средата на океана и в сърцето на земята.

Всички се втурнаха към кърмата, навеждаха се над леерите и впиваха погледи в тънката червена корда, забита право надолу във водата. Еджертън запали няколко капсула. Запахме неприличния химн на „Калипсо“ под акомпанимента на китара на Бейтс Литлхейл от Националното географско дружество, няколко африкански цитри и там-тами. Бейтс премина на „Къщичката в планината“ и примигна от учудване, когато ние я изпахме като *Un Chant de la Plaine*^[2].

Аз спя много дълбоко, но тази нощ се събудих няколко пъти от бурните викове на палубата. Калипсовците примамваха големи червени сепии, изскочили от дълбочините, за да се нахранят с летящи риби.

Най-много от всички шумеше Филип, който успя да хване най-голямата сепия, дълга четири стъпки.

На следващата утрин „Калипсо“ продължаваше да се държи здраво за котвата. Той приличаше на неподвижна точка в безспирното движение на Атлантическия океан. Прикрепихме малки оловни тежести към коркови парченца и от кърмата ги пуснахме във водата. Корковите парчета плаваха под повърхността на водата и при преминаването им край носа отчитахме скоростта на тяхното движение. Течението се носеше на север със скорост 1,2 възли. То влачеше край усмирения кораб цяла ивица от блестящо сини *nudibranchiata*, отпуснати медузи, планктон и мързеливи риби. Биологът Кристиан Карпин, наведен над леерите, цъкаше с език от учудване пред този величествен парад на най-различни морски видове. Еджертън се готвеше да направи първите снимки на падината Романш.

Най-новата му синхронна камера със светкавица бе вградена в два цилиндъра, направени от неръждаема стомана, пригодени да издържат налягане от пет и половина тона на квадратен инч. Тя бе закрепена на една стойка с нов мощен „пинджер“, който даваше възможност да фокусираме камерата на девет стъпки от дъното. Папа Флаш нагласи закъснителя да задействува камерата след два часа, затвори касетата и спусна апаратурата във водата.

Следях със слушалките на хидролокатора тиктакането на апаратурата по време на нейното пътешествие към дъното. На дълбочина от три мили сигналите престанаха да се чуват.

— Харолд. Не чувам нищо. Да я вдигнем ли горе? — попитах аз.

Той се замисли, започна да изчислява нещо на ум, след което каза:

— Не, не. Седем часа ще трябват да я теглим нагоре. Провери всичко и продължавай спускането. Трябва да рискуваме. Пусни винча.

Спуснахме камерата по-надолу, без да проверяваме дълбочината, докато найлоновото въже при винча се разхлаби. Камерата бе достигнала дъното. Цели три часа я вдигахме и спускахме с надеждата, че ще успее да направи някои снимки на девет стъпки от дъното и ще ни поднесе първите изображения на дълбокото дъно.

Здрачаваше се, когато измъкнахме камерата на борда.

— Я! — възкликна Харолд. — Погледни предпазителя на обектива!

Предпазителното стъкло, дебело един и половина инча, бе спукано точно в средата. Пукнатината имаше формата на звезда. Не можахме да разберем дали стъклото се е спукало вследствие на голямото налягане, или пък се е блъснало в нещо. Еджертън развинти вратичката и извади механизма на камерата.

— Съвсем суха — установи той.

Когато ценният филм бе промит, установихме, че камерата е успяла да направи само две снимки преди счупването на стъклото. Рекордът на правене на снимки на голяма дълбочина бе подобрен с половин миля.

Снимка номер 1 изобразяваше около девет квадратни стъпки от дъното, набраздено от малки скали и пукнатини, които, изглежда, бяха отскоро. Теренът бе зърнист с някакъв приличен на чакъл материал, разпръснат навсякъде. На три места върху снимката личаха едва забележими изображения на риби, които хвърляха тъмни сенки под себе си. Едно от животните имаше израстъци, подобни на пипала. Находките доказваха, че на дълбочина, приблизително две мили по-голяма от тази, наблюдавана от Уо и Вилм от батискафа, живееха живи същества.

Снимка номер 2 изобразяваше много равно дъно с разхвърляни в безпорядък разноцветни, ясно видими камъчета и скални отломки. Забелязваха се девет дребни живи форми и нещо, което приличаше на жива, нежна морска звезда, около четири инча в диаметър. Двете снимки сочеха, че морските организми са пригодени да живеят в обстановка на огромно налягане. Отсъствието на обща наслойка от утайки озадачи геолозите.

На третата сутрин започнахме прецизно хидролокаторно проучване на структурата на падината Романш. Дълбокото закотвяне играеше съществена роля при проучването. Чрез неколнократни определяния на местонахождението на „Калипсо“ по слънцето и звездите установихме, че той се намира на $0^{\circ}10'$ южна ширина и $18^{\circ}21'$ западна дължина. На една от моторниците издигнахме радиолокационна цел и Су премести въжето на котвата в лодката. Сега разполагахме с радиофар, който използвахме като радарен еталон, тъй като „Калипсо“ започна да кръстосва падината и да прави напречни хидролокаторни разгръщания. Еджертън и аз стояхме в щурманската кабина, нанасяхме разположенията и направленията върху оформящите

се хидролокаторни профили, след което прехвърляхме дълбочините върху едромащабни карти.

Дъното се простираше на широчина от две до пет мили. Стените му представляваха последователни гигантски тераси, разположени върху склон, наклонен под двадесет и пет градуса на северната страна и тридесет градуса на южната. Въз основа на данните Карпин и Лабан правеха гипсов модел на падината. В кабината се втурна разярен лекарят на кораба и извика:

— Ако някой от вас двамата си счупи крака, сам да си търси колая.

Те бяха задигнали гипса на лекаря, за да изработят от него модела.

Радиотелеграфистът ме дръпна извън щурманската каюта и ми предаде лично съобщение, получено от Нантъкет, Масачузетс. По време на злополука с една подводна експериментална апаратура бе загинал Бил Еджертън. На мен се падаше тежкото задължение да съобщя на баща му. Онемял от скръб, но истински учен докрай, Харолд не желаше да става причина за провалянето на експедицията. Заведох го долу при Симона и се върнах при радиотелеграфиста.

— Изпрати веднага съобщение до коменданта на френската морска база в Дакар — казах му аз. — Помоли поради смъртен случай да отпуснат специален самолет, който да ни вземе от Конакри и да ни откара с професор Еджертън до най-близкия пункт с пряка връзка за Ню Йорк.

На Су наредих да прибере моторницата, да прикачи найлоновото въже към винча и да изтегли всичко на повърхността.

Капитанът се зае с управлението на винча и започна да прибира дългото шест мили найлоново въже.

— Напрежението е по-голямо от нормалното. Увелича ли скоростта, въжето ще се скъса положително.

— Вдигай бързо! — отвърнах аз. — Време за губене няма.

Су увеличи скоростта. Забелязах как оцветеното плетено въже се затегна около барабана. Нещо изпраска. Найлонът се скъса със звук, наподобяващ пляска на детска пушка. Въжето профуча зад кърмата и потъна заедно с цялото приспособление за дълбоко закотвяне.

— Пълен ход напред към Конакри! — наредих аз.

След няколко операции на „Калипсо“, през време на които получихме хиляди прекрасни фотоснимки на дъното, двамата с Еджертън трябваше да се съгласим, че резултатите не съвпадат напълно с нашите очаквания. От могилки и разкопани места ни се замайваха главите, но ние не видяхме нито едно животно, което би могло да ги причини. Еднакво обезкуражителен беше фактът, че много рядко успяхме да заснемем някои от дънните обитатели, въпреки че наблюденията, правени от батискафи, доказваха наличието на много дънни животни. Разбихахме добре, че излъчващата се светлина ги прогонва и те излизат извън малкия обсег на камерата. От друга страна, дългият кабел на камерата служеше като котва на „Калипсо“, така че в резултат обгръщахме сравнително малък участък от терена. Нуждата от нов фотографски подход към дъното бе явна.

— Имаш ли нещо против да се простиш с една от камерите? — попитах Папа Флаш.

— Все едно да искаш да се откажа от дясната си ръка — отвърна той. — Какво си намислил този път?

— Слушай, да приспособим нещо като шейна и да теглим с нея камерата по дъното — предложих аз.

— Да опитаме — съгласи се Еджертън.

Спряхме се на една от подвижните леководолазни стълби. На единия си край перилата на стълбата имаха извивки като на детска шейна от деветнадесетия век. Еджертън привърза камерата и цилиндрите на светкавицата за перилата, Су приспособи нещо като водно крило, Ро окачи верига, която служеше за вертикален баласт, Симона прикрепил знамето на Националното географско дружество, Жирол украси шейната с изкуствени цветя, Дюган прикачи табелката R.I.P., а Дюма изпълни последните церемонии.

Спуснахме първата необикновена „шейна за дълбоководни снимки“ в една подводна равнина край Източен Тунис и я дърпахме по дъното в продължение на два часа. Съпротивлението върху металното въже бе слабо и ние помислихме, че шейната се е откъснала. Когато започнахме да прибираме въжето, Су го пипна с ръка и се усмихна.

— Струва ми се, че шейната е на мястото си! — каза той.

И наистина. Нашата приумица заедно с цветята, знамето и всичко останало се изкачи невредима на борда. Снимките бяха великолепни. Безброй нежни морски звезди обсипваха дъното и размахваха

бодилчета. Подводната шейна цели три мили бе орала всред тях като истинско рало. Снимките се застъпваха една с друга и образуваха първата панорамна снимка на морското дъно.

В центъра за изследване и развитие на подводната технология в Марсилия Алина и Лабан остроумно проектираха специална шейна за подводни снимки, която можеше да преодолява препятствия и при прекатурване да се изправя сама. Тръбната рамка имаше дължина дванадесет стъпки и широчина пет стъпки. Отгоре, под формата на дъга, минаваше специална преградна тръба, висока шест стъпки. При движението си шейната наподобяваше морски рак, така че утайките, които се вдигаха след преминаването на плазовете, не замъгляваха полето пред обектива. В допълнение на това шейната се измъкваше сама, когато попаднеше на някое непреодолимо препятствие. Кабелът, с който теглехме шейната, бе прикрепен към задния край на единия от плазовете и извиваше напред към носа, към който бе привързан с тънки въженица. Така завързаната шейна теглехме напред, докато се натъкнеше на препятствие, което не можеше да преодолее. Тогава увеличаващата се теглителна сила опъваше тънките връзки на носа и теглителното въже повдигаше цялата конструкция нагоре.

В шейната за дълбоководни снимки вложихме всички наши познания. Едновременно теглехме седем шейни, три от тях заредени с кинокамери. Вземахме предвид обстоятелството, че може да изгубим някоя от тях, затова за икономия на средства шейните бяха направени от най-обикновени заварени тръби, на които монтирахме цилиндрите на апарата и светкавицата.

Тегленето на шейните по морското дъно изискваше съчетаното прилагане на мореплавателското изкуство и леководолазния опит. За да се дърпа с постоянна скорост от един до два възела, дежурният на мостика трябваше да взема предвид теченията на повърхността на водата. Той имаше телефонна връзка с един вече опитен мъж на кърмата, стъпил с бос крак върху въжето, с което теглехме шейната. Последният съобщаваше дали чувствува леките потрепвания на въжето. Това бе указание, че шейната се движи по самото дъно, а не плава над него. Специален динамометър отбелязваше моментите, в които шейната биваше блокирана на дъното. Тогава „Калипсо“ спираше, отпускахме повече въже и маневрирахме дотогава, докато шейната се освободи. Истинско чудо ни се струваше всеки път, когато шейната изскачаше

невредима от вълните и оцеждаше игриво водата от тръбната си конструкция.

Шейната за дълбоководни снимки получи първата си сериозна задача при нашите проучвания през 1959 година във връзка с междуконтиненталния газопровод. Ориентирани с помощта на прецизни хидролокаторни измервания и радионавигация, шейните носеха на повърхността отделни снимки и кинофилми на равното дълго 115 мили трасе, което пресичаше дъното на Средиземно море. Никоя друга система фотоапарати не би могла да направи подобни снимки. Кинофилмите създаваха вълнуващото чувство, че човек пътува сам със скорост две мили в час по дъното на морето. Шейната играеше засега ролята на още неусъвършенствуван батискаф.

Както винаги, когато една нова апаратура за изследване на морето се окажеше успешна, шейната сочеше повече загадки, отколкото да обяснява интересуващите ни въпроси. При едно експериментално спущане на две хиляди стъпки дълбочина, на снимките морското дъно се оказа прорязано от канали, някои съвсем леко оформени, други дълбоки около една стъпка. Каналите приличаха на следи, оставени от остриетата на търговски драги, но в Средиземно море никой не спуска драги на такава дълбочина. Следите винаги бяха ориентирани напреки на наклоните подобно на географските хоризонтали. След редица снимки една от кинокамерите успя да хване един подводен орач точно по време на работа. Една полузарита в девствените утайки риба, дълга около тридесет сантиметра, въртеше енергично опашката си и копаеше права линия по дъното. Но кой земеделец копаеше по-дълбоките канали по дъното? Шейната все още мълчеше по този въпрос.

Шейната мълчеше загадъчно и относно друго явление, фиксирано върху филмите, заснети на дълбочина от две до четири хиляди стъпки — прясно изкопаните кратери, три до шест стъпки в диаметър и дълбоки около четири стъпки. Като наблюдавах тези дупки, във въображението ми изникваха големи животни, които свиват своите гнезда на дъното, в които зимуват или почиват след кръвопролитни битки. Филмовите находки отново ни подбуждаха да построим нови средства, с помощта на които да се спуснем до осеяното с кратери дъно и да останем дотогава, докато видим баснословните животни по време на работа.

Все пак на мен ми се струваше, че големите кратери са свързани с гигантските акули. През април по повърхността на Средиземно море може да се види как гигантската акула размахва мързеливо гръбната си перка. Тази изключително голяма акула има огромна паст и мощни зъби, които не използва. Тя се храни с планктон, който подбира с помощта на филтрационен механизъм в отвора на хрилете си. След като седмици наред се храни от изобилния пролетен планктон, в някой ден към края на май гигантската акула изчезва от повърхността. Очевидно всички тези полудремещи плувци не могат да се измъкнат едновременно през Гибралтар в Атлантическия океан. Аз съм склонен да вярвам, че акулите се оттеглят в големите дълбочини и вероятно се зариват в дъното за дълги периоди, по време на тяхното десетмесечно отсъствие от повърхността на морето.

Известна подкрепа на тази моя теория дойде от едно интересно откритие, направено в Северно море от доктор Х. В. Паркер и М. Босман. През зимата те хванали гигантски акули без ресни на хрилете си. Двамата изследователи направили извода, че след обилното хранене с планктон през пролетта и лятото акулите се завръщат затлъстели на дъното и там прекарват „период на почивка“, без да приемат храна. През това време на хрилете им се развиват нови филтри. Така те се подготвят за новия пролетен сезон, изобилстващ на планктон.

Нашите шейни направиха очарователно пътешествие в Атлантическия океан по време на един преход на „Калипсо“ от Канарските острови до Ню Йорк. При Грейт метеор сий маунт спуснахме една от шейните. Това възвишение завършва с плосък конус, издига се на 15 000 стъпки от дъното и завършва на 430 стъпки под повърхността на океана. Грейт метеор и други подобни на него възвишения в Атлантическия океан, изглежда, са били острови преди години. Впоследствие ерозията е казала своята дума и те постепенно потънали под водата. Бермуда представлява подобно морско възвишение и е твърде вероятно в бъдеще да потъне под водата, както неговата сестра — връхът Чаленджър Банк, за който се предполага, че е потънал по същия начин.

Извадихме шейната, след като пресече върха на Грейт метеор. На снимките бе изобразено плоско плато, обрасло с гъста, ниска растителност от кремъчни водорасли, с миди и дребни корали. Едно друго възвишение, разположено в близост на Грейт метеор, подсилваше

теорията за постепенно потъване. След преминаването на шейната през върха на морското възвишение Хиерес установихме, че ерозията го е превърнала в гола скала. Шейната бе преминавала над скални пукнатини, пълни с едри риби. Да се предполага, че това е характерно за цялата планина, би било напълно неправилно. Когато зад шейната връзвахме и драги, по наклона откривахме разнообразни животински форми. По източните и западните краища се простираха цели полета с бели или жълти кремъчни гъби, които растяха върху бял пясък и често имаха върху себе си вълнообразни белези. Измежду всички склонове, единствено южният е изграден от вулканическа лава и прилича на купчина отпадъци от някой металургичен завод. В тази ужасна пустош се мяркаха няколко високи горгонии. Най-голямата изненада, която ни поднесоха шейните, представляваше пълният контраст на геологическата, растителната и животинската обстановка в сравнително малък подводен участък.

Главната цел на нашето изследване с шейните в Атлантическия океан беше най-дългата планинска верига в света — Атлантическият хребет, който се простира буквално от единия до другия полюс и разделя океана на два басейна. Хребетът лъкатуши на половината разстояние между Европа и Африка, от една страна, и Америка, от друга, и следва приблизително очертанията на техните брегове. Той отговаря на старата, противоречива, но все още оспорвана теория за континенталното течение, предложена от Пенк и Уегенер. Върхове от Атлантическия хребет се издигат над водата при Азорските острови, скалите Сент Пол и остров Асеншън.

Лъкатушното било на планинската верига е дълбоко разсечено от една почти непрекъсната пукнатина, наречена Атлантически каньон, в който по всяка вероятност са разположени епицентрите на океанските земетресения. Прииска ми се да рискувам една от шейните в този изтормозен каньон.

Хидролокаторът на „Калипсо“ откри основите на Атлантическия хребет, които се оформиха върху диаграмите абсолютно така, както са описани от известните американски изследователи Морис Юинг и Брюс Хизън. Докато се движехме към най-високия връх, останалите пониски върхове се издигаха на височина минус пет хиляди стъпки. Следваше един стръмен склон, висок десет хиляди стъпки, който се спускаше отвесно към долината на каньона. Трудно може да допусне

човек, когато пътува върху спокойното море, че някъде под него се простира цяла система от върхове и долини, потънали във вечен мрак.

Преди да спуснем шейните върху това неугледно игрище, трябваше да направим схема на дъното на каньона от една фиксирана точка в центъра. С тънка найлонова рибарска корда, която издържа тежест до шест фунта, спуснахме малка трирога котва на дълбочина единадесет хиляди стъпки. Котвата стигна дъното за един час. Завързахме края на найлоновата корда за една много малка, свободно плаваща шамандура, направена от пластмаса. На задната палуба мъжете напълниха голям балон с водород. Това е „китун“, който прилича на баражен балон, покрит с алуминиева амалгама за увеличаване на неговото радарно ехо. Моряци изтеглиха балона с гумена лодка, завързаха го здраво за пластмасовата шамандура и го издигнаха на 150 стъпки във въздуха. Сега дълбокото дъно и ниските части на атмосферата бяха закачени един с друг, за да окажат помощ на нашата група от шейни.

Около закотвения балон „Калипсо“ направи хидролокаторно проучване под формата на квадрат, всяка страна на който се равняваше на десет мили, и откри, че Атлантическият каньон е учудващо тесен. Ние никога нямаше да можем да измъкнем шейната от този дълбок каньон без хидролокаторната карта, която успяхме да направим само с помощта на балона.

Първата шейна бе съоръжена с цветна стереокамера. Теглехме я много внимателно. Морис Леандри, стъпил с бос крак върху опънатото четири мили в клисурата въже, ловеше неговите трептения. Пет часа по-късно издигнахме шейната във въздуха. От нея се стичаше вода. Шейната бе станала неузнаваема. Жълтата боя от рамката бе паднала. Самата рамка бе хлътнала на много места вследствие на получените удари. Въпреки това камерата на Еджертън и цилиндърът на светкавицата бяха останали незасегнати.

Стереоснимките вземаха направо дъха. Камерата се бе натъкнала на сцени от внезапно променяща се и объркваща обстановка, като че се е ровила из някой геологически атлас. Една снимка изобразяваше смесица от блокове, образувани от лава, нарязани като кристали, докато следващата показваше миниатюрна Сахара, последвана от сивите скали на Алпите, поръсени с белия сняг на утайките. В малкия заснет участък

предметите създаваха впечатление, че са с големи размери, подобно творението на някой находчив японски архитект на паркове.

Шейната бе бродила из равнини, чийто най-горен пласт представлява чиста бяла утайка, която се наслажда със скорост около три стъпки за десет хиляди години, докато пространството зад нея оставаше черно и смесено със сгурия от вулканичен произход, като че изхвърлена от някой наскоро изригнал вулкан.

Водата на дъното беше изумително чиста и по снимките личаха подробности, разположени на петдесет стъпки от обектива. Някои снимки изобразяваха тесните, стръмни стени на каньона, в подножието на които се забелязваха големи базалтови камъни, падали през последните години отгоре. На две места снимките изобразяваха парчета от лава с формата на бъчвички, украсени с концентрични шарки, и изглеждаха като че току-що са изстинали след ужасното изригване, станало предишния ден. По размери и форми те толкова си приличаха, че долепени една до друга, можеха да се вземат за отломки от разрушена колона от някой храм на митическата Атлантида.

Заредихме нова шейна с кинокамера и я пуснахме три пъти на дъното на каньона, но и трите пъти все нещо се случваше, било на камерата, било на електронната лампа. Докато работехме, един немски пътнически кораб се вмъкна в нашия хоризонт и промени курса си, за да огледа увисналия над океана сребрист балон.

В Бермуда взехме на борда един научен работник, който разбираше и от леководолазно дело, и се отправихме на юг към банката Чаленджър. Това е плато на един подводен хълм, достигащ минус 150 стъпки. Нашият гост ни уведоми, че досега никой не се е гмуркал до банката Чаленджър, затова ние го поканихме да придружи Фалко и Давсо при „първото“ спущане. Хвърлихме котва на едно място, откъдето не се виждаше никаква земя. Пратих триото към дъното с акулоубежището, като ги посъветвах при плуване да не го изпускат от очи. На няколко стъпки от дъното Фалко позвъни и ние спуснахме клетката на това място.

Видимостта във водата се простираше в един радиус от стотина стъпки. Докъдето им стигал погледът, банката Чаленджър била осеяна с каменисти конкреции, вариращи на големина от слива до портокал. Само един предмет се отличавал от форма. Това бил някакъв блестящ предмет близо до котвата на „Калипсо“. Давсо се приближил към него.

Ученият започнал да издава отчаяни звуци зад мундщука. Като оставил Фалко да разбере за какво се вълнува ученият, Давсо продължил към блестящия предмет. Обаче и Фалко започнал да вие и Давсо се върнал. Те влезли в клетката и позвънили да ги изтеглят горе. Когато ги изкачихме на палубата, ученият извади от устата си мундщука и извика:

— Това е едно съвсем ново заредено торпедо с магнитна глава. Моите бутилки са железни. Ако се бяха натъкнали на него, всички ние, в това число и корабът, щяхме да хвъркнем във въздуха.

— И котвата е желязна — отвърнах аз.

Попитах ги за мястото на котвата и торпедото. Разхлабихме въжето и започнахме да прибираме котвата. Тръгнахме веднага след като котвата се отдели от дъното.

— Давсо — казах аз, — морето е голямо, но в него има прекалено много проклетни вещи, направени от човешката ръка.

„Калипсо“ се придвижи с намерение да направи опит да спусне няколко шейни в най-ниската точка на Атлантическия океан, падината Пуерто Рико, дълбочината на която е приблизително 28 000 стъпки. Спряхме се на север от Сен Жуан и късно още същия ден спуснахме малката трирога котва с балонната система. Спуснахме 30 000 стъпки найлоново въже при вятър, чиято скорост непрестанно се увеличаваше. През нощта балонът изчезна от екрана на индикатора. На сутринта от нашата океанографска планета нямаше и следа. Закачихме нов балон. Малко след това той започна да се издига нагоре, влачейки след себе си пластмасовата шамандурка. Хванахме приспособлението и навихме обратно найлоновото въже. Тогава открихме, че въжето е прекъснато на хиляда стъпки под шамандурката. Огледахме мястото на скъсването под микроскоп. То бе прекъснато под ъгъл от двете страни.

— Изглежда, че въжето е прекъснато с клюн, а не със зъби — забеляза Фалко.

— Сигурно насам се навъртат калмари, които не се интересуват от океанография — отвърнах аз.

В допълнение на силния вятър при падината Пуерто Рико срещу нас се опълчиха и рибите. Решихме да спуснем една от шейните, вместо да им даваме нов балон за игра. Нашият нов винч, най-голямото затруднение, с което трябваше да се справя бедният „Калипсо“, беше проектиран специално за дълбочините на Пуерто Рико, но все още не бе изпробван на подобна дълбочина. Тъй като тук не можехме да

използваме еластичното найлоново въже за дърпане на шейната, послужихме си с конусообразно стоманено въже. Спуснахме завързаната шейна върху дълбокото седем мили дъно, но дърпането ни костваше доста усилия. При навиване на въжето при изтеглянето, породилото се напрежение заплашваше да сплеска барабана на винча. Заварките изпукаха, фланците на барабана се огънаха навън. Вятърът напираше силно. Все пак след няколко часа упорита работа успяхме да вдигнем шейната на борда на кораба. Целият филм беше черен, синхронизацията на апарата и светкавицата бе нарушена. В старанието си да научи нещо повече за океана човек трябва винаги да е готов за подобни горчиви резултати.

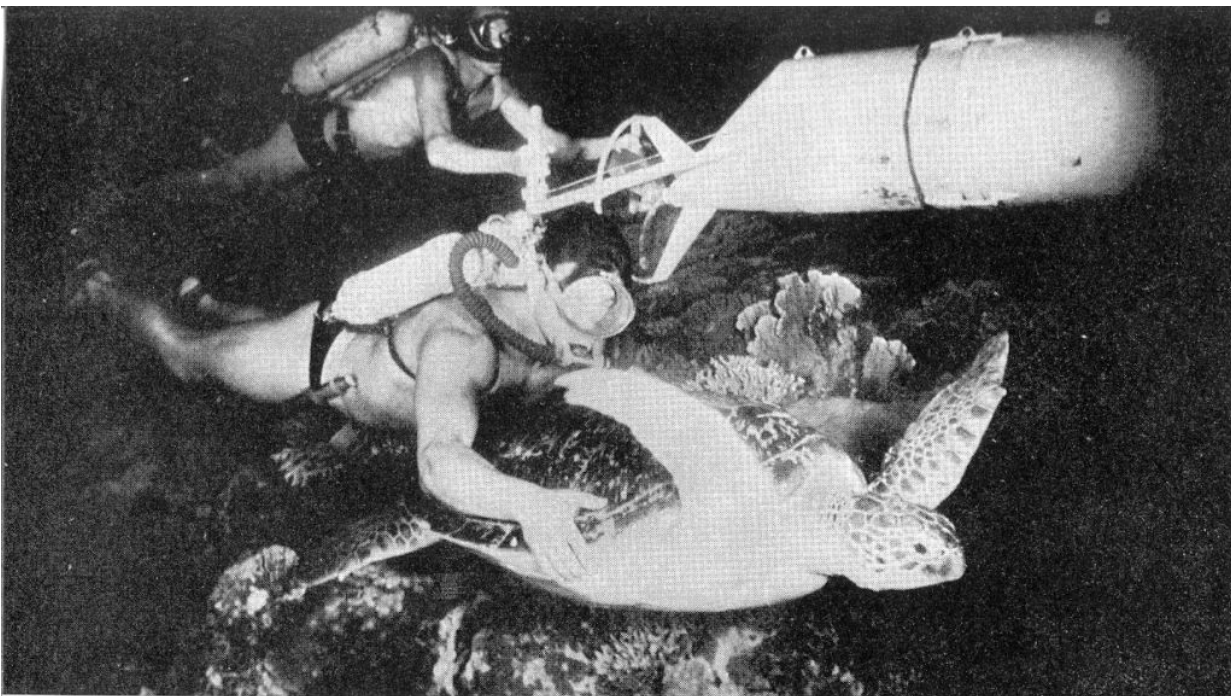
На остров Алдабра Симона и всички останали яздехме гигантски костенурки, които живеят там с хиляди.

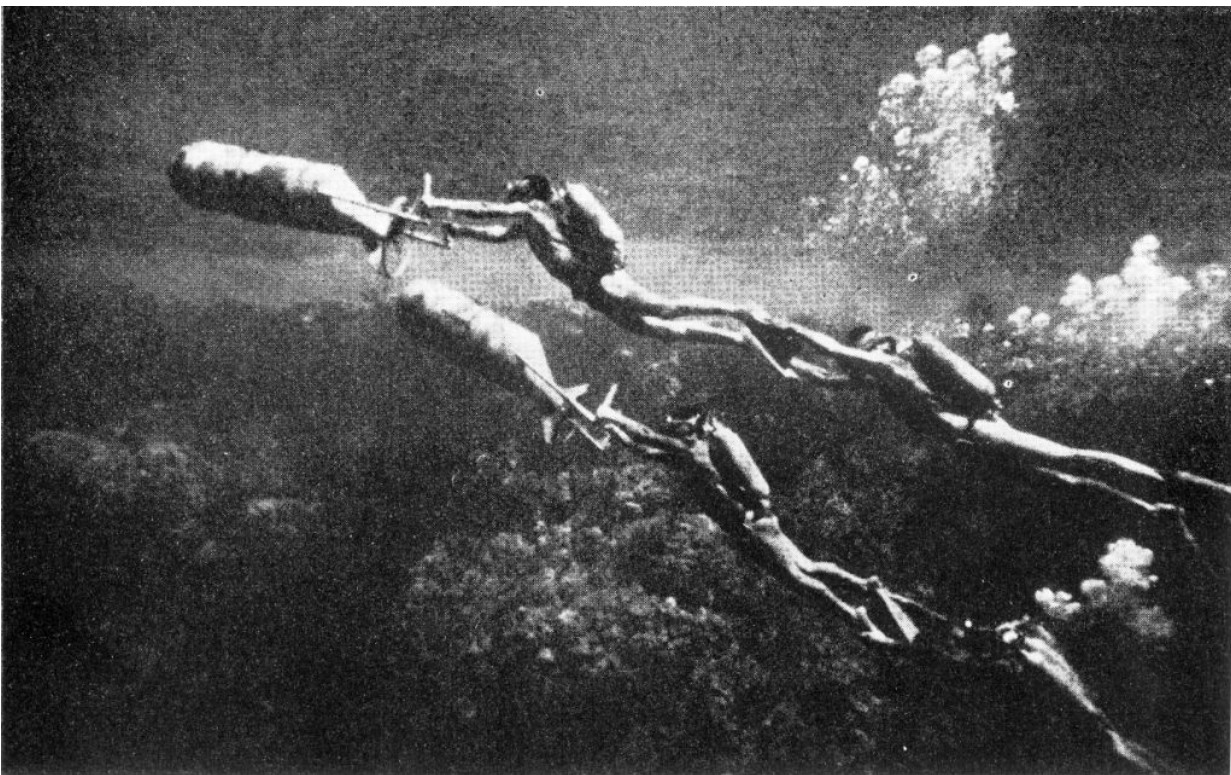
Жан-Мари Басо, Гойран и Тони Бес изследват мангровата гора в лагуната на Алдабра.

Когато джунглите и пукнатините пречат на изследванията, Мале, Бес и Гойран не се тревожат ни най-малко.

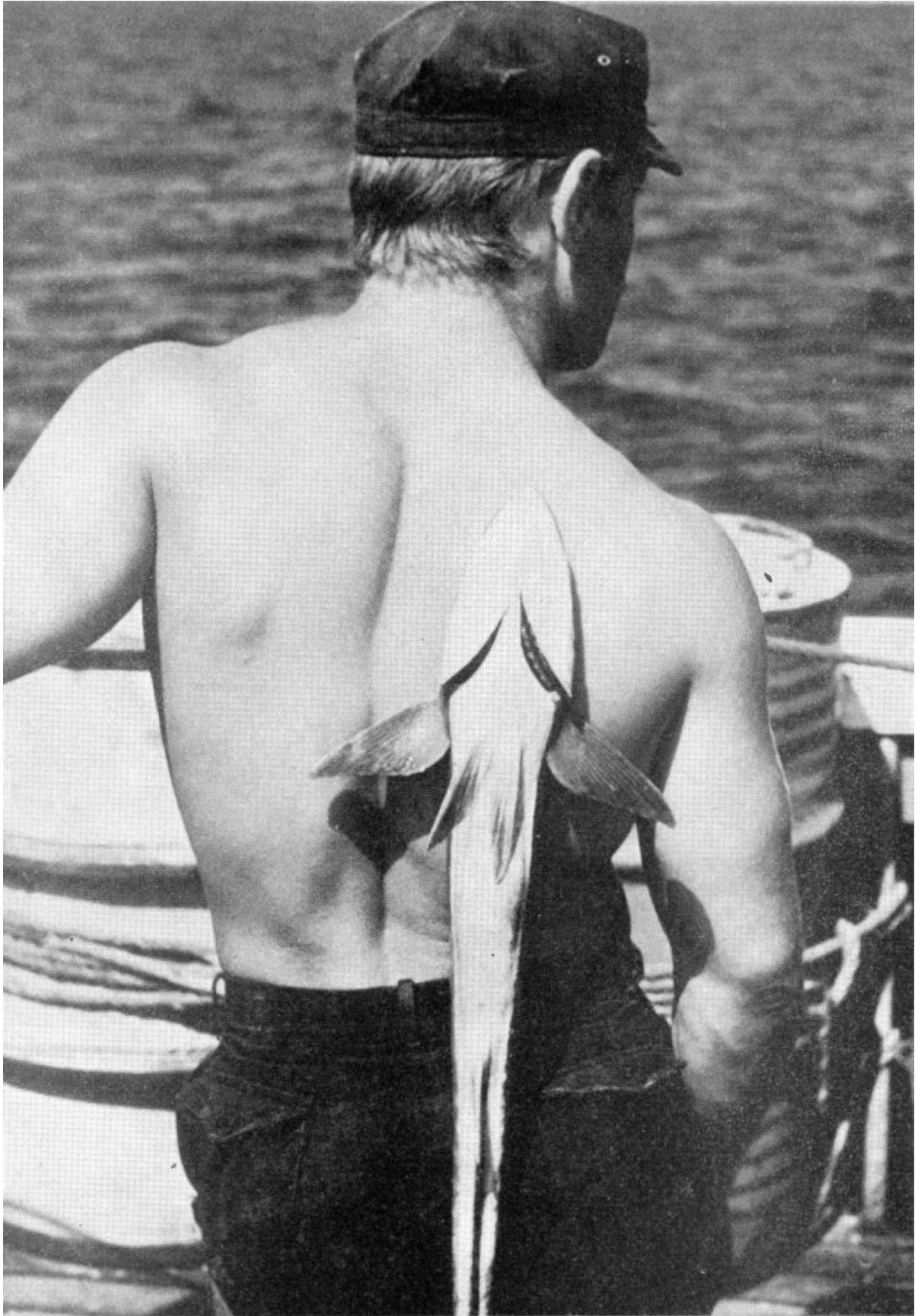
Под скалите на Алдабра Фалко язди морска костенурка, преследван с подводен скутер от Дюма.

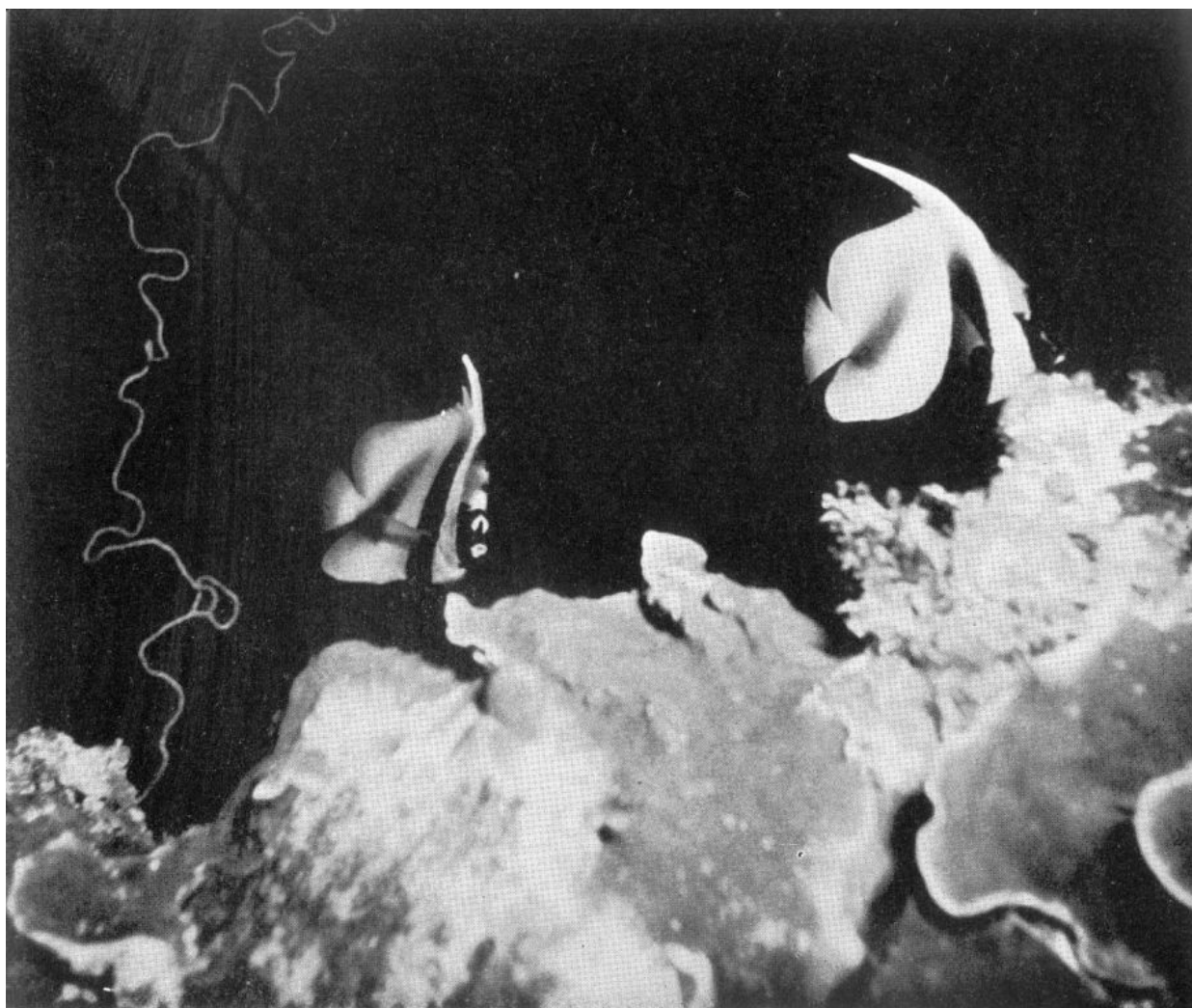
След завършване на работа леководолази се завръщат на „Калипсо“ със скутери, хванати по двама.

Царството на мира в Алдабра. Черни риби хирурзи и снапери се тълпят около торбата с храна на Етиен Пиг. Ние не преследвахме рибите и успяхме да спечелим доверието на всички обитатели.

Морис Леандри изпълнява ролята на гостоприемник на една риба прилепало.

Мотив от подводните скали при Алдабра. Две Nemoichthys acuminatus плуват край една бяла, прилична на драскотина виргилария, вид горгония.

Този ловец на бисери от Персийския залив не носи маска и при слизване под водата не вижда почти нищо, въпреки че преди шестстотин години неговите предшественици са носели предпазни очила, направени от черупки на костенурки.

Отбихме се при Сен Жуан, където американската военноморска база възвърна нашето самочувствие. Те поправиха за кратко време винча и усилиха слабите места на големия барабан. Атакувахме канала за втори път в същото отвратително време. Спуснахме шейната на дъното и започнахме отново уморителното теглене на седемте тона стоманено въже и еднотонната шейна. С усилие успях да държа кораба по начертания курс. След това вятърът измени посоката си. От

северозападен той стана западен и по този начин усложни още повече нашата задача. Изчислих скоростта срещу препятствията. Ние въобще не се движехме. „Калипсо“ всъщност бе закотвен от шейната. Упорствувахме цял час без никакъв резултат.

— Вдигайте шейната! — извиках аз към кърмата.

С чувство на облекчение измъкнахме шейната. Еджертън извади филма и влезе в тъмната стаичка да го промие. Този път апаратът и светкавицата бяха работили нормално. Ние направихме през този ден първите снимки на най-голямата дотогава дълбочина — 27 885 стъпки.

Снимките на Пуерториканската падина изобразяваха плоско, покрито с утайки дъно, без дупки, бразди или кратери, които откривахме често по дълбоките места. На няколко кадри се появяваха чифт риби, дълги около една стъпка, които плуваха много близко до дъното. Те бяха пресекли полето на обектива няколко пъти.

Докато хората воюваха върху мятащата се задна палуба, за да вдигнат и последната шейна, аз стоях от лявата страна на мостика и хвърлях коси погледи към залязващото слънце. Вятърът пищеше в ушите ми и ми припомняше за нашите изпитания. В десетдневната битка за няколко снимки бях повредил барабана на винча, теглех върху дъното камера, която изобщо не действуваше, закотвих, без да искам, кораба, загубих много часове в отпусчане и прибиране на метални въжета, загубих един балон и 59 000 фута найлоново въже и един глупав калмар ми попречи да издигна нова радиолокационна цел. Заклех се пред западния вятър, че ще си проправя път през тази паяжина от въжета и ще превъзмогна измъчващата ни водна повърхност. Този път бях повече от сигурен, че изследването на големите дълбочини е работа само за хора, въоръжени със специални научни подводници.

[1] Замък на чудесата — Б.пр. ↑

[2] Песен за равнината — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА В ДЕБРИТЕ НА МРАКА

На задната палуба, осветена само от една лампа, леководолазите разговаряха с тихи гласове и талкираха телата си за да облекат по-лесно своите подводни облекла. В безлунната нощ „Калипсо“ бе потънал в мрак. Светеха само сигналните светлини на върха на гротмачтата. Над нас откъм Порт Калипсо проблясваше слабо светлината на един прозорец. В нощния мрак се носеше граченето на закъснели чайки. Близко до левия леер по дългия археологически прът в бълбукащите тъмни води се спущаше смукателната тръба.

Под светлината на лампата лежеше жълт цилиндър с две изпъкнали лещи и прикачени кабели — нашата нова телевизионна камера и прожекторите. Иконоскопът бе с по-висока разделителна способност от този, употребяван в обикновената телевизия, и с разлагане на изображението на повече редове. Камерата бе снабдена с коригираща леща, която увеличаваше зрителното поле и премахваше подводната аберация. Резултатът от дневните снимки бе изключително добър. Сега, през нощта, нямаше да ни пречи мъглявината, получавана от разсеяната слънчева светлина, отразявана от разни плаващи частици.

Киентци, Гойран, Ерто и Давсо поставиха мундщуците в устата си, изпробваха потока от сгъстен въздух и слязоха под водата. Октав Леандри и Пол Мартен спуснаха стофунтовата телевизионна камера и прожекторите заедно с коаксиалните кабели, привързани към стъклени поплавъци. Помолих Мартен да запали подводните светлини. След миг под кораба лумна пожар. „Калипсо“ стоеше във водата подобно на малка прашинка, попаднала в изумруд. Силната светлина заля бялата скала и тя като че приближи до нас. Чайките се разкряха и отлетяха на Порт Калипсо.

Облегнат на кърмата, наблюдавах как леководолазите потъват в осветената вода. Под вълните техните силуети изглеждаха уголемени и разкривени. Светлинният поток постепенно се превърна в синьо-

зелено сияние и силуетите на мъжете се стопиха във водата. Наближаваха дъното. Отидох в моята каюта, където Симона и техниците наблюдаваха на телевизионния екран разкопките на древния кораб, циментиралите се в изкопа амфори и смукателната тръба, която лежеше подобно на заспала боа. Давсо се появи на екрана и пое соплото на тръбата. Той завъртя ключа за въздуха и тръбата се оживи. После започна да я придвижва по изкопа, на преден план на екрана.

Не се интересувах ни най-малко от това, как Давсо разкопава нови амфори, ами исках да преценя качеството на телевизионното предаване. Взех микрофона, свързан с камерата, и казах:

— Киентци, излез от изкопа и насочи камерата към по-далечни предмети.

Операторът насочи камерата към склона и предаде изображения на предмети, разположени по-далеч. Доволен от дванадесетминутното опитно предаване, аз съобщих:

— Добре, Киентци, прибирайте камерата горе.

Камерата изключихме, а прожекторите оставихме да подпомогнат изкачването на леководолазите. От кърмата наблюдавах как светлината отдолу става все по-ярка. Леководолазите се изкачваха към мястото за триминутната декомпресия, разположено на десет стъпки под повърхността. Но те спряха на по-голяма дълбочина и останаха там. Изминаха пет минути. Разтревожих се. Очевидно никой не се намираше в опасност, в противен случай другите щяха веднага да му помогнат. Долу ставаше нещо интересно. Съжалявах, че не се бях спуснал с тях, вместо да изпълнявам ролята на критик от повърхността.

Групата не излезе от водата, докато не изразходва напълно въздуха от бутилките. Когато се показа на палубата, всички се заливаха от смях. Дълбокият баритон на дребничкия Гойран се отразяваше от скалите. Като подскачаше от вълнение, той извика:

— Не можеш да си представиш, капитане! Попаднахме всред цяло стадо *sèverots* (скуприи), дълги около десет инча. Те се скупчиха пред прожекторите, загубиха всякакво чувство на контрол и се замятаха на всички страни като обезумели. Просто невероятно! Събраха се хиляди риби. От тях не можехме да се виждаме. В същото време стотици риби блъскат тялото ти. Имаш чувството, че си лист хартия, вмъкнат във валяка на пишеща машина.

— Затворех ли ръка, в нея оставах по една-две риби — обади се Давсо.

Гойран по едно време заскача като ужилен.

— Помощ! — извика той. — За бога, свалете по-бързо облеклото ми!

Издърпахме туниката през главата му. Отвътре изскочи една *sèverot*, сребриста риба, прилична на голяма сардина. Сигурно рибата бе успяла да се вмъкне в ризата на Гойран през яката.

В чест на премръзналите герои на рибната паника отворихме бутилка коняк. По време на обзелото ни весело настроение направихме план за ново спущане само със светлини, след като четиримата направят почивка от три часа. Аз също щях да се спусна. Бях намислил нещо, което не казах никому.

След полунощ петимата се спуснахме бавно край гофрирания маркуч, като осветявахме водата с прожекторите, за да привлечем *sèverots*. На дълбочина от тридесет стъпки изскочиха първите риби, следвани на късо разстояние от цяла армия. Моите приятели не преувеличавах нищо, когато описвах тяхното поведение. Смешната тълпа риби загуби всякакво чувство за посока. Властуваше законът на тълпата, който ориентираще всяка риба в едно общо направление. Приличаше на манифестацията в деня на превземане на Бастилията, превърната в улично безредие. Върху тялото ми се допираха безброй малки устни. Не виждах приятелите си, скрити зад живата стена от блъскащи се риби. Гледах право в една запалена лампа от шест хиляди вата, поставена само на пет стъпки пред очите ми, и не виждах нищо друго, освен розовия блясък на прозрачна плът, която се люшкаше, огъваше и преплиташе, винаги в плътна маса, непропускаща през себе си снопче светлина.

При плуване имах чувството, че стомахът ми се търка о живи камъчета. Придвижих се през стената обезумели риби и поех лампата от ръката на някакъв невидим другар. Потърсих тръбата на земесмукачката и се запусках надолу по нея, като насочих същевременно лампата нагоре и примамвах рибите към неизвестната за тях цел. Всички риби ме последваха. Поставих лампата на дъното, близо до соплото, и включих съгъстения въздух. Рибите, които се намираха на една стъпка разстояние от тръбата, моментално изчезнаха в гърлото ѝ. Като се блъскаха към фаталната лампа, инстинктивният

рефлекс да плуват винаги срещу течението изваждаше някои риби от транса, в който бяха изпаднали. Те увисваха на границата на опасната зона, след което биваха натиквани в отвора на тръбата от напирещата отзад обезумяла тълпа. След пет минути спрях въздуха. Рибите продължаваха да се тълпят в същото огромно количество.

Изкачихме се нагоре всред обезумялата риба. Едва подадох глава над водата и чух ужасна какофония. Небето над нас бе изпълнено с крякащи чайки, развълнувани почти толкова, колкото рибите под водата. Облякох се и се изкачих на острова. Археологическият кош, който използвахме като филтър, гъмжеше от риба. Стотици риби, изскочили от него и паднали от скалата, сега плаваха мъртви в морето. Птиците участваха с резки движения в неочаквания среднощен пир.

Следващата нощ се отправихме отново към Порт Калипсо с намерение да заснемем безумието на скумрията. На тридесет стъпки дълбочина размахаме светлините. Никаква риба не се приближи. Потопихме се на сто стъпки. Домакините пристигнаха в същите гъсти редици, както през миналата нощ. Всички обаче оставаха подредени в идеален ред. Нито една не се поддаде на светлината. Три-четири отделни риби се отделиха от групата и се устремиха към нас, но масата се държеше настрана. Ние бяхме безсилни да нарушим дисциплинираните редици на рибите. Просто не можех да си обясня промяната в поведението на рибите в тези две последователни нощи, на едно и също място и по едно и също време. В тези минути споделях мъките на всички риболовци, чието щастие в улова понякога, за добро или зло, зависи от подобни аномалии.

Ловенето на риба със светлини не е новост за Средиземно море. Нашият принос към древното риболовно изкуство *lamparo* се състоеше в това, че добавихме подводна светлина и всмукателна тръба. При хубаво време всяка нощ от средиземноморските пристанища излизат хиляди лодки, дълги шест стъпки, закачили след себе си по-малки, за да привличат в мрежите си сардини с помощта на много силни електрически или ацетиленови лампи. Една флотилия *lamparo*, спряла се в морето, е по-блестяща от град. Рибарски лодки от Алмерия и Малага плават чак до испанското островче Алборан, първият островен фар на изток от Гибралтарския проток. Той представлява гребен на скалист морско възвишение, издигащо се на 8250 стъпки от бездънната долина. Рибарите наричат тези води Алборанско море.

„Калипсо“ проучи биологията на Алборанско море. На борда на кораба този път се намираше и Филип Кусто. Между отделните гмуркания младежът се лепваше на хидролокатора, заинтригуван от изображенията на минаващото под нас морско дъно. Един ден той забелязал някакво много необикновено дъно на 150 стъпки дълбочина. Контурът бил плътен и хоризонтален. На шест стъпки над него друга линия, плътна и черна, следвала първата. Изглеждало, че двете са начертани с паралелен линеал. Филип се втурнал да намери Фалко, когото той счита за най-големия любител на подводните загадки. Фалко огледал успоредните линии върху хартиеното руло.

— Възможно ли е това да са риби? — попитал Филип. — Никога не съм чувал за толкова плътен пласт риба, разположен така равномерно над дъното.

— И аз не зная какво може да е това — отвърнал Фалко. — Ще трябва да се спуснем долу и да разберем.

Су и старшият учен се съгласили да върнат кораба назад и да спуснат под водата Фалко и Филип. Фалко слязъл по стълбата и се отпуснал във водата да изпробва плаваемостта си, но моментално сграбчил отново перилото на стълбата. Гибралтарското течение е твърде силно, за да се плува срещу него. Двамата се хванали за котвената верига и ръка за ръка заслизали към дъното.

На дълбочина хиляда стъпки те забелязали еднообразно жълто-зеленикаво дъно, над което плували една голяма акула, няколко тона и други големи риби. Слизайки по-надолу, те открили, че дъното всъщност представлявало своеобразен килим от колосални листа, някои от тях дълги по двадесет и пет стъпки. Хиляди листа, поддържани от тънки стъбла, се разпростирали във водата. Леководолазите се провредели между листата и се пъхнали под тях. Изведнъж се озовали в тихи, с малка видимост води, всред гъсталак от стъбла на морски водорасли, засадени в почти прави редици, на разстояние две стъпки едно от друго. Всяко стъбло се издигало точно на шест стъпки височина. Докато зеленият покрив се диплел от постоянния вятър със скорост от два до три възела (Атлантическият океан се втурва в Средиземно море и носи океански хищници и други свои богатства), долу, в тихото убежище, животът течал охолно и спокойно. Почвата била покрита с нанос от живи организми. Наоколо плували лениво мероу. Морски таралежи с къси бодли, раци, морски

звезди и риби скорпиони изглеждали добре приспособени към този подводен сутерен, изолиран от морските бури.

Филип сграбчил ръката на своя по-голям другар и посочил към една голяма розова риба скорпион, която носела своята обикновена и смешна коралова маскировка. Върху главата си имала допълнително украшение — един разклонен букет от полипи. Тук всяка риба се движела с достойнство. Леководолазите заобиколили една мурена, която дебнела своята плячка с увита около едно стъбло опашка. Главата ѝ се поклащала леко на течението.

Преминаването край стъблата изисквало голямо внимание. Растенията се оплитали около бутилките. Добре се случи, че Филип слезе с Фалко, когото той уважаваше прекалено много, за да си позволи да се отдалечи от него. Една риба, дълга шест стъпки, с недружелюбен поглед се промъкнала отгоре през зелената завеса и ги огледала. Въздушните мехурчета, които изскачали от алборанската гора, вероятно възбудили любопитството на сребристите скитници. Леководолазите извадили ножове и изкопали едно голямо водорасло с корен, вместо да режат дебелото един инч стъбло.

Когато Филип и Фалко се появили на палубата с кафявото водорасло, дълго тридесет стъпки от корена до върха, всички ги заобиколили с учудване. Учените го причислили към ламинариите, вид, който не бе описан дотогава в Алборанско море. Фактически морските ботаници не бяха и чували за ламинарии в Средиземно море, по-дълги от шест стъпки.

След като Фалко и Филип ми разказаха за своето приключение, аз взех „Еспадон“ и се заех с щателно изследване на гората в Алборан. Пристигнахме в един тих ден, но тъй като предстояха типичните за сезона бури, решихме да се гмуркаме денонощно. Всред подводното течение отново изпитах трепетите на спущането край котвеното въже. Спуснахме се откъм защитената от вятъра страна. Телата ни се поддаваха веднага на течението, затова се държахме здраво за стоманеното въже. Изпуснехме ли въжето, течението щеше да ни отнесе на стотици ярда, преди да успеем да се измъкнем на повърхността. Покрихме подводните си облекла и перките със сребърна боя, за да бъдем по-лесно откривани от прожекторите на „Еспадон“, ако случайно изпуснехме въжето нощно време.

По време на първото ми нощно посещение на подводната сенчеста беседка се спуснах надолу по въжето през тъмния свят, изпълнен с проблясващи форми. Гойран и Киентци, рибите и стадата сардини носеха едни и същи синьо-зелени одежди. Разтворихме зеления покрив и се вмъкнахме под него. Киентци държеше прожектора, а аз снимах Гойран. Изведнъж Гойран изчезна в тъмнината. Погълнат от работата с кинокамерата, аз не разбрах какво се случи. Но Киентци разбра всичко и начаса се притече на помощ. Той хвърли лампата и тя моментално се пръсна. След това хвана с едната си ръка Гойран под мишницата, а с другата започна да се изкачва нагоре по въжето, като се опитваше в същото това време да държи мундщука на изпадналия в безсъзнание човек на мястото му. Объркан от тези светкавични действия, оставен в пълна тъмнина, аз заблъсках глава и рамене в листата. Течението уви като змия една от дългите ламинарии около тялото ми и тя ме притисна. Опитах се в тъмнината да се освободя от нея, без да разбутвам другите листа нагоре към течението, което щеше да усложни още повече положението. Разкъсах обвивката на листа и се върнах долу в спокойните води. Спрях се и се опитах да си припомня в коя посока се намира котвата. Пипах слепешком наоколо, удрях се в стъблата, отстъпвах бързо, когато някое от тях се натъкнеше на бутилките. Накрая успях да поставя ръка на котвеното въже на „Еспадон“.

Навременните действия на Киентци и устойчивото му изкачване нагоре с една ръка, докато теглеше с другата Гойран, се увенчаха с успех. Не се осмелихме да повторим всичко отново. Гойран дойде в съзнание още по пътя нагоре. Той се присъедини към обсъждането на друг, по-подходящ начин за проникване в гората. Решихме да използваме Гибралтарското течение и да го накараме да действа в наша полза. Придвижихме „Еспадон“ на запад, до самия край на джунглата от морски водорасли, и спуснахме на височина три стъпки над върховете на листата завързани за кабела парчета чугун. Леководолазите, прожекторите и камерите се спуснаха по тези пожарникарски стълбички, докато „Еспадон“ се придвижваше бавно над гората. Подпомагани сигурно от течението, вместо да се борим срещу него, ние се движехме над леко поклащащите се листа, като че се бяхме издигнали с балон във въздуха. Сега бе сравнително безопасно да се впуснеш пред пътуващото приспособление, да се

гмурнеш на малка дълбочина под листата, след туй да преминеш отново през тях и да се хванеш за кабела. На източния край на обраслата с водорасли местност дъното бе наклонено и посипано с бял пясък. То ни служеше като сигнал за изкачване нагоре по кабела към мястото за декомпресия, след което се качвахме на „Еспадон“, връщаме се срещу течението и повтаряхме същия полет.

Увиснали под бавно движещата се лодка, за да издишаме натрупалия се азот, ние изучавахме морската биология. Пътувахме през истинска подводна каша от атлантически планктон, дълги прозрачни пояси на Венера и други низши животински форми. Имахме възможност да ги наблюдаваме от близко разстояние, защото тези, които плуваха, и тези, които биваха носени от течението, се движеха с нас на изток. Някои от нашите съседи наподобяваха нежни кристали с оцветени в различни тонове плоскости. Около нас плуваха хиляди салпи, дълги пет инча. Тях видяхме за първи път в Персийския залив, който бяха осветили със сиянието си. Тук те приличаха на малки водни търкалящи се механизми. Те се захващаха едно за друго, понякога на дължина от сто стъпки, преплитаха се в Гибралтарското течение и наподобяваха патрондаши, кръстосани върху гърдите на някой огромен на ръст стрелец.

Една нощ, когато „Еспадон“ ни влачеше под себе си, аз насочих светлината на прожектора върху сребристия костюм на Фалко. Като се усмихваше зад стъклото на маската, той хвана един от призрачните салпови гирлянди и го уви около себе си. Фалко заприлича на някакъв подводен рицар, впримчен от желатинообразен дракон, дълъг осемдесет стъпки. Като се движехме всред кошмарите на тази подводна тъмница, ние закопняхме да зърнем отново нещо, което да придаде на заобикалящата обстановка вида на истинско море — някоя неспокойна летяща риба, устремена към повърхността, или пък някой смел, пулсиращ в червено калмар.

Причината да изберем нощните спущания се основаваше на преимуществата, които предоставяше видимостта на водата и психологията на животните, но най-голямата полза изникна някак си съвсем неочаквано. Един техник от ОФРС изработи евтина и подобрена конструкция на ръчна лампа за леководолази с голям и ярък рефлектор и по-силни батерии. Изпробвахме прототипа през деня на

двеста стъпки дълбочина. Качествата на лампата ни харесаха много, без да подозираме изненадата, която ни готвеше.

Когато Фалко наблюдавал размножителния период на морските краставички при Сормиу, той използвал за първи път новата лампа през нощта. Нашите стари прожектори, свързани с електрически кабели с повърхността, се оказали твърде тромави за неговите занимания, въпреки че те осветяват значителна площ от дъното със сила, равна на дневната светлина. Новият прожектор разочаровал Фалко. Светлината струяла от него в тесен, неподходящ лъч. Въпреки че лъчът пробивал тъмнината на голямо разстояние, осветяването от него пространство било твърде малко. Наложило се да открива краставичките една по една и губел по този начин ценно време. Фалко решил да съкрати престоя си и да се откаже от новото приспособление.

Острият лъч попаднал върху някаква риба. Оказало се, че това е средна на големина бяла риба платика. Това животинче е много плашливо и при приближаването на леководолаз винаги бърза да се шмугне в някоя цепнатинка на скалата. Рибата стояла като замръзнала на мястото си. Фалко насочил лъча в очите ѝ и бавно се приближил към вцепенената риба. След това я докоснал. Тя изведнъж се отърсила от хипнозата и се стрелнала встрани. Фалко насочил лъча към други риби и приковал няколко от тях по същия начин. Когато ми съобщи за своето откритие, аз му казах:

— Това е нещо ново. Разбира се, прожекторът не бива да се използва при ловене на риба с харпун, защото този начин скоро ще се превърне в браконьерство. Не е чудно да си се натъкнал на един твърде подходящ начин за ловене на живи екземпляри за нуждите на аквариумите.

Помогнах на Фалко и Клод Уесли да организират едно нощно излизане с „Физали“, риболовното корабче на Океанографския музей в Монако.

Двамата се спуснали край една скала във водата, гъмжаща от фосфоресциращ планктон, Фалко започнал да осветява наоколо с прожектора, а Уесли разтворил сребриста рибарска мрежа, подобна на торба. Сардините проблясвали край подводната скала. Когато Фалко насочвал острието на лъча към някоя риба, Уесли ловко хвърлял мрежата над главата ѝ. При първия допир до мрежата рибата подскачала към дъното, а леководолазът само затварял отвора над

главата ѝ. Фалко приковал една червеноперка, която се разхождала по дъното и размахвала неуморно мустачки, Уесли поставил мрежата пред червеноперката и тя влязла право в нея. Те хващали рибите от водата в момента, в който ги приковавали на местата им. Те уловиха цяла колекция от обикновени средиземноморски риби — морски костури, кефали, сопс, бяла платика, риба кардинал. Само един вид не се поддаде на светлината — верадата, красива зеленикава риба. Тя обърнала опашка на парализиращата светлина и бързо се оттеглила.

Най-занимателен бил ловът на големи скални костури. Този вид не излиза нощно време, а остава в своето леговище, с лице, обърнато към входа. Фалко насочил магическата светлина в очите ѝ, докато в същото време неговият партньор държал разтворената мрежа пред убежището на рибата. По-късно Фалко така описваше събитието:

— Протягам ръка, погъделичквам рибата за опашката и тя с такава сила се хвърля в мрежата, че отнася просто ръката ти.

Веднъж попаднал в мрежата, скалният костур се бори с ожесточение. За да не разкъса мрежата, Фалко се принудил да го приспи отново със светлината и в това състояние да го занесе горе в корабчето. На края на лова Фалко и Уесли застанали усмихнати на задната палуба на „Физали“ пред цялата менажерия от 150 риби, настанени в специален плаващ басейн, завързан зад корабчето. Пленниците имали превъзходни форми. Кефалите скачали извън плаващия басейн, затова леководолазите го покрили с голяма рибарска мрежа.

Когато пристигнаха на брега, открихме доста мъртви скални костури. Те лежах по гръб или настрани на повърхността на басейна. Обяснихме си го с това, че рибата се е изкачила на повърхността на водата все още под влияние на фотохипнозата и не е успяла да нагоди плавателните си мехури към променящото се налягане. Рибата бе умряла вследствие на декомпресия. Всъщност и леководолазите не се чувствуваха много добре от непрестанното плуване нагоре и надолу, за да оставят уловената риба в басейна. Този факт ме обезпокои. За сметка на преживените интересни минути през нощта те можеха да си докарат някое усложнение от честата промяна на налягането.

Фалко разреши проблема. През нощта, в която отново се спусна да омайва рибите, той взе със себе си купчина прозрачни найлонови чувалчета, пълнеше ги с вода и поставяше своите пленници в тях. Той

връзваше торбичките за едно въже спуснато от „Физали“, и ги пращаше горе всичките наведнъж. Самият той се изкачваше на повърхността много бавно. Всички риби оживяваха, включително и скалните костури.

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

ПОДВОДНА ЛАВИНА

Застанал на мостика на военния изследователски кораб „Ели Моние“ наблизно край Тулон, разговарях с капитана на батискафа ФНРС-3 Жорж Уо и неговия механик лейтенант Пиер-Анри Вилм.

Батискафът, който подскачаше по водната дия на кораба, закачен на дълго въже, беше предназначен да спусне двама души до средната дълбочина на океана — 13200 стъпки. Чувствувах се добре. Днес ми предстоеше да направя първото спущане с батискафа, за който се застъпих още през 1948 година, когато Дюма, Тайе и аз участвувахме в първите безуспешни опити с първия батискаф ФНРС-2. Инициалите на батискафа представляват съкращение от първите букви на белгийския държавен тръст *Fonds National de la Recherche Scientifique (FNRS)*^[1], който финансира първата подводна лодка на професор Огюст Пикар и взе участие заедно с френската флота при строежа на настоящата.

Батискафът представлява подводен дирижабъл с метален кожух, съдържащ лек бензин, който служи за осигуряване на плаваемост, и устойчива на налягането наблюдателна кабина. Първият модел се справи добре с дълбочината, но неговият зле проектиран кожух бе повреден от вълненията на повърхността. Въпреки всичко Клод Франсис-Бьоф и аз вярвахме в този принцип на спущане и работехме върху него, за да го възобновим в нова версия. Успяхме да издействуваме френската флота и белгийският тръст да подпишат договор. Въз основа на него оригиналната двуместна сфера бе монтирана в спретнат корпус, проектиран от корабостроителя Андре Жемп. Дюма съдействува за осъществяването на едно ценно подобрение на първоначалната конструкция на батискафа. В построения през 1948 година батискаф можеше да се влиза и излиза само след като бъдеше издигнат на борда на кораба, който го носи. Дюма предложи да се построи входна шахта, която през кожуха да се спуска направо до кабината за наблюдение. По този начин екипажът можеше да влиза и излиза от ФНРС-3, докато той се намира във водата.

Шахтата можеше да се пълни с вода по време на спущането на батискафа и да се изпразва с помощта на сгъстен въздух при неговото излизане на повърхността.

Новата лодка всъщност още не беше изпробвана. Неотдавна Уо и Вилм се потопиха с нея на 6890 стъпки дълбочина, но известна неизправност в ехолота ги накара да решат да не се приземяват на дъното. Бяхме чули, че батискафът на професор Пикар — „Триест“, който той бе построил като съперник на ФНРС-3, се заровил в утайката при едно потопяване и закрил отчасти наблюдателната си кабина.

Първото ни потопяване с Уо бе определено да стане на дълбочина 4500 стъпки, откъдето щяхме да се съединим с дъното посредством нашата направляваща верига. След това двата електрически двигателя, монтирани на върха на корпуса, щяха да осигурят нашето движение напред. На пет мили навътре в морето „Ели Моние“ спря на подходяща дълбочина над Тулонския каньон, картиран от професор Жан Буркар. Тримата се отправихме към батискафа с гумена лодка. Лицето на Вилм бе печално. За първи път той отстъпваше мястото си в батискафа на друг човек.

Уо и аз се изкачихме на борда на подводната лодка и отворихме входния люк. Той посочи към връх Кудон, издигнат величествено над Тулон, и каза:

— Ще се спуснем по-дълбоко от него.

Слязохме по шахтата и Уо затвори сферичната кабина, като затегна шестнадесет болта на люка. Диаметърът на вътрешното пространство бе шест стъпки и шест инча. Стените бяха покрити с най-различни инструменти. Аз поставих приспособленията на камерата върху пода и приклеках пред предния илюминатор като мюсюлманин, кланящ се по посока на Мека. Отвън леководолазите ни подготвяха за потапянето. Тяхната най-важна задача бе да махнат седемте скоби от електромагнитите, които поддържаха външните акумулатори, тежката направляваща верига и баласта на батискафа. Ако докато се намирахме долу, се повредеше електрическата инсталация, тогава магнитите се изключваха автоматично, всички тежести падаха и батискафът изплаваше спешно на повърхността. За да сме сигурни и ние, че всички седем скоби са махнати, леководолазите ми ги показваха през илюминатора, като на повърхността ги проверяваха отново с Вилм.

Уо включи системата за опресняване на въздуха с кислород и живителният газ започна да свисти тихо в гондолата. Той натисна някакво управляващо устройство и напълни входната шахта с вода. Тази тежест бе съвсем достатъчна, за да се спуснем долу, но ФНРС-3 се подвоуми за момент, защото от горната клапа започнаха да излизат въздушни мехурчета. Батискафът затрептя и по нашия високоговорител изгърмя силният глас на Жорж Ортолан, капитана на „Ели Моние“.

— Намирате се на дълбочина...

Гласът секна. Нашата антена се бе потопила под водата. Трептенето престана. Настъпи тишина. Всички връзки с горния свят бяха преустановени и сега принадлежахме на друг мир. В настъпилата черковна тишина Уо и аз разговаряхме малко и с приглушени гласове. Тихото свистене на апаратурата бе от по-голямо значение. Гледах с нетърпение навън, за да не пропусна първите проявления на живота отвъд границата на дихателния апарат. Помолих Уо да се спуснем колкото е възможно по-бавно. Така можех да наблюдавам по-дълго време обитателите на средните дълбочини.

Прозрачните води на морето бързо потъмняха. От зеленикави те се превърнаха в сини.

— Триста двадесет и осем стъпки — прошепна Уо.

Намирахме се вече на дълбочина, на която не бях слизал никога по-рано. Включих прожектор № 2, монтиран отвън на корпуса, и той насочи ослепителния си лъч право надолу.

На дълбочина петстотин двадесет и пет стъпки навлязохме в „снежна буря“ от миниатюрни, проблясващи в тъмнината организми.

— Ето какво сме фотографирали слепешком с Еджертън — казах аз.

Уо натисна бутона на един външен електромагнит и железните сачми от единия бункер за баласт започнаха да барабанят върху нашата кабина. Това незначително разтоварване намали скоростта на батискафа почти до нула.

Отвън, точно над моя илюминатор, монтирани в пирексов цилиндър, висяха окачени част от електронните приспособления на Папа Флаш. През корпуса минаваше кабел, който съединяваше камерата, която управлявах отвътре с ръка. Стъкленият цилиндър бе изпробван и издържаше налягането до една миля под водата. Тази особеност определяше дълбочината на нашето потапяне. Експлодираше

ли стъклената тръба, ударът щеше да е равен на разрушителната сила на един малък тринитротолуолов заряд, който щеше да разруши обшивката или електрическата мрежа. Започнах да снимам белите петна. Повечето от тях стояха на едно място, останалите се движеха с конвулсивни движения.

— Ей, Уо! — извиках аз. — Виж каква чудесна сифонофора!

Отвън, точно пред нас, се виждаше жив, прозрачен организъм с влакънца, дълги две стъпки. Уо отбеляза находката в своя дневник.

На осемстотин и петдесет стъпки дълбочина батискафът почти спря да се движи, без ни най-малка намеса от наша страна. По всяка вероятност бе попаднал в студен пласт, който фактически отне няколкостотин фунта от тежестта му. Уо използва този път другия край на баластната система на батискафа. Той пусна съвсем малко количество от лекия бензин на кожата и нашата подводна лодка възстанови своето вертикално движение надолу.

На хиляда и двеста стъпки дълбочина изключих прожектора. Известно време не виждах нищо, докато очите ми свикнаха с тъмнината. Водата още имаше леко синкава окраска. Постепенно започнах да различавам дребни скариди, капкообразни организми и малки медузи, които пулсираха бавно. Появиха се първите продълговати риби, странни миниатюрни създания с грапави сребристи страни, стъклоподобни опашки и изпъкнали очи. Някои от дребните рибки приличаха на сардини. Подобни на змиорки създания подскачаха право нагоре на три до шест стъпки височина.

На хиляда и петстотин стъпки преминахме точно под слънцето и попаднахме в някакъв затворен космос. Слънчевите лъчи се отразяваха във водата подобно на снежинки, които започнаха да наедряват. Уо сновеше с дългите си крака из стоманения пашкул, наглеждаше уредите и разпределяше баласта с прецизни движения на пръстите си, като през цялото време се стремеше да не стъпи върху мен.

— Лодката вдъхва доверие — каза той.

— Чудесна е — отвърнах аз, — а също и ти. Чувствувам, че си пълен господар на вертикалното спущане. Не е ли време да пуснеш моторите?

— Пуснах ги! — каза Уо.

До ушите ми долетя тихото бръмчене на електрическите мотори, монтирани в маслени бани на върха на корпуса.

— Ние не се движим — възразих аз.

Уо се изкиска.

— Къде си се забързал — попита той. — Батискафът е тежък и му е необходимо известно време, докато набере скорост.

Батискафът ФНРС-3 се придвижи в хоризонтално направление.

— Всички дребни животинки сега върхлитат върху нас — съобщих аз. — Искаш ли да изключим моторите и да се спуснем още малко по-надолу? Пътуването над самото дъно ще ни достави по-голямо удоволствие.

Лодката се движи известно време напред, след което започна отново да се спуска.

Когато достигнахме три хиляди и триста стъпки дълбочина, гъстотата на плаващите във водата частици се увеличи. Между тях се мяркаха някакви животинки, наподобяващи червено-бели рибки, дълги около 5 инча. Включих отново прожектора и разбрах, че това са скариди, с напълно разплескани тела, които размахваха конвулсивно безбройните си крачета. След малко бях възнаграден за положените усилия за развитие на батискафното дело. Видях едно създание, което никой досега не е описал. От лявата страна на наблюдателното поле се зададе риба, дълга около двадесет инча. Формите ѝ поразително наподобяваха чертожен триъгълник. Тънката като алуминиев лист риба със смешна малка опашка приличаше на сянка. Едва развълнувалото ме животно успя да премине пред илюминатора, и пред очите ми засвяткаха проблясъци. Това бяха следи на някакви създания, които се движеха с голяма скорост.

С учудваща сръчност едно от тези тайнствени създания се превърна в красив червен калмар, който спря за миг на светлината. На дължина имаше около осемнадесет инча. Той изчезна и на негово място остана облаче бяла течност.

Добре известен е фактът, че калмарите и октоподите отделят кафява течност, затова завиках на Уо:

— Един калмар отдели бяла течност.

— Хайде, хайде — отвърна той. — Очите ти са преуморени. Дръпни се от илюминатора и си почини.

От бездната изскочи друг калмар и потъна отново в нея. На мястото му остана бяло облаче. Угасих светлината. Течността фосфоресцираше.

— Чакай! Ето още едно блестящо облаче.

— Дай да погледна и аз! — каза Уо и аз му направих място при илюминатора. — Един калмар тъкмо отдели толкова много бяла течност, че замъгли всичко пред прозореца — извика капитанът.

Веднага заех отново мястото си... Не исках да пропусна даже и минутка от спектакъла.

— Четири хиляди стъпки! — съобщи Уо.

Честотата на пулса ми се увеличаваше. Наближавахме дъното. Надникнах надолу по направление на светлия лъч, там, където той се разтваряше във водата. Малко по-надолу забелязах бледо петно от разсеяна светлина. Това бе отразената от дъното светлина на нашия прожектор. ФНРС-3 щеше да се приземи за първи път. Дъното се показва след сто и петдесет стъпки. Чисто и голо, то се изкачваше към мен. Висящата водеща верига докосна дъното. Освободената тежест спря нашето низходящо движение. Не се почувствува никакво друскане. Батискафът увисна леко на десет стъпки над морското дъно. Намирахме се на четири хиляди двеста и четиридесет стъпки дълбочина.

— Акула! — извиках аз.

— Това е първият случай на дълбочинно опиянение в обстановка на атмосферно налягане — отвърна закачливо Уо.

— Още една акула — извиках отново аз.

— Случаят изглежда сериозен! — каза Уо.

Отдръпнах глава и му отстъпих половината от илюминатора. Видяхме една необикновено малка акула, дълга около три стъпки. Тя започна да разузнава нещо близко до плексигласовото стъкло на илюминатора, подуши и се оттегли бавно от сцената. Нейните низши мозъчни центрове вероятно бяха затормозени от вида на огромното чудовище пред нея.

На осветената от прожектора арена излязоха по-големи акули, дълги осем до десет стъпки. За разлика от техните братовчеди от по-горните пластове на океана те имаха широки, сплескани глави и дръпнати, мътни, зеленикавобели очи. Те се обърнаха сънливо, като хвърляха върху белезникавото кално дъно уголемените си сенки.

Защо тези акули имат очи, когато живеят във вечен мрак? Може би, за да откриват фосфоресциращата си плячка? Моите разсъждения бяха прекъснати от някакъв странен предмет на дъното. Посочих го на Уо. Върху дъното бе проснат най-обикновен вестник, върху който

личаха даже и буквите. Светът, от който бяхме пристигнали, напомняше даже и тук за себе си.

— Ще се опитаме ли да доближим гондолата до самата тиня? — попитах аз.

— Добре! — отвърна Уо, после завъртя клапана и изпусна част от лекия бензин.

Уо пушна нищожно количество от скъпоценната течност. Все едно че изтичаше нашата собствена кръв. Батискафът леко се спусна надолу. Сега от моя илюминатор, увиснал само на три стъпки от дъното, можех да наблюдавам съвсем отблизо създания, много по-дребни от акулите. Забелязах как наоколо мърдаха скариди. Дъното не бе съвсем голо. То бе изпъстрено с могилки, подобни на къртичините, високи около две стъпки. Всяка една имаше дупка. Някой неизвестен вид, а може би и видове живееха под морското дъно.

Батискафът ме докара само на няколко стъпки от загадъчните могилки, които бяхме фотографирали толкова много пъти, без да успеем да видим създанието, което ги правеше. Оставах ни четири часа на разположение, затова притиснах нос о стъклото. Настъпи така дълго очакваният момент, в който щях да зърна дълбокоморските създания, заравящи се под морското дъно. Моите заредени апарати ги очакваха. Акулите с лопатоподобните носове продължаваха своя бавен танц. Най-малко по четири от тях попадаха в светлинния лъч и хвърляха върху дъното своите сенки в стил барок.

Тишината се наруши от мрачната забележка, казана от Уо с нисък глас.

— Ако се случи някоя авария и не можем да излезем на повърхността, трябва да сме доволни, че батискафът издържа изпитанията и че идеята не трябва да се изоставя.

— С твое съгласие — отвърнах аз — това заключение ще предам, когато излезем на повърх...

В този миг нещо силно изтрополи. Спогледахме се.

— Вече сме без водеща верига — промърмори Уо с прозаичен глас.

— Външната светлина угасна — съобщих аз. — Може би са паднали акумулаторите.

— Ако е така, вероятно вече се движим нагоре — каза след кратко мълчание моят спътник.

Окръжаваше ни пълна тъмнина и ние не можехме да разберем изкачваме ли се или не. Погледнах манометъра за налягането, който се намираше точно над главата ми. Стрелката не се движеше. Почукнах го леко.

— Ако се съди по манометъра, намираме се все още на дъното — докладвах аз.

Във въздуха надвисна недоумение и уплаха. Започнахме да търсим причината за повредата. Осветлението в нашата сфера не бе прекъснато, защото акумулаторите се намираха вътре в нея. В главите ни се въртяха най-различни мисли.

— Не сме погледнали спидометъра — забеляза Уо.

И двамата повдигнахме глави едновременно към него и се блъснахме. Спидометърът сочеше, че се носим към повърхността с пълна скорост.

— Изкачваме се — извика Уо — и при това много бързо.

Погледнах отново манометъра. Стрелката потрепна и след миг показваше вече същите данни като спидометъра. Манометърът за определяне на налягането просто не бе успял да реагира навреме.

Уо се повдигна и извади бутилка вино и нещо за ядене. Едва успяхме да изядем по един сандвич и ФНРС-3 излезе от зеления пояс на водата. Никога по-рано слънцето не ми се бе струвало така блестящо.

По всяка вероятност някоя дребна повреда бе изключила магнитите, които изхвърлиха всички висящи под гондолата предмети. Когато излязохме през шахтата, леководолазите на „Ели Моние“ започнаха да пускат шегии по адрес на липсващите акумулатори и празните бункери.

— Лодката е много сигурна — съобщи Уо по радиофона на тендера.

ФНРС-3 остави цял куп желяза на дъното. Акулите щяха да бутат носовите си в тях и да пулят очи.

Това бе последното потопяване на батискафа преди слизането му на най-голямата дълбочина от две и половина мили. На раздяла пожелах успех на Уо и поздравих ликуващия Вилм за това, че отново възвърна мястото си в гондолата.

На 17 февруари 1954 година на сто и шестдесет мили югозападно от Дакар моите приятели се спуснаха с батискафа на тринадесет хиляди

двеста осемдесет и седем стъпки дълбочина. Тогава тази дълбочина представляваше рекордно постижение и първият триумф на плаването с батискаф. На тази голяма дълбочина те срещнали една акула, дълга шест стъпки, с изпъкнали празни очи и чудесна градина с морски анемонии.

Същото лято се отделих за един месец от „Калипсо“, за да работя с Уо по приложението на по-съвършените апаратури на Еджертън за правене на подводни снимки на големи дълбочини. В Масачузетския технологически институт Папа Флаш бе построил усъвършенствувани камери за подводни снимки. Заедно със своя син той монтираше в Тулон две външни камери на батискафа, свързани с две светкавици, доставени от нашите търпеливи „роднини“ от изследователския комитет на Националното географско дружество. При моето второ спущане с батискафа аз се явих с две ръчни кинокамери и две фотокамери, с които се манипулираше отвътре. Оскъдното място, останало между мен и Уо, този път бе още по-притеснено поради гипса на десния ми крак. Малко преди това си бях счупил крака при игра на тенис с моя син Жан-Мишел, след като цели двадесет години не бях пипал ракета за тенис. Приклепнал пред моя илюминатор, установих, че гипсът успокоява обикновените болки от неудобното положение в крака.

— Трябва да поставяш гипс и на двата крака на твоите пасажери — предложих аз на Уо.

Отново „Ели Моние“ докара ФНРС-3 над каньона на професор Буркар на дълбочина от пет хиляди и триста стъпки.

— Освободено ли е въжето на върха? — попита Уо по телефона.

— Да, капитане!

— Покажете седемте скоби от електромагнитите на капитан Кусто!

Уо спазваше педантично всички златни правила на батискафното изкуство. Между облечените в черни подводни облекла военни леководолази, които работеха пред моя илюминатор, забелязах бащата и сина Еджертън, облечени в бански костюми. Те проверяваха своята камера. Харолд се приближи и на осем инча от моя илюминатор вдигна нагоре пръста си. Това бе точното разстояние, от което рибите щяха да попадат във фокуса на апаратите. Направих първата пробна снимка:

бащата и синът като риби под водата. По високоговорителя се разнесе глас от „Ели Моние“:

— Ало, батискаф! Всички вече са в гумената лодка.

Морето заглуши пожеланията за добър път, предадени от тендера. Потънахме в зелената тишина. На хиляда стъпки попаднахме в истинска нощ. Отгоре започнаха пак да се сипят „снежинки“. Иначе няхахме чувството, че се движим. Струваше ми се, че е нощно време и се намирам в тиха стаичка някъде из Алпите. Отново на дълбочина две-три хиляди стъпки масата на организмите се сгъсти; отново се появиха червените калмари, които оставяха зад себе си своите облачета от фосфоресцираща бяла течност. Често щраках с камерата, като се надявах да хвана някой от тях във фокусното разстояние, въпреки че не вярвах много на това. Истинската ми фотографска дейност щеше да започне едва на дъното.

Уо се навеждаше около мен, пресягаше се и манипулиреше с различните уреди. Повдигнах глава към дълбокомера — четири хиляди и петстотин стъпки. Тогава попитах Уо:

— Може ли да намалиш скоростта на слизване?

Той пусна част от баласта, който зашумя като душ, и намали скоростта на слизване до няколко инча в секунда.

— Дъното се намира на около двеста стъпки под нас — каза Уо, като провери хидролокатора.

Странно! Насоченият надолу лъч на хидролокатора откриваше дъното на много по-малка дълбочина, отколкото най-внимателно коригираното хидрографско проучване на Тулонския каньон.

Пред светлината на прожекторите точно под нашия нос забелязах някаква безформена жълтеникава маса.

— Тиня — извиках аз. — Точно пред нас цял облак тиня. Вече сме на дъното.

— Това не е възможно! — отвърна капитанът. — Ехограмата сочи, че под нас има още двеста стъпки чиста вода. Не е възможно тя да е грешна.

И аз вярвах напълно на вертикалното сондиране.

— Ако това не е дъното, какво виждам тогава пред себе си? Ето, един калмар вдига жълт облак, голям колкото цяла къща. Или пък... Да не би да сме закачили склона на каньона с носа на батискафа?

Прожекторите продължаваха да пронизват тъмната вода, в дъното на която се чертаеше неясното жълтеникаво петно. Светлините започнаха леко да се отразяват от нещо.

— Дъното става по-светло — съобщих аз. — Виждам как нашите два предни прожектора осветяват дъното, разположено най-много на осемдесет стъпки под нас.

— Уредите сочат, че се намираме на четири хиляди и осемстотин стъпки дълбочина! — съобщи Уо. — Дали това действително е дъното? Наближаваме, така ли?

Както се спущахме надолу, забелязах пет акули и една голяма риба лъч, която разтърси криле и отлетя встрани. Водещата верига докосна дъното. Нейният звън разгони акулите. Без съмнение батискафът кацна на четири хиляди деветстотин и двадесет стъпки дълбочина.

Все пак ние се намирахме на триста и осемдесет стъпки повисоко от мястото, на което трябваше да намерим дъното. Дали при слизване сме се отклонили встрани? Погледнах навън и докладвах:

— Намираме се на вълнообразна кална тераса в основата на вертикална скала.

Уо просто не можеше да повярва.

— Погледни сам и се убеди — казах аз, като му направих място пред илюминатора.

Той наблюдава известно време, след което се отдръпна назад със смутено изражение на лицето.

— Точно така, това е дъното — отвърна Уо.

— Ако искаш, вярвай, ако искаш, не, но жълтият облак се образува, след като докоснахме по нашия път надолу вертикалната стена, покрита с утайки.

Водата отвън бе непрозрачна, затова ние седяхме върху нашата малка палуба и разговаряхме. Причината за аномалията се криеше в хидролокатора, с който е картиран каньонът. Неговият лъч се разширява с увеличение на дълбочината и затова не е бил в състояние да открие подобни стъпала, като това, на което бяхме кацнали ние. В резултат се е създала лъжливата представа за постепенния наклон. Решихме да обърнем батискафа на деветдесет градуса наляво и да се спуснем към дъното на каньона.

Докато вземахме това решение, батискафът беше вече кацнал на терасата. Неговата голяма и тежка водеща верига се нави в тинята. В същото това време и гондолата се натика в нея. Уо изхвърли част от баласта и повдигна лодката. Той тръгна с десния мотор напред, а другите на кърмата, за да обърне лодката по наклона. Благодарение на това че веригата бе паднала на дъното, ФНРС-3 можа да се повдигне само на пет стъпки. Уо пусна и двата мотора в пълен ход напред, за да изтръгне батискафа от тинята. Лодката дръпна силно напред, но без успех. Неприятно закотвяне!

Именно тук започна цялата история. Батискафът изведнъж тръгна. От моя илюминатор видях как някаква огромна кална маса започна да се търкаля от ръба на скалата надолу. Тя от своя страна къртеше нова тинеста маса и се разпростираше като облак на експлозия. Светлината на прожекторите сега се отразяваше от кипнала жълта маса, която растеше непрестанно на ширина в своя устремен надолу път.

— Уо, предизвикахме падане на лавина.

Двамата се засмяхме неестествено. В ума ми се загнезди неприятна мисъл. Да допуснем, че сме причинили бърз мътен поток. Някои океанографи са убедени, че кални потоци, образувани след свличането на терена от върха на някой подводен каньон, се придвижват с голяма скорост и продухват морското дъно. Лавината набира голяма скорост, удря се в дъното на каньона и в съгласие с вентузния ефект избухва с голяма сила на стотици мили нагоре, преди да се успокои и утаи наново. Ако бяхме попаднали на нещо подобно, очакваше ни твърде неприятно вертикално пътешествие.

— Мисля, че най-добре ще е да запалим двата мотора и да се махаме оттук — предложих аз.

Моето мнение бе прието веднага от капитана. В продължение на двадесет минути се движехме бавно над огромни кални облаци, които непрестанно се издигаха все по-нагоре и нагоре към батискафа. Надявахме се, като пресечем каньона по компас, да открием незасегната област. Това означаваше да минем през самите върхове на облаците.

Пътуването беше истински кошмар. Преминавахме през редуващи се черни и бледи жълто-кафяви вълни, които замъгляваха илюминатора така, като че върху него бе залепен картон. Изскачахме ли

над тях, докдето достигаше погледът, се простираха жълти, слоесто натрупани върхове.

— Възможно ли е една буца тиня да изпълни цял каньон! — удивлявах се аз, като наблюдавах отделни малки частици, които се удряха о стъклото.

Изведнъж всичко престана. Взрях се отново навън. Частичките стояха неподвижни. При това моторите продължаваха своя ритмичен ход.

— Спри моторите! — извиках на Уо. — Ние не се движим.

Да не би този път да сме се блъснали в противоположната страна на Тулонския каньон?

В настъпилата тържествена тишина чувахме само тихото пръхтене на кислородната уредба. Уо погледна през задния илюминатор.

— Нищо друго, освен този дяволски картон пред стъклото! — каза той.

— Да изчакаме, докато течение отмие наносите! — предложих аз.

Капитанът не отвърна нищо. Всред надвисналата вътре в батискафа и извън него тягостна тишина ние седяхме обърнати един към друг с гръб и наблюдавахме през своите илюминатори. Никой от нас не желаше да изкаже мисълта, която ни вълнуваше: ние бяхме предизвикали свличането от противоположната страна на каньона на цяла каскада тиня и сега нашият батискаф бе погребан в нея. Погледнах към дълбокомера. Стрелката изглеждаше залепнала за циферблата.

— Слушай, Уо — подхванах аз. — Някой трябва да изобрети хидролокатор с тесен лъч. Буркар е картирал другия склон като постепенно наклоняващ се към дъното. А той се оказа почти вертикален.

— Да! — отвърна той. — Трябва.

— Непременно!

— Сега да почиваме и да дочакаме утаяването на тинята — предложи Уо.

В нашата вентилационна уредба имаше кислород за още двадесет и два часа. Седнахме долу, като едва сместихме краката си на оскъдното пространство между апаратурата. Заговорихме с тихи гласове. Двамата смутени мъже, потънали на цяла миля под повърхността на морето, представляваха странна картина. На една

стъпка пред моя илюминатор имаше монтирана желязна конзола с рибарска въдица. Наблюдавах именно нея. Изяснеше ли се нейният силует, това щеше да е белег, че тинята е започнала да се утаява. Стъклото продължаваше да е напълно мътно. Морето ни държеше здраво в своите прегръдки.

Изтече цял час, изпълнен с напрежение. Прочистих гърлото си, защото имах чувството, че ще ми се пръснат гласните струни, и казах:

— За съжаление нищо не може да се снима. Какво ще кажеш, приятелю, да излизаме вече на повърхността!

Уо се изправи на крака и натисна с пръсти и двата бутона, подобно обитател на някой небостъргач, който очаква с нетърпение асансьора. Той държа магнитите изключени дотогава, докато стотици фунта баласт изтекоха от бункерите.

Наблюдавах дълбокомера и спидометъра. Те не проявяваха признаци на живот. Малките частици тиня пред моя илюминатор стояха като вкаменели.

Външно и двамата бяхме спокойни, въпреки че умовете ни работеха трескаво. В тях сега се мярнаха мисли за технически неизправности.

Най-чувствителният апарат на борда бе вертикалният спидометър. И двамата бяхме вперили очи в него. От дъното на душата си очаквахме само едно малко трепване на неговата стрелка, нищо повече! Таблото обаче немееше.

Бяхме изхвърлили вече достатъчно баласт и трябваше да се придвижваме нагоре с достатъчна скорост, но въпреки това батискафът стоеше като закован на мястото си.

— Сигурно нещо сме забравили! — казах аз.

Започнахме да си припомним всичко, което знаехме за батискафното дело — от физическите закони до отделните манипулации.

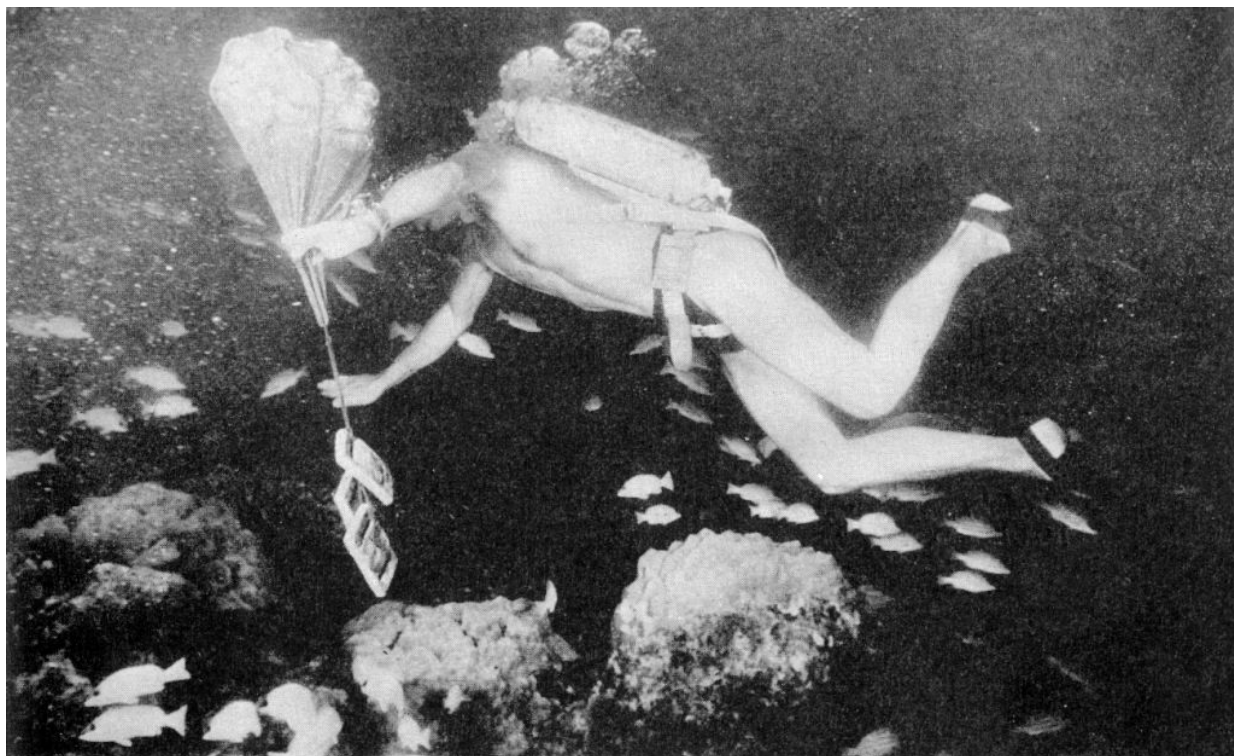
Отговорът обаче бе твърде прост. В продължение на часа, изгубен в чакане, лекият бензин в кожуха се бе изстудил и не можеше да противодействува на току-що изхвърления баласт. Уо изпусна нов баласт.

— Тръгнахме — съобщих аз.

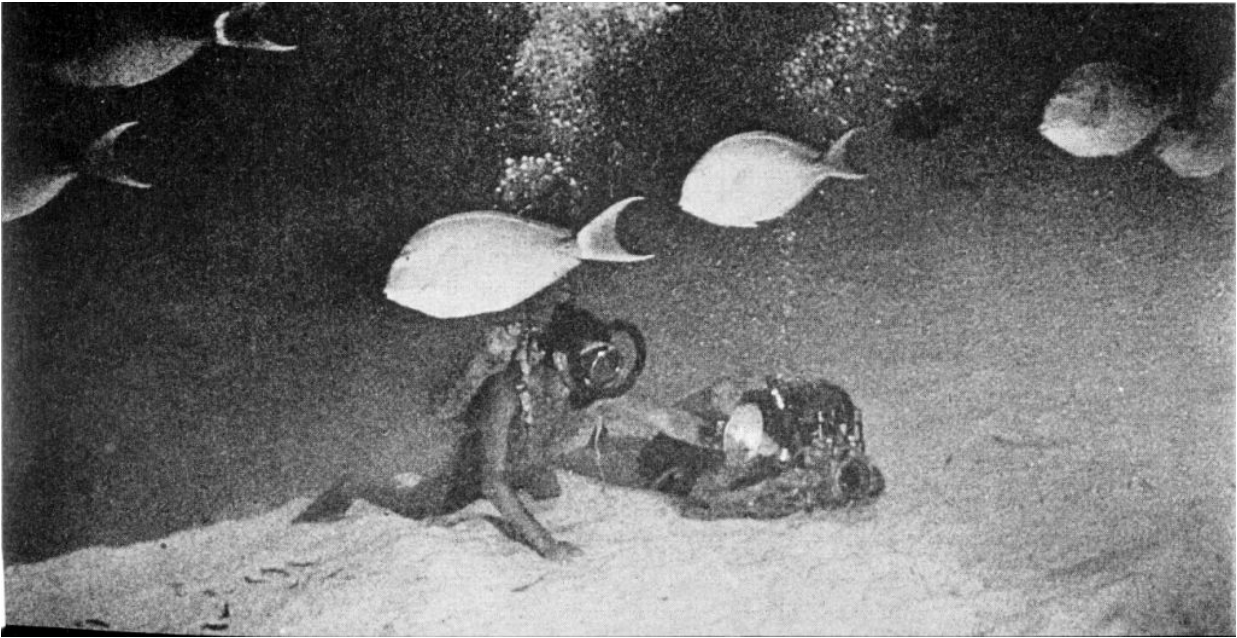
Малки парченца тиня се устремиха надолу край моя илюминатор. В първите осемстотин стъпки по нашия път нагоре те ни държаха

непрестанно в своите прегръдки. Едно беше съвършено ясно — мътният поток не бе влязъл в действие. Изплавахме в чисти тъмни води. Наблюдавах жълтите буреносни облаци, които оставаха далече под нашите прожектори. Слънцето започна да оцветява леко водата над нас.

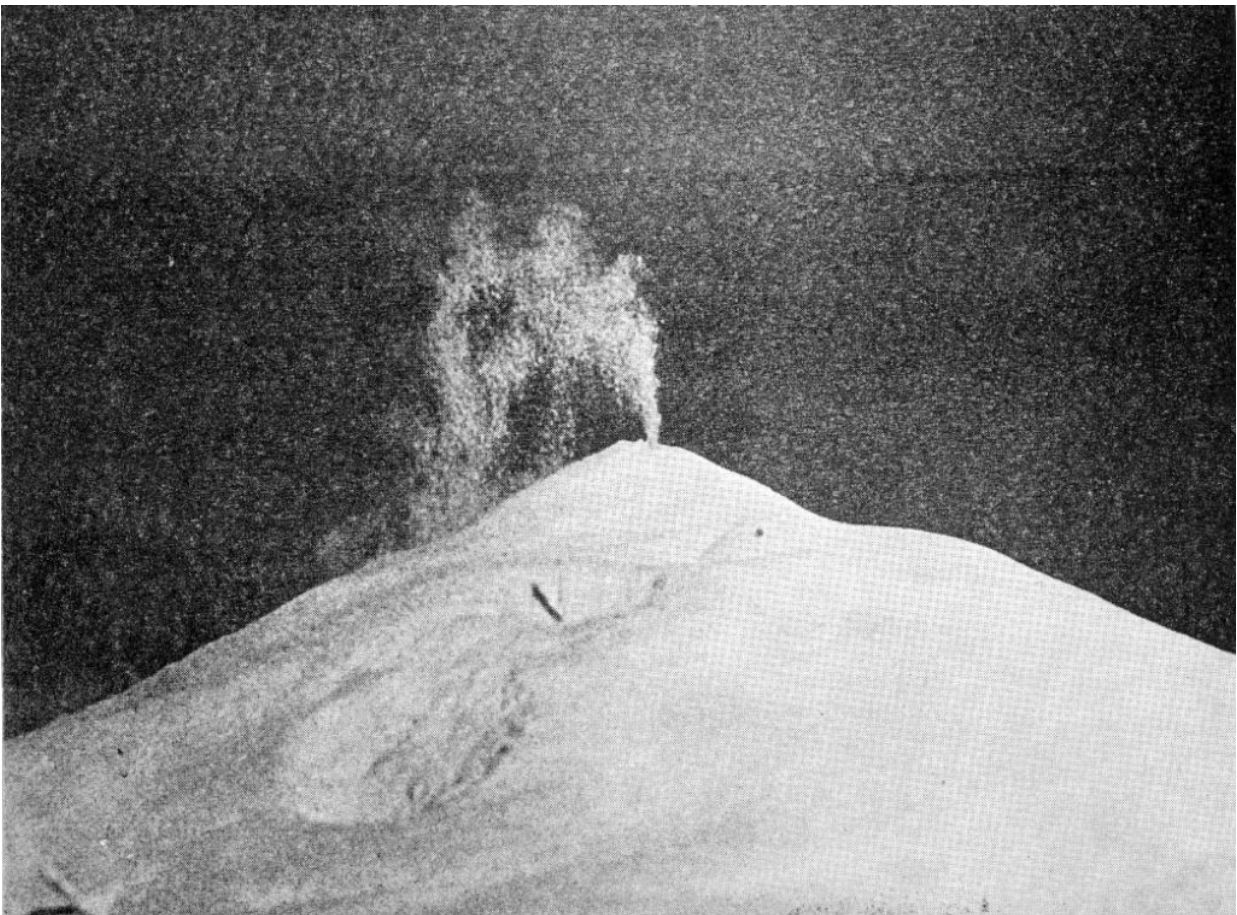
— Спомняте ли си каньона край Тулон, който вие толкова внимателно картирахте? — запитах аз Жак Буркар, когато го срещнах следния път. — Ще трябва наново да се заемете с него. Уо и аз току-що го срутихме.

Търпеливият фотограф. Пиер Гупил спуща торба с крушки, прикрепена с оловен баласт...

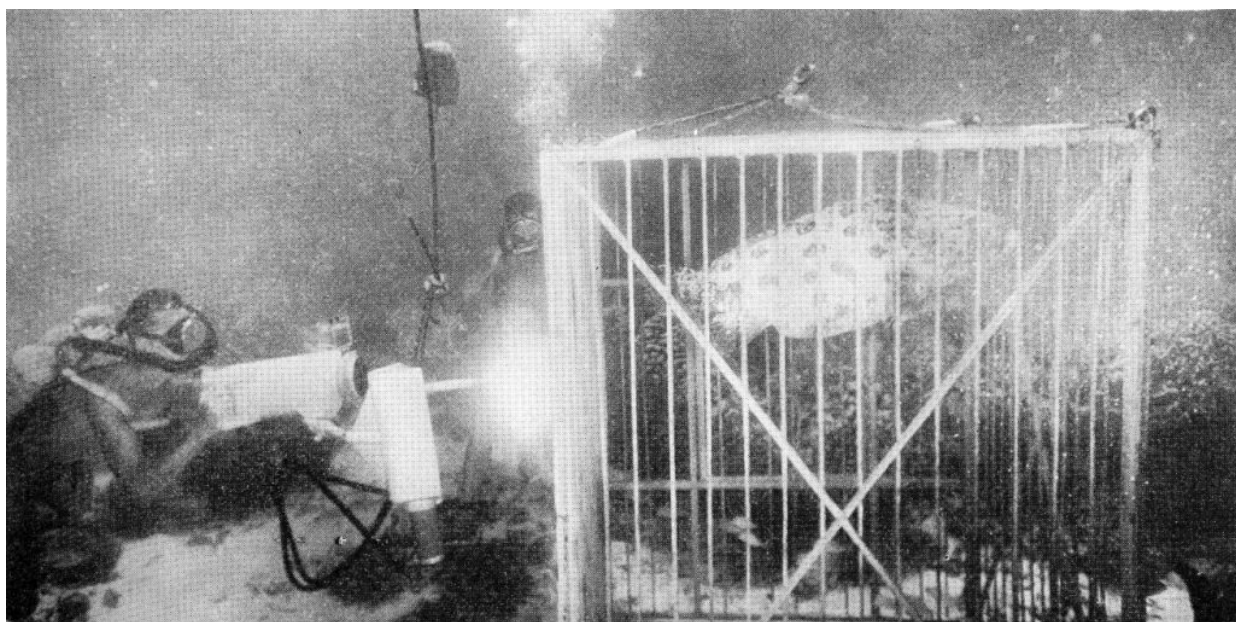
... на Луи Марден, който притиснат за дъното от един помощник, дебне да фотографира изригването на един пясъчен вулкан.

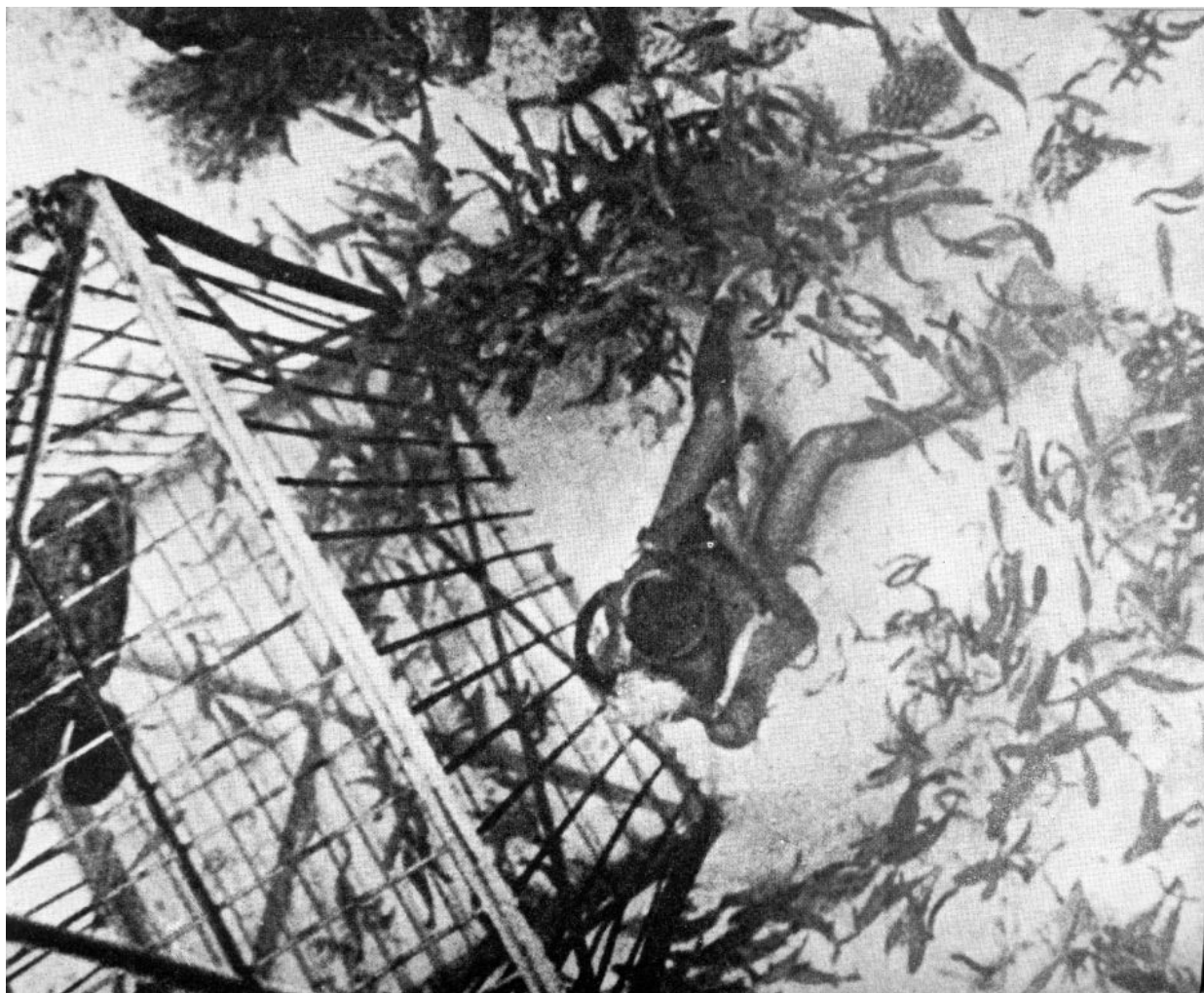
Едва след три дни Марден успя да направи тази снимка.

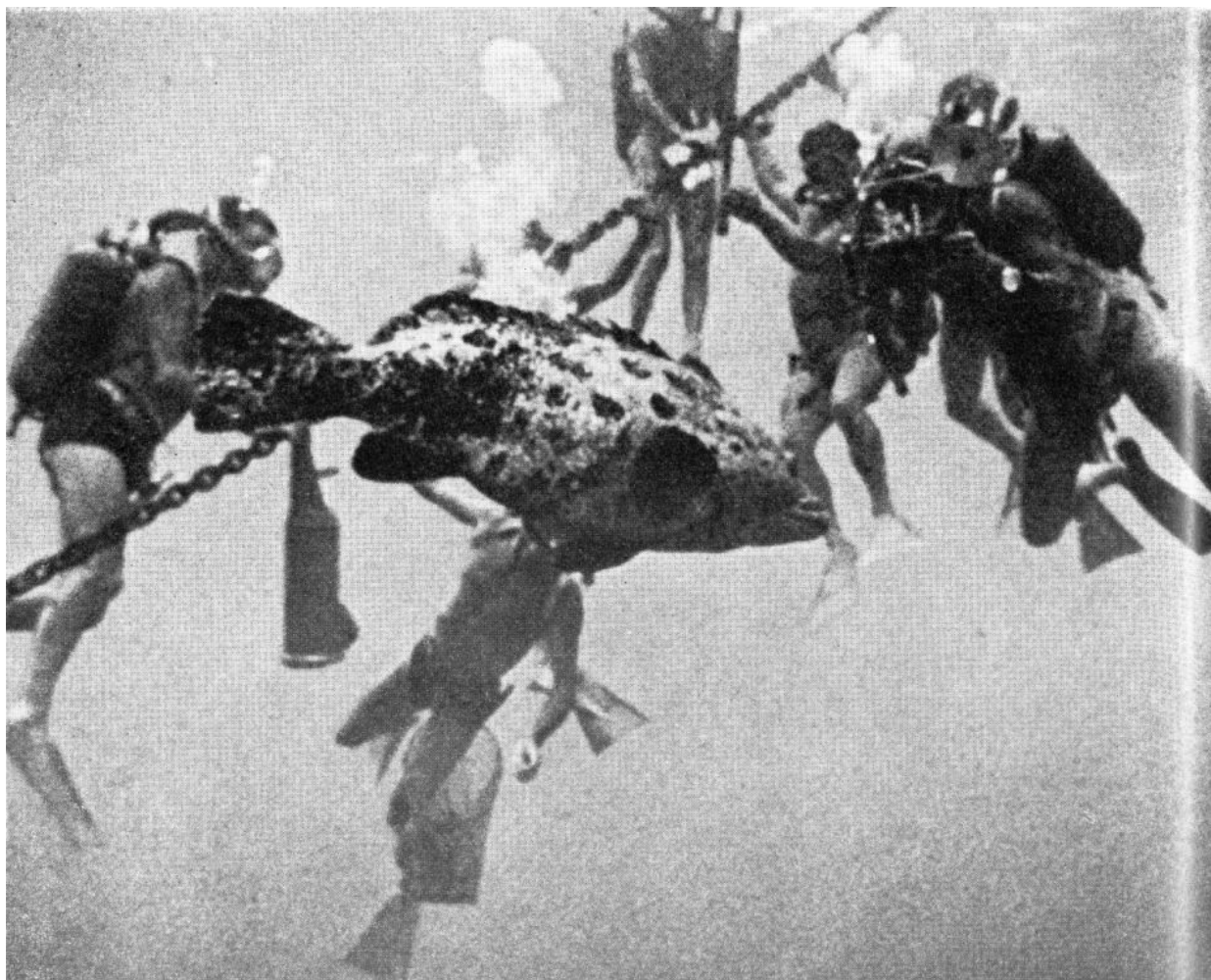
Дюма танцува с Одисей, който просто ни прикова на това място.

Неговото приятелско, но несръчно пречкане в нашата работа ни принуди да го затворим в акулубежището.

Одисей беснее в своя затвор, докато ние храним отвън рибите.

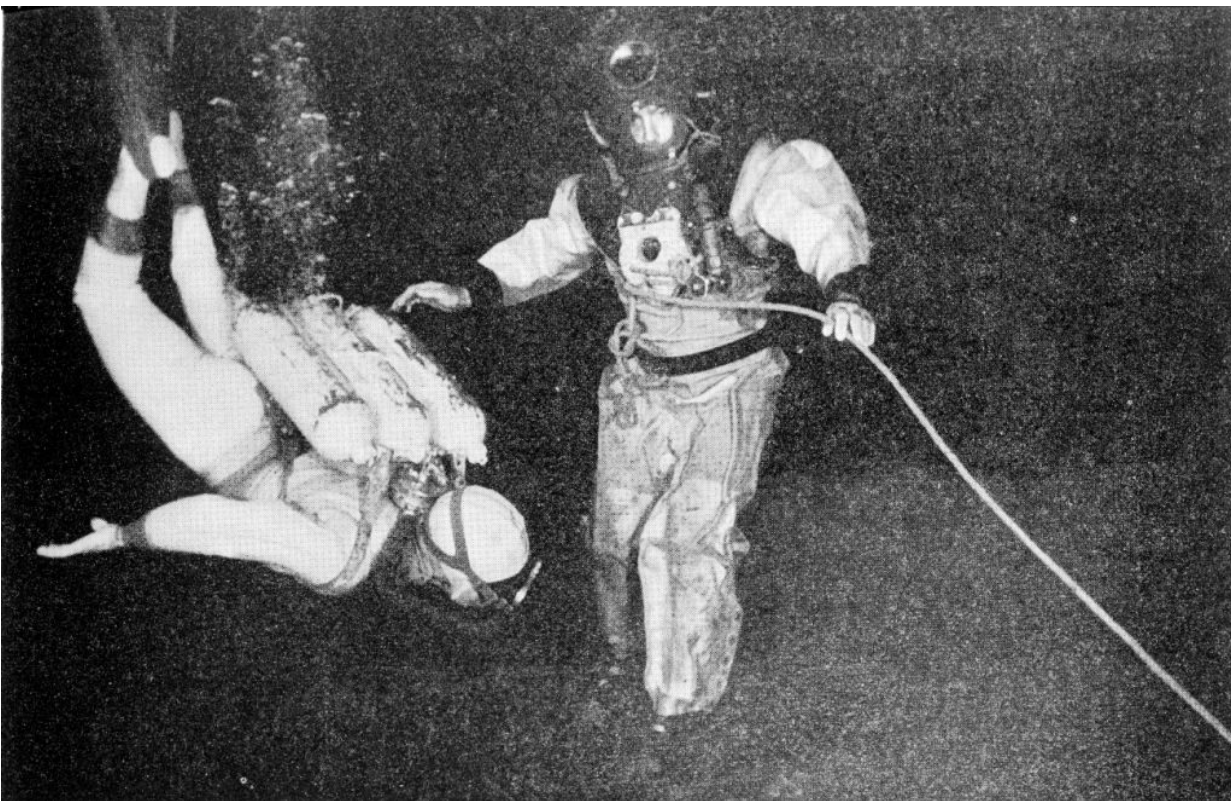
Когато не беше затворен, той обикновено ни придружаваше до отбелязаното на котвената верига място за декомпресия.

Търсене на нефт в Персийския залив. След като с механичните средства не успяхме да доставим проби от твърдото като броня дъно, леководолазите на „Калипсо“ къртят скалата с длето и чук,...

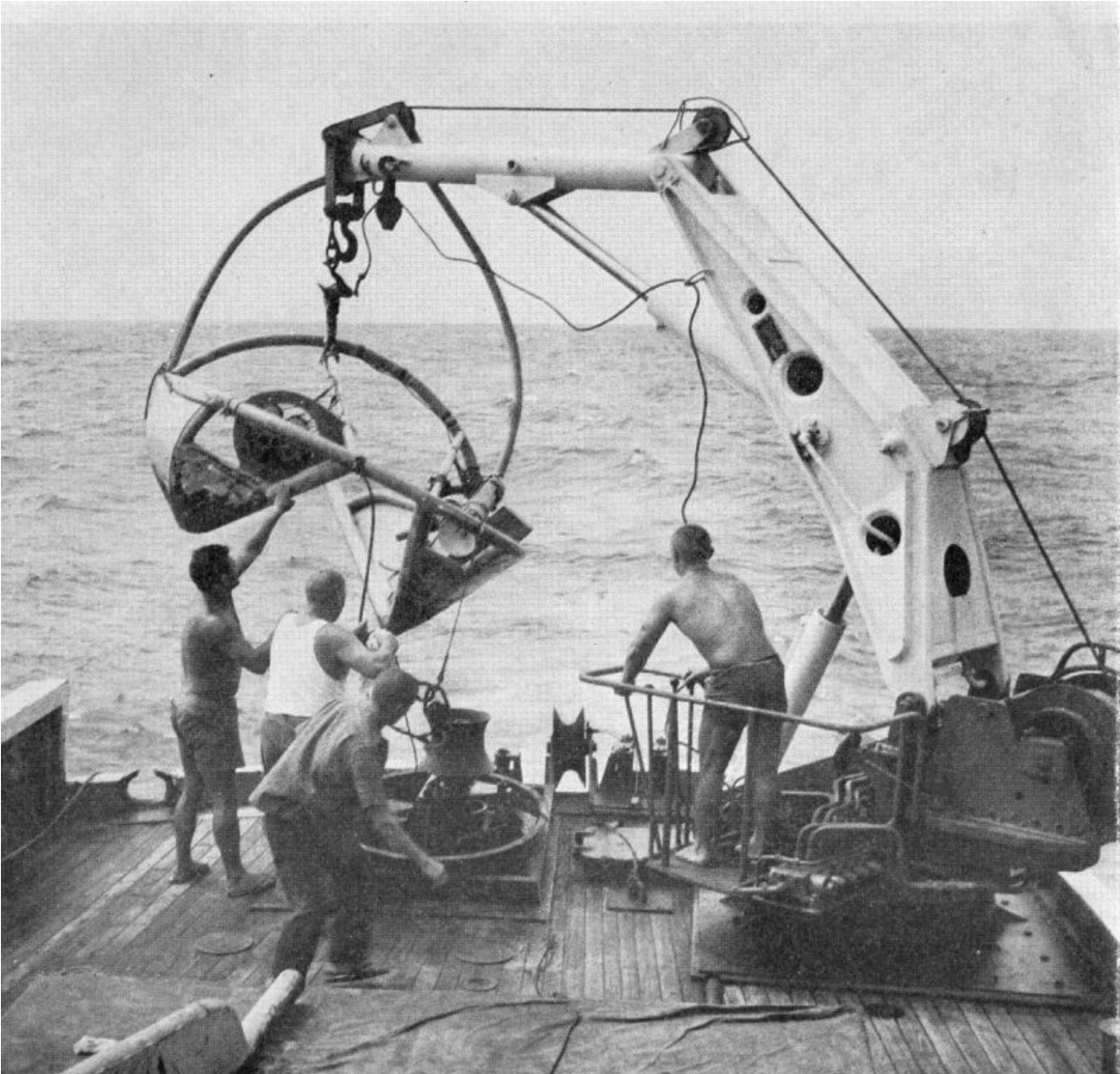
... заобиколени от отровни морски змии

В Егейско море нашите момчета направиха посещение на водолази, облечени в обикновени водолазни костюми с шлемове. Подобни демонстрации спечелваха последните завинаги като привърженици на свободното гмуркане.

Ние доказахме, че промишлените отпадъци, изхвърляни на случайни места в океана, унищожават големи райони от морското дъно.

В средата на Атлантическия океан ние спущаме дълбоководна снимачна шейна. Отляво е окачена стереокамера, а отдясно електронна светкавица.

[1] Национални фондове за научни изследвания (ФНРС) — Б.пр.

↑

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

ПЛАВАЩА ЧИНИЯ

Предмет на нашите занимания върху леководолазната палуба този път беше един голям стоманен мехур. Жан Молар и Андре Лабан монтираха на различни места вътре в него уреди, които щяха да покажат деформацията на корпуса под влияние на водното налягане. В това време Су подготвяше четири тонна тежест, с която щеше да го изпрати под водата.

Беше 1957 година. „Калипсо“ се намираше край Касис и се готвеше да изпробва „Корпус № 1“ на дълбоководния апарат, който се заклех да създам преди шест години. ОФРС работеше върху неговия проект още от момента на своето създаване.

Диаметърът на корпуса бе шест стъпки и осем инча, а височината — пет стъпки. Отпред имаше два илюминатора, а на върха люк. Днес щяхме да спуснем празната „черупка“ на две хиляди стъпки дълбочина. Това беше една от степените на постоянно увеличаващата се дълбочина на опитите. Надявахме се, че „черупката“ ще издържи налягането на три хиляди стъпки, пределът за който я бе изчислил Емил Ганян. Ако издържеше, щяхме да установим работната ѝ дълбочина на хиляда стъпки и да определим коефициент на сигурност, равен на три.

Корпусът и тежестите потънаха плавно във водата. Морис Леандри отпусна две хиляди стъпки от въжетото. Държахме корпуса във водата петнадесет минути, след което започнахме да го вдигаме нагоре. Лабан се наведе над кърмата и съобщи:

— Виждам го на сто стъпки дълбочина.

Той навъси вежди. Във въздуха полъхна мистралът, появи се слабо вълнение, което той долови по вибрациите на двигателя на винча.

— По-бавно, Леандри — извика Лабан. После спусна повдигнатата си ръка. — Стоп! Корпусът сега е на петнадесет стъпки под нас.

Фалко се спусна по леководолазната стълбичка с въже и кука, за да хване с нея тежестите и освободи по този начин корпуса за вдигане на палубата.

Огромна вълна повдигна кърмата на „Калипсо“. Когато корабът пропадна във водата след отминаването на вълната, повдигателното въже се разхлаби и изскочи от блока. Корабът отново се издигна нагоре и въжето се скъса като струна на цигулка. Освободеният край профуча към дежурния на винча. Фалко скочи във водата и видя как нашето скъпоценно жълто яйце изчезна към дъното. А дълбочината тук бе три хиляди и триста стъпки.

За щастие Леандри се отърва само с леко одраскване от върналото се назад въже. Анри Пле включи радара и по три точки от брега засече координатите. Обезсърчените калипсовци тръгнаха към пристанището без първия образец на дълбоководния апарат и комплекта скъпи уреди. В Марсилия ОФРС монтираше вече втория апарат, считайки, че първият успешно е издържал изпитанието. Но сега, преди да продължим работата с „Корпус № 2“, трябваше да изхарчим много средства за изваждането на останките, за да разберем коя част се е оказала най-уязвима. Съгласих се с допълнителните разходи по наемането на два кораба, снабдени със специална драга. Преди това обаче изпратих Лабан с „Калипсо“ да провери щателно дъното с хидролокатора на площ от десет квадратни мили с център мястото на катастрофата и да предаде данните на тралчиците.

Когато донесе ехограмите, на всяка една от тях забелязах характерен белег, разрязващ радарната засечка на Пле. Белегът представляваше голямо черно петно на тридесет стъпки над дъното. Дължината на въжето, което крепеше баласта на „Корпус № 1“, бе тридесет стъпки. Следователно първият образец бе абсолютно здрав и стоеше закотвен приблизително на три хиляди и триста стъпки дълбочина. Коефициентът на сигурност беше превишен. Можехме да продължим работата, без да вадим потъналия корпус. Посочих черното петно и казах на Лабан:

— Някой ден ще навестим нашето нещастно дете с лодка, която ще може да се спуска на по-голяма дълбочина.

Много пъти „Калипсо“ проверяваше с ехолота „Корпус № 1“. Той стоеше „на котва“ и по времето, когато се пишеха тези страници.

Конструкторът Молар и неговата група в ОФРС работиха упорито в продължение на осемнадесет месеца и успяха да завършат „Корпус № 2“. Те изпълниха всички мои искания, за да може той да се превърне в научноизследователски подводен съд за проучване на цялото континентално плато — най-важната част на океаните. Платото представлява слизацият под водата край на даден континент. То се простира до самия праг, откъдето започва континенталният склон. Оттук именно започва и истинската океанска среда. Този брегови шкарп се простира обикновено на дълбочина до 600 стъпки и включва около осем процента от повърхността на всички океани. Неговата територия се равнява на тази на цяла Азия. Континенталното плато вече се е превърнало в арена на риболов, биохимическа промишленост за преработка на морски водорасли, добиване на нефт, естествен газ, сярна и диаманти. Всъщност то се е превърнало в нов континент.

Много правителства са уредили правата си над това крайбрежно царство, но човекът все още не го е покорил. Някога, когато са разширявали своите територии, хората са стъпвали върху него и после са издигали своите знамена на сушата. Днес разни политици вършат същото с моливи в ръце. Но даже и това няма да доведе до неговото завладяване и използване, защото херметически затворените военни подводници тук са неизползваеми, а сравнително малката дълбочина го прави неподходящо за използването на батискафи.

Когато още замисляхме конструкцията на апарата за покоряване на континенталното плато, препоръчах на Лабан да монтира всичко, което е възможно, от силовата система и спомагателните системи извън корпуса. Това бе най-важният урок, който бяхме научили от батискафа. Съветвах го също така да не обръща внимание на скоростта, защото за една научноизследователска подводница тя не е необходима. Ние се нуждаехме от голяма маневреност, правилно разпределение на товара и способност да спираме на едно място. Нека хората имат възможност да наблюдават със собствените си очи, да се чувствуват удобно, а не да стоят на колене като в батискафа. Нека да лежат по корем на дюшеци. На тях е нужен и нов вид „корабен дневник“, фото- и кинокамери с осветителни системи, магнетофон, специални клещи за събиране на образци отвън. Съветвах го да се откаже от класическото разбиране за подводниците и да започне с това, от което имаме нужда.

Лабан и Молар заразиха всички в ОФРС със своя ентусиазъм. Жан Ру и Арман Давсо изработиха дървен модел на различни корпусни конструкции и изпробваха тяхната динамична стабилност в специални вихрови тунели. Проектантите от ОФРС се спряха на водни реактивни двигатели, а не на витлови, независимо от това че подобни двигатели не бяха изпробвани досега от нито един подводен съд. След като избраха сплесканата сферична форма на корпуса, Алексис Сивирин направи картонен макет на реактивната подводница в естествена големина, за да може да намерим най-подходящото място за силовата система и апаратурата. Когато видяхме за първи път макета, всички дружно възкликнахме:

— Та това е летящата чиния от комиксите!

Ето защо, за добро или зло, ние я нарекохме „Плаваща чиния“, или съкратено ДС-2 от английското ѝ наименование „*Diving Saucer*“ (DS).

ДС-2 има два реактивни двигателя, от двете страни на носовата ѝ част. Заедно или поотделно соплата се въртят около една вертикална ос. Това дава възможност на подводницата да се издига и спуска под всякакъв ъгъл, а също така да се движи и на заден ход. Реактивната помпа на кърмата изхвърля водни струи през еластични пластмасови тръби. Водачът може да намали струята в която и да е от двете тръби и тогава „Плаващата чиния“ се завърта. Като обърне единия реактивен двигател, той може да я накара да се върти около своята ос. Живачният баласт, който се прехвърля от резервоарите за балансировка от носа към кърмата и обратно, позволява на апарата да се наклонява под желания ъгъл. Електроуправлението е сведено до минимум, като един централен хидравлически агрегат осигурява помощните механизми.

Инженерите монтираха силовата и хидравличната система в един външен пояс с обтекатели, покрити със стъклено влакно. Това подобри хидродинамичните качества на ДС-2 и я направи по-устойчива на удари. От дясната страна на носа монтирахме една от камерите на Еджертън за дълбоководни снимки, синхронизирана с електронна светкавица, монтирана от лявата страна. За по-голямо удобство при сменяване на филмите кинокамерата е вместена вътре, за нея има прозорче между двата предни илюминатора. Прожекторът на кинокамерата се намира отвън, на сгъваем хидравличен лост. Друг хидравличен „крайник“ с „лакътна става“ и „палец и показалец“ може

да се протяга и да срязва и отскубва образци, които след това поставя в специален кош с пружинен капак.

„Плаващата чиния“ има десет „очи“. Три от тях са полусферични оптически прозорчета на купола, за да се вижда какво става отгоре. Отпред има два илюминатора — единият за водача, а другият за пътника — и два за фотографски цели. Останалите три са импулсите на хидролокатора, насочени нагоре, надолу и напред. Те позволяват на водача да следи онова, което е недостъпно за неговото зрение. Около него е разположено арматурното табло с апаратите, които контролират въздушното налягане в кабината, налягането на маслото, дълбочината, електронапрежението, налягането на кислорода, процента на въглеродния двуокис. Тук са хидролокаторът и жирокомпасът, а така също и бутоните за включване и изключване на камерите, прожекторите и магнетофона.

Запасът от кислород и поглъщател на въглероден двуокис обезпечава двама души с въздух в продължение на двадесет и четири часа. Аварийната система се управлява нарочно ръчно, за да работи даже и в случаите, когато откажат да действуват всички източници на енергия. Ръчно задействуващи се лостове освобождават две 55-фунтови парчета чугун и 450-фунтова аварийна тежест, висяща под корпуса. Между водача и пътника е поместен дванадесетгалонов резервоар за баласта, с помощта на който може много точно да се регулира тежестта на целия апарат и да се получава нулева плаваемост. Ако ДС-2 е много лека, екипажът може да вкарва в резервоара вода и обратно.

Молар напразно се мъчеше да завърши апарата през 1959 година, когато „Калипсо“ пресече океана. Той построи специално приспособление, за да може да работи върху ДС-2 по време на прехода през океана. В открито море, когато всички се занимавахме със спущане на апаратура във водата или с пресмятания в щурманската кабина, четирима мъже — Молар, Лабан, Жан Ру и нашият радиоинженер Бернар Марселен — работеха денонощно край странния жълт мехур с големите сребристи очи, поставен в трюма под задната палуба. Когато пристигнахме в Ню Йорк за Международния океанографски конгрес, те все още не бяха готови.

В големия град Държавният съвет за подводни работи даде възможност на моите хора да слязат на брега и осигури специални

екскурзоводи, които развеждаха американски леководолази из „Калипсо“. Заставах зад една група, заобиколила „Плаващата чиния“, и слушах екскурзовода, един свободен от дежурство полицейски офицер. Той разясняваше действието на апарата на хиляда стъпки дълбочина. Тръпнех и най-искрено се надявах да излезе прав. ДС-2 не бе слизала още и на една стъпка под водата.

По време на обиколката из Щатите изпитвах безпокойство. При океанографския институт „Удз Хоул“ „Калипсо“ спря край легендарния изследователски кораб „Атлантис“. Като се разхождахме из кораба, казах на Су:

— Този съд е изминал толкова много мили и е работил на толкова много изследователски станции, колкото никой друг океанографски съд в историята. Трябва да работим много дълго време, ако искаме да се изравним с него.

Когато „Калипсо“ замина за Вашингтон като гост на Националното географско дружество, върху първите страници на вестниците се появи снимката на „Плаващата чиния“. Изпитвах голямо неудобство, че шумим около един неизпробван още апарат. Но никой не бе виновен за това. В края на краищата не можехме да скрием малката подводница.

Най-сетне останахме свободни и пренесохме ДС-2 над пуерториканските плитчини. Морето бе неспокойно, а водата мътна. Повече не можехме да чакаме. Намерихме едно сравнително спокойно място край западния бряг и ДС-2 направи първото си спущане на осемдесет стъпки дълбочина. Спускахме завързаната с кабел малка подводница много внимателно в продължение на петнадесет минути. Съдът бе претоварен, за да проверим здравината на корпуса, снабдяването с кислород, поглъщането на въглеродния двуокис и действието на приборите и електросъоръженията. Дълбочината не бе голяма, случеше ли се нещо, Фалко и Молар можеха лесно да се измъкнат, пък и ние без особени усилия щяхме да извадим апарата горе.

Всичко мина благополучно и те изскочиха през люка захласнати от възторг.

— Не съм си и представял, че всичко изглежда така — каза Молар.

— Как? — попитах аз.

— За първи път се спущам под водата — поясни той.

Второто спущане отведе ДС-2 на сто стъпки дълбочина. Двамата с Фалко все още не се решавахме да пуснем „Плаващата чиния“ на пълна свобода. Лъжливото и прастаро чувство за сигурност ни накара да я съединим с найлоново въже, дълго 330 стъпки, с привързана на края шамандура. Планът предвиждаше Фалко да я потопи на няколко стъпки от дъното, да постигне неутрална плаваемост и да се придвижи на кратко разстояние напред, за да изпробва електросъоръженията и органите за управление.

Калипсовците не снемаха очи от шамандурката. Към края на определения срок тя започна да се люшка, което отдадох на вятъра или течението. Изминаха четиридесет и пет минути, а нашата подводница все още не се появяваше. Леководолазите започнаха да приготвяват плавниците и кислородните бутилки. Минутите течаха. Шамандурката престана да се люлее. Огледах заобиколилите ме мъже, за да избира спасителната група. Точно когато щях да им кажа да се спущат под водата, един от наблюдателите на кърмата извика:

— Издига се!

Един от мъжете скочи във водата и привърза към апарата въжето за вдигане. Измъкнахме ДС-2, поставихме я в нейната „люлка“ на палубата и я заобиколихме изпълнени с любопитство и възхищение. Дръжката на люка се завъртя и отвътре се показа Фалко.

— *Ca c'est de la baignole!* — което означава приблизително: „Великолепно нещо“ — и добави — Върти се в кръг и се управлява много леко.

Той ми предаде магнетофона и аз включих устния корабен дневник на първото плаване на „Плаващата чиния“ в радиомрежата на кораба, за да може всички да чуят разказа.

На фона на тихия шум на помпите и лекото бръмчене на моторите се появиха и гласовете на хората. Лаконичният Молар приличаше на същински бърборко. Той се възхищаваше бурно на гледки, отдавна станали обичайни за Фалко. Водачът му даваше разни обяснения и от време на време диктуваше за „дневника“, което представляваше всъщност основното предназначение на магнетофона.

— Изпомпвам живака напред — чуваше се гласът на Фалко. — Носът се наклонява надолу. Сега изпомпвам живака назад.

Прекъсна го гласът на Молар.

— *Zut alors!*^[1] Какви са тези риби?

— Подводницата сега е в хоризонтално положение. Реакцията при преместването на баласта е бърза. Това са обикновени млади каранкси.

— В момента се движим със скорост един възел на три стъпки над дъното — продължи гласът на водача. — Хидролокаторът работи нормално. Към нас се приближава висок корал. Намалявам силата на десния реактивен двигател и заобикалям препятствието.

— Чудесен завой — възкликна Молар.

— От пясъка се подава малка глава — продължи Фалко. — Това е една малка сребриста рибка. Ето, излиза от пясъка и се изправя на опашката си. Гледа ни. Я, копае пясъка с опашка! Изчезна под него. Отново се появява. С този апарат ще можем да наблюдаваме такива проявления на рибите, каквито един леководолаз никога не може да види.

Фалко продължи да направлява апарата напред.

— Каква е тази огромна риба? — заинтересува се Молар.

— Това е мероу — отвърна гласът на Фалко. — Хайде да тръгнем след него. Той плува срещу течението. И ние можем да правим същото.

— Слушай, тръгни сега надясно с рибата — предложи Молар.

— За да изпробвам твоето приспособление? Добре, но механизмът на управлението върви някак си тежко.

— Досещам се какво не е в ред — отвърна инженерът. Довечера ще го оправим.

— Но ние въобще не се движим — чу се гласът на Фалко.

— Соплата изтласкват вода — възрази Молар. — Моторът също работи добре.

Настъпи пауза. Шумът от мотора се чуваше ясно.

— Разбрах — заговори отново Фалко. — Въжето, с което сме привързани, се е оплело в нещо.

„Плаващата чиния“ попадна в „плен“ на собствения си кабел, осигуряващ нейната „безопасност“. Макар и да знаеше, че ще изпратим леководолази след изтичане на определения час и че трябваше само да седне и да чака, Фалко даде заден ход и успя да откачи въжето от кораловия храст.

— Трябва веднъж завинаги да се отървем от тези въжета — забеляза той.

Напълно споделях неговото мнение. Бяхме допуснали грешка. Освобождаване от всякакви въжета. Ето къде е гаранцията на безопасността.

Тези мътни води ми правеха неприятно впечатление, затова проучих картата на Антилите. Търсех заслонено от пасатите място, които разбунваха подводната растителност на пуерториканското дъно. Открих един провлак между Гваделупа и едно островче, наречено Пиджън, което изглеждаше защитено от ветровете и с подходяща дълбочина, варираща от седемдесет до триста стъпки. Тръгнахме за Гваделупа. Водата бе чудесна, а видимостта сто и тридесет стъпки.

Хвърлихме котва над едно плато, разположено на седемдесет стъпки дълбочина, и огледахме мястото само с маски. Растителните форми на карибското дъно се различават коренно от тези, които бяхме виждали по-рано, но биотопът е толкова богат на различни видове, колкото този на Червено море. Върху бялото пясъчно дъно на остров Пиджън растат високи горгонии и най-различни видове сунгери.

Предвиждахме осем пробни потапяния в границите на действие на дихателния апарат, за да използваме леководолазите в случай на някаква нередност. Искахме да дадем възможност на Фалко да овладее своята машина, преди да започне спущания на по-големи дълбочини. Гваделупа се превърна неусетно в опитна площадка за подводницата и шофьорска школа за нейния първи водач. Той направи две обиколки с пуснатата на свобода подводница под цяло ято бдителни хора-риби. Наблюдавахме как Фалко демонстрира своето бързо растящо майсторство на навигатор в континенталното плато. Той насочи ДС-2 срещу слабото течение, издигна я малко нагоре и кацна точно върху един сунгер, висок шест стъпки. Фалко кацна отгоре му така леко, като че спусна апарата в неговата „люлка“ в трюма на кораба, стоя две минути, след което засили реактивните двигатели и отплава напред.

Дали шумът на моторите ще отблъсне рибите от ДС-2? Леководолазите знаят колко лесно се плаши рибата от шума и как се оттегля даже и при най-слабото налягане на водата, причинено от някое по-енергично движение на перките. Местните обитатели обаче се приближаваха смело до свистящата „чиния“. Само на няколко стъпки от нея кръжаха млади каранкси и риби креоли. Едва в изключителни случаи те биха се приближили на такова малко разстояние до някой плувец. Те чувствуват, че човекът принадлежи

към опасните животни, а този голям жълт предмет, независимо от издаваните шумове, изглежда правеше на рибите същото впечатление, което правеше и на нас — на морско създание с големи интелигентни очи, изпълнени с дружелюбни намерения. Появеше ли се някакъв шум, рибите трепваха, но продължаваха да се въртят както преди.

Избраната за опита дълбочина се накланяше под тридесет градуса на север и потъваше до една равнина, разположена на двеста и петдесет стъпки под повърхността. Останалите потапяния от нашата програма проведохме над нея. Едва сдържах растящото изкушение да седна до Фалко. Но ако се случеше нещо с ДС-2, аз трябваше на всяка цена да се намирам на повърхността и да взема съответните мерки. Реших да участвам с Фалко в последното опитно потапяне на хиляда стъпки. Дотогава трябваше да остана на палубата.

Третият, който се спусна долу, бе Андре Лабан, началникът на лабораторията, в която бе построена подводницата. След това казах на доктор Еджертън:

— Ще се спуснеш ли?

— Сериозно ли говориш? Искате ли питане?

Чувствах, че Еджертън заслужава пръв от учените да се спусне с „Плаващата чиния“, така както бе заслужил първото спущане с батискафа ФНРС-3 между своите учени колеги.

Ето и отчетът на Еджертън:

„Въжето е откачено. Потъваме бавно. През оптичните илюминатори над нас виждаме закотвения «Калипсо». Водата е изключително прозрачна. Фалко включва реактивните двигатели. Започваме да се движим. Спускаме се като със самолет до мястото, откъдето рифът потъва отвесно в по-дълбоки води. Дишаме чист и приятен въздух. Имаш чувството, че се намиращ в лека кола с тази разлика, че в «Плаващата чиния», изтегнати върху дюшеците като пируващи римляни, ние се чувстваме много по-удобно.

Фалко открива ескадрон калмари, които плуват над самото дъно, подредени в идеален ред. За съжаление те са извън обсега на нашите камери. Фалко изключва реактивните двигатели и «чинията» плавно се спуска върху хрускащи корали в една подводна градина. Заобикалят ни множество разноцветни риби. Една чудна красавица, голяма синьо-жълта риба ангел, минава на близко разстояние пред камерата. Искате ли да се дръпне малко по-назад, за да мога да ѝ направя хубава снимка,

но тя настоява да излезе в по-едър план. Всички останали риби се държат по същия най-безпретенциозен начин.“

Същината в лекотата на движенията на ДС-2 представлява абсолютната неутрална плаваемост. Преди потапяне провеждахме една твърде живописна измерителна церемония, резултатите от която записвахме върху черна дъска. Премервахме с кантар Фалко, неговия другар по пътуване, поглъщателите на CO_2 , магнетофона, кино- и фотокамерите и бутилките с вино. След като цялата тази тежест се прибавяше към общото тегло на ДС-2, определяхме какъв обем воден баласт е необходимо да прибавим в неръждаемите стоманени резервоари на „чинията“. Към стомаха на подводницата прикачвахме два аеродинамични 55-фунтови чугунени блока. Единият от тях бе тежестта за потапяне. Тя даваше отрицателната плаваемост на „чинията“ и тя потъваше. Когато Фалко я откачеше, подводницата запазваше равновесие. Другият чугунен блок представляваше тежестта за изплуване. Нея той откачваше, за да може лодката да олекне и да се изкачи на повърхността.

Операцията по потапянето започваше на палубата. Екипажът на „чинията“ влизаше в нея и затваряше люка отвътре. Такелажниците привързваха повдигателното въже за три куки на върха на корпуса. Водачът съобщаваше по телефона, че е готов, и ние започвахме да спускаме „чинията“ във водата. Малката подводница се спускаше и изкачваше от един десеттонен хидравличен кран, наречен „Юмбо“, монтиран от лявата страна на кърмата. Обикновените кранове за вдигане на тежести с помощта на дълги въжета не бяха подходящи за нашата работа. Увиснала на дълги въжета, ДС-2 щеше да се удря в кърмовите части на „Калипсо“. Дълго търсехме подходящ кран и най-после се натъкнахме на „Юмбо“, предназначен за разчистване на автомагистрали от тежки отломки, останали след катастрофи. Видоизменихме крана с оглед използването му на кораба. „Юмбо“ прегъваше „стави“, протягаше „хобот“ към кърмовия трюм и изваждаше оттам „чинията“, без да му пречат различни кабели. Той спускаше подводницата върху водата, като през цялото време я държеше здраво в прегръдките си.

„Капитанът“ на „Юмбо“ Морис Леандри спускаше ДС-2 в морето. Във водата слизаше и един леководолаз. Той откачваше

повдигателното въже, като оставяше само две връзки — телефонния кабел и едно найлоново въже.

— Провери ли всичко? — питаш Фалко по телефона.

— Да, капитане — отвърщаше той.

Тогава леководолазът откачваше и последните две връзки с подводницата и оставаше стъпил върху нея, като подпомагаше с тежестта си нейното потапяне. За подводните апарати най-трудната фаза е преминаването на границата между въздуха и водата. В помощ на леководолаза Фалко включваше двигателите и продухваше въздуха от пластмасовите тръби. Леководолазът постепенно затъваше във водата, след това оставаше легнал отгоре ѝ и наблюдаваше как „Плаващата чиния“ изчезва в синевата под него.

При тези опити Фалко не използваше мощността на двигателите. Той просто потъваше под действието на тежестите. Когато хидролокаторът и собственото му наблюдение показваха, че се намира на петнадесет стъпки от дъното, пуцаше тежестта. Инерцията отнасяше подводницата надолу и тя кацаше меко върху дъното. Там Фалко я приготвяше към неутрална плаваемост. Ако лодката бе лека, той придвижваше един лост назад и напред, като при всяко движение вкарваше вода в централния резервоар. В случай че бе тежка, той включваше електрическата помпа и тя изхвърляше водата навън със скорост един литър за двадесет секунди. Тези минути на приспособяване бяха разчетени много добре. Те осигуряваха на ДС-2 идеалната възможност за триизмерими маневри.

След това Фалко включваше реактивните двигатели, обръщаше соплата надолу и се вдигаше от дъното. Пределната скорост на ДС-2 е един и половина възли, но ние не се нуждаехме, пък и не използвахме тази скорост. Скоростта е враг на наблюденията. Удоволствието от пътуването с автомобил например бе изгубено веднъж завинаги, когато се появи бързината. Тя замъглява всичко наоколо и не дава възможност да се видят подробностите от пейзажа. „Плаващата чиния“ е осторожен наблюдател, който се движи бавно, размишлява и се наслаждава както на значителните, така и на незначителните сцени. С нея можем да изучаваме подробно всичко по дъното в продължение на шест часа.

Веднъж ДС-2 се спусна под водата. Половината екипаж на „Калипсо“ кръжеше над мястото на опита само с маски и наблюдаваше

как Фалко спира и тръгва с нея. Присъединих се към тях. Всички чувахме ясно пръхтенето на изтласкващия водата мотор и тракането на маслената помпа, която се задействува автоматично при спадане на хидравличното налягане до тридесет атмосфери. Чувахме също така как помпата спира да работи след повишаване на налягането до осемдесет атмосфери. После доловихме писукането на преобразователя на електронната светкавица и бръмченето на кинокамерата. Увереността, с която Фалко се спусна зигзагообразно надолу край един тридесетградусов склон, ни възхити. На дълбочина от сто стъпки видяхме как лостът на прожектора на кинокамерата се протегна на пет стъпки напред и заля дъното със светлина. Когато изчезна от погледите ни към сто и тридесет стъпки дълбочина, все още долавящите се шумове ни говореха, че спущането продължава. Скрытата от погледа машина напомняше за себе си при всяко проблясване на електронната камера.

Винаги когато ДС-2 биваше поглъщана от тъмнината, аз изпитвах някакво странно вълнение. Тя изчезваше от погледа на „Калипсо“ подобно на малък кит, който прави първото си самостоятелно плуване без своята майка. Фалко следеше и най-малките подробности от цялостното поведение на „Плаващата чиния“. Изглеждаше, че ние нямаме нищо общо с изработването на машината, а чисто и просто сме я намерили на пясъка и сега изучаваме нейните качества. Понякога, когато не можехме да го следим повече с просто око, Фалко изключваше моторите и провеждаше наблюденията на тишина. Той оставаше толкова дълго време, че аз нареждах на леководолазите да тръгнат да го търсят. Но винаги, преди още да са успели да се потопят във водата, чувахме отново шума на двигателите на малката подводница.

При двете последни изпитания от серията спущания на малка дълбочина Фалко се отдалечи толкова много от кораба, че престанавме да чуваме шума на моторите. Изпратих наблюдатели на мачтата, като очаквах, че той ще изплава на повърхността на известно разстояние от нас. Обаче независимо от разстоянието, на което се оттегляше, неговото чувство за ориентация, развито от хилядите спущания под водата като леководолаз, винаги го извеждаше близо до кораба, въпреки че често плаваше над съвсем непознат терен.

Фалко оповестяваше своето излизане на повърхността, като издихваше право нагоре във въздуха два бели водни стълба, високи около двадесет и пет стъпки. „Ето я!“ — викаше наблюдателят при вида на „кита“, който изхвърляше своя „двоен фонтан“. Благодарение на този трик ние бяхме сигурни, че ще успеем да определим местонахождението на „чинията“ даже и да изплава далеч от кораба.

Деветото спущане бе определено за филмиране на ДС-2 по време на работа. Помагаше ми Жак Ерто. Спуснахме се на петдесет стъпки дълбочина с кинокамера, бяла чиния и молив за грим. Командите пишех върху чинията, после я поднасях през илюминатора на Фалко. Подобно на стар опитен актьор ДС-2 моментално изпълняваше нарежданията. Така се увлякохме, че неусетно изразходвах всичкия си въздух и трябваше да се изкача бързо горе и да сменя кислородната бутилка. Настигнах ДС-2 на дълбочина седемдесет и пет стъпки, за да заснимам последния епизод — откачването на подемната тежест.

Приближавах носа на ДС-2. Изведнъж се разнесе силна и тъпа експлозия. Втурнах се към илюминатора на Фалко и надникнах вътре. Нямаше никой. Молар също не бе на мястото си. Вътре цареше пълна тъмнина. Сърцето ми се сви от страх. Вероятно бе избухнал монтираният вътре помощен сребърноцинков акумулатор.

На левия илюминатор се появи лицето на Фалко. Той направи знак с вдигнат нагоре палец. По изразителната гримаса на лицето му разбрах, че не схваща какво не е в ред. Когато станала експлозията (той ми съобщи това по-късно), той и Молар се дръпнали от илюминаторите и прегледали волтметъра.

Двамата с Фалко продължихме разговора с помощта на пръстите си. По едно време забелязах как от обтекателя излизат газови мехурчета. Това можеше да бъде само късо съединение във външните никелокадмиеви акумулатори. Не се наложи да напиша откритието си върху бялата чиния. Фалко сам разбра всичко. Той откачи подемната тежест, а аз побързах пред него, като поглеждах надолу към увеличаващата се струя от мехурчета. Излязох от водата и се втурнах към „Юмбо“. Дежурният леководолаз закачи моментално въжето за изкачване. С поставянето на ДС-2 върху палубата от нея започнаха да излизат гъсти кълба дим. Моряците насочиха към нея заредените с CO_2 пожарогасители и я покриха с бяла пяна.

— Чакайте! — изкрещях аз. — Оставете ги първо да излязат.

Фалко и Молар изскочиха от „чинията“. Водачът на подводницата, както беше бос, се покатери отново върху нагорещената обшивка и започна да сваля обтекателя. СО₂ се оказа безсилен.

— Слизай бързо! — извиках аз. — Спускам я отново във водата.

Спуснах ДС-2 в морето и пожарът угасна.

Заобиколили „чинията“, ние наблюдавахме с мрачни лица как Папа Флаш сваля останките от направилия късо съединение акумулатор. Бедата можеше да се окаже фатална. Изключително скъпите акумулатори, които направиха възможно въвеждането на революционни промени в конструкцията, бяха съществена част от проекта. По-леки от оловните акумулатори, те даваха основание да се предполага, че ще бъдат много трайни. Освен това ни уверяваха, че не се повреждат даже и при късо съединение. Ние ги бяхме монтирали в боксове, направени от стъкло-влакно и напълнени с масло. Изглежда, че боксовете бяха лоши проводници на топлината и маслото е кипнало вследствие топлината на акумулаторите.

Бъдещето се чертаеше в мрачни краски. Непосредствено след завършване изпитанията на ДС-2 професор Жак Форест щеше да започне с „Калипсо“ изпълнението на една биологическа програма при островите на Зеления нос, така че не можехме да откараме веднага подводницата във Франция. Реших да пренесем пластмасовите боксове в Марсилия със самолет. Симона, Молар и аз отлетяхме от Гваделупа, като оставихме осакатената и негодна сега за нищо подводница в трюма. За три седмици ОФРС изработи медни боксове с отверстия за излизане на газа и ние се върнахме с тях на островите на Зеления нос. Светлините на задния трюм на „Калипсо“ горяха непрестанно. Четиримата неуморни инженери работеха като дяволи, за да монтират час по-скоро новите боксове.

Избрахме залива Инферно на остров Сантяго за извършване на планираното спущане на хиляда стъпки. Познавах подводния участък на това място. В залива Инферно се спуснах за първи път наскоро след войната. Бях го предложил и на професор Пикар за изпитание на първия батискаф през 1948 година. Фалко и Молар направиха един много сполучлив опит на малка дълбочина. След това я потопихме празна на дълбочина хиляда и петстотин стъпки. Когато ДС-2 се върна на борда без никакви инциденти, казах на Фалко:

— Сега вече сме готови и можем да се спуснем на хиляда стъпки.

Той се усмихна. Аз също. Най-после дойде и моят ред да заема място в апарата до Фалко.

В моето въображение бях преживял пътуването с „чинията“, така че приготвлението ми за първото спущане вървеше съвсем нормално. Отворих отворстията за влизане на кислорода и включих вентилатора. Фалко отвори две секции с поглъщател на CO_2 и пусна хидравличното устройство.

— Готово! — каза той.

Повторих същата дума по телефона на Лабан, който сега бе заел моето място като ръководител на спущането. Той ни спусна с голямо майсторство в морето. По лицето на Фалко играеше синкавото отражение на водата на океана, което струеше и по стените на ДС-2.

За да пести енергия, Фалко се спусна надолу, използвайки собственото тегло на ДС-2, след това откачи тежестите за спущане и кацна леко на сто стъпки дълбочина върху склон, посипан с тъмносив пясък. Той изхвърли малко количество от водния баласт, включи реактивните двигатели и с помощта на лоста вкара живак в предния резервоар. Носът на лодката се наведе паралелно с наклона и ние тръгнахме надолу. Под нас се разстилаше вулканична пепел. Не срещяхме почти никакви риби.

На дълбочина двеста и шестдесет стъпки ДС-2 спря по свой почин и застана като закована на мястото си.

— Недей да вкарваш вода — казах аз. — Навлязохме в термоклин — на върха на мощен студен пласт. След като се изстуди, апаратът пак ще продължи надолу.

Нахлузахме по един пуловер.

— Отсега нататък — напомних аз на Фалко — ние сме предоставени изключително сами на себе си. Случи ли се нещо, леководолазите няма да могат да ни помогнат.

Фалко ме погледна напълно спокойно. Той ни най-малко не се безпокоеше от това, че сме напълно изолирани. След малко спущането се възобнови.

На дълбочина триста и шестдесет стъпки ДС-2 докосна склона. Фалко не бе ни най-малко виновен за това. Апаратът бил изгубил своята положителна плаваемост. Фалко изключи мотора. Ослушахме

се да открием причината. Отвън долитаха хълцания. След това като че закипя чайник.

— Отново акумулаторите! — каза Фалко.

— Връщаме се на повърхността — отвърнах аз.

Той откачи подемните тежести. „Чинията“ се насочи с нежелание нагоре, окръжена от гирлянди газови мехурчета. Волтметърът потръпна конвулсивно. Отново късо съединение на големия акумулатор. В медните акумулаторни боксове се бе натрупал газ. В резултат на неговото налягане те отново експлодираха.

— Погледни! — каза Фалко. — Слизаме надолу.

Планктонът пред моя илюминатор се движеше нагоре. Положението стана критично.

Но конструкторите бяха предвидили подобни случаи. Скъсах „пломбата“ на един аварийен лост и го дръпнах. Под апарата се откачи 450-фунтова аварийна тежест. Не чухме никакъв шум, но разбрахме, че тежестта се е отделила. „Чинията“ повдигна нос на тридесет и пет или четиридесет градуса и се насочи наново към повърхността. Изядохме по един сандвич с пиле и пихме по глътка вино.

Стана абсолютно ясно, че нашите модерни акумулатори са твърде опасни. „Калипсо“ се насочи към Марсилия, за да се помъчим да ги заменим с по-подходящи.

Когато се прибрахме у дома, отново спущахме „чинията“ под водата, но с мъка я задържахме там.

[1] Да го вземе дяволът! — Б.пр ↑

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

СВЕТЪТ БЕЗ СЛЪНЦЕ

Заменихме модерните акумулатори на „Плаващата чиния“ с по-обикновени и подобрихме електрическата схема. На 2 февруари 1960 година в залива Аячо на Корсика Фалко и аз предприехме спущането на хиляда стъпки дълбочина. Хидролокаторните карти сочеха, че континенталното плато и склонът на залива са осеяни с безброй високи каменни колони и представляват отлична опитна площадка за Фалко.

Направихме редовната проверка, влязохме в ДС-2 и позвънихме на капитан Жан Алина, дежурен по спущането.

Потъвахме бързо. На седемдесет стъпки дълбочина попаднахме в сред силно вълнение, което започна да подхвърля апарата насам-натам и да го блъска о скалите. Гуменият буфер, обгърнал отвън подводницата, предпазваше силовата система от повреди. Фалко увеличи скоростта, за да се измъкне от това място. Въпреки тежестта ѝ, Фалко успя да отклони подводницата от скалите. Той се спусна към една пясъчна площадка, разположена на около сто стъпки дълбочина, където оставахме под вълнението, и кацна, за да уравни водния баласт.

Това бе моето второ спущане с „Плаващата чиния“. В присъствието на Фалко се чувствах напълно спокоен. Около апарата плуваха няколко леководолази на „Калипсо“. Гледах ги и си мислех: „Сега ще ви оставим далеч зад себе си. Отиваме там, където никога не можете да проникнете с дихателния апарат. Скоро ще трябва да се завръщате на повърхността и да спрете за декомпресия, докато ние в това време ще потъваме все по-надолу и по-надолу и ще дишаме въздух с нормално налягане“.

Фалко включи мотора и се отдели от дъното. Когато последният леководолаз махна с ръка и се устреми нагоре към повърхността, Фалко въздъхна и каза:

— Най-сетне останахме сами.

Още не бяхме инсталирали жирокомпаса, затова настоящият критически опит зависеше изключително от чувството на Фалко за ориентация. Ние се спуснахме край северния бряг на залива. Краят на континенталното плато лежеше на юг. В първите моменти определяхме юг по танцуващите върху дъното слънчеви лъчи. След това се ориентирахме по редиците на увехналите листа и корените на подводните растения, които лежаха почти успоредно с бреговата линия. За да излезем на края на платото, трябваше да ги пресечем под прав ъгъл. На по-голяма дълбочина, където царуваше пълен мрак, нашият курс ни изведе над пясъчна долина, която изглеждаше разположена под прав ъгъл на северния бряг. От двете страни на безцветното дъно зърнахме скалистите колони, които бяхме открили с хидролокатора. Те се издигаха в мъглявината подобно силуетите на минарета при залез-слънце.

На дълбочина триста стъпки се появи кално дъно. Минаретата едва се забелязваха. Измина половин час. Дневната светлина напълно се отцеди. Включихме предния фар. Фалко се носеше с бръснещ полет над самото равно и леко наклонено дъно. На какво ли разстояние се намирахме от кораба? Движението продължаваше.

Плавахме нови петнадесет минути над еднообразния склон, когато пред нас се очерта хоризонтална черна линия.

— Това е краят на континенталното плато — казах аз. — Оттук започва континенталният склон. Дълбочината е четиристотин стъпки. На самата граница ще спрем.

Фалко спря на две стъпки от континенталния гребен. Дъното се прегъваше подобно на пречупен картон. Гледката надолу бе възхитителна. Почувствувахме леко главозамайване. Аз бях слизал на много по-голяма дълбочина с батискаф, но то приличаше на нощен полет с балон. Фалко никога преди това не бе слизал толкова на дълбоко. Изучената от него зона остана далеч зад нас. С радостно вълнение забелязахме, че „Плаващата чиния“ се чувства прекрасно на тази дълбочина.

Преди да прехвърлим гребена, проверихме още веднъж цялото си снаряжение. Предстоеше ни за първи път да прекосим бариерата на необикновеното.

— Всичко ли е в ред, Фалко?

— Да, капитане.

— Отлично. Да вървим!

Фалко откъсна апарата от дъното с помощта на реактивните двигатели и се плъзна над гребена. Той придвижи напред ръчката на живачния баласт и като се наклони под тридесет и пет градуса, „чинията“ се устреми надолу непосредствено над самия склон. Лъчът на прожектора откри в мрака стадо розови риби глигани, които преминаваха край нас като майски бръмбари, осветявани нощем от фаровете на движещ се автомобил.

По голото кално дъно преминавахме над цели редици червено-бели червеи, които се издигаха от дъното подобно на кактуси. Фалко маневрираше с реактивните двигатели и водеше подводницата на една стъпка над континенталния склон. „Чинията“ докосна леко дъното. Надолу се търкулнаха няколко кални буци, които по своя път върху пухкавата покривка на склона вдигаха сиви облачета. За да не нарушим видимостта си, трябваше да внимаваме много да не докосваме склона или да не вдигнем мътилка. Докато обсъждахме този въпрос, видяхме как една голяма акула бързо пресече пътя ни на един или два инча от дъното, без да предизвиква ни най-малко размътване на тинята. Какво притежаваше тази глупава акула, което липсваше на нашия апарат? Това вероятно се дължеше на особената форма на нейната опашка, която е почти лишена от долния си плавник. Опашката ѝ се издига нагоре като на реактивен самолет. Именно тя ѝ позволява да плува така, че завихрянето на водата да не се разпространява надолу и да не размътва дъното.

Отдясно, на границата на видимостта, забелязахме квадратни очертания. Ъгловатите форми са чужди на подводния мир. Да не би пък да е някакво произведение на човешката ръка?

— Обърни петдесет румба надясно — помолих Фалко.

Приближихме предмета. В тинята лежеше един почти идеален правоъгълник, с размери три на четири стъпки, изграден от бели камъчета. Една такава постройка положително имаше свой собственик. Скоро открих и него. В единия ъгъл, свит в тинята така, че изпъкваша само големите му очи, лежеше розово-сив октопод. Фалко направляваше подводницата напред, а аз продължавах да си мисля за ранчото на октопода. На стотици ярда наоколо нямаше нито едно камъче. Защо октоподът бе положил толкова много усилия, за да се ограда на това равно място?

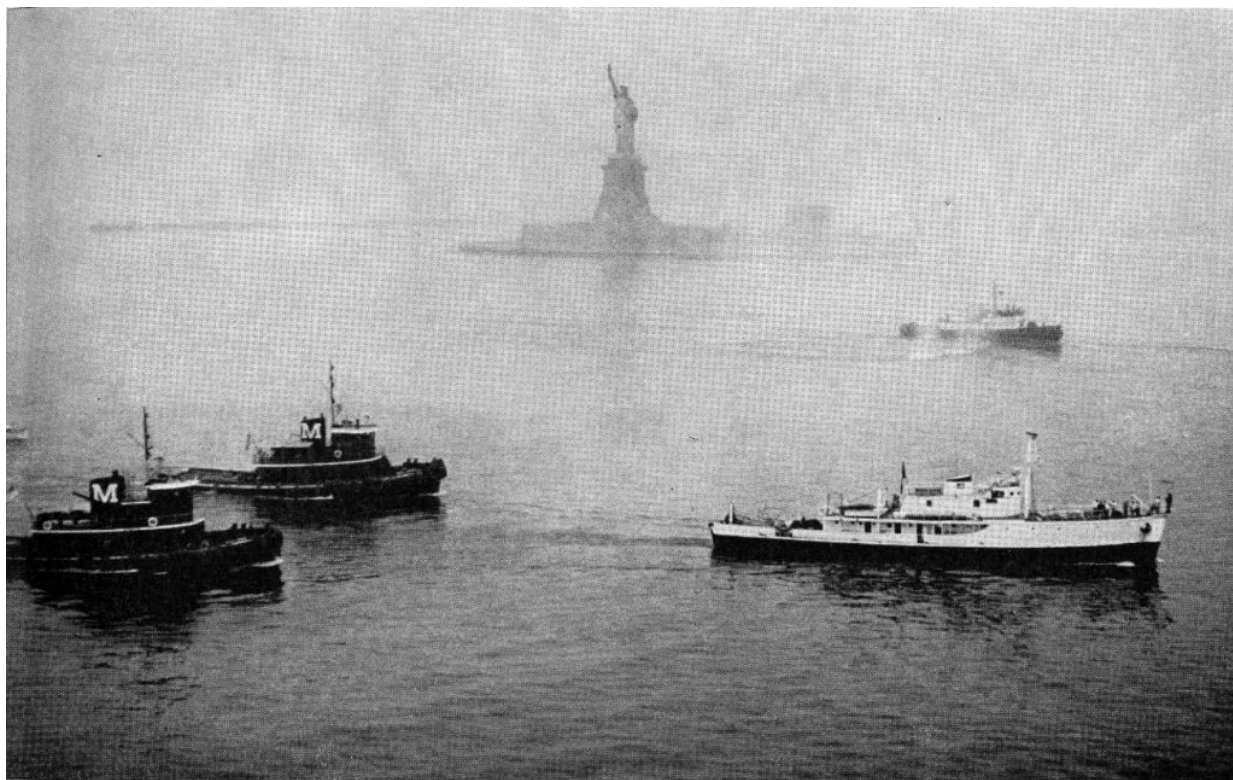
Спускането продължаваше вече доста дълго време. Въпреки удобствата, които ни предлагаха нашите „легла“, аз се чувствах като йога любител, прекалил с упражнението „стоене на глава“.

— Скоро ще достигнем дълбочина хиляда стъпки.

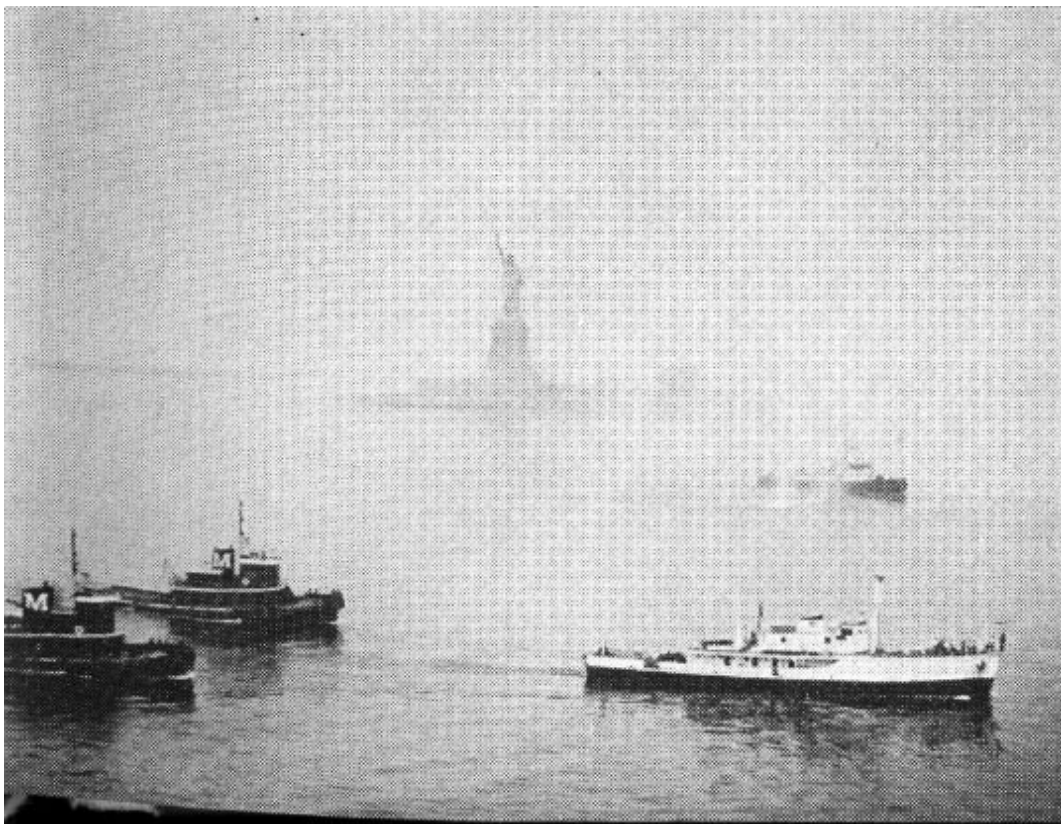
Думите на Фалко ми донесоха истинско облекчение.

Когато стрелката на дълбокомера достигна определеното деление, Фалко спря двигателите и ДС-2 се опря на аварийната тежест, останала отзад. Кабината отново зае хоризонтално положение. Изключихме всички механизми и потънахме в мъртва тишина. Чувахме само ударите на собствените си сърца.

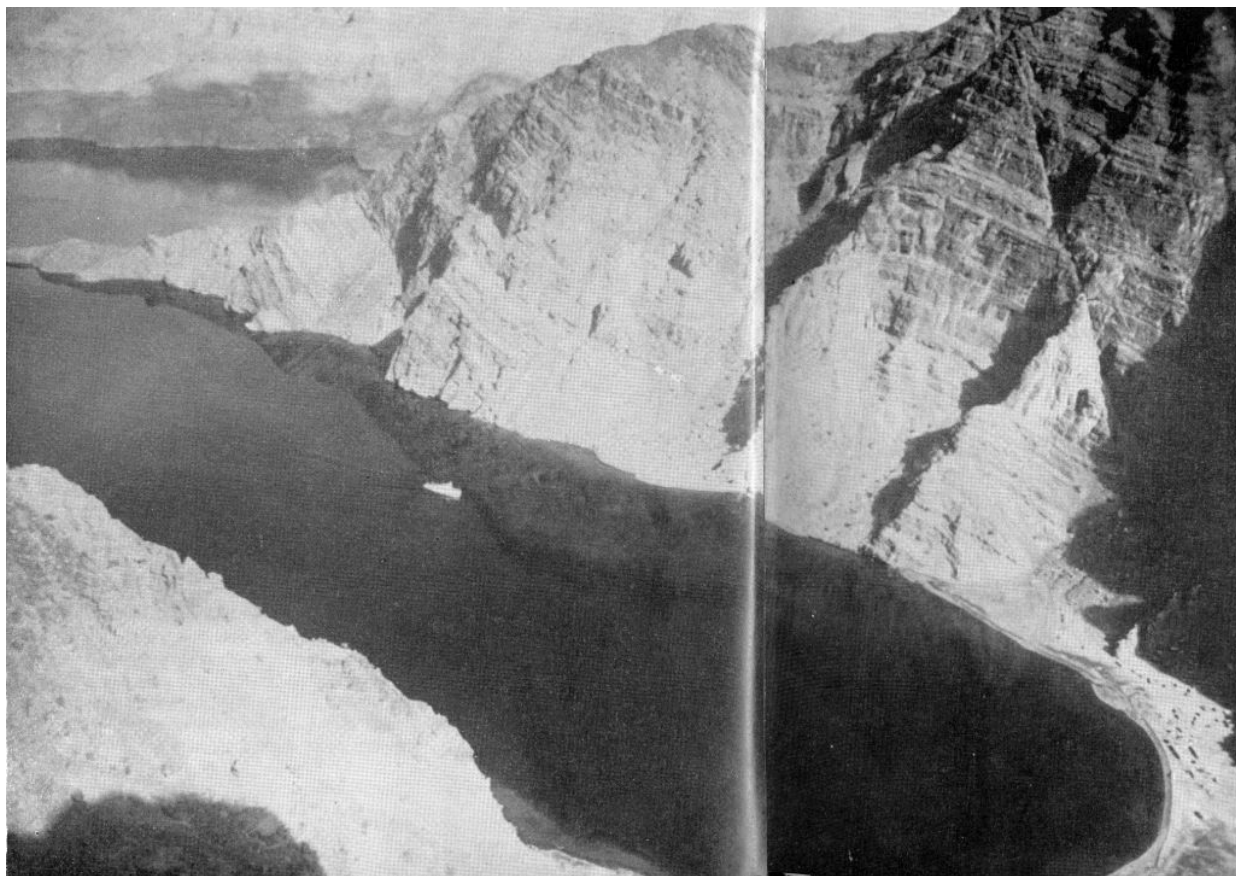
Удар... втори... Апаратът потръпна.

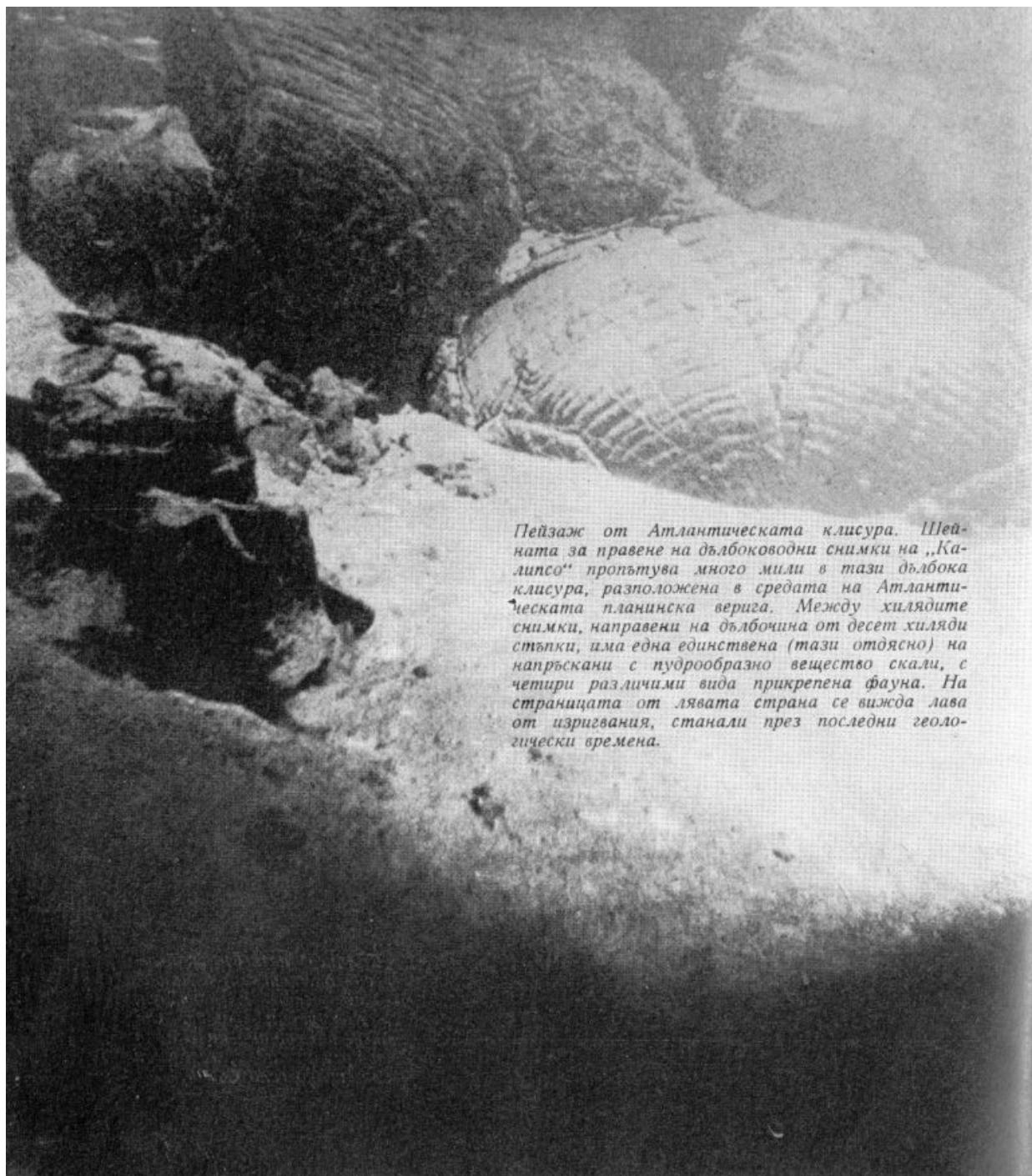
Когато „Калипсо“ пристигна за Международния океанографски конгрес в Ню Йорк...

на него му бе устроено класическо посрещане.

"Калипсо" изследва „най-горещото място на земята“ — заливчето Елфинстоун в Хормузкия пролив. От дясната страна на склона, на предния план се вижда зловещото село Сайби.

Пейзаж от Атлантическата клисура. Шейната за правене на дълбоководни снимки на „Калипсо“ пропътува много мили в тази дълбока клисура, разположена в средата на Атлантическата планинска верига. Между хилядите снимки, направени на дълбочина от десет хиляди стъпки, има една единствена (тази отясно) на напръскани с пудрообразно вещество скали, с четири различни вида прикрепена фауна. На страницата от лявата страна се вижда лава от изригвания, станали през последни геологически времена.

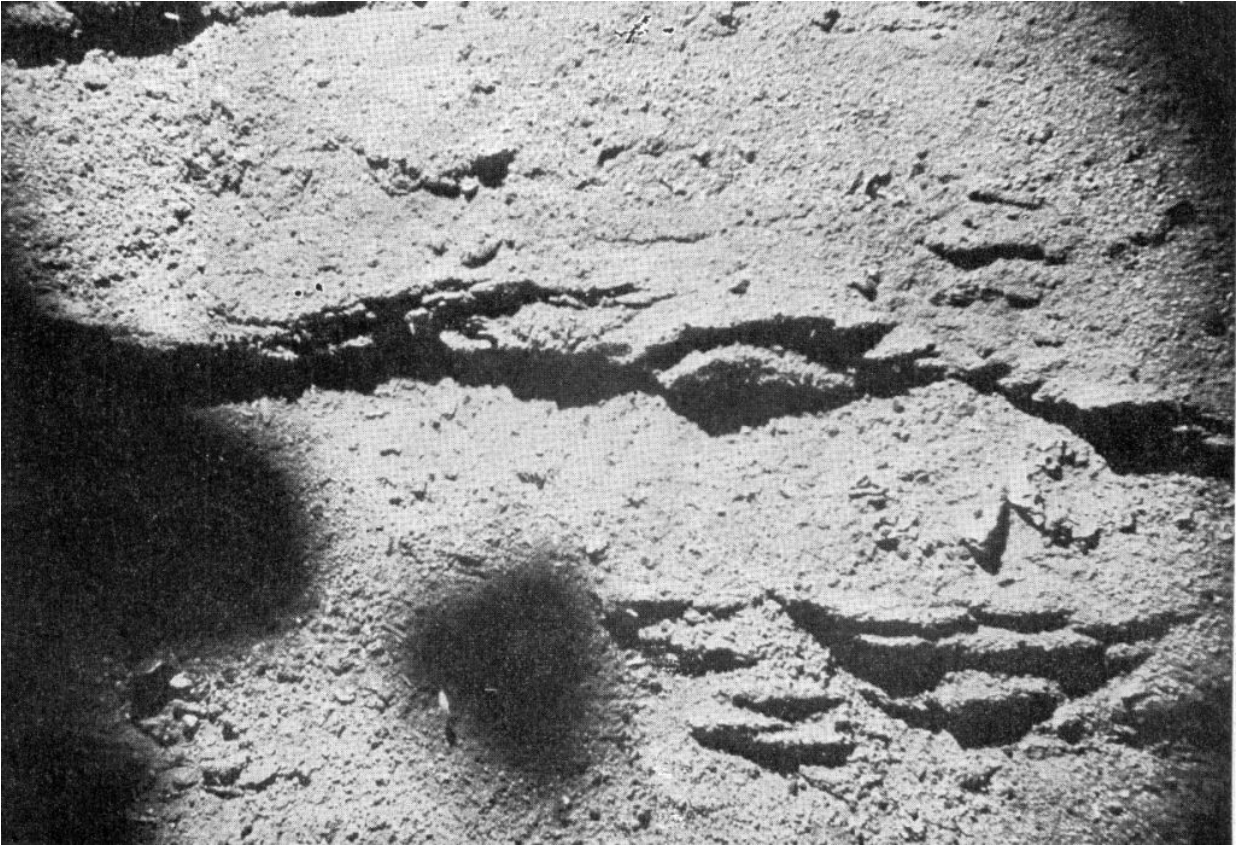
Пейзаж от Атлантическата клисура. Шейната за правене на дълбоководни снимки на „Калипсо“ пропътува много мили в тази дълбока клисура, разположена в средата на Атлантическата планинска верига. На снимката се вижда лава от изригвания, станали през последни геологически времена.

Между хилядите снимки, направени на дълбочина от десет хиляди стъпки, има една-единствена на напръскани с пудрообразно вещество скали, с четири различни вида прикрепена фауна.

Шейната за дълбоководни снимки запечатва върху дълбокото дъно на Средиземно море едно загадъчно изригване, издигащо се на височина от осемнадесет инча. То е предизвикано по всяка вероятност от приближаването на шейната. Възможно е кратерите на предния план да са обитаеми.

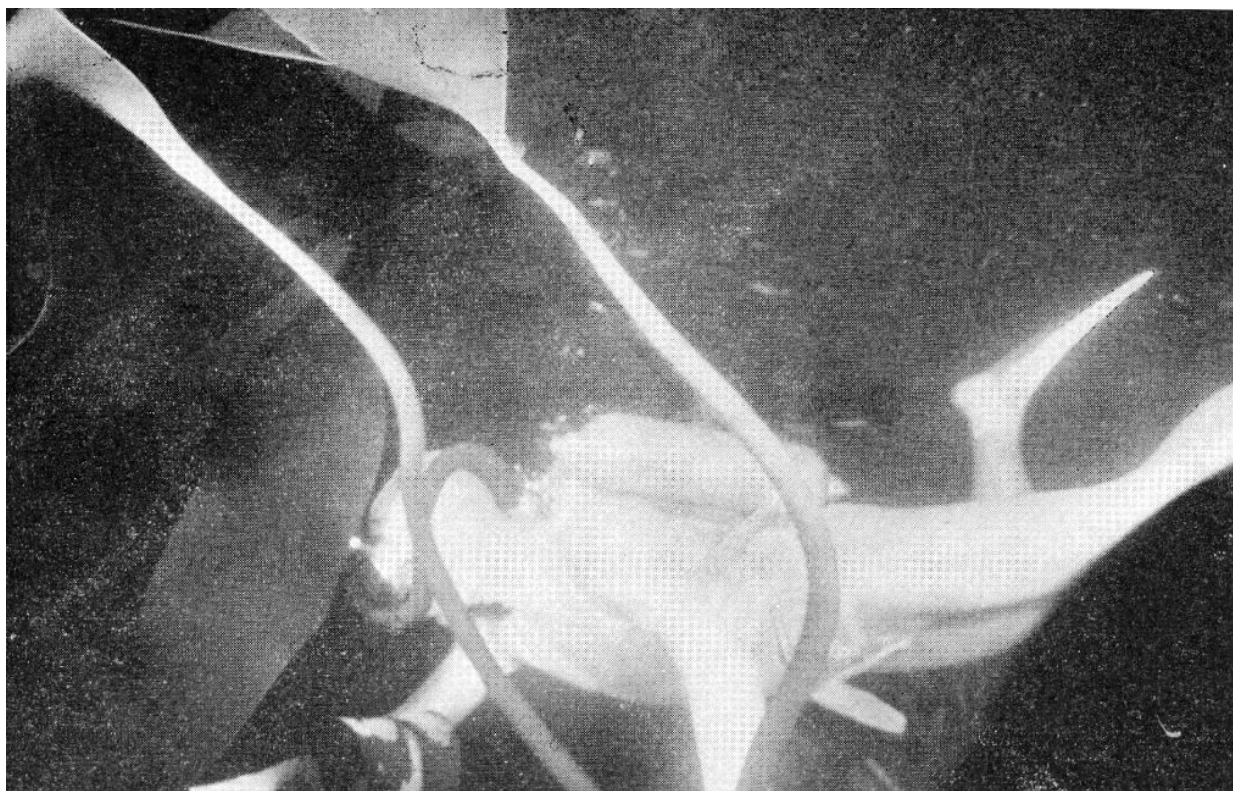
Върху снимката, направена в „Роман Тренч“ с един от вертикално спущаните апарати на Еджертън на дълбочина 24 600 стъпки, личат живи организми, които живеят на площ от около девет квадратни стъпки.

След тази снимка стъклото на камерата се спуска.

*Леководолази се устремяват през копринената тапицерия на вълните
за нощно изследване на Гората на Алборано,...*

...джунгла от двадесет и петфутови морски водорасли от семейството на ламинариите.

— По дяволите! — извика Фалко. — Отново акумулаторите.

— Не, не — отвърнах аз, — клапаните на новите акумулаторни боксове изпускат газови мехурчета. Този удар е добро знамение. Това означава, че акумулаторите са в отлично състояние.

Часовникът сочеше 15,30 часа. От началото на спущането бяха изминали точно два часа. Отново проверихме всички системи.

— Всичко е наред. Имаме достатъчно ток — каза Фалко.

Той включи две нови секции от поглъщателя на въглероден двуокис. Отворих бутилка вино и ние „поляхме“ успешното потапяне.

Изключихме вътрешните и външните светлини и попаднахме в обятията на вечната нощ. След малко и двамата забелязахме на около двадесет и пет стъпки пред илюминаторите някаква бледа и слаба светлина. Животно ли е това, или призрак? Запалихме предния фар. Отпред нямаше нищо.

— Да тръгваме обратно и да се опитаме да видим колкото се може повече животни — предложих аз.

Фалко прехвърли живака в задния резервоар, завъртя апарата и започна да пълзи зигзагообразно нагоре по склона. На триста стъпки по-нагоре забелязах няколко правоъгълни октоподски градинки. Трудлюбивите животни бяха изградили цяло селце.

На границата на петстотинте стъпки отново се натъкнахме на „минаретата“. Фалко бе обхванат от въодушевление и искаше да покаже своето навигаторско изкуство. Той даде максимална скорост и насочи апарата точно срещу една от каменните колони, като едновременно манипулираше със соплата и живачната помпа. Той прескочи колоната и се спусна от другата ѝ страна в тесен каньон.

— Забеляза ли — обърна се той към мен — как апаратът се поднася няколко метра, след като направи завоя? Аз измислих начин да правя остри завой.

Той се насочи към друга скала. Почти до нея той се завъртя на сто и осемдесет градуса. Кърмата на апарата се докосна до скалата и ни изхвърли бързо в обратна посока. Той започна да прилага този билиарден ефект за обръщане под прав ъгъл. Това рикошетно движение на петстотин стъпки под вълните ме увлече напълно.

Очите ми попиваха всички гледки. За първи път се намирах всред скали, разположени на двойно по-голяма дълбочина от тази, до която достигат леководолазите. Включих лампата на кинопрожектора, която имаше мощност три хиляди вата, и пред очите ни изплава изумителна гама от тонове. При най-дълбоките спущания с дихателен апарат и светлини ние виждахме през първите сто стъпки зелени, сини и жълти цветове, а на по-дълбоките места — оранжеви, червени и кафяви, които се простираха до триста стъпки дълбочина. Това е и границата на спущане с дихателен апарат. Сега „Плаващата чиния“ ни доведе всред най-изискани тонове. Царството на стоте сажена бе изградено с голям вкус. Живите форми около нас бяха оцветени в меки розови, лилаворозови и бели цветове, тук-там изпъстрени с лимоновожълто. Почти върху всеки камък виждах по един морски таралеж, голям колкото диня, с щръкнали пурпурни шипове. Зародилата се още в Червено море моя мечта да видя „втория риф“ най-сетне се осъществи. „Плаващата чиния“ отсега нататък щеше да разкрива все нови и нови цветни асоциации от животни почти така леко, както свободното спущане под водата разкри осветените от слънцето водни пластове.

Не бързахме да се изкачим горе. „Чинията“ не бе само ключ към континенталното плато. Тя позволяваше да се удължи определеното за наблюдение време. Както обикаляхме около основата на една скала, грозна гледка отново ни напомни за надводния свят. Изгубени котви, скъсани рибарски корди и стари съдове сочеха, че вълшебната страна остана зад нас. Един октопод бе складираше между две скали цяла грамада от счупени съдове, метални късове и парчета тухли. Гледката бе твърде прозаична в сравнение с романтиката на спретнатите домакинства на неговите братовчеди от по-долните пластове.

От къщата на октопода до „минаретата“, от тях до планинските гребени, после до тесните каньони ние бавно си проправяхме път към повърхността. Повече не поглеждахме дълбокомера. Определяхме дълбочината по слънчевата светлина и биотопа. На двеста стъпки от повърхността Фалко паркира ДС-2 в основата на една каменна кула и ние видяхме познатите ни тераси с омари и клонки от червени корали. Всичко това ни се стори твърде обикновено в сравнение с онова, което видяхме долу.

Хапнахме малко и забравили напълно времето, побъбрихме за новите си преживявания. Фалко се оплака от главоболие и аз взех уреда за измерване на въглеродния двуокис. Два процента! Нищо чудно, че не се чувства добре. Време бе да се изкачвахме горе. Освен това Симона, Алина и останалите сигурно се безпокояха за нас. Няколко минути след 18 часа Фалко излезе на повърхността в непосредствена близост с „Калипсо“ след продължителното плаване без компас. Пирът с шампанско на борда на кораба скоро излекува главоболието на Фалко.

Опитите приключиха. „Плаващата чиния“ ги издържа успешно. Отсега нататък започваше нейната научноизследователска кариера. Фалко започна да слиза долу с биолози и геолози и изпълняваше изследователски задачи в кръга на възможностите на малката подводница. Когато пиша тези редове, ДС-2 е изпълнила вече шестдесет научни задания в Средиземно море, Корсика, Касис, Вилфранш и Баниулс. Нейните хидравлични клещи измъкнаха неоценими морски съкровища. Тя откри десетки нови видове животни за науката. Пробите от тиня и скали, които доставяше, потвърдиха и отхвърлиха редица хипотези за образуването и особеностите на подводните каньони. С изключение на две слизания на Андре Лабан, всички останали бяха осъществени от Алберт Фалко. Неговите

магнетофонни бордови дневници съдържаха много нови сведения за живота в морето.

На двадесет и шестото потапяне при Вилфранш калифорнийският морски геолог Роберт Ф. Дил се спусна като наблюдател с ДС-2. Фалко отведе подводницата на триста и петдесет стъпки дълбочина, за да вземе проби от тинята. В светлината на прожектора те видели един конус, висок шест инча, и две малки очи, които надничали от един отвор на върха му. Една малка бяла рибка се блещела пред „чинията“ и я разглеждала с любопитство. На светлината на прожектора се появила малка сепия. Тя използвала преимуществото си от това, че рибката била насочила вниманието си върху чинията. Сепийката се приближила до конуса и протегнала две от най-дългите си пипала. Рибката се шмугнала надолу в тинята. Сепийката побеляла от гняв. Тя бързо закрила очи, зарила се в тинята и устроила засада до входа на рибката. Малката рибка обаче поглеждала вече зад хищника през друг отвор на своето жилище. Сепийката отново протегнала пипала, но рибката пак се мушна под тинята и след малко подаде глава от трети отвор. Фалко и Дил легнали върху матраците. Апаратът се залюлял от техния лудешки смях.

— Пази се! Сепията е до входа. Бягай към друг изход! — викали те на малката рибка.

Но рибката не чувала техния съвет, пък и не се нуждаела от него. Всеки път тя надничала от отвори, пред които сепията не успявала да застане. Рибката си играла така с хищника в продължение на пет минути. Накрая сепийката почервеняла, обърнала се и напуснала мястото на своя позор.

При своите пътешествия из царството на стоте сажена Фалко често виждал как в тинята се заравят риби с опашката напред. Срещали и октоподи, зарити в нея до очите. При приближаване на ДС-2 подземни морски раци показвали само своите дълги крака, с които замахвали заплашително. Като се носел току над самото дъно на един каньон, пред Фалко се изпречили две огромни ръце. Оказало се, че това е едно старо маслинено дърво, паднало отгоре. На клоните му, като черешови цветове висели риби стрелци и риби глигани.

При четиридесетото потапяне Фалко взе на борда на ДС-2 биолога доктор Жак Лаборел, за да съберат представители от прикрепената фауна по скалите, разположени на четиристотин стъпки

дълбочина в каньона Касис. Повечето от екземплярите, от които се интересувал гостът, били полепени по стените на скалата зад завеса от горгонии. Когато Фалко посягал с хидравличните клещи, лекото съприкосновение с горгониите отхвърляло „чинията“ назад. Фалко се приближавал наново. След два часа атакуване и безкрайно търпение Фалко се снабдил с пълна кошница екзотични гъби и жълти корали. След това ученият проявил интерес към една шестфутова горгония. Фалко я хванал с клещите, обърнал соплата надолу, но подводницата не можела да отскубне храста. Водачът се дръпнал малко край скалата, обърнал се и се втурнал с пълна скорост. Атаката излязла сполучлива. Клещите я измъкнали от водата и я закачили на носа. Фалко се появи на повърхността размахал гордо храста. Той пусна двата си фонтана край него. Като че видяхме пред себе си някой от украсените версайски фонтани.

Ние откривахме все по-нови и нови начини за прилагане на възможностите на малката подводница. Замислихме един физически експеримент, който не бе провеждан от никого преди нас — измерване на хоризонталното разпространение на светлината на значително разстояние под водата. Доктор Жорж Л. Кларк ни зае своя фотоумножител за „Операция люмен“, както нарекохме нашия опит.

През една безлунна нощ край Корсика подготвихме „чинията“ за нейната необикновена задача. Вътре, между двамата пасажери, спуснахме тъмна, непропускаща светлина завеса. Фалко трябваше да работи в абсолютна тъмнина. Неговият спътник се нуждаеше от светлина дотолкова, доколкото да може да отчита данните на уредите. Фотометъра на Кларк поставихме пред втория илюминатор, така че върху него да не пада светлина от вътрешното осветление. По такъв начин в тъмнината бяха устремили своите погледи само Фалко и приборът.

Увеличихме тежестта на „чинията“ с петдесет фунта и с помощта на леко въже, отпускано на ръка, я спуснахме на осемдесет стъпки под едра от нашите моторници. От „Калипсо“ на същата дълбочина спуснахме петстотинватова лампа с вертикално светеща жичка. Над лампата имаше празна кислородна бутилка, която служеше за хидролокаторна цел на „Плаващата чиния“. Специалистът до Фалко щеше да определя с хоризонталния хидролокатор точното разстояние до източника на светлината от „Калипсо“.

След като спуснахме съоръжението, „Калипсо“ започна да се отдалечава от моторницата с възможната най-малка скорост, около една двадесета от възела. Фалко непрестанно съобщаваше на човека до него, че вижда светлината. Последният от своя страна записваше неговите данни, разстоянието, сочено от хидролокатора, и показанията на фотоумножителя на Кларк дотогава, докато светлината се изгуби. При първия опит на дълбочина от осемдесет стъпки светлината се изгуби в абсолютно един и същ момент за Фалко и електронната апаратура. Разстоянието бе равно на 750 стъпки.

Повторихме експеримента на сто шестдесет и пет стъпки дълбочина. Тук издиганият се отдолу планктон погълна напълно светлината от петстотин стъпки. Спуснахме ДС-2 и източника на светлината на триста и тридесет стъпки, след това все по-дълбоко и по-дълбоко до осемстотин двадесет и пет стъпки. На максималната дълбочина очите на Фалко и прибора улавяха светлината до хиляда триста и двадесет стъпки разстояние. До осемстотин стъпки светлината приличала на Фалко на синя звезда, след което изведнъж се превръщала в бял ореол.

Измерванията потвърдиха теорията, че нощно време планктонът се събира в горните слоеве. Колкото дълбочината е по-голяма, толкова повече се увеличава и прозрачността. Представих си как в бъдеще изследователските подводници ще си разменят сигнали с мигащи светлини подобно на обикновените морски съдове.

В тесния подводен каньон Лаказ-Дютие край Порт Вандр, близо до испанската граница, Фалко предприе редица потапяния с учени под общото ръководство на професор Жорж Пти. Този характерен каньон, разцепващ континенталното плато на Испания и Франция на изток почти до Марсилия, бе наречен на името на прочутия океанолог, основал морската станция „Араго“ при Баниулс близо до Порт Вандр. Професор Лаказ-Дютие и пет поколения учени след него превърнаха неговия каньон в едно от най-добре изучените подводни места в света.

Когато пълнел своята кошница с червено-жълти корали при спускане No. 43, Фалко забелязал едно създание колкото голям валчест камък, което плувало нагоре по склона срещу ДС-2. Когато навлязло в светлината на прожектора, Фалко установил, че това е мероу, тежък над сто фунта. Огромната риба, заслепена вероятно от прожектора, ударила главата си в носа на лодката и я наклонила. Рибата се въртяла пред тях с

наежени гръбни перки, почти закривайки с тялото си илюминаторите. Тя останала за известно време съвсем близо до „чинията“, след което се оттеглила надолу по склона. Магнетофонният дневник на Фалко гласеше:

„Съжалявахме много, че рибата не остана по-дълго време при нас.“

При потапяне No. 46, също при Порт Вандр, Фалко се спусна заедно с Жан-Пиер Райс на дълбочина деветстотин деветдесет и пет стъпки. На три четвърти от пътя до начертаната цел те се натъкнали на неизвестен вид риба. Тя имала тъмносив цвят и бял корем и наподобявала донякъде морската змиорка. Зъбите ѝ били дълги и остри, а опашката малка и кръгла. Фалко се насочил към нея през стадо малки риби, които се вцепенили като хипнотизирани на светлината на прожектора. Рибата се държала винаги на около тридесет стъпки от „чинията“. Фалко спрял. Мистериозната риба се вмъкнала в сред стадото и налпала една от малките риби. Тя лапала една след друга рибките, докато се натъпкала до насита, след което изчезнала. Когато достигнала максималната дълбочина на потапяне, „чинията“ започнала да се промъква през бели коралови храсти с накацали по тях червени скариди, които подскачали и се суетели на светлината.

Особено добре Фалко запомни потапяне No. 47, когато заедно с Люсиен Лобие преживя едно твърде неприятно пътуване из каньона Лаказ-Дютие на хиляда и осемстотин стъпки дълбочина. Водачът на „чинията“ и друг път се бе спускал там при слаба видимост и силно течение на горния пласт, но този ден го очаквало съвсем необикновено събитие. В настъпилия мрак ДС-2 се отклонила от курса. Мощността ѝ не достигнала да се бори със силното течение. Фалко преценил, че най-разумното е да се примири с положението и да чака, докато течението го изтика на по-спокойно място. Той спрял реактивните двигатели. За да не безпокои Лобие, той не казал нищо и последният нямал и представа за опасността, в която се намирали. Течението носело „чинията“ със скорост три възела към стената на каньона, виждана само от хидролокатора. Фалко знаел, че стръмнината има много издатини. Вмъкнеше ли се под някоя от тях, ДС-2 щеше да изпадне в много критично положение. И ето през мъглявината Фалко видял точно пред себе си това, от което се страхувал — дълбок свод в скалата. Той запалил двигателите и включил най-голямата скорост с намерение да го

заобиколи, но силното течение натикало „чинията“ вътре. Когато очаквали, че ще се разбият в скалата, ДС-2 отскочила леко и обратното течение я изтикало извън свода.

— Излиза, че пътуването из каньоните не е така трудно, както предполагаме — съобщил Фалко на своя спътник и на магнетофона.

Впоследствие той направи няколко специални опита с прилагането на ефекта на рикошета с оглед най-безопасното плаване в теснини.

На седемстотин и петдесет стъпки дълбочина мътилката и течението изчезнали и ДС-2 навлязла в страната на великолепните бели корали, които покривали стените на каньона. Във водата огъвали тела прозрачни червеи. Единствените им видими органи били две червени рогчета на главите. Мястото гъмжало от фосфоресциращи сепии и обилен планктон. През горните илюминатори двамата мъже забелязали цял кръг от скариди, заобиколили като ореол подводницата.

На петдесет и седмия път, пак в каньона Лаказ-Дютие, заедно с Фалко се потопи Пиер Драш, нашият другар от гмурканията в Червено море, когато за пръв път изпитахме острата нужда от подобен апарат за спущане на голяма дълбочина. Този път не беше необходимо да охраняваме краката на професора от акулите. „Чинията“ му даваше възможност отново да „пъха“ нос всред прикрепената фауна. Тежестта на „чинията“ преди спущането бе съвсем точно изравнена и ДС-2 се държала много добре. На дълбочина около хиляда стъпки Драш се удивил от красотата на една висяща градина. Фалко услужливо се придвижил под кораловите гъсталаци и „хвърлил котва“ с механическата ръка, която се хванала за един храст. Фалко се излегнал по корем и споделил възхищението на професора. Пред очите им се открила невероятна гледка.

Сребристи риби панделки, дълги десет инча и тънки като лист хартия, изплували на светлината и започнали да се мятат нагоре-надолу като хипнотизирани. Те се набучвали върху кораловите шипове, кривели тела от болка и после се превръщали в блестящи облачета, които потъвали в тъмнината.

Драш привършил своите записки и Фалко се спуснал по-надолу, до друга спирка на скалата. Две морски змиорки, всяка една тежка най-малко по сто фунта, се появили на светлината на прожектора и започнали да се движат напред и назад, непосредствено до апарата.

Фалко решил да се пошегува и хванал една от тях за опашката с механическата ръка. В следващия миг ДС-2 започнала да се върти около оста си. Змиорката успяла да освободи опашката си и запокитила „чинията“ към каменната стена. Апаратът се завъртял няколко пъти.

Когато професор Пти, организаторът на спущанията при Порт Вандр, прочел доклада на своята група, той казал:

— Трябва наново да проучим каньона Лаказ-Дютие. Повечето от нашите представи за него са вече опровергани.

Непосредствените наблюдения, фотографските снимки и пробите, събрани от „Плаващата чиния“, объркаха немалко данни, събирани с помощта на океанографски инструменти.

ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА

МОРСКИ ХРАМ

Паркирах колата си на един широк площад в Монако и се изправих пред внушителна сграда, изградена от бял варовик. Нейната богато украсена фасада се издигаше сто стъпки на височина и цели триста и петдесет стъпки на дължина. На високия архитрав прочетох имената на стари океанографски кораби: „Албатрос“, „Пола“, „Блейк“, „Буканиър“^[1], „Сирога“, „Чалинджър“^[2], „Ирондел“^[3], „Принцеса Алиса“, „Витяз“, „Белджика“, „Талисман“, „Валдивия“, „Уошингтън“, „Вега“, „Фрам“ и „Инвестигейтър“^[4] — героични кораби на много чужди страни. Над главния вход стоеше каменен надпис: *Institut Océanographique, Musée*^[5].

През големия портал влизаха и излизаха тълпи от хора. На площада чакаха туристически автобуси, пристигнали от десетки страни с посетители на най-стария и най-големия институт от този род. Беше март 1957 година. Предстоеше ми да поема длъжността директор на този океанографски музей, на която ме избра международният комитет на музея.

Пристъпих прага на сградата. Посрещна ме моят предшественик — капитан Жул Руш, бивш капитан от френската военноморска флота, начетен и изключително очарователен човек, който се оттегляше в пенсия на седемдесет и две годишна възраст. Той ме прие в своя просторен кабинет, който отсега нататък ставаше мой. Изработените съобразно размерите на стаята мебели от жълт дъб стояха там, където ги бяха поставили още през 1910 г. Това се правеше в чест на основателя на музея Алберт I от Монако и неговия първи директор доктор Жул Ришар, служил в него в продължение на четиридесет и шест години. Руш, който бе поел музея от Ришар, показва на третия му директор грижливо пазените спомени на музея: лични писма на основателя, корабни дневници от неговите първи пътувания с океанографска цел, една вградена в стената каса с негови медали и ордени, личната му библиотека със справочна морска литература и

шкафа с публикациите на научните резултати. Зад някаква кутия Руш извади с любов чадър с позлатена дръжка, забравен от основателя в кабинета през един дъждовен ден на 1921 година. Платът му бе съвсем съдран.

— Доктор Ришар го намерил зад тази кутия, след като престоял там редица години — поясни Руш.

Той ми подаде чадъра, като че той бе жезълът на моята власт. Върху позлатената дръжка личеше инициалът „А“.

Държах в ръцете си вещ, която е била притежание на Негово сиятелство Алберт I на Монако, един от основателите на съвременната океанография и създател на музея, когото нарекъл „морски храм“. Руш ми връчи ключовете и възторжено ми пожела успех. Сбогувахме се. Плъзнах бавно поглед из обширния кабинет, който може би щях да обитавам до края на своя живот. Докоснах с пръсти огромното бюро, после тръгнах край него, за да заема моето височайше място. Изведнъж спрях по средата на пътя. Върху директорското кресло стоеше изтъркана от многото седания *rond-de-cuir*, мека кожена възглавница с форма на геврек, която във Франция е символ на чиновническо търпение и безкрайно „писателствуване“. Гледката ме върна към действителността. Струваше ми се, че ако седна върху нея, ще изменя на моя живот и на доверието на моите приятели. Взех начаса първото си практическо решение. Натиснах звънеца за прислугата.

— Моля ви, изнесете тази вещ навън — казах аз, като посочих кръглата възглавничка.

Нямах ни най-малкото намерение да изоставя морето и да се отказвам от гмуркането под водата. В това свое решение намирах морална подкрепа от изпълнения с енергия живот на принц Алберт.

Алберт Шарл Оноре Грималди (1848–1922) е бил необикновен човек по нормите на който и да е век. Положението му на владетел на богато княжество и неговата лична скромност са замъглили фактите за тези, които се занимават с история на науките. Той е бил известен като „ученият принц“, щедър покровител на науката и енергичен изследовател. Алберт е управлявал весело княжество и е получавал големи доходи от казиното Монте Карло. Въпреки това той се отказал от удоволствията за сметка на суровия живот из моретата, заобиколен от най-изтъкнатите учени и културни дейци на своето време.

Любовта на Алберт към морето се зародила у него по време на службата му в испанската флота, където станал професионален навигатор. През 1889 година, когато наследил своя сляп баща на древния престол на Грималди в Монако, той купил своята първа яхта „Ирондел“ не да обикаля с нея от пристанище на пристанище, а да предприема далечни пътешествия из моретата. Между първите гости на „Ирондел“ бил и морският специалист професор Алфонс Милн-Едуард от Парижкия университет, който насочил принца към неговата най-голяма мечта — изследване на живота под водата. Не след дълго Алберт започнал да изважда с драги образци от десет хиляди стъпки дълбочина с помощта на ръчен винч и една най-обикновена лодка.

Алберт построил редица по-големи моторни яhti, предназначени предимно за океанографски изследвания — „Принцеса Алиса“, „Принцеса Алиса II“ и „Ирондел II“, които заслужават да бъдат споменати наред с покритите с безсмъртна слава кораби: английския военен кораб „Чалинджър“, руския „Витяз“, американския „Блейк“ и „Фрам“ на Фритьоф Нансен. Тъй като морската колекция на принца постоянно нараствала, той решил да я приюти в нов музей, снабден с лаборатории, библиотека и заседателни зали. Той избрал за тази цел най-романтичното и най-внушително място на голямата скала, като помещенията щели да се разположат на няколко етажа надолу по скалата. Алберт поставил основния камък в 1899 година. През време на единадесетте години, през които работниците дълбали скалата, неговата идея се дооформила и добила универсален характер — морският храм трябвало да служи на целия свят. За да осигури приемствеността и международния дух на своя музей, той дал права на един контролен Океанографски институт в Париж, управляван от избираем международен комитет на учени. За обезпечаване на постоянното функциониране на музея Алберт направил дарение с ипотека при Третата френска република, на времето си най-сигурната страна за влагане на капитали.

Интересите на „учения принц“ се простирали далеч извън морските въпроси, През 1906 година той станал инициатор на полети с хеликоптер. Алберт построил пристанището на Монако, прокопал тунел под скалата, основал училища и музей за праисторическа антропология, пътувал между Монако и Париж с мотоциклет, дружал едновременно с кайзер Вилхелм II и френския социалист революционер Жан Жорес.

Всред тази разнообразна група приятели и всички останали Алберт издигнал знамето на мира между хората. Той поддържал, че жизнените условия трябва да се подобряват, като всички усилия на хората се насочат не към война и разваляне на отношенията, а към изследователска дейност и учение. Неговият личен пример се състои в това, че е ръководил повече от четири хиляди научноизследователски морски станции, много повече от това, което е успял да направи който и да е океанограф преди или след него.

По времето на освещаването на музея роднините на Алберт предприели военни авантюри. Тогава той основал международен комитет на мира, който се явява предшественик на Обществото на народите и Организацията на обединените нации, и заедно със своите приятели предприел пътувания до различни столици, за да ратува за мир. Когато Вилхелм II обявил Първата световна война и другите се присъединили към него за сметка на живота на милиони човешки същества, Алберт се разболял. Изпълнен с тежка горчивина в душата си, той доживял до 1922 година.

След смъртта на този искрен и благороден човек и изкачването на престола на принц Луи, който се интересувал малко от морето, животът в музея спрял. Следвоенната инфлация унищожила стойността на дарението и доктор Ришар не разполагал с никакви средства за продължение на научноизследователската и проучвателната работа. Музеят се превърнал в паметник на основателя вместо в активен океанографски център, какъвто е бил замислен да бъде. Служителите напуснали лабораториите и „Ирондел II“ бил продаден на едно киностудио, което го хвърлило във въздуха за заснемане на един свой киноефект. Капитан Руш също не успял да направи особено много, защото през време на Втората световна война франкът отново се обезценил. Наистина, когато оглавил музея през 1945 година, неговата първа задача била да изправи музея на крака.

След това се появило туристическото чудо. Европейците, приковани по своите градове от войната, започнали да изригват като огнена лава от автобуси и влакове. Те се тълпели и в Монако и хвърляли щедро пари, за да видят музея и аквариума. Така те спасили храма на принц Алберт. Руш като грижлив администратор ми предаде една едностранна, но сигурна икономическа политика. Това бе единственият

научен институт в целия свят, поддържан изключително със средствата на посетителите.

По този начин аз поех един институт, който всъщност не бе претърпял каквато и да е промяна в продължение на четиридесет години. Нямаше нито една секретарка или машинописка, приборите в замрелите лаборатории сами се бяха превърнали в музейни експонати. Бях напълно убеден, че ако принц Алберт е жив, музеят щеше да е изпълнен с електронни изчислителни машини, анализатори на радиоактивност и най-новите приспособления за проучване на морето. Той щеше да използва при своите морски изследвания леководолази, подводни лодки и електронни приспособления. Моята задача не се състоеше в това, да отмервам времето, а да вървя напред, да обзаведа наново музея, да назнача персонал и да развия и съживя духа и намеренията на неговия основател. Като обикалях запустелите стаи, открих из чекмеджетата дюзини стари пенснета. Закачих ги по стените на моя кабинет. Те ми напомняха за застоялия живот, който винаги заплашва един директор на музей.

По случай моето назначение комитетът на директорите ми поднесе великолепен подарък — нов-новеничък, отлично оборудван кораб за изследователска работа, наречен „Винарета Сингер“, предоставен от Фондацията „Сингер“. Сега трябваше да се грижа за цяла океанографска флотилия — „Винарета“, „Калипсо“, „Еспадон“ и бързоподвижната лодка „Физали“ за снабдяване на аквариума с експонати.

Военноморските сили командироваха стария ми приятел Жан Алина за мой заместник в музея. Двамата с него изработихме десетгодишен работен план. Трябваше да модернизираме и подобрим аквариума, за да привлечем повече посетители, да увеличим администрацията, да оживим работата на библиотеката, която имаше най-богатия, но зле каталогизиран морски архив. Докато работехме по тези въпроси, не забравяхме най-главната задача — възобновяването на изследователските отдели. *Délégation Générale à Recherche Scientifique* на френското правителство отпусна солидна сума за тяхното съживяване. Заедно с нашите съветници-учени начертахме четири направления на научноизследователска дейност: приложение на електрониката в океанографията; физиология и екология на дълбоководните животни (област, в която е работил самият Алберт);

постоянна регистрация на физическите и химическите данни за морската вода; морска геофизика. Отделихме също така специално помещение за лабораторията по радиоактивност на принц Рение. Младият владетел бе наследил любовта си към морето от своя прапрадядо. Като почетен председател на Океанографския институт той се държеше много дружески и насърчително.

Леководолазите Киентци, Жан Буаси и Клод Уесли ловяха живи риби за аквариума. Горгониите и анемониите, които носеха, промениха напълно облика на нашите изложбени басейни. Недълготрайните прикрепени форми редовно се заменяха с нови. Естествената обстановка явно се нравеше на „квартирантите“, защото цветовете на тропическите риби престанаха да бледнеят, както обикновено се случва в аквариумите.

За живи експонати працахме специални експедиции в Червено море. Една от тях възглавяваше Фалко, подпомогнат от Жорж Алепе и Пиер Гупил. Самотният пясъчен бряг бил толкова нагорещен от слънцето, че не било възможно да стъпнеш бос върху него. Всеки следобед се разразявали силни пясъчни бури и върху брега се изсипвали трупове на умрели лястовички, задушени от пясъка. Когато Гупил пхнал ръце в една торба, за да зареди апарата си, отвътре изскочил цял облак мухи, които изпохапали лицето му. Спускането под водата представлявало истинско спасение.

Фалко прилагаше няколко метода за ловене на риби, без да им нанася при това каквато и да е вреда. Той вземаше долу със себе си найлонови мрежи с коркови поплавъци и ги увиваше около върховете на добре заселените корали. Разбира се, по време на тези му действия рибата бягаше от него. Той се оттегляше и зареждаше по същия начин друга мрежа. Рибите през това време излизаха от убежищата си и се натикваха сами в примките. Той се връщаше при своите мрежи и внимателно събираще пленниците, които поставяше в прозрачни найлонови торбички, пълни с морска вода. Когато се изкачваше към повърхността с по няколко торбички в ръка, изпълнени с пъстроцветни риби, той приличаше на продавач на детски балончета в някой подводен панаир. На пясъчния бряг изнемогващите от горещината негови приятели вкарваха в торбичките кислород, после ги подреждаха в подплатени кутии, които прекарваха с лодки до летището и оттам по

въздуха до Ница. По пътя измираха съвсем малко риби: от кораловите храсти до аквариумите те не напуснаха своята родна среда.

Фалко използваше също така и корави плексигласови капани. Най-изкусният му начин си оставаше все пак ловенето на рибите с ръце. Рибата гръборог бе твърде умна, за да напусне своето убежище и да се хване в мрежа. Рибата има дълъг шип към гръбната перна, който обикновено стои полегнал върху гърба ѝ. По време на преследването рибата гръборог се вмъква в убежището си, издига дългия си шип и го опира о тавана. Този метод кара много от нейните неприятели да се откажат от преследването, но не и Фалко. Той посяга с ръка и натиска „резето“ надолу, шипът се огъва назад и изумената риба изведнъж се оказва в невидима клетка, която започва да пътува по морето. Когато Фалко хванеше един друг вид риба гръборог, която ние наричахме „Фернандел“, тя издавала отчаян вой, наподобяващ грухтенето на прасе.

За три години нашата група завоюва такива успехи в десетгодишния ни план, че предвидихме две смели нововъведения в научнопопулярната океанография. Въодушевени от много доходните морски обекти в Съединените щати и някои наши собствени идеи, намислихме да построим под музея, на петдесет стъпки над морето, голям открит „маринариум“. Този план щеше да увеличи нашия приход от туристите и да разшири кръга на изследователската работа.

Обсъдих с принц Рение, самия той опитен леководолаз, идеята за създаване в морето, точно срещу музея, на охранявана зона от шест квадратни мили, която да използваме като експериментален участък и да наречем „морски биотрон“. Там можехме да видоизменяме подводната среда, да поставяме изкуствени убежища за рибите, пластмасови водорасли, течения, създавани от машини, да приложим изкуствена фотосинтеза и химически начин на хранене, да правим сравнения с контролен участък, изграден в негово съседство, в който природата щеше да се запази непокътната чрез забрана на риболова и плуването.

Построихме бетонен прототип на „рибоферма“ и разработихме контролна схема за „морския биотрон“, обслужван от леководолази, инструменти работи, включително и телевизия, която щеше да предава всичко в музея. Дълбочината на водата под музея е петдесет стъпки и при външните граници на замисления от нас подводен парк постепенно

се увеличава до хиляда стъпки. Близко до брега има една пукнатина, която разсича дъното и образува интересен подводен каньон.

Но в годината, в която се роди нашата идея, „биотронът“ бе сполетян от нещастие. От двете страни на предполагаемия резерват при Фонвел и Монако-Бийч местните власти се заеха с разширение на бреговата линия. Цяла върволица камиони започнаха да изсипват в морето останки от разрушени сгради, камъни, чакъл и пясък. Мътилката навлезе и в нашия участък и започна да се утаява върху дъното. Водата се насити с минерални частици, които унищожиха по-голямата част от нежните морски организми. Рибата тръгна да търси по-тучни пасбища. Териториалната експанзия ставаше точно под прозореца на моя кабинет. Бе замърсено красивото плато Сен Никола, където се спущахме редовно, за да изучаваме измененията на средата. Отвратителни кафяви бурени задушиха повечето от морските водорасли и прикрепената фауна.

Разширението се правеше по целия Лазурен бряг. Летях с хеликоптер и виждах как боклуците от строителството изпълват морето с мътилка на няколко мили навътре. Още по-навътре често се забелязваше един черен пояс, покрит с разноцветни петна. Тук корабите най-безочливо изхвърляха в морето нефтени остатъци, сеейки по този начин смърт над континенталното плато. Реших да отложам строежа на „морския биотрон“ до приключване на разширението, когато и дъното щеше да се стабилизира. Надявах се също така и на един действително ефикасен способ за защита на морето от замърсяване. А в 1959 година неочаквано се появи нова, зловеща угроза.

Опитахме се да възобновим гостоприемството на принц Алберт, като свикаме среща с участието на учени от целия свят. Ние поканихме Международната агенция по атомна енергия във Виена да организира в нашия музей конгрес по спорния въпрос за изхвърляне на радиоактивните отпадъци. При откриване на конгреса приветствувах 450 делегата от всички държави, които разработваха по това време разни атомни проекти, и такива, които възнамеряваха да започнат подобни проекти. Не разбирах много от продуктите, които остават след радиоактивното разпадане, но като домакин бях задължен, преди да отида на работа, да изслушам първото заседание.

Когато официалните делегати набелязваха перспективни планове за разширяване на използването на атомната енергия за граждански

цели и преценяваха обема на отпадъците с различна степен на радиоактивност, които щяха да произведат в идущите години, аз осъзнах, че си водя бележки. Те споменаваха с жар шест- и седемзначни цифри, изразяващи отровата, измерена в кюри. От президиума на конгреса забелязах как океанографите си разменят бележки и си шушукат.

След заседанието физиците и биолозите разговаряха поотделно едни от други. Океанографите разменяха мисли за последиците от цялата тази произвеждана отрова. На излизане от залата взех един апарат със слушалки, с който се слушаше едновременният превод на разговорите на четири езика, за да следя от кабинета си развоя на следобедното заседание. Докато слушах, долавях как напрежението в залата постепенно се усилва. Реших да присъствувам на заседанието на следващия ден, когато щеше да се обсъжда въпросът за различните методи, използвани при изхвърлянето на радиоактивните отпадъци.

На следната сутрин един от научните работници предложи радиоактивните отпадъци да се заравят в пустините. Друг искаше да ги спуща с парашути върху ледения купол на Гренландия. Трети препоръчваше да се изхвърлят в охранявани пещери и изоставени солни мини. Най-подходящото място според атомните специалисти си оставаше океанът. Няколко делегата съвсем делово разказаха как техните страни вече изхвърлят тези отпадъци в моретата.

Различията между физиците и биолозите се очертаха ясно. По време на почивката учените поведоха разгорещени диалози. Дочух как един биолог забеляза:

— Стронций 90 ще зарази рибата.

— Стронций 90 се концентрира само в техните кости. А кой яде кости? — отвърна един ядрен физик.

— Домашните птици например — каза океанографът. Известно е, че костното брашно е допълнителен продукт на консервната рибна промишленост. Нашите деца ще консумират радиоактивни яйца.

— Не се безпокойте — подхвърлих аз на група унили океанографи. — Утрешното заседание ще се председателствува от професор А., — назовах името на един световноизвестен океанолог. — Сигурен съм, че той ще защити морето.

Професор А. пристигна пет минути преди започване на заседанието и нямаше време да почувствува вълнението, което цареше

между колегите. В своето закачливо встъпително слово професорът каза:

— Морето без съмнение представлява естествено хранилище за атомните отпадъци...

Прозвучаха глухи стонове. Просто не вярвах на ушите си. Поканих професора на обед вкъщи заедно с двама биолози. Казах му, че се удивих, когато го чух да казва, че океаните са естествени хранилища за радиоактивните отпадъци с дълъг период на разпадане.

Професор А. е спокоен и обмислящ думите си събеседник. Той ми отвърна кротко:

— Жан, не в това е проблемът. Пред човечеството е изправен само един проблем. Това е неимоверното увеличение на неговия брой. Скоро хората ще станат десет билиона, а по-късно двадесет. Не е чудно да нараснат на сто билиона. Ние ще трябва да мислим за прехраната на тези хора. Естествените ресурси на водата и сушата, взети заедно, ще бъдат далеч недостатъчни. Но, благодарим на бога, че между храната и енергията съществува равенство. Ние трябва да развиваме ядрената енергия без оглед на ограниченията, за да движи заводите, които ще произвеждат белтъчини за изхранване на човечеството, независимо от неговия брой. *Ето защо трябва да развиваме с максимална скорост атомната енергия, даже и ако се наложи да затворим моретата за използване от страна на хората, в това число и корабоплаването* — заключи професорът.

Неговата забележка се посрещна с гробно мълчание. Представях си как милиони хора напускат крайморските градове — Ню Йорк, Лондон, Марсилия, Шанхай — и се оттеглят навътре в сушата към геодезически концентрационни лагери, за да получат строго определената си ежедневна дажба изкуствена храна от атомните заводи. Виждах огромни тълпи от хора, застанали по високите брегове, с очи, устремени към синьото, заразено море, обезлюдените градове и запустелите кораби, които нямаше никога вече да порят вълните.

Това бе друг етап от борбата между технокрацията и хуманизма. В наше време технократите свирят първа цигулка. Почти навсякъде те притежават сила, равна на тази на политическите дейци. Явно е обаче, че течението ще се обърне. Биологическата наука в края на краищата ще се наложи и ще вземе положението в свои ръце поради простата причина че без живот наука не може да има.

При възобновяване на заседанията настъпи разцепление. Един руски и един английски биолог влязоха в спор с двама атомни специалисти — англичанин и американец. Мислех си, че докато всички тези хора са все още тук, е и най-подходящият момент за организиране на редиците на защитниците на морето. Най-лошото бе това, че никой от нас не знаеше до какво в крайна сметка може да доведе едно всеобщо повишение на радиоактивността.

Физиците съобщиха някои местни проучвания върху действието на радиоактивността върху рибата, които, за съжаление, не бяха окончателни. Трябваше, докато не е станало късно, да обединим усилията на физиците и биолозите и да проведем пълни и обективни проучвания на последиците. Преди да се разотидат учените, ние се уговорихме да учредим при музея международен център за изучаване на радиоактивността на морето. Принц Рение стимулира изключително много това решение, като предложи да се сключи договор между неговото правителство, Океанографския музей и Международната агенция за атомна енергия, като последната ръководи лабораториите. Скоро след това започна интензивна работа под ръководството на финландския учен професор Илмо Хела в сътрудничество със специалисти от Швеция, САЩ, Израел, СССР, Япония и други страни.

Няколко месеца след завършване на конгреса ми позвъниха от Париж. Един стар познат, служител във френската комисия по атомна енергия, ме помоли при първото отиване в Париж да се отбия при него.

— Кусто — каза ми той, когато се видяхме. — Какво е мнението ти за изхвърлянето на атомните отпадъци в океана?

— Това е опасна работа — отвърнах аз. — Все още знаем твърде малко за възможните биологически последствия.

— Какво би направил, ако изхвърлим нашите отпадъци в Средиземно море? — запита той.

За миг онемах.

— Сигурен съм, че няма да направите подобно нещо — успях да кажа аз. — Защо ме питаш?

— За да разбера твоето отношение. Помислих за миг и казах:

— Бих протестирай с всички възможни сили.

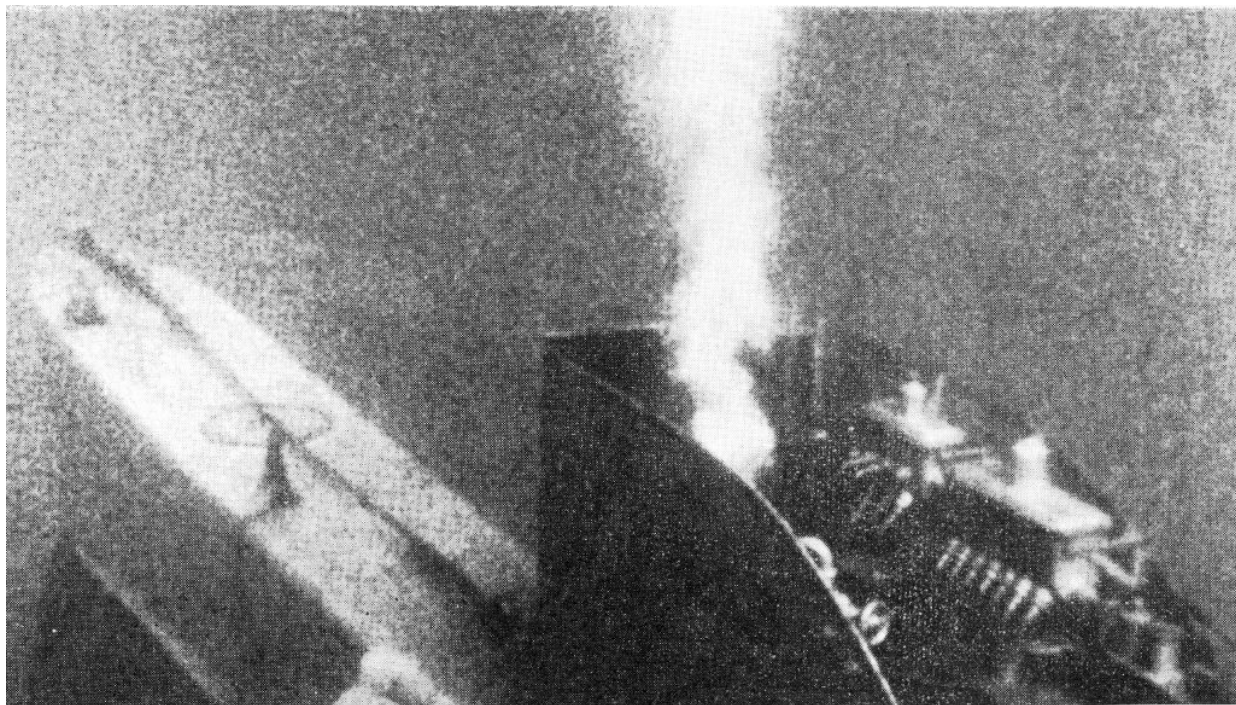
— Така и предполагах — отвърна той. — Просто ми се искаше да те предупредя. Зная, че имаш големи връзки с пресата, но на мен лично ми се струва, че те няма да публикуват това, наето мислиш по въпроса.

Станах и си отидох. Заразяването на морето бе неизбежно. Решението бе вече взето. Няколко дни по-късно, на 6 октомври 1960 година, вестниците съобщиха, че атомният център в Маркул, близо до Авиньон, е определил 6500 варела с радиоактивни отпадъци за „експериментално“ изхвърляне в Средиземно море. Операцията бе одобрена от Евроатом — съвета на европейските ядрени нации.

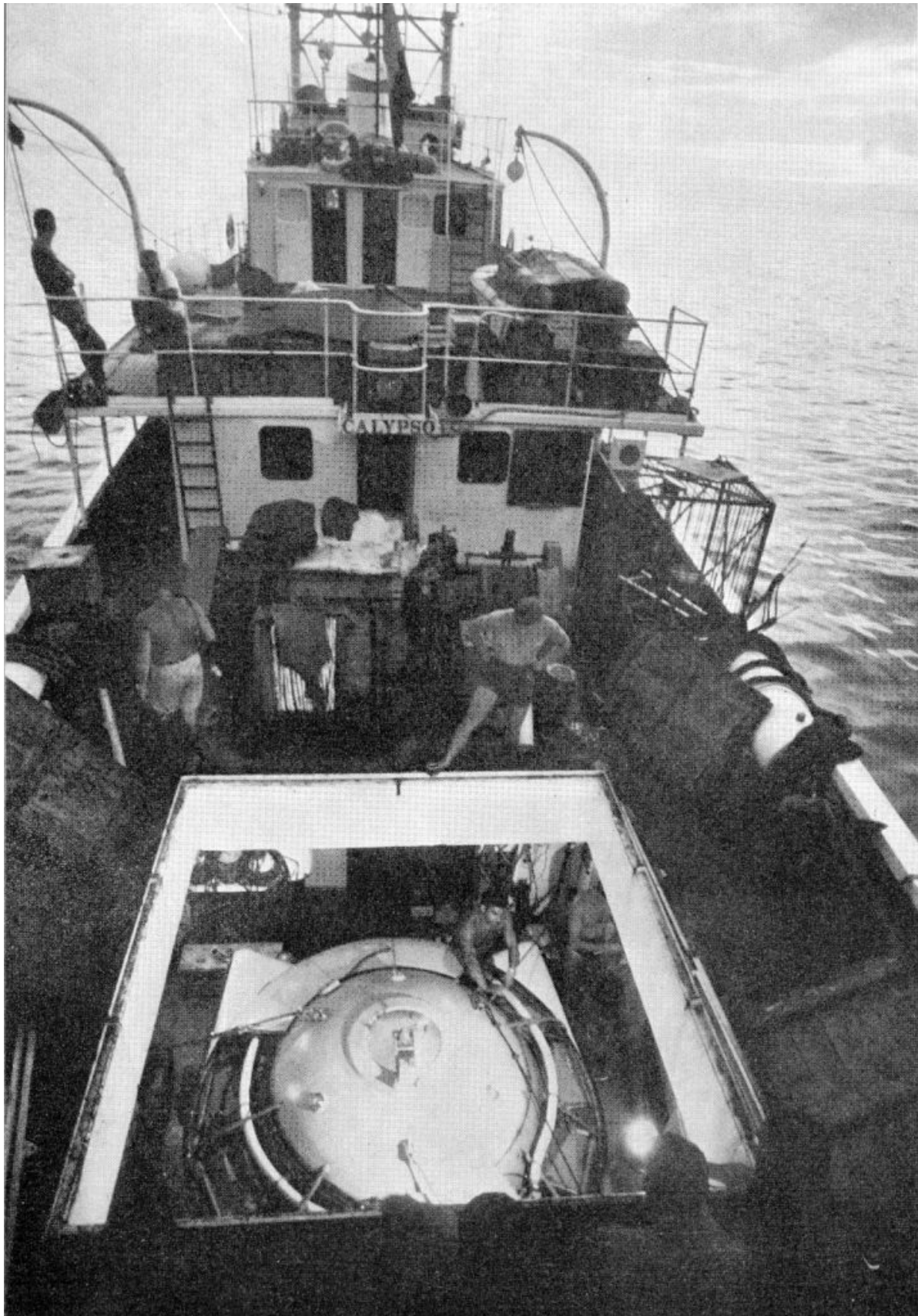
Един от влиятелните вестници помести статия от някакъв репортер по научните проблеми, която ме накара да побеснея от яд. Той пишеше, че „опитът ще бъде направен в един каньон, дълбок осем хиляди стъпки, разположен между Антиб и Калви при Корсика.“ Той бил „избран след проучванията, направени от такива океанографи като В. Романовски и капитан Кусто“. Това можеше да бъде измислено само от моя „приятел“ от атомната комисия, който целеше да ме компрометира с него. Започнах да пиша изложение до пресата, но после се отказах. Ако моят бивш приятел действително се бе потрудил да спре достъпа ми до влиятелните вестници, моят протест щеше да се появи само в левите вестници и аз щях да започна кампанията с репутацията на голям „комунист“. Скъсах черновата.

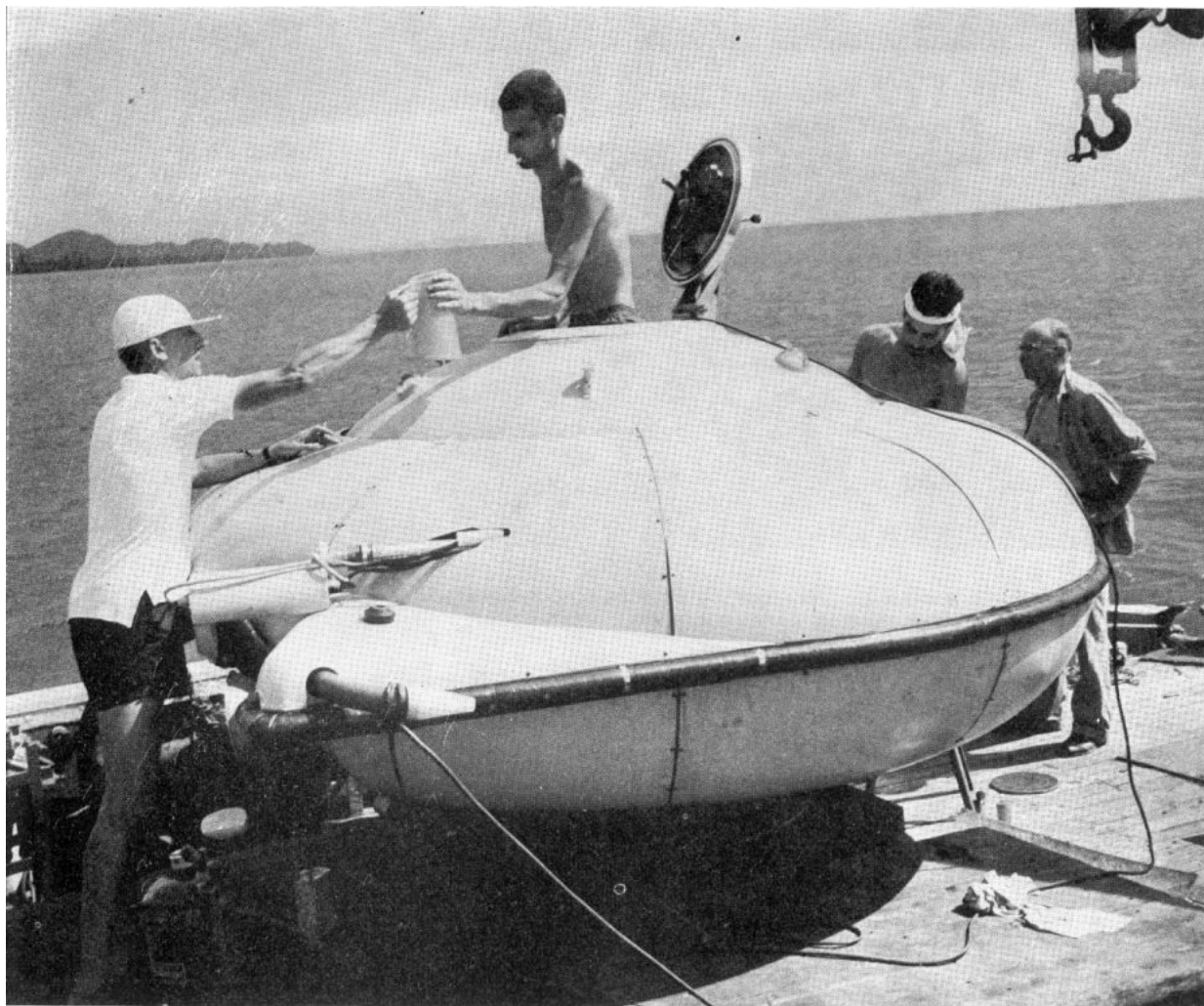
Затваряне на входния люк при моето първо спущане с батискаф.

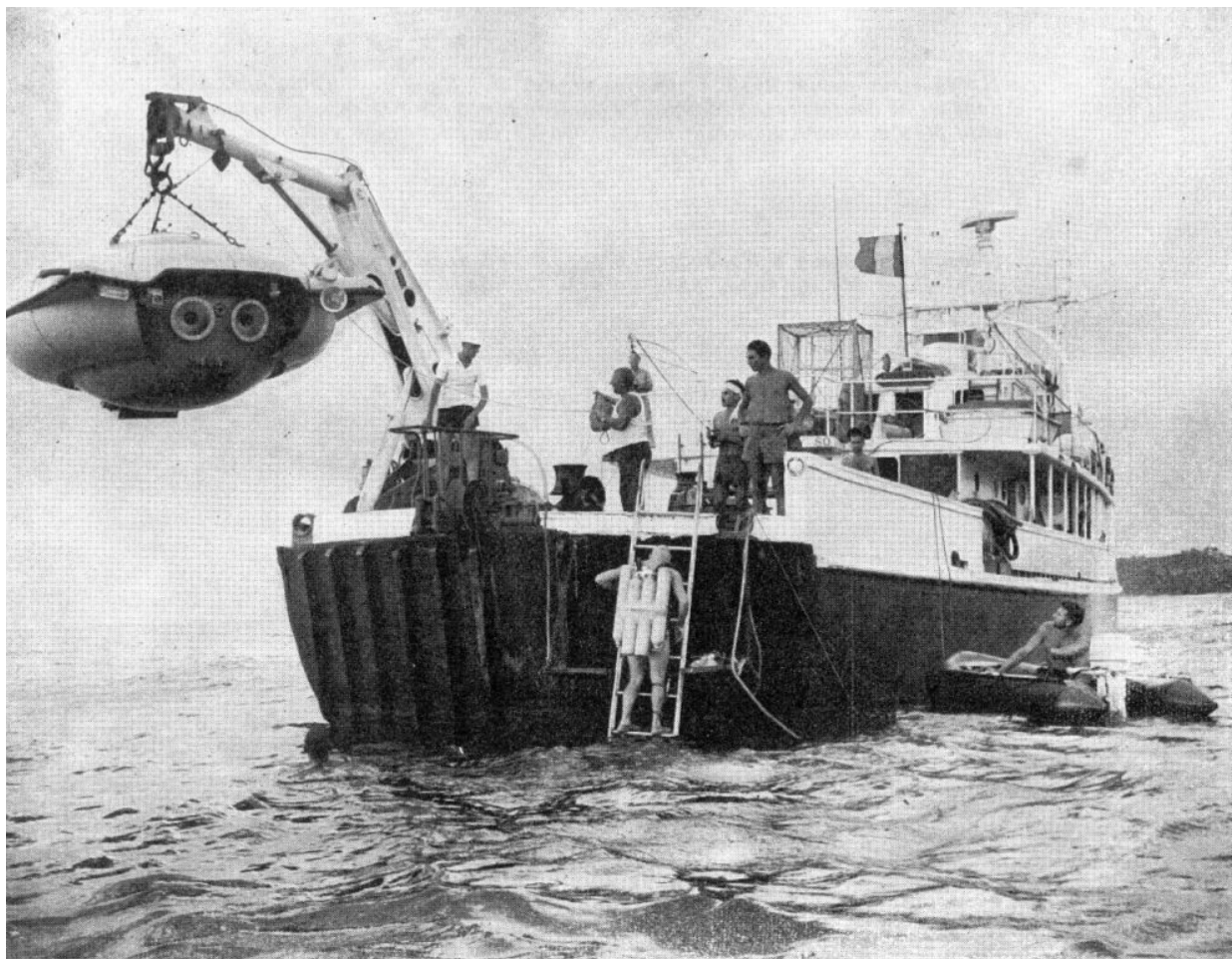
*ФНРС-3 потъва в синевата. Коническата кула съдържа
електросъоръжения.*

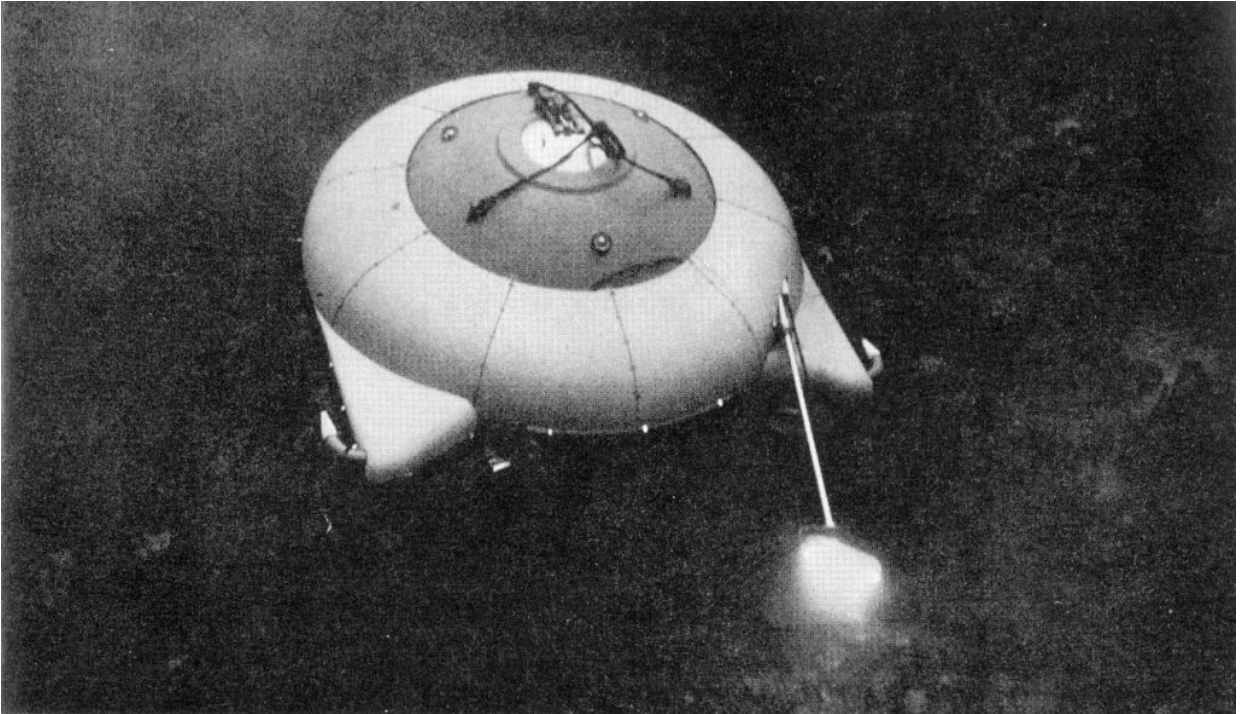
Плаващата чиния ДС-2 в нейния гараж на „Калипсо“. Обтекатели, направени от стъклово влакно, са свалени и под тях се виждат пластмасови тръби, които минават около корпуса до предните хидрокрила.

Плаващата чиния в Карибско море. Аз подавам на главния инженер на ДС-2 Жан Молар кана, пълна с вода, за баласт. Отдясно наблюдава Еджертън.

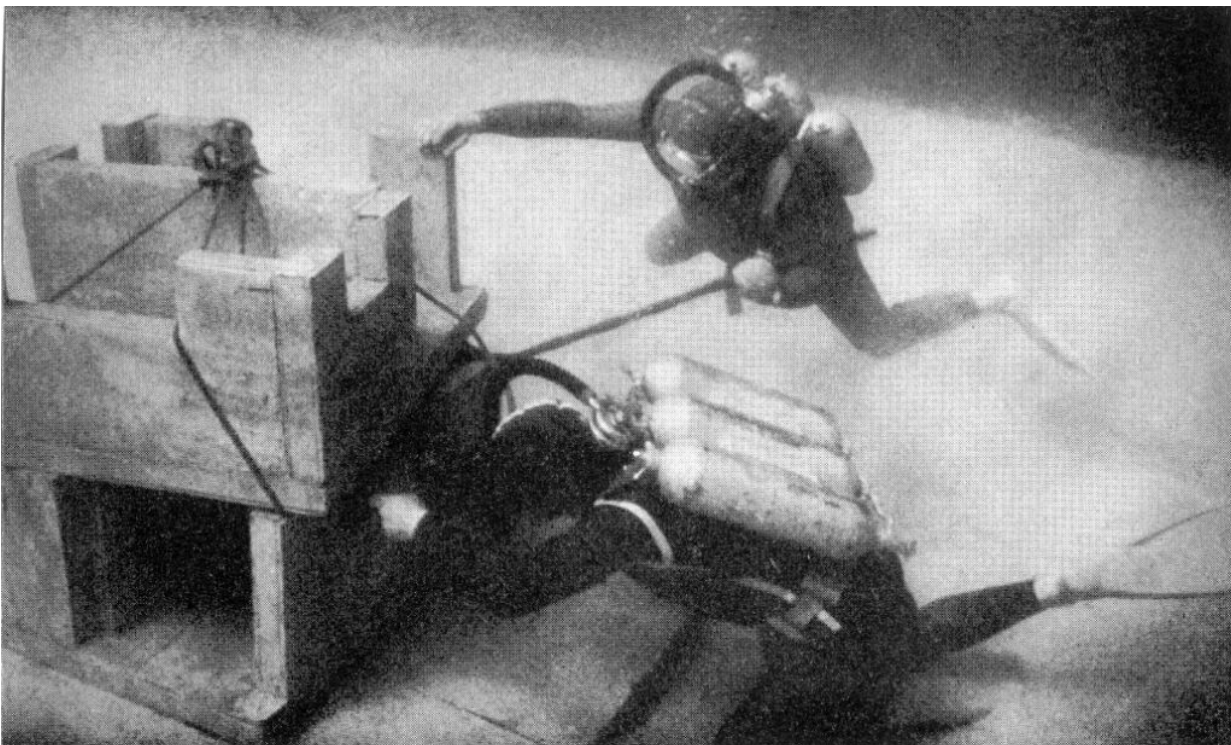
*Юмбо — кранът на „Калипсо“ — изважда ДС-2 от трюма.
Леководолази и моряци държат повдигателното въже.*

Плаващата чиния (вдясно) плава с протегнат напред лост на прожектора на кинокамерата. Забележете коническите бели реактивни сопла от двете страни на носа и трите кръгли наблюдателни отворстия отгоре.

Снимам Фалко, който кара ДС-2 да прави разни трикове в Карибско море.

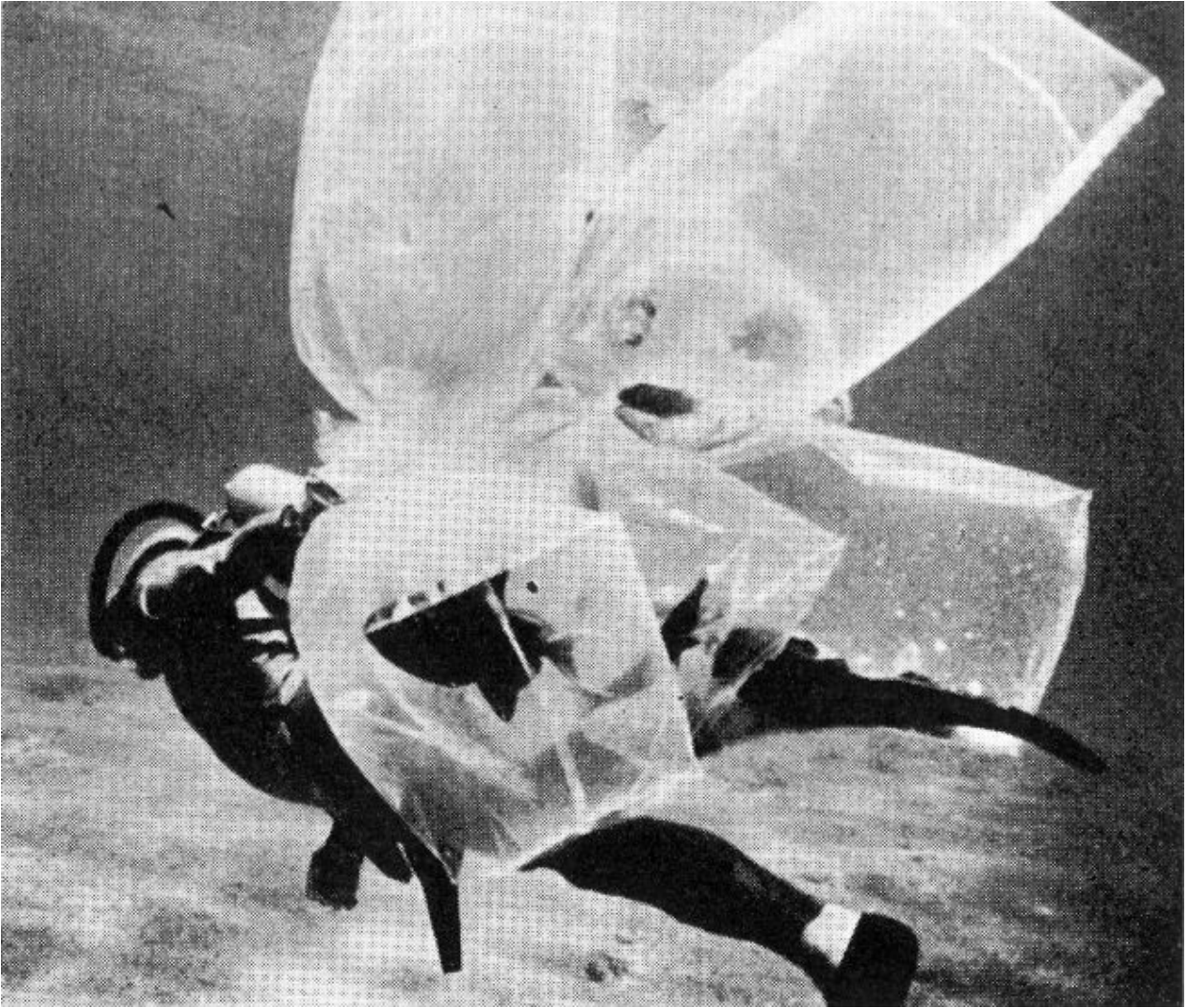
Леководолази от Океанографския музей в Монако монтират къщички за риби в морския биотрон.

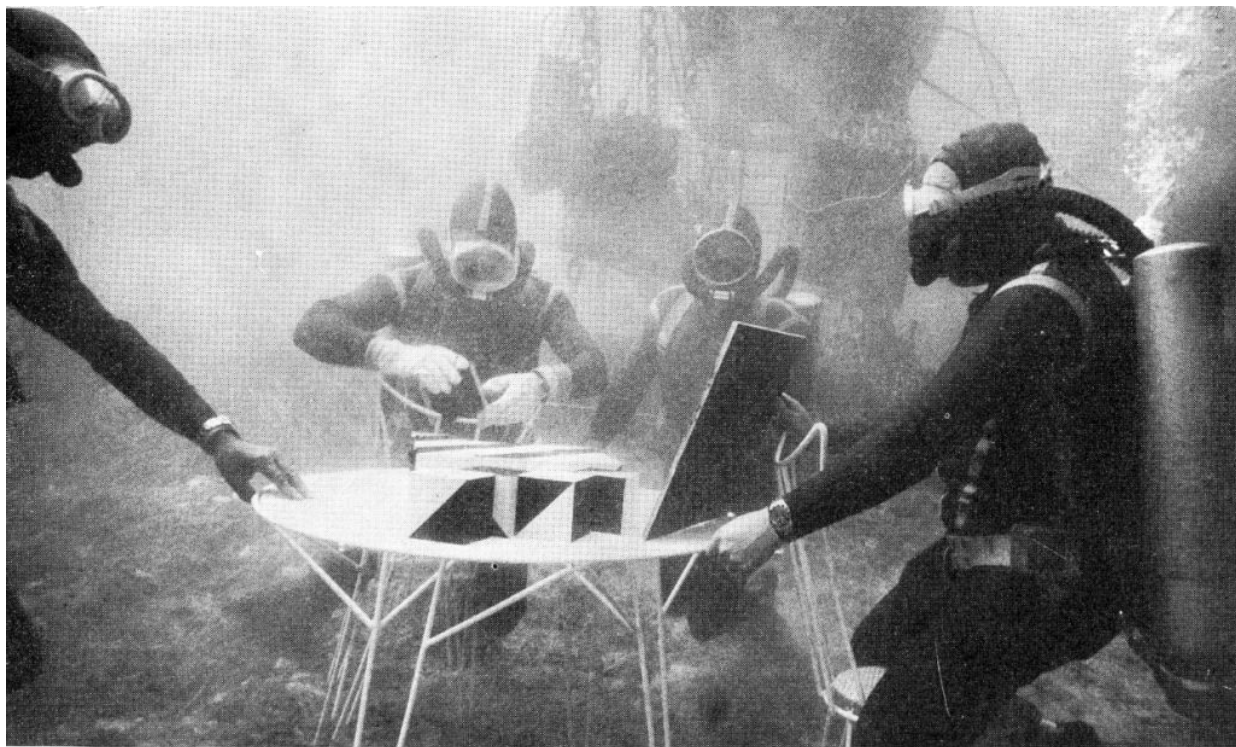
Страните от Западна Европа видяха тези малки леководолази по време на едно наше пряко телевизионно предаване за Евровизията.

Алберт Фалко лови живи риби в Червено море. Рибата излиза от върха на корала, попада в мрежата...

...и се пренася в найлонови торбички, пълни с вода.

Станция на континенталния праг. Психиатрите Ксавиер Фруктус и Жак Шуто подлагат на психотехнически изпит Фалко и Клод Уесли (в средата) пред тяхното подводно жилище.

Обядвам на дъното на морето с Уесли и Фалко в „Коншелф No. 1“.

Поздравявам Фалко, който заедно с Уесли (в средата) излизат на повърхността, след като са живели и работили на дъното в продължение на 169 часа.

Моята секретарка ми докладва, че по телефона ме търсят спешно кметове и депутати от целия Лазурен бряг. Отвърнах ѝ, че докато не се подготвя, няма да разговарям с никого. Трябваше да обмисля надвисналата над морето опасност и да взема някакво решение. Може би две-три хилядите тона отпадъци, равни на четири до петстотин кюри, да не нанесат никакви особени вреди на Средиземно море. Но „опитът“ бе в действителност промишлен и щеше да послужи като

прецедент за изхвърляне в морето на по-големи товари. Преди да предприема каквото и да е, се нуждаех от съвет и подкрепа.

На следната сутрин отлетях с първия самолет за Париж и отидох направо при моя учител, професор Луи Фаж, доайен на френските океанографи. Той бе сериозно обезпокоен от замислената ядрена операция и ме поощри в моето намерение да протестирам. Обърнах се към доктор Всеволод Романовски, комуто заедно с мен приписаха мнимото участие в избиране на мястото за изхвърляне на радиоактивните отпадъци. Той написа две изложения: декларация, че неговата работа на „Калипсо“ ни най-малко не е била свързана с въпросния план, и едно протестно писмо до атомната комисия, в което предупреждаваше, че взетото решение най-малко е преждевременно.

Два дни след това атомната комисия съобщи, че изхвърлянето на отпадъците ще се извърши на двадесети октомври. Сега вече имахме разписание. В деня „И“ („И“ — изхвърляне) минус 12 отидох при министър-председателя на Монако и му връчих меморандум за принц Рение, в случай че последният реши да протестира. Все още, без да се обаждам на господина, който се опита да ми затвори устата, съобщих на моята секретарка, че съм готов да разговарям с властите от крайбрежието. Кметовете на Ница и Ментон, а така също сенатори и депутати от Марсилия, Тулон и Ница се обявиха решително против изхвърлянето на отпадъците в морето и настояваха да чуят моето мнение. Отговорих, че то не се различава от тяхното.

Денят „И“ минус 11 се случи неделя. Прекарах сутринта в кабинета си в подготовка на моето изложение и в размисъл как, въпреки предупреждението, бих могъл да се промъкна до същия влиятелен парижки ежедневник, който бе публикувал статията, забъркваща ме с радиоактивните отпадъци. Обикновено когато в музея имаше новини за печата, аз се свързвах с репортерите от местните вестници и тези от агенция „Франс прес“. Не се съмнявах, че „Франс прес“ ще включи моя доклад в своя бюлетин, но човекът на атомната комисия може би бе успял да повлияе на най-авторитетните редактори така, че каквото и да кажех, нямаше да се появи на бял свят. Успеех ли да се добера пряко до вестника, който напечата невярното съобщение, той непременно би повдигнал булото на тази мистерия. Струваше ми се, че известен шанс има, стига да съумея да проявя нужното търпение и да изчакам точната минута на деня „И“ минус 11.

Неделен ден в редакциите на вестниците няма много служебни лица и главните редактори след даване в печат на първото утринно издание за понеделник обикновено си отиват. Целия ден ходих нагоре-надолу из кабинета си. Точно в шест часа позвъних в редакцията и помолих да ме свържат с главния редактор.

— Няма го, капитане — отвърна телефонистката.

— Тогава ми дайте неговия заместник.

И той отсъствуваше.

— Свържете ме тогава с когото и да е от дежурните. Имам да съобща нещо много важно.

Свързаха ме с един от редакторите и аз му казах:

— Един ваш сътрудник от научния отдел ви е информирал неправилно за моята работа. Предвид на нашите добри отношения не настоявам за публично опровержение, но бих искал да поместите една кратка статия, изясняваща истинското положение.

— Оценяваме високо вашите съображения — отвърна той. — За съжаление нямаме никакво време. Бихте ли продиктували статията на моята секретарка?

В моето изложение се казваше, че преди всичко между Антиб и Калви не съществува никакъв каньон, а само плоско дъно, дълбоко осем хиляди стъпки. След това, че никой от моите кораби или отдели никога не се е занимавал с изучаване на въпроса за изхвърляне на радиоактивните отпадъци. Най-последно, че това е най-неподходящият район, който би могъл да се избере поради силните и променливи течения.

На сутринта на деня „И“ минус 10 вестникът излезе с моето изложение. Във фоайето на музея ме чакаха двадесет репортера от вестници с най-различни направления. Отворих широко вратата на кабинета си и ги поканих вътре. По време на нашето оживено разискване на въпроса от Париж се обади по телефона човекът на атомната комисия.

— Как посмя! — извика той. — Моят министър е ужасно сърдит. Предупреждавам те от негово име отсега нататък да държиш устата си затворена.

— Не вярвам — отвърнах аз — един министър от френското правителство да подсказва на когото и да било подобно нещо.

Затворих телефона и продължих пресконференцията.

В музея се събраха приятели на морето и организираха денонощно дежурство на телефона, отпечатваха спешни изложения, изпращаха докладчици в различни организации, които се интересуваха от въпроса. Разпращахме материали не само до редакциите и отделните департаменти, но и до всеки, който по някакъв начин бе свързан с настъпващите събития: търговски палати, собственици на недвижими имуществва и хотели, на профсъюзи, ресторанти, туристически бюра, на синдикатите на рибарите от Лазурния бряг и Корсика. Важните за икономиката отрасли като туризма и рибната промишленост можеха да бъдат унищожени само от един малък слух, че морската вода е радиоактивна.

В деня „И“ минус 8 вестниците оповестиха, че принц Рение се е обърнал към президента Шарл де Гол с молба да отмени изхвърлянето на радиоактивните отпадъци в морето. На следния ден градският съвет на Тулон в бурно открито заседание прие подобно обръщение към правителството.

Нямахме никакви вести от опозицията, с изключение на едно съобщение, че преди пет години в реките Сена и Рона са били изхвърлени известни количества радиоактивни отпадъци. Струва ми се, че това разгневи още повече рибарите. До нас достигаха възмущения от много части на Франция.

В деня „И“ минус 3 тендерът „Леонор Фреснел“, наш стар приятел от времето, когато работехме край Порт Калипсо, пристигна в Ница с огромна шамандура на борда си. Изпадналите в неудобно положение моряци съобщиха, че тя ще бъде поставена над мястото на изхвърлените радиоактивни отпадъци.

Градският съвет на Ница прие категоричен протест, а кметът призова към административна стачка. Властите на Корсика също така се обявиха решително против. Непосредствено след забраната на кмета на Антиб за внасяне на ядрени отпадъци полицията откри десет варела от тях в една местна лаборатория. Кметът се обърна към армията да ги изझे. Кметът на Марсилия настоя пред атомната комисия да закопае отпадъците в земята, вместо да ги изхвърля в морето.

В деня „И“ минус 1 кметът на Тулон, откъдето се очакваше, че ще потегли корабът с радиоактивния товар, увери своите обезпокоени избиратели, че на влака с отпадъците няма да бъде позволено да влезе в града. Същата вечер вестниците съобщиха на първа страница с големи

заглавия, че жителите на Ним излезли на железопътната линия, за да спрат влака. Не знаей доколко бяха правилни подобни действия, но в моменти на преобладаващи масови настроения те бяха напълно обясними.

Настъпи денят на изхвърлянето на отпадъците — 20 октомври 1960 година.

„Леонор Фреснел“ остана в Ница заедно с голямата ядрена шамандура. Заповед за тръгване на кораба не се получи. Остатъците не бяха потопени през този ден.

В деня „И“ плюс 1 кметовете на градовете от южното крайбрежие се събраха в Сен Кир, за да обмислят съгласувани действия за опазване на морето. На следния ден те приеха единодушна резолюция, която забраняваше преминаването на какъвто и да е радиоактивен материал през техните градове. Възникваха „комитети за действие“, които призоваваха правителството да отхвърли този план.

В деня „И“ плюс 9 ме поканиха на заседание на сенаторите и депутатите в Париж, където говорих за опасностите, които крие потопяването в морето на отрова, без да знаем предварително какви ще бъдат последиците. В сената се откриха дебати. Една седмица след това атомната комисия тихомълком отмени операцията.

Непосредствената опасност отмина. След отзвучаване на целия шум аз отдъхнах спокойно и се замислих върху това, което се бе случило, и това, което предстоеше. По всичко личеше, че морето е получило временен отдиш. Не се знаеше дали при друг подобен случай може да се разчита на енергичните действия на неговите приятели.

Един месец по-късно принц Рение председателствува в залата на музея годишното общо събрание на Международната комисия за научно изследване на Средиземно море, което обсъди въпроса за изхвърляне на ядрени отпадъци в океаните. На заключителното заседание генералният секретар на Френската комисия по атомна енергия съобщи тържествено, че комисията никога няма да предприема потапяния на големи количества в Средиземно море и че винаги преди изхвърляне на радиоактивни отпадъци в други морета, ще се консултира с океанографи.

Като взе предвид определенията като „големи количества“ и „консултиране“, събранието единодушно прие резолюция. То приветствуваше намерението на Френската комисия и апелираше към

ядрените комисии във всички останали държави да се въздържат от изхвърляне на атомни отпадъци в който и да е океан. В резолюцията се настояваше да се правят опити със заравяне на отровата под земята — единственият начин за изолирането ѝ от живите същества. Тя предлагаше официалните океанографски комитети да бъдат включвани при всеки опит за определяне на най-подходящия начин за изхвърляне на отпадъците и потвърждаваше, че този въпрос, засягащ съдбата на човечеството, трябва да се разглежда от всички държави.

Колко дълго щяхме да удържим позицията?

Трябваше да се обединим за съгласувани усилия и да узнаем повече за изкуствената радиоактивност на морето. Вярвах, че в тези усилия ще се включат с искрено желание повечето от ядрените експерти. Всички учени (в това число и непрофесионалисти като мен), които се вълнуват от този проблем, трябва да подпомогнат ядрените физици в обуздаването на създаденото от тях бедствие. Единственият изход представляват знанията, с помощта на които човек отиде толкова далече. Сътрудниците на Океанографския музей и лабораториите на Международната агенция за атомна енергия се трудят, без да жаят сили, и събират данни за радиоактивността на морето.

От 1960 година насам една от лабораториите на музея прави ежедневни измервания на радиоактивността в атмосферата и валежите. Когато великите сили възобновиха опитите с атомната бомба, радиоактивното съдържание на дъжда над Монако се увеличи повече от хиляда пъти в сравнение с предишното измерване. Най-малко две трети от атмосферните валежи падат направо в океаните, а друга голяма част се излива в тях чрез реките.

Наскоро след това взех участие в друга световна среща на океанографи, на които един от делегатите предложи резолюция за запазване на океаните от замърсяване с химически съединения, масла, отпадъчни води или радиоактивни материали. Някакъв учен, официален представител на една международна организация, предложи вместо „защита на морските източници“ в резолюцията да се каже „защита на морето“. Това бе игра на думи, която щеше да оправдава изхвърлянето на отрови в морето дотогава, докато все още никой не можеше да каже каква е истинската вреда от това за морето.

Защо мислим за океана само като за прост склад за хранителни продукти, нефт и минерали? Морето не е място за сделки. Ние се

заблуждаваме, като гледаме само скритите в неговите недра богатства. Най-големите възможности на океана не са материални. Те се крият в безграничния източник на вдъхновение и благополучие, които изтръгваме от него. Въпреки това ние рискуваме да отровим морето завинаги, и то точно тогава, когато започваме да проникваме в неговата наука, изкуство и философия и в тайната да живеем в неговото лоно.

[1] Пират ↑

[2] Подстрекател ↑

[3] Ластовичка ↑

[4] Изследовател ↑

[5] Океанографски институт. Музей — Б.пр. ↑

ГЛАВА ОСЕМНАДЕСЕТА

ПРЕКОНТИНЕНТ 1

Отново групата на „Калипсо“ работи край Марсилия при един гол, изграден от бял варовик остров, наречен Помег, разположен в близост на Шато д'Иф, където е бил заточен легендарният човек с желязната маска. В тясното непосещавано заливче „Калипсо“ и „Еспадон“ стояха от двете страни на голяма понтонна баржа, натоварена със съоръжения и заети хора. Съдовете бяха оградени със сферични шамандури, гумени надувни лодки, а съвсем ниско бе надвиснал въртолет. Аз стоях на брега в едно полуразрушено каменно здание без стъкла сред телефонни и електрически кабели, със спуснати тъмни завеси и наблюдавах на телевизионния екран невидимия от земята фронт. Отстрани изглеждаше, че се правят военни приготовления, обаче войната нямаше нищо общо с нашите намерения. Ние се опитвахме да приспособим човека към живота на морското дъно.

Под нашите кораби се намираше станцията „Континентален шелф No. 1“. Надявахме се, че Алберт Фалко и Клод Уесли ще могат да останат под водата в продължение на седем дни, като работят по пет часа ежедневно във водата. Това бяха първите хора, които щяха да останат на континенталното плато за един такъв значителен период от време, без да излизат на повърхността. Нашият опит стоеше по-близо до областта на снабдяването и връзката, отколкото до физиологията. Вярата в успеха градахме върху специалните изчисления на Жан Алина за едноседмичен престой под водата с дихателни апарати при използването на въздушна камера за почивна. Главната съставна част на „Преконтинент 1“ бе цилиндричното жилище с работилница, дълго седемнадесет стъпки и високо осем стъпки, закотвено с осем вериги на седем стъпки от дъното, разположено на четиридесет стъпки дълбочина. Това представляваше една „къща по средата на пътя“, която даваше възможност на леководолазите да работят във водата на осемдесет стъпки дълбочина. Фалко нарече съоръжението „Диоген“,

на името на търсеция истината гръцки философ, който се преселил да живее в бъчва.

На пода на камерата имаше отворен към морето люк. Налягането на въздуха не пропускаше вътре водата. Обитателите на „Преко̀нтинент 1“ живееха при постоянно налягане на въздуха и водата от две атмосфери. Те влизаха и излизаха през своята „водна врата“, за да изпълняват работата, която ще стане обикновена за работниците и техниците на промишлените подводни станции на утрешния ден.

Идеята за тези станции е стара. В седемнадесетия век епископ Джон Уилкинс предсказа тяхното появяване. В деветнадесетия век Симон Лейк управляваше вече подводници с колела и люкове, които се отваряха към водата. В същия век сър Роберт Х. Дейвис изработи проекти за жилища върху морското дъно, за които капитан Джордж Ф. Бонд от военноморската флота на Съединените щати разработи допълнителни планове, от които ние почерпихме нашето вдъхновение. Едуин А. Линк изпробва един морски съд за спускане до континенталното плато. Ръководството на операцията при Помег се падна по право на нашата научноизследователска група от ОФРС.

Фалко и Уесли сами следяха монтирането на камерата, която щяха да използват под водата. Електроинженерът Анри Шиняр и хората от ОФРС работиха до изнемощяване, за да се убедят, че всичко е сигурно направено. Всяка система се дублираше най-малко веднъж: въздушни компресори, които изпращаха въздух под налягане от две атмосфери, две телевизионни коригиращи устройства, с помощта на които провеждахме двадесет и четири часови наблюдения над двамата мъже, аварийен генератор, телефонни линии и две едноместни декомпресионни камери, поместени в подводното жилище. Въздухът и електричеството се подаваха на „Диоген“ от брегова станция, защото една евентуална буря можеше да отмести тендера встрани.

Фалко и Уесли влязоха в „Преко̀нтинент 1“ на 14 септември 1962 година в 12,20 часа. Преди да се спуснат по леководолазната стълбичка, Фалко като ергенин се сбогува с майка си и сестра си, а Уесли прегърна своята жена и малката си дъщеря. В затъмненото телевизионно помещение видяхме как те се настаниха в жилището си. Узнавахме всяко нещо за тях в момента, в който то се извършваше. Чувахме всяка дума и всеки шум. Два пъти дневно те щяха да бъдат посещавани от лекарите на ОФРС — Ксавие Фруктус и Жак Шуто —

за пълен медицински преглед, в това число електрокардиограми и кръвни картини.

Първия ден следобед аз се спуснах под водата до „Преконтинент 1“ и се убедих, че двамата се чувствуват отлично. Те се вълнуваха от окръжаващата ги вода, от лесния начин, по който се вмъкваха в нея, от дългите периоди, които можеха да прекарат в нея, без да се тревожат от таблиците за декомпресия, и накрая, от удобството на своето жилище. Те имаха на свое разположение телевизионен апарат, по който гледаха програмата на националната станция, радиоапарат, библиотека и даже една абстрактна картина от Лабан. От „Еспадон“ по пластмасова тръба им се изпращаше топла вода за къпане. Готвачът на „Еспадон“ Мишел Жилбер им изпращаше храна в херметически затворени съдове. Той даде дума да им приготвява меню по желание. Жилището разполагаше с електрическа печка, на която можеха да си топят храната и даже да си приготвяват такава, в случай че станеше нещо със снабдяването. Шестдесет души се грижеха за тях от повърхността. Дежурният по „Преконтинент“ Раймон Киентци оглавяваше група от петнадесет леководолази, които обслужваха двамата мъже.

Тяхното приповдигнато настроение личеше ясно на телевизионния екран. Фалко и Уесли се чувствуваха неловко и позираха. Те се усмихваха пред обектива и свиреха дует на устни хармоники. При първия медицински преглед лекарите ги намериха в превъзходно състояние. Те недоволствуваха от това, че лекарите ги преглеждат по два часа и половина всеки ден и по този начин ги откъсват от плуването. Двамата не можеха да се нарадват на дадената им свобода във водата. Първата нощ спаха непробуден сън, а на утрото се събудиха бодри и побързаха да се измият и закусят преди идването на лекарите.

Тридесетгодишният Уесли беше пет години по-млад от Фалко, но с подводен спорт бе започнал да се занимава сравнително късно. Бил е по-рано инструктор по ски и ветроходство. От леководолазите на нашата група той се възхищаваше най-много от Фалко и се гордееше много, че го придружава в „Преконтинент 1“. Уесли, който бе убеден, че нищо не може да му се случи, докато се намира с Фалко, притежаваше висок състезателен дух. Към опита той се отнасяше с голямо чувство за отговорност.

Фалко имаше съвсем друг характер. По-смел човек от него аз не съм срещал, въпреки че той не се гордееше ни най-малко с това. Във физическите усилия Фалко е истински олимпиец. Той влага цялото си сърце и умение в изпитанията и не се отчайва, ако остане на последно място. Сигурен, че ще изпълни задачата добре, спокойно и умно, аз негласно му възложих нейното ръководство. В случай че условията за живот станеха невъзможни, Фалко нямаше да се поддаде на излишна гордост и щеше да вземе решение да напусне жилището.

Медиците нямаха и представа какъв може да е животът в една подводна станция. Реакцията на екипажите на подводниците са изучени най-разностранно, но сега обстановката бе коренно различна. Плаващият с подводницата моряк не се приспособява към морето, а се крие от него зад железни плоскости без отвори. Неговият дух отчасти се поддържа с носталгични спомени и обещания за земя, със снимки на красиви момичета, автоматични музикални шкафове, филми. Той е като болен на легло, комуто е забранено да наблюдава окръжаващия го свят с друго, освен с перископ. За разлика от него нашите хора живееха във водата при налягане, два пъти по-голямо от това в подводницата. „Диоген“ всъщност представляваше огромен дихателен апарат, в който Фалко и Уесли се връщаха да се стоплят, нахранят, отпочинат и измийт. Жилището им приличаше на въздушния мехур, който водният паяк взема със себе си под водата, за да възстановява сили след своите действия под повърхността на водата. За нашите хора ежедневните пет часа извън жилището бяха много по-важни от деветнадесетте прекарвани вътре в него.

На втората нощ нашият кинооператор Пиер Гупил слезе под водата заедно с десет помощници, за да заснеме една нощна сцена от живота на двамата мъже от континенталното плато. Погледнах от „Калипсо“ надолу в прозрачната вода към голямата жълта камера, обляна от светлината на прожекторите. Мехурчетата от издишания въздух излизаха от „Диоген“ и разчупваха светлината. Лампите, които държаха помощниците на Гупил, светнаха около „Диоген“. Засвяткаха и сигналните светлини, с които Гупил ги насочваше към Фалко и Уесли. От „Диоген“ до „Калипсо“ и надолу по склона към изхода на заливчето се появиха две успоредни светлини. Реших да се спусна долу и да видя отблизо как вървят снимките.

Навлякох черен изотермичен леководолазен костюм с жълти ленти по шевовете и черна качулка, която кара леководолазите да приличат на Великия инквизитор. Натъкних коланите на един четирибутилков дихателен апарат така, че да не затруднява движенията ми, проверих крана за въздуха, взех чифт плътно прилепващи за краката плавници и прикачих на колана си тежести, за да се спусна по-лесно. По едно време почувствувах как един посивял човек тихомълком проверява моята екипировка. Анри Пле ми напомняше тактично, че сме на една и съща възраст. Потръпнах. Вярно, че моите приятели ме наричат „Паша“ (Старецът), но никога по-рано върху тази палуба не бях искал или получавал помощ преди спущане във водата.

Водата ме накара да изтръпна отново. Застанах на леководолазната стълбичка, изплакнах маската във водата и след това я прикрепих на лицето си. Под мен, облян от заговорническа светлина, стоеше първият обитател на континенталното плато, за който мечтаех преди години.

Потопих се. На фона на светлото дъно около „Диоген“ хората на Гупил се движеха като сенки и насочваха светлината си към Фалко и Уесли, които плуваха един до друг надолу по осветения булевард. Те сами бяха окачили през деня лампите по него и го нарекоха „Булевардът на холотуриите“. Двамата се движеха под водата непринудено и леко. В това движение се криеше послушна мускулна сила, икономично дишане и бързи рефлексии, изработени в хилядите спущания до морското дъно. Те замахваха със своите гумени плавници, като че те бяха естествени продължения на техните крака. На ръцете си имаха светлосини ръкавици, за да се отличават от останалите леководолази. Фалко бе най-добрият между нас, истински човек риба. Като наблюдавах ритъма и увереността, с които се придвижваше напред, аз изпитвах неловкост.

Те съвсем не изглеждаха на хора, задължени да стоят на това място, въпреки че ако се осмеляха да прекосят невидимата граница на действие на двете атмосфери налягане, това за тях щеше да има сериозни, даже фатални последици. Те не можеха да се издигнат над своето жилище, но можеха, както вършеха това в момента, да се спуснат, необезпокоявани от нищо, на осемдесет стъпки дълбочина. И двамата пореха водата към дъното, като към извора на живота.

Те плуваха надолу по „Булеварда на холотуриите“ над пясък, посидонии и задрямали морски краставички към откритото море, разположено зад светлината на прожекторите. Гупил даде сигнал на своите осветители. Светлините угаснаха. Епизодът бе заснет. Настана време за земните хора да се изкачат горе. Бях изразходвал по-малко сгъстен въздух, затова останах малко повече, след като другите си отидоха. В заобикалящия ме мрак виждах само две ивици светлина там, където плуваха Фалко и Уесли. Те хипнотизираха рибите със своите теснолъчеви фенерчета и ги милваха с нахлузените на ръцете им сини ръкавици. Двамата спряха и погалиха една сепия, без да подозират, че ги наблюдавам. Малко след това изплувах на светлия електрически лъч. Но светлината отскочи от мен и мъжете продължиха надолу, като че не ме забелязаха.

Останах сам в мрака. В главата ми напираха мисли. Съдържанието на моя живот се състоеше в освобождаването на човека от ограниченията, които налагаше повърхността на морето, в намиране възможност за преодоляване на естествените прегради, за дишане във водна среда, в устояване на увеличаващото се с дълбочината налягане. И не само да вмъкна човека в тази среда, а да му помогна да се приспособи, да търси, да живее, да оцелее, да учи. Сега в лицето на тези двама мъже, които така хладнокръвно ме пренебрегнаха, той правеше първите си опити да живее в океана, от океана, за океана. Завиждах им. Зараждаха се нови хора, а аз не бях между тях. Изкачих се горе с тъга в душата.

На третата сутрин двамата мъже се събудиха едновременно и започнаха да закусват мълчаливо. Изтече половин час, преди да си проговорят. Изведнъж най-неочаквано запяха. Лекарите се завърнаха след утринния преглед и съобщиха, че възбудата от първите два дни е попреминала. Фалко и Уесли се върнаха от утринната си разходка с навъсени лица, движеха се мудно и не поглеждаха повече към телевизионната камера. Леководолазите за свързка им занесоха храна и им съобщиха, че горе вали дъжд. Те изслушаха с апатия новината, макар и да знаеха, че след дъжда неизбежно идва мистралът, който вероятно щеше да принуди корабите да се оттеглят. По това време ние затяхахме въжетата, с които бяха вързани корабите. Дъждът престана и в същия миг вятърът се спусна с вой. Извън заливчето морето се покри с бели вълнички. Прикритието ни беше удобно, макар че корабите

започнаха да се поклащат силно и да се удрят в кранците. Въпреки движението на повърхността подводната камера не се и помръдваше. Забелязахме, че в деловитите и немногословни отговори на Фалко и Уесли по телефона се прокрадваха незначителни особености: за първи път нито един от двамата не прояви интерес към своето семейство. Едва след приключването на опита разбрахме какво се бе случило през този ден. Фалко бе записал следното в своя дневник:

„Чувствувам слабост. Не трябва да се напрегам толкова, иначе няма да се справя. Работата във водата става ужасно трудна. За каквото и да се захвана, то е придружено от невероятни трудности.“

В дневника на Уесли за същия ден не се споменаваше за никакви трудности. От него лъхаше спокойна увереност, както в докладите на съветски космонавт. Въпреки това лекарите установиха, че физически той е по-изтощен от Фалко.

Същия ден следобедът бе мъчителен за тях. Реших да помоля стария приятел на Фалко Пол Бремон да обядва с тях в „Диоген“, за да ги поободри. Обедът премина мрачно. Иначе експанзивният Бремон не успя да подхване весел разговор. Докато пиеха кафе, Уесли се оживи и прояви присъщия си лукав хумор. С безизразно лице той каза:

— Да обявим стачка на тези отгоре. Те не могат да направят нищо без нас. — Всички, които гледахме телевизора, се засмяхме. Уесли знаеше, че ние го чуваме. Въпреки това не бяхме сигурни дали наистина се шегува. Той продължи: — Само че никога няма да успеем да спечелим стачката. Нашите работодатели горе ще ни прекъснат въздуха.

Дежурните нощни наблюдатели видели как двамата легнали в 23,00 часа и заспали. Два часа по-късно Фалко отметнал одеялата си и започнал да кръстосва помещението. После се спрял пред отворстието и погледнал надолу към водата. Той измерил налягането на въздуха, влажността по хидрометъра. Проверил аварийната лампа, изпил чаша вода и отново си легнал. Неговият дневник разкриваше какво е ставало в душата му през третата нощ:

„Години наред спя, без да сънувам, а сега непрестанно ми се присънват кошмари, които никога няма да забравя. Нещо ме гнети, задушават, терзае и всява паника у мен. Някаква ръка ме задушават. Трябва да се връщам горе. Събудих се и погледнах отвора към водата. Всичко функционира нормално. Клод спи дълбоко. Легнах си отново, но не можах да заспя. Чувствувам се напълно сам, откъснат от всички и като че хванат в капан. Осъдени сме да останем под водата цяла седмица. На повърхността не трябва да се показваме. Можем да се освободим от азота само с помощта на тези, които са над нас. Чувствувам страх, безразсъден страх. За да се успокоя, мисля за моите приятели горе. Те са взели всички предпазни мерки. Даже и в този момент те ме наблюдават. Но аз не мога да се успокоя. Преследва ме невероятна мисъл: какво би станало, ако въздушното налягане спадне и водата нахлуе вътре? С каква скорост ще се изкачва нагоре? Разбира се, при всички случаи на върха на камерата ще остане достатъчно състен въздух и ние ще успеем да нахлузим дихателните апарати и да се измъкнем. А после? Ние няма да можем да се издигнем веднага на повърхността. Трябва да останем долу, докато се намери начин да се извърши декомпресията.

Шумът на издигания се към повърхността въздух е адски. Нощно време той се чува много по-отчетливо, отколкото през деня. Непрестанното бълбукане на въздушните мехурчета наподобява кипенето на огромен казан или на шума на дребните камъчета, разбърквани при лошо време от вълнението. Въпреки всичко не мога да заспя. А Клод продължава да спи, без да подозира за моите вълнения.“

Това ли бе онзи Алберт Фалко, невъзмутимият, смелият плувец, който доближаваше акулите, навигаторът на подводните лодки? Разликата между живота в тази подводна камера с две атмосфери налягане и пътуването с херметически затворената „Плаваща чиния“

бе съществена. Там водата е непосредствено до теб, напълно реална и всесилна. Самият факт, че Фалко за първи път в своя живот се оказа в плен на страха, кошмарите и въображаемите опасности и нито веднъж даже не ни и намекна за тях, говореше за мъжеството на двамата леководолази, на които предстоеше да останат под водата още сто часа.

Сутринта на четвъртия ден Фалко бе почти изчерпал своето търпение. Когато дежурният леководолаз му занесе закуската, Фалко избухна за първи път от годините, през които го познавахме.

— Защо бисквитите са начупени? — извика той.

За нас това бе толкова неочаквано, колкото ако Фалко бе ударил леководолаза по лицето. Жилбер, изпълнен с угризение на съвестта, се спусна до „Диоген“ и се извини на Фалко. Върху издължилото се лице на Фалко се появи нещо като усмивка, когато той на свой ред помоли готвача да му прости глупавата постъпка.

Същата сутрин лекарите подложиха двамата на психотехнически преглед. Фалко и Уесли седнаха на една маса, поставена пред „Диоген“, и започнаха да подреждат разноцветни кубчета по схема, която им показваше Шуто. Лекарите съобщиха, че двамата успешно са се справили със задачата.

След това и аз слязох за малко при тях и им съобщих, че отменяме вечерното посещение на лекарите. Фалко и Уесли видимо се зарадваха. Върнах се на баржата с чувството, че духът и на двамата се повишава.

Радиоапаратът в „Преконтинент 1“ не предаваше повече популярна музика. Купчинката детективски романи стоеше непокътната. Първия ден и двамата гледаха непрестанно предаването на телевизията. Сега мъжете се прозяваха по време на изпълнението на някакъв женски хор и затвориха апарата, преди да са чули новините докрай. Уесли позвъни по телефона.

— Може ли да ни изпратите грамофон и няколко плочи с класическа музика?

Изпълнихме желанието и от този момент до края на опита в подводното жилище звучеше само симфонична и камерна музика.

Изумителните сосове и пасти на прилежния Жилбер повече не ги изкушаваха. Те поръчваха бифтеци, плодове и пресни зеленчуци, изобщо храна, по-бедна на калории.

Загубата на калории вследствие на плуването се компенсираше с благоприятните условия в камерата. С помощта на инфрачервени нагреватели поддържахме постоянна температура от 71 до 79 градуса по Фаренхайт, а влагата изолирахме посредством обвивка от пореста гума, поставена от вътрешната страна на цилиндъра. Палубата, в тази част от камерата, където се намираше работилницата, беше металическа и способствуваше за кондензиране на влагата. Мъжете не чувствуваха студ. В помещенията те носеха обувки, подплатени с пухкава вълна, вълнени пуловери и червени плетени шапки с помпон — традиционната шапка на старите водолази.

Те непрестанно имаха посетители от повърхността. Още преди започване на опита обявихме, че никой, освен тези, които обслужват пряко Фалко и Уесли, няма да бъде допуштан долу. Закрихме заливчето за всякакви посещения от страна на леководолази и лодки и разрешихме правенето на снимки само на снимачната киногорупа на Гупил и на фотографа Жан Лате. Само лекарите и леководолазите, които носеха храната, слизаха редовно долу. Въпреки това Фалко бе записал следното в своя дневник:

„Ние живеем в електронен дом. Необходимо е само да натиснеш бутона и получаваш незабавен отговор. Имаме шестдесет ръце и толкова крака. Всичко е чудесно, но хората са много. Те нахлуват в нашето жилище, словесният им поток ни уморява. Не може да се говори така безспирно. Трябва човек да може и да отдъхне. Зная, че всички тези хора правят това за наше добро. На тяхно място и аз бих правил същото, но това непрестанно влизане и излизане действа зле на нервите. Понякога си налагам с усилие да не избухна. Оставят ли ме да полежа десетина минути, само десетина минути, аз веднага се чувствам по-добре. В следващото подводно жилище, което ще построим, трябва непременно да има поне две стаи, за да може човек да се уедини в едната от тях. Трябва също така да има известна дисциплина и при използването на телефона. Често пъти от острова и лодките ни звънят по незначителни поводи. Този първи опит е механизирен

прекалено много. Представям си следващия опит малко по-другояче. Трябва да ни дадат големи цистерни със сгъстен въздух и да кажат: «Навсякъде около вас има риба. Справяйте се с нея. Имате ли нужда от нещо, обаждайте се по телефона. В противен случай ще ви търсим само при първа необходимост.»“

Клиентци намали слизанията до минимум. По този повод Фалко записа следното:

„Сега е много по-спокойно. Пашата се погрижи да ни осигури истинска почивка. Сега вярвам, че е възможно да се живее по-дълго време под водата и на по-голяма дълбочина. Но няма ли в такъв случай човек да забрави напълно земята? Когато мисля по този въпрос, ми се струва, че просто няма да се интересувам какво става над мен. Клод смята същото. Ние живеем по същия часовник, по който живеят и те. Зная това, защото ни съобщават точния час, но в края на краищата това не ме интересува много. Тук долу всичко минава някак си много по-бързо и измерването на времето не е вече необходимо. Ако ми кажеха, че ние сме тук едва от вчера и трябва да останем още шест дни, това няма да ме разтревожи ни най-малко.

Пашата ни се обажда по телефона. Чул е за безпокойството, което преживяхме вчера. Някой изпрати на Клод четирибутилков апарат, напълнен до половината. Бяхме се отдалечили на няколкостотин стъпки от камерата, в зоната на шестдесетте стъпки, и се намирахме в голям облак скариди, които пъхахме в пипалата на анемониите *Cerianthus*. Изведнъж Клод направи знак, че му се е свършил въздухът. Подадох му моя мундшук. Той пое глътка въздух и се отправи незабавно към къщи. Движех се успоредно с него, като непрестанно разменяхме моя мундшук. Той измина последните шестдесет стъпки с едно поемане на въздух и плуваше толкова бързо, че едва успях да го следвам. Не се уплашихме ни най-малко, но

Пашата смята, че ще ни е необходима аварийна система, ако отново се случи подобно нещо. Той изпрати доста празни варели, закачени с малки котви. Ние ще ги закотвим из нашата работна зона, обърнати с дъната нагоре, след което ще ни спуснат тръба и ние ще ги напълним със сгъстен въздух. В случай че отново останем без въздух, ще можем да пъхнем главите си в някой варел, да дишаме в него и така от варел до варел да се доберем до нашето жилище. При бъдещите континентални станции, когато ще се отървем от повечето операции, извършвани чрез повърхността, тези варели ще внасят успокоение всред плувците.

Съвсем се сприятелихме с водата. Чувствувам се много щастлив, когато съм насаме с Клод. Хората от повърхността със своите фотографски приспособления размътват утайките и след тях правим истински кални бани. Много мразя да оставям следи след себе си. Те развалят целия пейзаж. За първи път от двадесет години плуване под водата имам действително време за спокойни наблюдения. Например под посидониите блика бурен живот, особено нощно време, когато гъмжи от морски кончета, разперени анемонии, скариди и риби, които хвърлят хайвера си. Ние наблюдавахме раждането на стотици рибки. Няколко риби, и то винаги едни и същи, непрестанно ни придружаваха.“

Последната утрин двамата мъже излязоха във водата и започнаха да майсторят от железни пръчки „кошара“ за риби, върху която опънаха телена мрежа. Лекарите установиха, че и двамата са здрави, само Уесли се оплакваше от силен зъбобол. Леководолазният спорт дотолкова е популярен в Марсилия, че само за два часа успяхме да му осигурим зъболекар — подводен плувец!

Разбиранията за „вътре“ и „вън“ постепенно се изравняваха. Фалко и Уесли преминаваха от въздуха във водата и обратно съвършено спокойно, като че между двете среди не съществува антагонизъм. Те бяха въплъщение на една удивителна сензация. Щеше

да се появи нов вид човек, хомо акватикус, обитател на хидрокосмоса, който без помощта на най-точните науки ще осъществи древните мечти за покоряване на царството на Нептун.

Двамата вече се поливаха с душа пред телевизионната камера, без да се крият като срамежливи ученички. В затъмнената стая Лабан наблюдаваше на екрана как Фалко се насапунисва и каза:

— Те знаят, че ги наблюдаваме, но хич не ги е грижа за това.

— То е, защото почват да се различават от нас. Те стават други хора.

Петият ден в „Преконтинент 1“ започна с проверка на физическото състояние на участниците в опита. И двамата показаха превъзходно точни реакции и издръжливост. Те излязоха навън и построиха „къщички“ за риби от циментови блокове, прототипи на селища, които в бъдеще ще превърнат станциите от континенталното плато в ихтиологически плантации. След ограничаване на потока от посетители обитателите на подводния мир отново възвърнаха доброто си настроение. Това забеляза и Антонио Лопес, който ги посети вечерта с непромокаема чанта, пълна с бръснарски инструменти, за да подстриже косите им.

На шестия ден те дадоха малко повече кръв за изследване — процедура, еднакво неприятна както под водата, така и на повърхността, после работиха на „рибната плантация“. След това навестиха гроба на потъналия наблизко древен кораб, който бяха открили съвсем случайно след спущането на „Диоген“ на дъното.

При определяне на мястото на „Преконтинент 1“ Фалко бе проучил много места с удобна връзка с Марсилия и избра това заливче, без да подозира за съществуването на древния кораб. Но програмата им бе толкова напрегната, че те не разполагаха с никакво време за разкопки.

Двамата ме поканиха на обед. Занесох им хайвер и когато се опитах да отворя бутилката с вино, въздушното налягане натика запушалката в бутилката. Направиха ми впечатление странните заглушени тонове в камерата.

— Капитане — помоли Фалко, — извири ни нещо на уста. Опитах, но не се чу никакъв звук. Моите приятели свиха устни и изпълниха весел дует.

— Доста се упражнявахме, докато се научим — призна после Уесли.

Пред очите ми попадна малък модел на кораб, който не бях виждал при предишните си посещения.

— Направихме го за теб през свободното си време — каза Фалко.

— Ако някой позвъни по телефона — продължи Уесли — и ми каже да изляза навън по работа без дихателен апарат, ще трябва да размисля добре, преди да предприема каквото и да било. Когато съм навън, съвсем забравям, че върху гърба си нося бутилки със сгъстен въздух.

— Сега е някак си по-различно от предишните спускания под водата — продължи Фалко. — Изработваме си нови рефлексии. Подводният космос ни въздействува по свой своеобразен начин. Виждам как непрестанно се откриват все по-нови и нови перспективи. Самото време също се променя.

В дневника на Фалко бе записано следното за този обед:

„Пашата мечтае за по-дълбоки станции, за няколко сгради, построени на степени. Също като при овладяването на Хималаите, с основни лагери No. 1, 2 и така нататък, само че разположени на дълбочина, в които да можем да живеем и работим със седмици, даже и месеци. В най-дълбоко разположените станции ще дишаме смеси от различни газове, по-леки от въздуха. Твърде изкусителна е мисълта да останем на самото морско дъно.

При Гран Конглуе работихме в продължение на няколко години на дълбочина сто и четиридесет стъпки, но само четвърт час след като се потапахме, на повърхността проехтяваха изстрели, които ни предупреждаваха да се изкачваме горе. Тогава да бяхме имали подобна къщичка!

Пашата е сладкодумен, пълен с разни идеи. Той говори за завладяването на континенталното плато. Ще живеем под водата с жените и децата си. Ще открием училище, ще отворим кафенета. Истински Див Запад! Представям си какъв добър подводен шериф ще излезе от Клод.“

Последният ден започна с подготовката, която проведе доктор Фруктус за връщането на Фалко и Уесли в стария свят. Двамата легнаха на поставените едно до друго легла с гумени респиратори на лицата и вдишваха смес от осемдесет процента кислород и двадесет процента азот, съотношение почти обратно на същите газове в нормалния въздух. Първоначално смятахме двамата мъже да бъдат подложени на продължителна декомпресия в голямата барокамера на Марсилия, но Алина ни увери твърдо, че кислородно-азотното съотношение ще извлече азота, натрупан в организмите на Фалко и Уесли през време на прекараната под водата седмица. Фруктус ги принуди да дишат специалната смес в продължение на два часа, срок много по-дълъг от този, който Алина смяташе за необходим.

Денят над „Преконтинент 1“ бе чудесен. Стотици хора чакаха по тендерите завръщането на двамата мъже. От водата излезе доктор Фруктус, а след него и снимачната група. Долу останаха само Фалко и Уесли. Видях ги в прозрачните води как, застанали един до друг, бавно се изкачват нагоре. Спряха под самата водна повърхност, на една крачка под леководолазната стълбичка. Нещо жестикулираха. Наведеният до мен Киентци поясни:

— Всеки кани другия да излезе пръв.

Уесли се появи над водата в 13,28 часа и свали черната качулка от русата си глава. Непосредствено зад него се появи и Фалко.

— Ху — Хоп! — викаха калипсовците. — Ху — Хоп!

Двамата мъже стояха на стълбичката и стискаха здраво перилата с ръце. Върху лицата им се разливаха широки усмивки, но в израженията на очите се четеше страх, като че се бояха да тръгнат, да не би да паднат. Изглежда, слънцето или голямото количество кислород им пречеше. С усилие сподавих обзелото ме желание да подам ръка на Уесли. Само след няколко секунди слабостта премина и Уесли, следван по петите от Фалко, стъпи леко върху палубата.

— Капитане, готов съм да се спусна отново за по-дълго време и на по-голяма дълбочина — доложи Уесли.

— Слънцето е чудесно, а земята прекрасна — каза Фалко.

— Какво би желал да правиш? — запитах го аз.

— Да походя — отвърна Фалко.

„Калипсо“ вдигна котва и се отпрати към Марсилия. Двамата се окъпаха, преоблякоха се и тръгнаха из кораба, като се здрависваха най-

обикновено с всички. Като предпазна мярка срещу най-малката опасност от кесонна болест под влияние на азота, който може би бе останал тук-там из ставите им, аз ги изпратих на хотел заедно с доктор Фруктус. Той щеше да ги държи под наблюдение в продължение на два дни. През това време държахме наблизо и в пълна готовност голямата декомпресионна камера.

На втория ден Фалко и Уесли поискаха разрешение да се поразходят из улиците. Фруктус се съгласи при условие че не се отдалечават твърде много. Двамата жители на подводното царство тръгнаха из шумния град, чужди на заобикалящата ги позната среда, която гледаха през призмата на известната само на тях тайна.

Два дни след излизане от морето Фруктус ги освободи напълно и ние обядвахме заедно в един шумен ресторант при старото пристанище.

— Не зная какво се случи с мен — каза Фалко. — Чувствувам се като по-рано, а в същото време усещам, че с мен е станала някаква промяна. Под водата всичко е някак си... — Той спря, за да намери по-подходящата дума. — Под водата всичко е някак си по-морално.

Издание:

Автор: Жак-Ив-Кусто; Джеймс Дюган

Заглавие: Живото море

Преводач: Борис Дамянов

Година на превод: 1967

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: Държавно издателство

Град на издателя: Варна

Година на издаване: 1968

Тип: роман

Националност: американска

Печатница: ДПК „Странджата“ Варна

Излязла от печат: 20. II. 1968 г.

Редактор: Таня Петрова

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Георги Иванов

Коректор: Паунка Камбурова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2307>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.